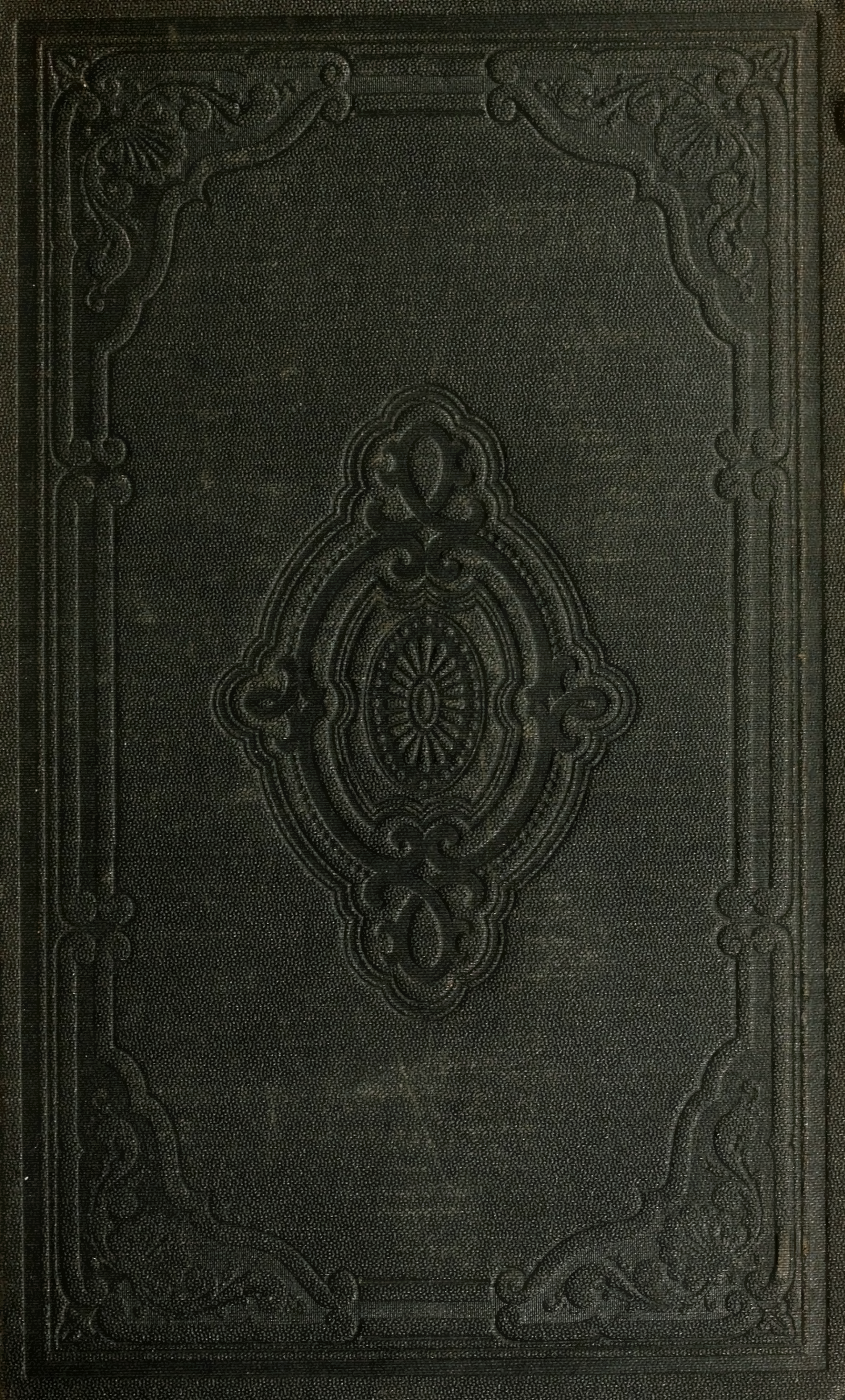

UNIVERSITY OF TORONTO
VELUT ARBOR ÆVO

BIBLIOTHEEK
Prov. Holland
DE VOLKSMISSIONARIS

BIJDRAGEN

VOOR DE

GESCHIEDENIS VAN HET BISDOM

VAN

HAARLEM.

NEGENDE DEEL.

HAARLEM,
W. KÜPPERS.
1881.

SNELPERS-DRUKKERIJ SINT JACOBS-GODSHUIS TE HAARLEM.

INHOUD.

Bladz.

BOUWSTOFFEN VOOR DE KERKELIJKE GESCHIEDENIS

VAN

VERSCHILLENDE PAROCHIEN THANS BEHOORENDE

TOT HET

BISDOM VAN HAARLEM.

(Vervolg van blz. 457, VIII^{ste} Deel.)

Namen van de priesters te Delft, 's Hage en verschillende omliggende dorpen — A° 1652.

De Heer van der Aa, tot Ryswyck, woont by Cornelis Pauwelsz. van der Speck, buyten het dorp, nae 't Princenhuijs, 't eerste quaeckelke over te gaen.
— Verburgh, in 't Westlandt.
— Schaick, tot Voorschoten, wonende aen d'eene syde van 't huijs van den Heer van Cabauw.
— Vermeulen, tot Stompwyck, al verre in den wegh, scheuns tegenover de woninghe van van Campen.
— Duijck, aan den Groenendijck.
— Willem, tot Berckel.
— Berckelo, tot Aerleveen.
— Graft, tot Langeraer.
— Utewael, tot Sevenhoven.
— Ingen, tot Nieucoop.
— Vermaet, tot Noortwyck, in 't dorpe.
— Putten, tot Wassenaer, swager van den procureur de Redere.

Goijvaerts Antverpianus en Hagen Brugensis, syn twee paters Jesuitae, alhier [in den Haag] wonende naast D^r. de Rieck saliger; in den blinden muijr, by den H^r de Ruijter.

De Heer Johannes de Bout, tot Delft in 't Bagijnhoff.
— Schadé, oock aldaer op 't Bagijnhoff, wereltsch priester.
— Rosa, in den Kethel gewoont hebbende ende nu tot Delft; soo gemeent wert.
— Cornelius Wyck, tot Cralinghen.

In Wateringhe wert dagelycks gepredickt ende mis gedaen ten huijse: 1° van Roeland Pietersen, welgeboren man, binnen het dorpe van Wateringhe; 2° van Willem Janssen den Baes, wonende aen Sanderen-wegh; 3° van Louw Corssen, op 't Water.

Papen sijn: [die aldaar komen?] Hr Jan van der Aa, tot Ryswyck en de paep uijtten Poeldijck, by denwelcken dat woonen twee cloppen ende nog een paep.

Sijn twee nieuwe huysen gebouwd tot woningh ende dienst van de papen : staende in het dorp van Poeldyck.

Op sondagh lestleden sijn by de 4000 papisten by den anderen geweest.

Ds. Roseus en de vrouw van Claes de Haes van Wateringhe dixerunt, 11 Nov. 1652.

Nieuwkoop. — Claes Corssen tot Nieuwcoop is een rijcken boer, die een kerck in sijn huys heeft, daer dagelycks de misse gedaen wert, sonder letsel; de paep woont naest de deur van Claes Corsten.

De paep van Valckenburch, heet Franciscus, en woont tot Mevrouw Butenweghs tot Leyden.

Maerten de knecht van Mr Philips van Cromstreijen dixit, 6 Sept. 1652.

Aan Wimmenum [een schout?] zyn ao 1642: [van 1642 tot 1652 ter hand gesteld?]

Door van der Meer van Berendrecht over eene afgemaeckte storinge . . . . 400 gls.
Van van der Meulen veele duysenden . . . . ?

Van van der Graef. . . . . 600 gls.
Van 't aengeven van v. d Graef . . . . . 120 "
Van Berckel . . . . 120 "
Van Uterwael . . . . 120 "
Van Gillis Teumen tot Sevenhoven . . . . 700 "

De Jesuiten uytten Hage comen predicken tot Voorburch; accorderen à part met Wimmenum.

De Hr de Graef [van Voorburg?] te ontbieden.

Informatie door last van den Hove van Hollandt genomen bij Corn Boeij, advocaat-fiscaal en procureur-generaal van denselven Hove, ter saacke van paapsche stoutigheden te Homade. — A° 1654.

Op den xviij April 1654 zyn wy gereijst uijten Haghe en dienselven dach, corts aen den middach, gecomen binnen de heerlykheydt van Hoochmade ende ons geadresseert hebbende aen den predicant aldaer, heeft hy ons op syn werff staende, aengewesen seecker groot boerenhuijs, daer hij seyde den ordinaris paepspriester, genaemt: Metelen te woonen, en alwaer dagelyks conventiculen van Paepsgesinden werden gehouden, en de hindernisse van den kerkganck van die van de gereformeerde Religie is gevallen, volgens de clachte daervan ten Hove ingelevert. Waerop wij datelyk sijn gegaen naer 't voorschreven huijs en aldaer comende, hebben bevonden aen Hoochmaesesijde te sijn gegraven een wijde sloot met een draij-planck daerop, die aen de sijde van 't voors. huys wert gegouverneert. En mede aen de sijde van Jacobswoude en Rijpwetering bevonden een nieuw sterk houte schutsel met een poortie daerinne, die men met een slot sluijten kan en boven met spijckers beseth, staende op de kaede, genaemt Vreedjes-kade, hiernae breeder beschreven. Welck heck ofte schutsel sodanich is geconditioneert; datter noch

boven, noch ter sijde om te climmen is, leggende daerenboven noch op de werf van 't voorschreven paepse huijs van 't santpat met een pootheinigje gesepareert, een seer groote bleijckers ofte doggershont. Waernaer wy, aan 't voors. huys aenkloppende, sijn ingelaten en vragende naer voors Metelen, is ons geseijt bij de clopp of cloppen aldaer wonende: dat hy van huijs was; doch datter een ander te huijs was, die des voorschreven Metels plaetse was waernemende, genaemt; soe sij seyden: Sonsbeeck, en van Utrecht van daen te syn; ende 't gansche huijs besichtigt hebbende, hebben wy bevonden een pastorele woning, hebbende de paep aldaer een wel gestoffeerde bibliotheek ende boven de gansche kelder geapproprieert tot een kerk; alwaer wij bevonden hebben een groot altaer met alle d'ornamenten; soe van silverwerk, karsuffels, ciboriën of doosen vol ostien, ende als anderen tot den misdienst behoorende; in welcke kerck eenige honderde personen gelyckelyck ende bequamelyck konnen te samen comen, ende oock gesien, dat te midden weeghs van de voors. kerke was gestelt een houte schutsel, bij forme van een separatie van de kerck, die wy met kleyne moeijte wechnamen en weer herstelden. Ende die van de voorschreven huyse ter saecke voorsch. ernstelyk in den name van de hooge Overheyt hebbende gereprehendeert ende geseijt, dat daerin, alsmede in de stouticheijt feytelyk by de Papisten gepleecht, van hoger handt sal werden voorsien, zijn wij van daer gescheijden en ons begeven ten huijse van den voors. predikant, alwaer wy goet gevonden hebben te hooren en te examineeren de navolgende getuijgen die allereerst daertoe by den deurwaarder Broeckman behoorlyck waren gedachvaert.

Verhoor van den predikant van Homade. — 19 April 1654.

Daniel Ousel, bedienaar des goddelyken Woordts tot Hoogmade, out omtrent 25 j., verclaert by den eed by hem in ministerio gedaen: dat hij deposant tot Hoochmade predikant is gewerden, kersmis voorleden een jaer, ende aldaar gevonden te hebben 18 of 20 communicanten, ende dat het getal van dien, tegenwoordigh is geaccresseert tot 35 à 36 personen ende dat buijten deselve noch omtrent gelyck getal somtijts in de kercke komen en seer apparentelyk is, indien de paepsche superstitien, die alhier sonder eenige verhindernisse openbaerlyck werden gepleecht, soo van beevaerden als anders, bij publieke authoriteijt wierden ingebonden; dat de gereformeerde gemeente door de genade Godts buyten allen twyfel seer soude vermeerderen. Verclaert mede, hier dicht onder Hoochmade in de jurisdictie van Jacobswoude 't voors. paepse huijs over een jaer, twee ofte drije gebouwt te sijn, alwaer den paepse priester genaemt Metelen met een clop ende sekere jongman, die men seijt te studeeren in de medicijnen, is wonende ende dat aldaer dagelyks groote en menichvuldige conventiculen van Pausgesinden werden gehouden, ende dat hij, heden acht daeghen, in seeker boerenhuis dicht onder Hoochmade, den dienst heeft hooren doen met singen als anders, ende menichte van menschen in 't voors. huijs heeft sien ingaen; sonder dat hy getuigen weet ofte hooren seggen heeft, dat de voors. balliuw van Jacobswoude genoemt, Rosenburgh, effectuele stooringe aldaer gedaen heeft.

Seijt voorts, een week vier of vijff geleden te sijn: gesien te hebben dat sekere Papist begraven werdende, vóór het lijk is gedragen een grooten houten cruijs, cierlyck toegemaeckt ende dat achter 't selve waeren gaende ver-

scheijden personen blootshoofts ende onder anderen mede de balliuw Pieter Willemse van Heyningen deser plaetse, ende hy deposant 't selve siende, den schoolmeester alhier aen degenen die het cruijs droegen gesonden heeft, ende daernae de bailluw-dienaer selfs aengesprocken heeft ende versocht, dat hij den balliuw uit sijnen naem geliefde te versoecken, dat het voors. cruys mochte wechgedaen worden; 't welcke niet geschiedende, hij getuige selfs vóór het cruys staende, opentlyk aen den voors. balliuw versocht heeft, dat het voors. cruys mochte werden geamoveert; alsoe het syn ampt was om 't selve te doen. Waerop de bailluw seijde: ich segge doet het cruys wegh; welck cruijs geleidt werde onder het lijkcleedt. Dat desnietegenstaende nae de begravenisse, boven op 't graft is gestelt een houte cruijs; gelyk zij dagelyks onverhindert doen; ende de dooden begraven zijnde, datelyck op haer kniën vallen ende bidden. Voorts verclaert hij getuijgen, dat hij ná date van dien noch andere cruijcen op de graven heeft vinden staen ende dat hij deposant woensdach voorleden is gecomen op 't kerkhoff, alwaer effen na seeckere begravenisse een houten cruys als voren by den graefmaker [die bitter paeps is] op 't graff wierde gestelt; hy getuige jegens hem seijde; dat hy het kruys soude wechnemen, daerop hy antwoorde: ick en wil het niet doen; noch gy noch niemant in 't land en kan mij daertoe dwingen. Seijt noch, dat op Hoochmade de ambachtsbewaerders, schepenen, kerckmeesters en armeesters ende graffmaecker alle te malen paepsgesint sijn; gelyck mede sijn de welgeboren mannen; behalven een, genaemt Cornelis Willems., daer nogthans alle de voors. ampten, behalven welgeboren, by luyden van de gereformeerden op Hoomade ofte daer aldernaest by weynigh welcommen, gelyck mede de welgeboren mannen binnen Coudekerk [die met die van Hooghmade een collegie maecken ende

meest van de Religie sijn] tot welgeboren mannen van Homade soude konnen werden gebruyckt.

DANIEL OUZEEL, Ecclesiastes
te Hogemade.

Verhoor van den schoolmeester te Homade. — A° 1651.

Dirck Cornelissen, schoolmeester op Hoochmade, out omtrent 27 jaren, verclaert by den eedt hem affgenomen: dat nu omtrent vyff jaren geleden, hij deposant schoolmeester als voorseijt, is geworden; ten welcken tijden Pieter Willemse van Heiningen, balliuw van Hoochmade mette twee kerckmeesters aldaer, tegens hem deposant seijden: alsser paepse kinderen met paepse boecken in sijn school comen, dat hy alsdan haer souden laten opseggen in deselve paepse boecken; 't welck hy deposant niet willende doen, sijn de voors. kerkm^s naderhant wederom bij hem deposant gecomen seggende: indien ghij de voors. paepse kinderen in de voors. paepse boecken niet en soude willen leeren; dat zy by de Heere en Vrouwe van Poelgeest souden gaen, die wel een ander schoolmeester soude crijgen, die hetzelve wel niet en soude weijgeren. Seijt voorts: den 15 Meert ll. gesien te hebben, dat seecker Papist begraven werdende vóór het lyk wierde gedragen seeckere groote houten kruijs, cierlyk toegemaeckt en dat de voors. bailliu van Hogemade 't selve lyck mede was ter aerde brengende, gaende met de andere Papisten bloots-hooft, na sijn deposants beste wetenscap. Noch verclaert hy deposant: geduyrende den tyt dat hy op Hoogmade heeft gewoont; telken jaere op den 3 ofte 4^en Juny, dewelcke de Papisten noemen Sacramentsavond, gesien te hebben, dat veele Papisten alhier om het kerkhoff hebben gedaen bedevaerten: cruypende op haer kniën op het kerk-hoff, hebbende paternosters in haer handen, ende dat

onverhinderlijk, sonder beleth van eenig officier. Verclaert mede: dat in 't voors. papenhuys, staende aan voors. Vreedjes-kade onder Woubrugge ofte Jacobswoude, dagelyks veele paepse conventiculen gehouden worden.

DIRCK CORNELISSE STAPEL.

De officier van Purmerend aan 't Hof. — 20 April 1654.

Edel-Mog^e^. — UEd.-Mog^e^ missive van den 7 deser is mij t' synder tydt wel gewerden; gelijck mij mede ter behoorlycker tydt wel geworden is de missive van de Ed.-Gr.-Mog^e^ H.H. Staten van Holl. ende W.-Vr, in date 12 Martij des voorleden jaers 1653, beijde daerheen streckende: dat de placcaten van H.Ed.-Gr.-Mog^e^ vóór desen gedaen emaneren tegens d'oeffeninge van de superstitieuse pausselijcke Religie, der Papisten stoutich eijt, daerdoor naer behooren soude werden ingetoomt naer hare forme ende inhouden, [en alzoo?] strictelyck ende vigoureuselijck souden werden geexecuteert. Versoeckende, dat ick UEd.-Mog^e^ op 't spoedigste wil advijseren, wat debvoiren dienaengaende alrede bij mij syn aengewent ende mede wat van tijt tot tijt bij mij noch gedaen soude mogen werden. Daerop UEd.-Mog^e^ gelieven te verstaen: dat ick d'aenschrijvinge van H.Ed.-Gr.-Mog^e^ van 12 Martij des verleden jaers 1653 ontfangen hebbende, aenstonts ordre heb gegeven aen myn substituijt-schout, Jan Kan: dat de goede intentie van H.Ed.-Gr. Mog^e^ strictelijck mochte worden naegecomen. Daerop oock soodanigh effect in het district van myn jurisdictie is gevolcht, dat vastelyck vertrouwe UEd.-Mog^e^ dienaengaende geen clachte ter contrarie sijn voorgekomen, 't welk in toecomende oock van tydt tot tijdt bij continuatie van goede debvoiren alsoo verhoope te achtervolgen, ende doen achtervolgen, tot

genoegen van H.Ed.-Gr. Mog^e ende UEd.-Mog^e respectivelijck. Daermede vertrouwe derselver goede intentie voldaen sal sijn. Hiermede etc.

VENTIDIUS RICCEN.

In Purmerent, 20 Apr. 1654.

Substantie van 't mondeling bericht den 20 Apr. 1654 aen de Edele-Mog^e Heeren president ende Raden van Hollandt, gedaen bij den Heere van Wimmenum, als baljiu van Rijnlant, noopende d'executie van de placcaten, geëmaneert tegen de superstitieuse pauselijcke afgoderije ende conventiculen. — [Calslagen, Soetermeer en Voorburg.]

Dat hij, om de placcaten, op 't voors. subject geemaneert, te executeeren ende doen executeeren, persoonlyk verscheyden papen, soo tot Voorburch, Calslagen, Soetermeer als elders hadde gevangen ende door sijn substituijten indertydt hadde doen vangen ende dat hij, boven sijne stedehouders, daertoe geemploijeert hadde Pollenburch ende Staeckenbeeck, mitsgaders verscheijden schouten en booden van 't voors. baljiuschap ende deselve tot dien eijnde versien met acte van authorisatie.

Dat hy, om 't ontdecken der vergaderingen van de Roomsgesinden groote sommen van penningen aen verscheijden persoonen had gespendeert, en sijn dienaers bedeckelijck ende vercleet gebruijckt ende door behulp van deselve ontallicke stooringe door geheel Rynlandt, soo selfs in persoon, als door gemelde officieren hadde gedaen doen.

Dat hij, om de boeten ende mulcten van degene die in de conventiculen waren bevonden geweest ende deselve gefrequenteert hadden ofte hare huijsen tot de verboden vergaderingen hadde laten gebruijcken, sompts drij, vier

en somwijlen seven ofte acht dienaers van de justitie aldaer had gelogeert ende soo lange doen blijven; totdat de boeten waren voldaen.

Dat hy, om sijn onderhebbende volck t' animeeren en t' encourageren in de executie van de voors. exploicten, deselve altijdt is voorgegaen met 't rappier ofte pistool in de handt, ende dat hij, om de huijsingen beter te besetten ende het uijtvluchten van de boeren te sluyten, met gelyck geweer alle sijne dienaers heeft versien en gewapent.

Dat hy veele autaeren hadde gedemolieert ende doen demolieeren ende d'ornamenten, die op ende omtrent deselve werden bevonden wechgenomen ende bevoolen vercocht te werden.

Dat hij hadde geweert ende effective doen cesseren alle superstitien, die in 't begraven van dooden plegen gebruijkct te werden ende tegen de clop-susters gedaen informeren en procederen, ende nau regard doen nemen op de comportementen van de priesters, die in Rynlant sijn geadmitteert: hare huijsen, boecken en papieren onderscheydelycke malen in persoon gevisiteert ende door sijn substituijten laten visiteeren ende kennis nemen van haeren handel, wandel ende ommegang.

Dat, soo wanneer hij ten dienste van 't gemeijne Lant buijten de geunieerde Provintien heeft moeten resideren, hij d'executie van alle de voors. poincten soo scherp aen sijne substituijten hadde aenbevolen; dat hun wandebvoiren ofte conniventien met cassatie soude werden gecorrigeert ende dat het voornaamste poinct van hunne commissie is: de placcaten tegen de Papisten uijt te voeren.

Dat hij was bereijt de voors. articulen met beëedichde documenten te verificeren ende gemeijnt was in sijn debvoir te persevereren ende dat hy vertrouwde, dat H.Ed.-Moge daermede soude nemen contentement; te meer, geen officier soude worden gevonden, die stricter hadde geproce-

deert ende meer papen en monnicken geapprehendeert als de voors. baljiu.

Door last van den opgemelte Heere, den President ende Raden schriftelijk overgelevert den 21 Apr. 1654.

BOUCHORST.

De officier van het eiland Wieringen aan 't Hof. — 22 April 1654.

Edel-Mog^e. — Ick hebbe HaerEd.-Mog^e missive van den 7 deser maant wel ontfangen ende dient tot antwoort op die voors. missive. Het is sulcx: dat alhier op Wieringen geene stouticheijt van de Papisten gepleecht wordt. Die van het Pausdom op Wieringhen hebben al over eenige jaeren groete moeite gedaen, aen myn ende andere magistraeten van Wieringen, om een priester metter woon op Wieringen te moegen hebben; hetwelck bij mijn tot nu toe geweijgert is, ende ick hebbe daer alrede groten onkosten van gehadt ende die magistraten van het voors. eylandt mede. Het geburt nogh altemet wel: dat op Wieringen een priester voor drie ofte vier dagen komt; dan vertrekt hy wederom van het voors. eijlant, sonder dat hij bij daegen eenighe vergaderinghe hout ende ofte hij by nachten vergaderingh hout, dat weet ick niet. Hoor mede wel seggen: dat die Paepisten op Wieringen altemet wel vergaderingh houden, sonder dat daer een priester op het eijlandt is. Ick verhope over vieff weken in den Haghe te komen; dan sal ick Edel-Mog^e van alles contentement doen.

Hiermede eersame, wiese, voorsienige, edel-mog^e den President ende Raeden over Hollant, Zeelant ende Vrieslant, blieven God in genade bevolen.

Actum op Wieringen, desen 22 April 1654.

H.Edel-Mog^e onderdanighe dienaer, den officier van het eylant van Wieringen. JOH. VAN WESTERHOLT.

De baljuw van Delft aan 't Hof. — 23 April 1654.

Edel-Mog^{e}. — Tot naercominge van UEd.-Mog^{e}, mij by missive toegecomen, hebbe goetgevonden UEd.-Mog^{e} niet alleen te notificeeren, mij daerna te sullen en willen gedragen; maer oock den toestant onser ingesetenen, pausgesint sijnde, bekent te maken; welcke is dese: Dat binnen onse stadt ende jurisdictie van deselve sijn vier, bij burgemeesteren geadmitteerde priesters, onder die conditie nochtans: dat sij haer in alle stilheijt ten reguarde van de politie ende haren Godsdienste volgens de placcaten sullen hebben te gedragen, welcke admissie [is?] geschiet buijten mijne kennisse ende communicatie; ende sij overbodigh met eede te verclaren, dat gedurende den vier ende twintigsten jarigen dienst, by mij, geen anderen en sijn getolereert, noch om gaven ofte giften sijn geconniveert. Ende so, wanneer men heeft ondervonden, sij contrarie hare belofte in al te grote licentie quamen te exorbiteren, so hebben de Heeren van de Wet de voors. priesteren van tyt tot tyt aenségginge gedaen, dat se op peijne van intreckinge van hare admissie haar souden hebben te gedragen volgens hare gedane beloften Willende liever dien wech kiezen tot voorcominghe van commotiën, als deselve in hare excessen te overvallen; vermits bij ervarentheijt is ondervonden, dat onse populace na gedane storinge niet en is in bride te houden; maer tegens deselve procederen bij injurie tegens hare personen ende goederen; sulcx na, soveel moeijtens heeft, als vorens.

Oock is bij ons genomen inspectie van alle de toegangen, die de Pausgesinden tot den anderen waren hebbende, ende sijn een groot gedeelte van deselve door onsen last toegestopt ende die ondervonden sijn wederom geopent te sijn door de possesseurs van den hijpotheeken, die sijn wederom gedaen doen stoppen ende sij, gecorri-

geert ende gemulcteert geweest, niettegenstaende sy wilden sustineren sulx een eijgenaer vrij te staen.

De cloppen die alhier in groot getale sijn; op deselver actien wert nau regard genomen ende so wanneer men can ondervinden, dat deselven ietwes molieren ofte attenteeren, streckende tot seductie van de onsen; soo heeft men van alle tijt geprocedeert tot ontsegginge daervan; verscheydenen exempelen sijn er. Wat den tegenwoordigen tyt belangt, so hebben die van mijn dienst, last, om van den aencomste van den dach af, acht te nemen op harer aller doen ende hun te vervoegen ter plaetse, daar sij weten, dat se haer byeencomste houden om deselve te beletten ende met eenen de ruste van binnen te conserveeren. Sulcx ick UEd.Mog[e] souden connen versekeren, dat se genouchsaem buijten eenigen godsdienst, een geruymen tydt geseten hebben ende ter wat tyden sij hun wederom souden mogen tegen de bevelen van de Gr. Mog[e] H.H. Staten aen te stellen ende tot hare intollerabele stouticheyt vervallen, sal in dien gevallen niet nalaten te tonen, wat respect ick aen deselve schuldich sij ende UEd.-Mog[e] van mijne gedane devoiren successivelyck adverteren. Hiermede Edel-Mog[e] H.H. UEd[e] Godes protectien bevelen, die UEd. personen ende regeeringe wil segenen; blijvende UEd.-Mog[e] onderdanige

F. v. Santen, balliu van Delft.

Uit Delft, 23 Apr. 1654.

De officier van Nieuwpoort op de Lek aan 't Hof. — 24 April 1654.

Edel-Mog[e]. — Mynheeren, omme te voldoen UEd.-Mog[e] schrijvens van den 7 deser loopende maent dient dese: dat alhier binnen dese stede niet een Papist offte Roomsgesinden burger of burgerse [dat men can weten] en is,

off lange jaren geweest. Ende dat men oock niet en weet; dat in de vijftich ende meer jaren herwaerts alhier eenige 't samencompste ofte predicatie van de Roomsgesinden en is gedaen geweest. Sulcx, dat men daervan alhier binnen dese stede in 't minste niet en weet. Hierop mijn gedienstelyck tot UEd.-Mog[e] gebiedende, blijve etc.

JAN TERBEECK.

Nieupoort, 24 Apr. 1654.

De baljuw van Voshol [Ter Aar, Langeraar, Raamburg, Zwammerdam] aan 't Hof. — 25 April 1654.

Edel-Mog[e]. — Myne gebiedende Heeren UEd[e] missive in date den 7 April is myn seer wel gewerden; dient voor antwoort: dat ick het serieus aenschrijven van H.Ed.-Gr.-Mog[e] van date den 12 Martii 1653 op 't stuck van de stoutichheden van het Pausdom met alle gehoorsaemheijt, neersticheijt ende vigilantie, soo veel mij doenlyck is geweest, hebbe in 't werck gestelt, tot bevrijdinge van alle byeencompsten van de pausselycke superstitien; gelijck UEd[e] uijtte desen neffensgaende attestatien kunt bemercken. 'T is sulcx; dat ick [Godt beter't] cort nae myne gedaene debvoir, mijn rechterbeen heb comen te breken; alwaer ick jegenwoordig noch niet geheel van sij genesen; doch hebbe echter in mijn drouvigh leger van niemant in mijn jurisdictie eenige de minste clachte over voirs. poinct gehoort; oock en sijn in mijn jurisdictie egeen de minste nieuwicheden begonst ofte gepleecht. Hoope hiermede UEd[e], voor sooveel dese rijse aengaet contentement gedaen te hebben ende sal in toecomende niet naelaeten van daerinne te continueren.

Hiermede edele, erentfeste, wyse, voorsienighe en welgeleerde Heeren UEd. beveelende in de bescherminge des Alderhoogsten, dien UEd. wil verleenen een langeduije-

rige en voorspoedige regiering tot UEd. aller salicheyt. Geschreven in Swammerdam den 25 Apr. 1654.

Die UEd. gantsch onderdanige dienaer,
FR. VAN BLIJDESTEIJN.

Publicatie van den baljuw van Voshol. — April 1653.

Francois van Blijdesteijn, baljuw der landen en heerlijckheden van Voshol [laat weten?] dat alle ende eenen ijegelijcken van d'ingesetenen van Voshol wel scerpelijcken verboden ende interdiceert is: dat iemant van den Roomse superstitieuse pausselycke Religie eenige vergaderinge ofte bijeencompste en sullen maecken, op de boeten in de placcaten begrepen. Actum huijden den 24 April 1653.

Den inhouden van desen huijden dato, naer behoirlycke clockgeslach gepubliceert den 24 April 1653, op den dorpe van Swammerdam. Ter ordonnantie van denselve RURT. VOS, secretaris. 24/4 1653.

Gepubliceert tot Reewyck, desen 24 Aprilis 1653.
JACOB DE VRIES, schoolmeester.

Op huijden den 27 April 1653 hebbe ick ondergeteijckende naer behoirlycken clockgeslach ter plaetse, des woonlich synde, binnen de ambachte van der Aer, den inhouden voor den volcke gepubliceert door last van mijn vader J. VAN SWANENBURCH.

Attestatie van welgeboren mannen van Voshol [Ter Aer]. — Mei 1653.

Wij Jan Cornelisz. Griecken ende Baen Jansz, welgeboren mannen in Voshol, attesteren ende getuijgen by onse onderteijckingen, in plaetse van eede, ter requisitie van den Ed^{n} Francois van Blydesteijn, bailliu van Voshol, warachtich te weesen: dat wij attestanten op ten tweeden Paeschdach deses jaers 1653 voorleden, metten

requirant ons gevonden hebben in der Aer; ter plaetse, daer den requirant vermeende, dat eeniche toeloop of 't samencompste van mannen of vrouwen gemaeckt of gehouden oft andere exercitien van de pausselyke superstitien gedaen souden mogen werden; ende hebben niet bevonden, dat aldaer eenige de minste vergaderinge wierden gepleecht Attesteeren wijders niet; bereijt synde, des noots, 't selve, en versocht wesende met eede te bevestigen sonder bedroch. Des ter oirconde by ons attestanten onderteyckent opten ...? Meij 1653.

Jan Cornelissen Griecken.
Baen Janssen.

Attestatie van welgeboren mannen van Voshol [*Zwammerdag*]. — Mei 1653.

Wy Hendrick Jansz. Saren ende Arij Jansz. Verbré, welgeboren mannen van Voshol, attesteren ende getuygen by onse onderteyckinge in plaetse van eede, ter requisitie van den Edelen Francois van Blijdesteijn, bailliu van Vosholl: waer en waerachtigh te wesen, dat wij attestanten op den eersten Paeschdag des Sondaechs 's morgens deses jaers 1653, metten requirant ons gevonden hebben in diverse plaetsen in den dorpe van Swammerdam, alwaer den requirant vermeinde, dat eenige toeloop of samenkomste van mannen of vrouwen gemaeckt ofte gehouden, of andere exercitie van de pausselijcke superstitien gedaen souden mogen werden; en hebben niet bevonden, dat aldaer eenige de minste vergaderingen wierden gehouden ofte exercitie van de pausselijcke superstitie werde gepleecht. Attesteren wyders niet; bereijt sijnde, des noots, en versocht wesende met eede te bevestigen sonder bedroch. Des ter oirconde bij ons attestanten onderteyckent. Op ten ...? Meij 1653. Hendrick Jansen van Saren.
Arijaen Jansen van Verbré.

Attestatie van welgeboren mannen van Voshol [*Langeraar*]. — 28 Juny 1653.

Wy Claes Cornelis Pyl ende Hendrik Janssen van Saren, welgeboren mannen van Voshol, verclaren by desen onder onse handt, waerachtigh te syn: dat wy op 22 Juny lestleden, sijnde Sondach, neffens den Heere Francois van Blydesteijn, balliu van Voshol, sijn binnen den dorpe van Langeraer met een wagen comen rijden, om ondersoeckinge te doen van de vergaderinge van de Roomschgesinden, ter plaetse ende woonstede, daer SEd^e vermeijnde soodanighe vergaderingen gehouden te werden. Ende wel gesijen te hebben; dat ter selver stonde, ook een groot getal van volck, soo mannen als vrouwen, oudt ende jonck, ons te gemoet quam lopende; ende gecomen sijnde ter plaetse SEd^e sulck vermeynde, hebben omtrent twelff luyden ofte personen daeromtrent wonende, ten selven huijse gevonden, ende een cleijn autaertgien, daerop een oudt candelaertgien was staende met een eijndeken van den waskaers, sonder meer; 't welck SEd^e mede heeft genomen ende de luijden aldaer vindende, gehouden voor bekeurt. Ter oirconde desen by ons geteyckent den 28 Juny 1653.

Hendrik Janssen van Saren.
Claes Cornelis Pijl.

Attestatie van welgeboren mannen van Voshol [*Raamburg*]. — 29 Juny 1653.

Wy Thomas Maertens Craen, oudt-welgeboren man en Jan Vranken van Cats, welgeb. man van Vosholl, attesteren by desen voor de gerechte waerheijt: dat wij op den ii Meije lestleden deses jaers 1653, neffens den Heere Francois van Blijdesteijn, bailliu van Voshol, met een coetswagen van Swammerdam naer Raemburch sijn gereden geweest; van meeninge synde, sijne Edelheijt ten

selven tijde, alsoo het Sondach was, aldaer te inquireren ende ondersoeckinge te doen van de vergaderinge van de Pausgesinden. Ende vermits de brugge op Raemburch omtrent de huijsinge ofte woninge daer sijne Edelheijt presumeerde eenige diergelijcke vergaederinghen ofte conventiculen, contrarie de placcaten van H.Hoogmog^{e} gehouden te werden, niet genoech met aerde was aengevolt; immers soodanich niet, dat deselve coetswagen daerover mochte rijden; mits 't welck wij mitten anderen genootsaeckt waren van voorschreven coetswagen aff te treden; ende over de brugge gaende, hebben wij aangemerckt, dat eenige personen op schiltwacht hebben gestaen, loopende soo haest wy van deselve gesijen werden, naer de voorsch. huijsinge, ende wy terstont, soo spoedigh als doenlyck was, daerop aentredende, hebben geen vergaderinge van volck, daer in huijs, gevonden; dan alleenich twee vrouwspersonen ende eenige ledige bancken, daeruijt wel vermoedende, dat aldaer naer alle apparentie eenighe vergaderinge was geweest; hoewel geen personen meer als de voors. twee vrouwspersonen aldaer gevonden; doch eenige op den dyck bij den anderen te hebben sijen staen praten. In kennisse der waerheyt, desen geteyckent den 29 Juny 1653.

Thomas Maertens Craen.
Jan Vrancken v. Cats.

De officier der stad Gouda aan 't Hof. — 26 April 1654.

Edel-Mog^{e}. — Ick weet, dat ick beneffens alle andere officieren van den Lande 't aenschrijven by UEd.-Mog^{e} gedaen, ben subject ende oock de placaten van H.Ed.-Gr.-Mog^{e} zijn mij daertoe verbindende. Ick zal dan UEd.-Mog^{e} gedienstelijcken te gemoet voeren: dat soo veel mij aengaet niet en manquere in 't debvoir dat ick in de recherche

van de stouticheijt der Pausgesinden schuldich ben; wenschte maer, dat mij de hand wat beter bij diegenen wierde geboden, die zulcx connen ende incombeert te doen; opdat ick d'effecten van mijne debvoiren aen UEd.-Mog^{e} behoirlijck mochte doen blijcken ende by dese occasie zal ick UEd.-Mog^{e} te gemoet voeren: dat nu in de voorleden weecke bij burgermeesteren alhier aen zeeckeren Jesuiet, ingebooren van deese stadt gegeven is admissie voor den tijdt van 14 dagen, omme zijne ouders te comen bezoeken, mits daervan kennisse doende aen d'officier. Ick hebbe daertegens de placcaten overgelesen ende gesustineert, zulcx in H E. meninge niet te zijn ten reguarde van de Jesuieten. Weete oock niet, dat bij 't tractaet van vreede met den koningh gemaeckt, de Jesuieten de veilicheijt in ons Lant zoude zijn toegestaen ende geaccordeert; doch wil mij gaerne laeten onderrechten. Ick sal mij altijt gereet houden de bevelen van UEd.-Mog^{e} en die van H. Ed.-Gr.-Mog^{e} naer te comen ende te obediëeren; als mij maer de hant wel wort gebooden. Vertrouwende dan hiermede d'intentie van UEd.-Mog^{e} te hebben voldaen, zal altyt blyven,

UEd.-Mog^{e} gehoorsaeme dienaer,

N. N.?

In der Goude, desen 26 Apr. 1654.

De baljuw van Waterland [Monnikendam] aan 't Hof. — 26 April 1654.

Edel-Mog^{e}. — Ick behoorde UEd.-Mog^{e} missive van den 7 deser maent vóór desen wel beantwoort te hebben; dan d'oorsaecke van myn verthoeven is geweest, dat ick verhoopt hadde, dat middelertijt de Heeren magistraeten van de respective dorpen van Waterlandt alhier byeen vergadert geweest souden hebben; van dewelcke ick van meninge was attestatie ofte verclaringe te vorderen: hoe-

dat in geheel Waterlandt niet alleen [zelfs?] geen exercitie ofte oefeninge van de superstitieuse pausselycke Religie der Papisten, in myn bailliuscap van Waterlandt geschiet. Nu dan alsoo de vergaderinge van de magistraten bovengenoemt noch een tyt is uijtgestelt; soo heb ick niet langer willen stilstaen om UEd.-Mog^e missive hierboven geroert by desen dan te beantwoorden. Ende segge onder reverentie by den eedt in mijn officie gedaen: in 't minste, voor soo veel men weet, egeenen exercitie van de Roomsgesinden in Waterlant wort geoeffent.

Wat aengaet de exercitie van de roomse Religie binnen de stadt [Monnikendam] [zy] geschiet in alle stillicheijt ende sedicheyt. Sal voorts wel sorge, dat mijn balliuscap suijver behouden sal worden.

Eijndigende hiermede Edel-Mog^e Heeren; bidde Godt, dat hy UEd.-Mog^e gelieven te conserveren in langdurige gesontheijt ende justitie.

Monnikendam, 26 April 1654.

UEd.-Mog^e gewillige dienaer den baljuw
van Waterlant,
P. Teding-Berckhout.

De officier van Grootebroek aan 't Hof. — April 1654.

Edel-Mog^e. — Omme naer te comen het bevel van den 7 deser per missive aen mij gedaen dient: dat ick in conformiteijt van het aenschrieven van H.Ed.-Gr.-Mog^e in dato den 12 Martii ll. jaers hebbe aengewent behoorlijcken vlijt ende naersticheijt, dewelcke achtervolgende de goede meijninge ende intentie van H Ed.-Gr.-Mog^e tot daetelycke weeringhe van de schandaleuse ende superstitieuse stouticheden der Pausgesinden binnen mijn ressorte souden mogen strecken, waerinne soo ick vertrouwe noijt negligent ben geweest. Sal echter daerenboven niet naerlaeten

alle debvoijren te contribueeren, ten eijnde den last ende bevel van H.Ed.-Gr.-Mog^{e}, alsmede van H.Ed.-Mog^{e} naer zyn inhout ende intentien so veel mij mogelijck sal zijn geexecuteert ende naergecomen sal werden.

UEd.-Mog^{e} dienaer,
De Veen. 1654.

De kastelein etc. van Muiden aan 't Hof. [Over den Broek by Weesp]. — 1 Mei 1654.

Edel-Mog^{e} Heeren. — Ingevolge ende ter obedientie van UEd.-Mog^{e} missiven respective in date den 18 Apr. 1653, mitsgaders van den 9 Apr. van desen jegenwoordigen jaere ende de ordre daerbij gegeven, hebbe ick niet connen naerlaeten deselve UE.-Mog^{e} bij desen te gemoet te voeren, dat bij de voors. missive van den 18 Apr. 1653 mij wesende aangescreven: dat in de plaetsen onder het drostampt van Muijden behoorende ende tot mijn opsicht specterende op verscheijden plaetsen openbaere predickhuijsen van de Papisten souden sijn ende voornaementlijck in den „Broeck" onder Weesp behorende; hebbe ick dien achtervolgens alle debvoiren aengewent, omme daerop te inquireren ende mij diesaengaende geinformeert hebbende, bevonden, dat 't gunt UEd.-Mog^{e} nopende eenich openbaer preeckhuijs in den „Broeck" soude mogen wesen bekent gemaeckt, is abusijff, als in geenen deele hebbende connen ondervinden: dat soodanigen huijs onder mijn district soude sijn, ende oock altijt, soo vóór als ná de voorscr. ordre met alle vlijt alle papistischen conventiculen geweert ende gestoort, voor sooveel ick daer kennisse van hebbe gehadt ofte connen becomen; welck aengaende UEd.-Mog^{e} de particulariteijten sullen connen afnemen uijt de nevensgaende attestatie van de schouten van Weesp ende Muijden, tot welcke ick mij bij desen, omme korthevtswille, gedraegen ende UEd.-

Mog^re^ verseeckere, dat ick niet sal naerlaten alles te contribueren, ten fine de placaten ende ordonnantien van de Ed.-Gr.-Mog^e^ HH. Staten van Holl. en W.-Vr. preciselijck geexecuteert ende UEd.-Mog^re^ last ende ordre, mach werden naergekomen. Dewelcke ick vertrouwe bij desen te hebben voldaen; bidde ick Godt almachtigh, dat het sijne geliefte sij UEd. Mog^e^ te nemen en te bewaren in sijne heijlige protectie, en blyve naer onderdanighe gebiedenisse

Ger. Bicker.

Amsterdam, 1 Maij 1654.

Attestatie van de schouten van Muiden en Weesp [over het Laarder Kerkhof, Hilversom, Weesp en Weesperkerspel of Broek.] — 15 April 1654.

Attesteeren ende verclaeren wy ondergeschreven Dirck van Eyck, schout over Weesp ende Weespercarspel ende Lucas van Apensteijn, schout tot Muyden, in 't stuck van den eedt onser officie gedaen, ten begeeren van den Ed. Heer Gerardus Bicker, heer van Engelenburch, casteleijn en drost tot Muijden, baljiu van Goijlandt ende hoofdofficier over Weesp en Weespercarspel etc. Hoe dat wij attestanten nevens den Ed. H^r^ drost ende baljiu van Gooijlant ut supra, wesende geassisteert met de dienaers van de justitie, hebben geweest in den jaere 1649 tot Laeren in Gooilandt, op oude Sint Jansdach ende aldaer een pausselijcke vergaderingh gestoort, ende in den jare 1651 tot Hilversom; desgelycken, verleeden soomer A^o^ 1653 nochmaels tot Hilversom ende Bussum en aldaer de pausselijcke conventiculen gestoort, alsmede op het Laerder kerckhoff tot twee distincte reijsen; sijnde nieuwe en oude St. Jansdach, alwaer wij bevonden hebbende eenighe personen, soo mans als vrouwen, dewelcke aldaer eenighe ommegangen, bedevaerden ende andere super-

stitieuse godsdienst waeren plegende. Dat van gelijcke wij mede op verleden somer sijn geweest met den Ed. Hr. drost en baljiu van Gooilandt voorn. in Weespercarspel ende aldaer een vergaderinge van Pausgesinden hebben gesteurt. Verclaeren wij ondergeschreven 't geen voorschreven staat, waerachtich te wesen; en in oirconde is dese met onse gewonelyke onderteeckeninge geteeckent den 15 April 1654.

DIRCK VAN EYCK.
LUCAS VAN APENSTEIJN.

De stedehouder van den schout van Hoorn aan 't Hof. — 6 Mei 1654.

Edel-Mog^{e}. — UEd.-Mog. missive in date den 7 des voorleden maents myn vader d'Heere Sonck [?] behandigt synde, uitwijsende sijn recipisse, heeft deselve my gelieven aen te belasten, omme uijt synen naeme te dienen van rescriptie ende UEd.-Mog^{e} tot antwoort van dien te adviseren: dat achtervolgens de serieuse brieven by de Edel-Gr.-Mog^{e} HH. Staten van Hollandt ende W.-Vr. gedaen, afgaen op 12 Maert des voorl. jaers, wegens d'onderhoudinge van de placcaten, geëmaneert tegens de oeffeninge van de superstitieuse pausselycken Religie ende intoominge der stouticheyt van de Papisten alhier ter stede ende in de jurisdictie van dien, alle behoorlijke vlijt is aangewent: omme soo veel doenlijk ende mogelyck en was, sulx te beletten ende weeren; soo in 't verhinderen van bedevaerten, die op sekere plaetsen ende tydt hier omtrent getracht werden te doen. Dewelcke zedert gelyck oock voormaels altijt door myn als ter dier tijt stedehouder van gemelte Heere Sonck myn vader, in eijgene persoon ofte door de dienaers van de justitie effectivelijck sijn achtergehouden ofte geweert; alsmede omme te beletten dat by deselve Papisten eenige super-

stitiën ende stouticheden souden werden gepleecht, waerinne sodanige debvoiren sijn aengewent; dat, niettegenstaende deselve niet en hebbe konnen op der daet achterhaelt worden in 't exerceeren van hare afgodische superstitien, overmits sy door nauwe opwachtinge de aengewende desseijnen ende exploicten vruchteloos maekten; echter daerdoor in dier voeghen sijn ingetoomt ende in dwangh gehouden, dat sij in dese sorgelijcken tyden onses lieven vaderlands, niet en hebben durven verhoopen eenighe meerdere vryheijt, veel weiniger, betoonen de minste exorbitantien aengaende de oeffeninge van haere superstitieuse Religie, als die geenen dewelcke genoegsaem bewust was en beproeft hadden, dat tegens haere superstitien de placcaten op alle occasien ernstelijk ende met viguer bij mijn ter executie waeren gestelt, geduijrende den tyt, dat ick van mijn vaeder geemploijeert ben geweest als sijn stedehouder in 't schouth-ampt deses stadts. Waerinne hem nu in bedieningh gesuccedeert sijnde, oock voortaen verhope te continueren, ende alle doenelycken vlijt aen te wenden; opdat haer Ed.-Gr.-Mog^r wegens de naecominge van hare goede intentie ende UEd.-Mog^e nopende de debvoijren by mij aengewent in 't executeeren van de placcaten voornt. goet contentement mogen hebben. Ende nae myne onderdanigste submissie bevele UEd.-Mog^e der getrouwe beschuttingen des Alderhoogsten.

In Hoorn, vi Mei 1654.

UEd.-Mog^e dienaer,
A. v. Bredehoff.

De baljuw van Delfland aan 't Hof [Pynakker, Nootdorp, Schipluiden, Maasland, Berkel en Kethel.] — 11 Mei 1654.

Edel-Mog^e. — Achtervolgende H.Ed. missive van dato 7 April 1654 my toegesonden, omme mij te informeren

ende H.Ed.-Mog^{e} te rescriberen op de oeffeninghe van de superstitieuse pausselycke Religie der Papisten stouticheijt, of naer behooren soude wesen ingetoomt, sal H.Ed.-Mog^{e} diene voor advys :

Eerstelyck, als dat ick op den 19 Apr. 1654 sij geweest tot Pynacker, alwaer men seijde, datter een priester logierde. Daer comende en hebbe hem niet gevonden, nochte gheniighe ornamenten tot desselfs superstieuse dienst requirerende. Ende sij vandaer gegaen naer Nootdorp, alwaer ick verscheijde huijsen hebbe gevisiteert, sonder de minste vergaderinghe van Catholycken aldaer gevonden.

Den 26 April sij geweest tot Scipluijden, ende Maeslant, ende verscheijde huijsen onderwegh hebbe aengeweest, doorsocht ende gevisiteert; doch en hebbe de minste vergaderinghen ofte conventiculen aldaer niet connen vinden, gehouden te werden.

Den 3 Meij sij geweest tot Berckel ende aldaer mede verscheijde huijsen onderwech hebbe aengeweest ende mij geinformeert, alsmede in het huijs van den priester Wilhelmus Hugonis, Haer-Ed.-Mog^{e} bekent; te meer door dien de Heer Cromon eenige jaren geleden van UEd.-Mog^{e} aldaer gecommitteert is geweest, omme sich te informeren van de gelegentheijt van den voorn. priester, ende hebbe aldaer mede niemant als sijn domestijcken gevonden.

Den 10 Mey sij geweest in de Kethel ende my mede geinformeert, als voren ende hebbe aldaer mede niemant connen vinden. Hiermede Edel-Mog^{e} HH. sijt den almachtigen Godt in genade bevolen.

In Delff, 11 Meij 1654.

UwEd.-Mog^{e} dienstw. dienaer,
Wilh. van der Hoeff, hoochball.
van Delflant.

De officier van Nyedorp [Zydewind]. — 13 Mei 1654.

Edel-Moge. — Mijne Heeren; tot antwoort op uwe Ed.-Moge aenschryvens van den 7 April voorl. dient: dat 't sedert de verstooringe van de paepsche vergaderinge door my gedaen op de Zijdwint den 23 Augt. des jaers 1649 ende de proceduren daerover gevallen voor de Edel-Moge Heeren Gec. Raden van desen quartiere, de Roomsgesinden sooveel my bekent is, haer seer stil hebben gehouden. Sulcx, dat ick mijns wetens, in jaer en dach geene clachten over haer hebbe vernomen; ende alsoo ick nyet gaerne de minste sal sijn, om de bevelen van de hooge Overheyt te obedieeren ende executeeren, sal nijet mancqueeren van mijn debvoiren te doen blycken. Ende hoope, binnen vyff à ses weecken in den Haeghe te comen omme UEd.-Moge mondelinge, opentlijck van onderrigtinge te dienen, hoe sich de saecken der Pausgesinden alhijer sijn toedragende. Ondertusschen sal ick Edel-Moge Heeren den almachtigen Godt bidden, UEd.-Moge lange te willen conserveren ende segenen in wijse, voorspoedige regeringe ende administratie, ende blijven,

Uwer Ed.-Moge onderdanigen dienaer,
HERMAN VAN DER WOUDE

Nijedorp, 13 Meij 1654.

De baljuw van Noordwykerhout, Lisse, Hillegom en Voorhout aan 't Hof. — 14 Mei 1654.

Edel-Moge. — Obedierende de ordre mij gegeven by de missive van date den 7 April laetstleden, dient tot bericht van den inhouden van deselve: dat ick noeijt nalaetich en ben geweest, omme mij naer behooren te quijten, in het beletten van de oeffeninge van de superstitieuse pauselijcke Religie, volgens de placcaten van de Edel.-Gr.-Moge HH. Staten van Hollandt ende W.-Vrieslant succes-

sivelyck gedaen emaneeren, ende het particulier aenschrijvens van den 12 Martii in UEd.-Mog^e missive geexpresseert. Hebbende oock noch stooringe gedaen op den Paeschdach des voors. jaers 1653 buijten Hillegom ten huijse van Gerrit Louwersz.; alsoo ick mij hadde geinformeert, bijeencompste van eenige Pausgesinden te sullen wesen ende aldaer bevonden omtrent veertich personen, daer onder eenighe kinderen; maer praesumere aldaer te vroech op geweest te zijn, gemerckt den autaer eerst begost opgestelt te werden, ende noch geen priester daer en was, ende voorders de presente personen in de boete beslagen volgens de voors. placcaten. Remonstrere UEd.-Mog^e verders: dat in myn gansche jurisdictie maer eenen priester is, dewelcken woont op het huijs van den Heere van Alckemade, alwaer ick in seecker bericht zy, dat geene conventiculen ofte vergaderingen van Paeusgesinden en werden gehouden. Sullende voortaen als voor desen volgens eer en eedt in mijn debvoir continueeren. Hiermede vertrouwende UEd.-Mog^e ordre ende meenige voldaen te zijn, Godt almachtigh biddende UEd.-Mog^e in lanckduyrige gesontheijt te willen sparen, sal ick altyt blijven,

UEdel-Mog^e onderdanighe dienaer,
QUIRINUS VAN DER MAES,
baljiu van Noordwyckerhout, Lis, Hillegom en Voorhout.

Actum tot Lis, desen 14 Meij 1654.

De officier van Oudewater aan 't Hof. — 19 Mei 1654.

Edel-Mog^e. — Sedert de laetste aenschrijvinge van UEd. Mog^e hebbe alle debvoiren aengewent; omme de byeencompsten ende vergaderingen van de Paepsgesinden te storen; dan werden de vergaderingen, soo bedecktelich bij Haerl. gehouden, dat ick daervan geen kennisse kan

becomen ende sijlieden myn debvoir bespeurende, convoceren haer vergaderingen op het Gestichte van Utrecht ende elders, alwaer ick geen jurisdictie kan exerceeren: alsoo de stadt van Oudewater weynigh oft geen jurisdictie en heeft, ende dicht aen het voors. Sticht is gelegen ende bij den somertijt de ingesetenen haer geensints ontsien, om de vreijheijtswille, sooveel verder te gaen. Sal echter niet manqueeren in mijn debvoir. Waermede vertrouwe dat UEd.-Moge sullen nemen contentement ende bevelen UEd.-Moge in de schuts des Alderhoogsten; houdende my verobligeert te blijven,

Edel-Moge Heeren, etc.
C. v. Willigen.

's Hage, 19 Meij 1654.

De officier van Huisduinen [Helder] aan 't Hof. — 20 Mei 1654.

Edel-Moge. — Achtervolgende Uwer Edel-Moge missive van 7 Apr. ll. aen mij overgesonden up het subject ofte jegens de oeffeninge van de superstitieuse pausselycke Religie, sullen Uwer Ed.-Moge tot antwoordt op deselve voor de waerheyt gelieven te accepteeren: dat by my in het district van Huijsduinen de placcaten ende bevelen in cas subject soo punctewelycken werden geobserveert; dat aldaer gheen priester in denselven districte hem onthoudt, oock mijns weetens eenighe vergaderinghe ofte pausselycke conventijculen werden gepleecht Mitswelcke vertrouwe in dien deele de voorschr. placcaten ende 't bevelen van Uwer-Ed.-Moge te syn voldaen; te vreeden sijnde des noots daervan breeder openinge te doen. Hiermede Edel-Moge UEd.-Moge in de genadige protectie des Alderhoogsten beveelende.

Antonij Huijbertsse Valck.

Haghe, 20 Mey 1654.

De baljuw van de Nieuwburgen in N.-Holland aan 't Hof. — 20 Mei 1654.

Edel-Moge. — Achtervolgens UEd.-Moge aenschryvens, aen mij als baljiu van der Nieuburg gedaen den 7 der maent April ll. inhoudende, omme de superstitien ende stouticheijten van die van het Pausdom, die licentieuselijken ende exorbitantelyken in swang souden mogen gaen tegens te gaen; ende tegens deselve strickelijken ende vigoureuselijck te executeeren de peijnen ende boeten, volgens de placcaten ende het serieus aenschrijvens van H.Ed.-Gr.-Moge van 12 Maert des voorleden jaers gestatueert ende met eenen te adviseren wat debvoiren bij mij daerinne achtervolgens H.Ed.-Gr.-Moge goede intentie ende 't voors. aenschrijvens souden wesen gedaen. Waerop deese dient tot UEd. Moge onderrechtinge: dat ick niet alleenlijk 't zeedert het voorige speciael aenschrijven; maer oock daer te voren, niet anders en hebbe getracht, als omme nae mijn vermogen de voors. placcaten te houden in nauwe en scherpe observantie ende sulx van tyd tot tydt tegen te gaen de excessen, dewelcke bij iemant daerinne tegens de goede meeninge van H.Ed-Gr.-Moge, alsmede van H.Ed.-Moge de Heeren Gec. Raden deses quartiers, sijn geschiet. Als UEd.-Moge door verscheijden exempelen, die alhier, om kortheijdtswille worden voorbygegaen, souden konnen worden getoont. Waerdoor ook binnen mijne jurisdictie, die andersints groot ende gequalificeert is, hebbende het ressort over 13 notabele dorpen, deselvige stouticheden sodanige syn ingetoomt; dat daerinne maer alleen, mijns weetens, woonen twee roomsche priesters, die al van lange jaren sijn getollereert geweest ende oock geen sonderlinge exercitien, mij bekent, en doen, ofte magistraten en gereformeerden eenige ergernisse aendoen; also ick continuelijck het oog daerop hebbe ende haer niets

toelaet 't gunt eenigsins tegens het oogmerk van H.Ed.-Gr.-Mog^{e} soude strecken; gelyk UEd.-Mog^{e} daervan wel mogen versekert syn; also ick achtervolgens mijn eer en eedt niets lievers en hebben als H.Ed.-Gr.-Mog^{e} daerinne te behagen. Versekert weesende dat UEd.-Mog^{e} in myn reguart de sake altoos so sult bevinden. In welke goede debvoiren ick by alle occasiën sal continueeren ende niet naelaetigh nochte versuijmich wesen. Ende so iets boven vermoeden, buijten myne kennis mochte gebeuren, bidde UEd.-Mog^{e} ootmoedelyck mijne onwetendheid te verschoonen ende mij contschap daervan te doen; also ick daerinne niet anders als H.Ed.-Gr.-Mo. intentie tot contentement van UEd.-Mog^{e} sal betrachten. Hiermede Edel-Mog^{e} HH. etc. etc.

WILLEM COOREN,
balj. van Neyburg.

In Alckmaer, 22 Meij 1654.

De schout van Leyden aan het Hof. — 23 Mei 1654.

Edel-Mog^{e}. — Ter rescriptie op UEd.-Mog^{e} missive in date den 7 deser lopende maent, sal desen dienen, als dat ick vertrouwe deselfde missive niet aen mij in het particulier, maer in het generael te wesen ingestelt; om aen alle officieren door het geheele lant te werden gesonden, andersints soude ick oordeelen dat UEd.-Mog^{e} seer qualijck souden wesen onderricht en tot dien eijnde wel selfs overkomen om UEd.-Mog^{e} te desabuseren. Dan om echter in het corte de gelegentheijt ende constitutie der Pausgesinden in dese stadt residerende UEd.-Mog^{e} te verthoonen; soo is wel waer, dat inderdaet het getal derselvige [Godt betert] seer groot is, ende insonderheijt van diegeene, die vermits de draperie alhier, uijt het Lant van Luijk, Limburch, Arthoijs ende diergelijcke quartieren comen woonen; dat het onmogelijck is, vermits de groote van dese stadt te beletten, dat niet somwijlen hier en

daer eenighe vergaderinghe ende werden gehouden. Want hetselfde geschiedende meest in den nanacht op onsekere tijden ende altoos met veranderinge van plaetsen, can seer qualijck werden voorgecomen; want alhoewel, die van de binnenwacht benevens de waeckers mette clappe stricte ordre hebben om sulcx gewaer werdende, mij bekent te maecken, soo gebeurt het veeltijts, dat deselfde door de schiltwachten, dewelcke de Pausgesinden omtrent mijne huisinge setten, werden ondeckt; soodat deselfde dicmael sijn gescheijden, eer ick se can beloopen; alhoewel ick myne substituijt en dienaers omtrent mijn huis tot dien einde hebbe doen woonen. Doch byaldien ick te laet comende niemant en vinde ende echter door getuigen can bewijsen, dat ergens eene groote vergaderinge is gehouden geweest, soo hebben de HH. van den Gerechte geen swaricheijt gemaeckt uijt crachte van zekere speciale keure: om soodanige personen die de conventiculen in hare huijsinge hebben gehouden boven de condempnatie in de boeten bij de placcaten gestatueert, dese stadt te ontseggen. Wat vorders aengaet de tweede soort der Pausgesinden, wesende oude ende gequalificeerde burgers, winckelhoudende luyden, deselfde willen beswaerlijck haere huisen tot de voors. byeencompste laeten gebruijken; aengesien sij achterhaelt werdende, volgens de voormelde keure, niet alleen te verwachten hebben de ontsegginghe van de stadt ende diensvolgens haere totale ruine, maer moeten selffs instaen voor de boeten van de onbekende en onvermogende personen; soodat die vergaderingen met soodanige circumspectie werden geleijt en so cleijn vallen, dat dikwyls die naeste gebueren 't selfde niet en connen bemercken. Sulcx dat ick in verscheyden soodanige vergaderinghen ben gecomen, daer ick maer thien, twaelf ofte uijterlyck twintigh personen hebbe gevonden; hetwelck den naem van conventiculen naeuwelijx can voeren.

Soodat ick vertrouwe; dat in dese stadt op de excessen der Pausgesinden meerder wert geleth, als in eenige stadt van Hollant, ten waere men Dordrecht wilde eximeren, alwaer het getal der Pausgesinden seer kleijn is ende de stadt in groote, bij dese niet en is te vergelycken. Bovendien so en werden alhier geene papen aengeteyckent ofte geadmitteert, alhoewel ick niet en twyfelen of zy comen der evenwel; dan hetselfde geschiet tot haeren periculen en sijn, bekent wordende, daerover strafbaer. Ende om de groote bijeencompsten te weeren soo is seer wijselijk by de magistraet alhier geordonneert: dat ick alle vierendeelsjaers benevens twee schepenen de suspecte huisen soude doorsien; opdat aldaer geen toegangen contrarie de keuren deser stede souden werden gemaeckt, en syn alsdan gewoon met ons te nemen den fabrijkmeester, timmerman en metselaar deser stede Uijt alle hetwelck voors. staet, ick vertrouwe dat UEd.-Mog^e wel sullen connen afnemen, dat binnen dese stadt de placcaten vrij wel werden gemainteneert; want niemant metter waerheyt sal comen aenwijsen eenigh huys, alwaer de Papisten haere ordinaire vergaderinghen syn houdende, gelyc [Godt betert 't in naeburige steden geschiedt] sulx dat by aldien UEd -Mog^e eenige anderen onderrigtinge mochte hebben becomen ofte ietswes mochten oordeelen, niet naer behooren te geschieden; versoecke my hetselve mach werden bekent gemaeckt; sal niet nalaten myn debvoir te doen, om hetselfde voor te comen ende daerinne te thoonen den lust en ijver, die ick hebbe omme den Lande en UEd -Mog^e dienst te doen. Waermede desen eijndigende, blijve Edel-Mog^e HH.

Uw Ed -Mog^e ootm. dienaer,
Ch. v. Hoogeveen.

In Leyden, desen 23 Mey 1654.

De schout van Alkmaar aan 't Hof. — 31 Mei 1654.

Edel-Mog^e^. — De missive van HaerEd.-Gr.-Mog^e^ van date 10 Maert 1653, mitsgaders deselve van UEd.-Mog^e^ van dato 7 Apr. 1654, syn mij beijde wel geworden. Diene onderdaenigstlyck tot antwoord. Eerst op derselve van H.Ed.-Gr.-Mog^e^: dat ick denselven ontvangen hebbende, datelyck de voornaemste Papisten voor mij hebbe ontboden ende haer aengeseijt: dat sy haer souden hebben te reguleren naer den teneur van de placcaten, of andersints, dat ic myn debvoir serieuselijck tegen haer soude aenwenden; waerop ic op den 25 May haer vergaderinge hebbe gestoort. Voornemens omme daerinne tot H.Ed.-Gr.-Mog^e^ believen te continueren; soveele mij doenelyk soude wesen; doch door de troubeleuse tyt en hollende burgereij, die doenmaals in de stadt van Alkmaer haer openbaerden, heb ik met communicatie van eenige leden van de regeringe, de verdere proceduren ende storingen naegelaeten. Ende wat belangt het tweede lid van deselve missive nopende het ontheijligen van den Sabbath ende beede-dagen, daerop voege tot antwoort: dat ick dikwijls onder de predicatie in alle de herbergen te saemen, die omtrent 60 in getal sijn, geen ses laeghgenooten gevonden hebbe, welcke ick neffens andere, die eenigh handwerk oft open winckel gehouden hebben, de boeten daertoe staende hebbe afgevordert. Waermede overtredende tot den tweede missive van 7 Apr. 1654 by UEd.-Mo. aen mij affgesonden, diene daerop onderdanichlijck als voren: dat ick deselve al overlangh beantwoordt soude hebben, ten waere ick in den Haege, op den bequaeme tydt van de rescriptie, voor den tydt van omtrent een maent om particuliere saecken waer opgehouden geweest. Sulx ick mijn debvoir niet hebbe kunnen doen; doch hebbe op 19 April en 17 Meij de pausselyke conventiculen gestoort ende

haer, in rechten betrocken, geconcludeert naer den inhout der placcaten: voornemens, om deselve processen tot dat einde te vervolgen ende voorts alsulcke andere debvoiren te doen als UEd.-Mog^{e} mij zult believen te beveelen. In Heer Huijgenweert gelooff ic een plaetse te syn, daer de Papisten vergaderinghen houden, en in haer regarde sal ick mede by de handt nemen, hetwelck ick ratione officie sculdigh ben te doen; my teenemael submitteerende UEd.-Mog^{e} beveelen, die ick my Haer sal onderwerpen. Waermede etc.

JACOB V. VEEN,
Alkmaer, 31 Meij 1654. schout van Alkmaer.

De schout van Haarlem aan 't Hof. — 5 Jun. 1654.

Edel-Mog^{e}. — UEd.-Mog^{e} missive in date 7 April deses jaers ontfangen en den inhout derselve geleesen ende verstaen hebbende, ende geledt op UEd.-Mog^{e} bevelen en 't gene daerinne werdt gerequireert, dient voor mijne gedienstige rescriptie: dat ick amptshalve van den beginne van mijn dienst af tot huijden toe, alle middelen van debvoijr hebbe aengewendt, omme de placcaten van H.Ed.-Gr.-Mog^{e} met alle vlijt ende naerstigheijdt te bevorderen ende ter executie te stellen ende voornamentlijk 't placcaet geemaneert teegens die van de Pausgesinden, ende dat niet alleen tegens 't houden van haere conventiculen; maer oock jegens Jesuijten, papen, monniken ende geordende personen, die haer alhier teegens de bevelen van deselvige begaen; van welcke ick eeniche in apprehensie hebbe gehadt ende laeten rantsonneeren, volgens den inhoudt van den gemelde placcaten; ende voorts voor sooveel mij mogelijck is, wat verders in de voorn. placcaeten is begrepen, sal oock niet naelaeten gedurende de bedieninge van voors. ampt alle debvoiren aen te wenden ten eijnde de bevelen, zoo van H.Ed.-Gr.-Mog^{e} als van UEd.-

Moge te beneerstigen, 't obedieeren ende te gehoorsamen, mitsgaders te respecteeren en te doen, wat dien aengaende volgens mijn schuldigen plicht behoort gedaen te worden. Waertoe H.Ed.-Gr.-Moge en UEd.-Moge, haer mogen verlaeten. Waermede met presentatie van verder mijn oitmoedige dienst ende salutaire groetenisse eyndigende, wil UE.-Moge bevelen in de protextie des Alderhoogsten, die UEd.-Moge wil sparen in langdurighe gesontheyt ende voorspoet, tot saligheyt; amen.

UEd.-Moge onderd. ende oitm. dienaer,

JOH. SCHATTER.

In Haerlem, den 5 Junij 1654.

De officier van den Haag ['s Gravenhage] aan 't Hof. — 8 Juny 1654.

Edel-Moge. — Ick hebbe ontfangen UEd.-Mog. missive van dato den 7 Apr. bij welcken, mijn belast werdt UEd.-Moge scriptelyck te adviseren, wat bij mij is gedaen wegens het executeeren van de placcaten tegens de Papisten ende het executeren van de peijne tegens d'overtreders gestatueert; van gelycken oock 't gheene van mij gedaen is sedert het aenschryvens van de Ed.-Gr.-Moge Heeren Staten van Hollandt ende W.-Vr. op den 12 Martii des voorleden jaers, ende wat noch van tijdt tot tijdt soude kunnen gedaen worden. Omme het bevel van UEd.-Moge nae te komen is het sulcx: dat ick mij bij alle gelegentheijt hebbe geinformeert op het vergaderen ende houden van conventiculen van de Papisten; ende daervan kennisse bekoomen hebbende haere vergaederinghe gestoort ofte ordre gegeven, om door mijn substituten te doen. Gelijck oock sulcks geschiet is, ettelyke malen nae het aenschrijven van den 12 Martii des verleden jaers. Als namentlyk eerst op den 25 Julij daeraenvolgende, van gelycken oock in het laetste van de maent December; alsnoch in

dit loopende jaer in de maent April ende noch in het begin van de maent Meij; van gelycken oock den 4 deeser maent. Sulx dat deur het steuren der voors. Papisten vergaderingen ende het doen betaelen van de amenden, sijluyden wel behoorden ingebonden te sijn ende haere stouticheyt te laeten. Ick sal oock voortaen sorghe te dragen: dat de placcaten dienaengaende geemaneert, geexecuteert werden ende dat niet alleen door mij selven; maer oock myn substituijten, dewelke ick daertoe aengemaent hebbe, ende noch sal doen. Waermede verhopende het bevel van UEd.-Mog^e^ te hebben naegecomen, sal ik UEd.-Mog^e^ Gode beveelen ende blyven

UEd.-Mog^e^ onderdan. dienaer,

L. DE VEER.

's Gravenhage, den 8 Junij 1654.

De baljuw van Hager-ambacht aan 't Hof. — 12 Jun. 1654.

Edel-Mog^r^. — Ick heb niet kunnen naelaten UEd.-Mog^r^ op derselven missive nopende de conventiculen ende vergaderingen der Papisten, hiermede reverentelyck te kennen te geven: hoe dat ick sooveel mijn balliuscap aengaet, desselve heb getracht te weeren ende tot dien eijnde niet alleen het aenschryvens van H.Edel-Gr.-Mog^e^ van date den 12 Meert des verschen jaers doen ter tydt, maer oock 't geene UEd.-Mog^e^ in de laetstleden maent van April aen my hebben gelieven te doen, datelyk laten publiceeren. Soo hebbe oock noch vóór ontfang van dien verscheyden aenslagen gemaekt, om de voors. Paepsgesinden in haere vergaderingen onder mijn districkt te attrapeeren, 't welck oock apparentelyck met meerder effecten soude gesuccedeert hebben, in cas door haere neerstige ende sorgvuldige wachten 't selve niet waere belet geworden; want sij mijn compste van verre bemerckende, sijn ge-

vlucht ende van malcander geloopen. Soo ben oock noch verleden Sondag 's morgens vroeg expresselyck hier uyt den Haeg gegaen met intentie ende voornemen deselve te surpreneeren; maer waeren in opgemelt myn district niet vergadert ende sijn 't oock niet geweest [of 't mogte bij nachte gebeurt sijn], sedert ick UEd.-Moge aenschrijvens hebbe laten afcondigen ende publiceeren, als alleen eenmaal waervan ick naderhand hebbe kennisse gekregen. Echters sal sorge dragen, dat UEd.-Moge goede meeninge ende wille, diesaengaende soveel meer gemelt ressort van myn balliuschap belangt, strictelijck worde geobserveert ende naegecomen. Waertoe UEd.-Mog. sich gelieven volcomentlyck te verlaten. Ende bevele deselve hiermede in Godes heylige protectie.

Datum in den Haghe, den 12 Juny 1654.

Edel-Mo. Heeren etc.
P. Teylersiegher (?)

De baljuw van Loosdrecht [*Tekkop*]. — 13 Juny 1654.

Edel-Moge. — In gevolge ende ter gehoorsaemheijt van UE.-Moge missive respective in dato den 18 Apr. 1653, mitsgaders van den 9 April van desen jegenwoordigen jaere ende de ordere daerby gegeven, soo en hebbe niet connen naelaeten UEd.-Moge bekent te maken: hoe dat in mijn geheele jurisdictie maer een priester is sich onthoudende ende dat in Teccop, ende ick altijt soo voor als naer de voorschreven orders met allen vlijt ende naersticheijt de papistische conventiculen hebbe soecken te weeren en te stooren, voor soo veele ick daervan kennisse hebbe gehadt ofte connen bekomen. Welcken aengaende UE.-Moge de particulariteijten sullen connen afneemen uijt de nevensgaende attestatie van de schepenen in Teccop voorschreven, tot welcken ick mij gedragen UEd.-Moge

verseeckerende, dat alle debvoiren bij mij sullen worden aengewent; ten eijnde de placcaeten van H.Ed.-Gr.-Mog^r, de Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant, mitsgaders UEd.-Mog^e order, sullen naegecomen worden. Vertrouwende UEd.-Mog^e bij deser te hebben voldaen; waermede afbrekende en bevelende UEd.-Mog^e Heeren in de bescherminge des Alderhoogsten, die UEd.-Mog^e Heeren wil verleenen een langduerige en gelucksalige regeeringe.

Actum in Weesp, den 13 Juny 1654.

UEd.-Mog^e onderdaenigste dienaer,
DIRCK VAN EYCK.

Attestatie van de schepen van Tekkop. — 1 Juny 1654.

Wy ondergeschreven Willem Claessen ende Cornelis Cornelissen Boel, schepenen in 't gerechte van Tekkop, attesteeren ende verclaeren bij den eedt in 't stuck onser officie gedaen: hoedat wij ten versoecke van den Ed. H^r Dirck van Eyck, balliuw van de Loosdrecht, Mijnen ende Tekkop, geassisteert synde met Vredrick Willemeer Leuwen, substituijt balliuw van Teccop ende gerechtsboode alhier, met een dienaer van de justitie, geweest hebben op Sondach 's morgens der laetste Meij 1654 lestleden in ons gerechte van Teccop voorschreven, alwaer den voors. Heer balliuw van Teccop een byeencompste ofte vergaderinge van Pausgesinden heeft verstoort. Verclaeren wy schepenen voornoemd 't selve waerachtigh te weesen; alsoo wy daerby om aer ende present syn geweest. Ende in oorconde, soo is dese met onse gewoonlycke onderteeckeninge geteekent.

Actum in Teccop, den eersten Junij 1654.

Dit merck ⊔ geteeckent bij
WILLEM CLAESSEN.
CORNELIS CORNELISSE BOEL.

De baljuw van Brederode aan 't Hof [*Velsen, Vogelenzang*]. — 9 Jul. 1654.

Edel-Mog^{e}. — Nae de receptie van de missive, soo van H.Gr.-Mog^{e} de HH. Staten van Holland als van UwEd.-Mog^{e}, gedateert den 8 Martij en 7 Apr. respectivelijck dezes jaers 1654, hebbe ick sooveel in myn vermogen is geweest, mijn uijterste debvoiren gedaen, omme de placcaten tegens de Pausgesinden gemaeckt, ter executie te stellen. Tot dien eijnde haerlieden scerpelijcke belast van alle verboden exercitien ende vergaderingen haer te onthouden; tot veel malen gevigileert. Off echter by henluyden sulcx wierde gedaen, ende ondervonden hebbende eenige byeencompsten [edoch van geen groot getal van menschen] in de Vogelenzang ende tot Velsen gehouden te worden, mij derwaerts datelyck vervoucht, stooringe daerover gedaen ende de presenten in de boete geslagen. Verhopende in de onderhoudinge der bevelen van de hoge Overheijt dienaengaende so te sullen continueren dat UEd.-Mog^{e} mijnent wegen egeene clachten sullen voorcomen. Hiermede biddende den Almachtigen UEd -Mog^{e} in sijne Godelycke protectie te willen bewaeren, blijve,

Edel-Mog^{e} HH.
Uwer Ed.-Mog^{e} ootm. dienaer den balliu van Brederode,
Haerlem, 9 Julij 1654. ROGIER BON.

De baljuw van Vlaardingen aan 't Hof. — 21 July 1654.

Edel-Mog^{e}. — Alsoo UEd.-Mog^{e} bij missive van date 7 April ll. my hebben bevolen te adviseren 't gene by my tot naerkominge van de goede intentie ende speciaal aenschrijvens van H.Ed.-Gr.-Mog^{e} op den 10 Martii des voorl. jaers 1653, tegens de oeffeninge van de supersti-

tieuse pausselycke Religie soude mogen gedaen sijn ende van tydt tot tydt noch gedaen werden. Ter obedientie van het welcke dient desen: als dat ick sedert den aenvangh mijner bedieningh van het baljiuscap der stadt Vlaerdingen ende desselfs ambachte, bysonder sedert het aenschrijvens van H.Ed.-Gr.-Mog^e [niettegenstaende alle vlydt ende naerstichheyt bij mij, ten dien eynde aangewendt] noijt hebbe bevonden noch te kunnen bemercken; dat de pausselijcke Religie binnen derselver jurisdictien is geoeffent gewerden; 't welcke indien alsnoch soude moghen komen te geschieden, sal niet nalatich syn UEd.-Mog^e te notificeren 't gene, tot naarkominge van H.Ed.-Gr.-Mog^e bevelen bij mij sal werden gedaan. Hiermede Edel-Mog^e HH. bevele UEd.-Mog^e in de genadige bescherminge des Almogenden ende blijve

UEd.-Mog^e onderd. dienaer.

REAAL.

In Vlaerdingen, den 21 Julij 1654.

De schout van St. Maarten, Valkoog en Eenigenburg aan 't Hof. — 22 July 1654.

Edel-Mog^e. — Alsoo de placcaten van de Gr.-Mog^e Heeren Staten van Hollant ende W.-Vr. tegens die oeffeninge van de superstitieuse pauselycke Religie van den beginne inne, van myn ampt als schout van St. Maerten, Valckoog ende Eenigenburch mij verbonden hebben, deselve placaten wel te executeeren: soo can ick mette waerheyt verclaren ende is oock den ingesetenen van voors. schoutampt ende inne gelegen plaetsen wel bekent; dat ick met ijver ende serieusheyt van tyt tot tyt daerinne hebbe geprocedeert. Omme waerinne te continueeren en nijet te verflauwen; maer den ijver noch meer te verheffen, het serieus aenschrijvens van de Gr.-Mog^e Heeren Staten van

Holl. van den 12 Martii des verleden jaers, mijn heeft verobligeert ende oock metter daet gequesteert hebbe als bewesen wert mette getuigenisse van de regenten van myn voors. ampt, hierneffens gaende. Ende uijt UEd.-Mog^{e} aenschryvens van den 7 Apr. ll. Verstaende derselver scherpe bevelen, hope sodanighe debvoyren ten verschreven fine aen te wenden; dat over my niet sal cunnen worden geclaecht, maer bevonden; dat ick UEd.-Mog^{e} bevelen met ijver sal hebben gehoorsaemt. Waermede etc.

Geschr. in St Maerten, 22 Julij 1654.

PIETER JANSSEN, schout tot St. Maerten, Valcoogh ende Eenigenburch.

Attestatie van de schepenen van St. Maarten, Valkoog en Eenigenburg. — 20 Jul. 1654.

Wy hier ondergeschreven schepenen ende regeerders tot St. Maerten, Volcoogh ende Eenigenburch, certificeeren ende verclaren ter requisitie van Pieter Janssen, onsen schout. Hoe dat die van het Pausdom alhier in onze jurisdictie ende schoutampte geen vergaderinge en houden, omme oefeningen van hare Religie te pleegen. Verclaeren noch voorder: dat ons niet en es bekent, soolange als den voorn. requijrant het schout-ampt heeft bedient, dat dieselve van het Pausdom enighe vergaderinge in de voirnoemde schout-ampt hebben gehouden, so bij dage als by nachte. Alle 't gunt voorschreven staet, verclaeren wij schepenen vernomt, die oprechte waerheijt te wesen en hebben hetselve met onse handen bevestigt ende getijckent op den 20 Julij 1654. In kennisse van mij secretaris.

GERBRANT VERIAENS VALCOOGH; PIETER CORNELISZ.; 't merck * bij CORN. CLAES gestelt; 't merck /\ by PIETER SIJMONS gestelt; CLAES WAL; 't merck. van PIETER □ ARIS gestelt; J. REYERSSEN, secretaris; 1654.

De baljuw van Kabauw aan 't Hof. — 11 Oct. 1654.

Edel-Mog^e. — Alsoo ick onlancx den 7 Apr. ontfangen hebbe seker bevel om scherpelyck te letten op de vergaderingen van de Pausgesinden, die in onse jurisdictie van Cabau souden mogen gehouden worden ende meteene Edel-Mog^e te adviseren wat van mij: sedert den 12 Martij des voorl. jaers daerin gedaen soude moge wesen, hebbe niet willen nalaten als gehoorsaem ondersaet H.Edel-Mog^e t' adviseeren, mijn debvoir in hetselfde gedaen te hebben: soo in 't stooren derselver vergaderingen, als 't beletten, gelyck oock nogh na het leste schrijvens van H.Edel-Mog^e van den 7 April deses jaers met mijn burgermeester tot 15 à 16 reijsen so op sondagen als op heylige dagen van de Pausgesinden, de ronde heb gedaen, op sodanighe plaetsen als ick vermoeden cost, eenige sodanige vergaderingen te mogen geschieden. Maer hebbe niet gevonden en ben versekert daer ook niet gedaen te syn; als den 16 Augt. hebbe eenige betrapt, maer weinich, alsoo niet meer als 10 of 11 huijsgesinnen sijn, die Roomsgesint syn ende niet meer als een huijs ofte twee, dat bequaem is, om eenige vergaderinge te houwen; noch in myn jurisdictie geen paep woont oft aengetekent is. Hoope daerenboven oock in toecomenden tijt H.Edel-Mog^e haer bevelen tegens soodanige vergaderingen naer te comen Hiermede blijvende

UEd.-Mog^e ootmoedige dienaer,
SEBASTIAEN AERTSEN,
Uit Cabau, 11 Oct. 1654. balluij van Cabau.

(Wordt vervolgd.) A. V. LOMMEL. *S. J.*

DE PAROCHIE DE LIER.

Het dorp de Lier, twee uren gaans van Delft, en een groot half uur ten Zuid-Oosten van Naaldwijk gelegen, (Tegenw. Staat der Ver. Nederl. 1746) ontleent zijn naam aan de Lier, Liora (nu de Lee), een riviertje, waaraan het ligt, en dat zijn oorsprong heeft bij Naaldwijk in de Heensloot, om zich 1/2 uur Z.-W. van Schipluiden in de Vlaardingsche vaart te ontlasten, en daarmede door de Breesaap in de Maas uit te storten.

In de allereerste tijden was de Lier een klein plaatsje in de gouwe Maasland. De Lier bestond immers reeds in het laatst der 10[de] eeuw, zooals blijkt uit den giftbrief van den heiligen Ansfridus, waarover later.

Hoever in dezen tijd deze parochie zich uitstrekte is onbekend; evenmin weten wij, of het toen reeds, als in het vervolg, zoo beroemd was, door de bedevaart naar het miraculeus beeld van „Sint Joris" (den H. Georgius), den patroon der latere kerk.

In 1310 was de Lier met zijn gebied reeds een leen in het bezit van Diric van Wassenaar, die het met andere leenen van de Graven van Holland ontvangen, en als achterleen uitgegeven had aan Hughe Vredericssone, genaamd Ut ter Lier; het was dus insgelijks eene ambachtsheerlijkheid, en had tot ambachtsheer genoemden Hughe, maar de heeren van Wassenaar, behielden de hooge heerlijkheid, evenals het pluimgraafschap voor zich [1]) Wij

1) De Heeren van Wassenaar hadden ook in Maasland en andere dorpen van Delfland „het adelijk swaneregt"; dat is: „buiten haer verlof mogt men „in het water onder haar gebied geen swanen houden." (Aanteek. van v. Rijn bij v. Heussen: Oudh. van Delfland.)

vinden namelijk in de Bijdragen (III^de Deel, bl. 142) het volgende in twee oorkonden:

„Alle den ghene die die dese letteren sullen syn of „horen lesen." „Ic HUGHE *ut der Liere* doe cond ende „orconde, dat ic die neghen morghen lants, die legghen „in die Liere, daer Williaem die lapper nu op woent, „*die ic helt te liene van* DIRIC VAN WASSNAER, hebbe ver„coft den Commendure van den broderen van den nuwen „cloester bi Harlem, orde des ridderscips Sint Lazarus „van Jherusalem."

En „Alle denghenen die dese letteren sullen sien of „horen lesen, Ic DIRIC VAN WASNAER doe cond en or„conde, dat ic den commenduere ende den broderen van „den nuwen cloester te Haerlem.... hebbe ghegeven, te „vrien eyghen ende quit ghescouden, als woente is ende „recht, die neghen morghen lants, die mine sien, die „legghen in die Liere, die HUGHE [1]) VREDRICSSONE van „mi te lene helt.... Int jaer ons Heeren Dusent driehon„dert ende tiene des vridaghes na Sint Jansdaghe te „midde Somer."

Later zien wij de heerlijkheid van de Lier in het ridderlijk geslacht van de VAN SWIETENS, waarschijnlijk door Hodenpijl daarin gekomen. JOSIJNE bracht haar mede ten huwelijk aan WILLEM VAN DER COULSTER, ridder, genoemd Alkenmade. In 1563 ontving hare dochter vrouwe AGATHA VAN ALKEMADE deze heerlijkheid bij versterf. Zij huwde Heer Jan van Culenborgh, ridder. Van hare 4 dochters verkreeg haar nu Vrouw MARGARETA VAN CULENBORGH, † 1608.

Deze ambachtsheerlijkheid paalde gelijk nu, ten noorden aan Naaldwijk en Wateringen, ten oosten aan Woud-Harnasch, ten zuiden aan Maasland, en ten westen aan

---

1) Zie ook Fundat. VIII. annal. Ant. M. fund. Sacr. tom. III, p. 489.

het Honderd- of Hoender-land, allen heerlijkheden in Delfland.

(Informacie der Verpond. 1514). „Up V^e ar^le seggen „by eede Phls. Meeuszoon, stedehouder van de schout, „oudt 49 jaer, Kerss Aertssen, oudt 64 jaer, Claes Jans-„zoon, oudt 44 jaeren, Willem Joriszoon, oudt 34 jaeren, „scepenen, Bouwen Jacobszoon, oudt 40 jaeren, Aert „Joriszoon, oudt 37 jaeren, bedegarders, Kers Jacobs-„zoon, oudt 48 jaeren, ambochtsbewaerder, Engel Jans-„zoon, oudt 42 jaeren, Gillis Meeuszoon, 37 jaeren ende „Gerrit Gerritszoon, 20 jaeren oudt, buyeren aldaer: dat „zij hem generen mit lantelinge (landbouw), ende dat de „Lyer groot es 700 mergen, daerof hemluyden niet toe „en behoert boven 10 of 12 mergen, ende tandere lant „behoert den ambochtsheere, ende daer es veel pacht-„lants, dat sij van den ambochtsheere in erfhuyere houden."

„Ende sij bruicken van de voors. 700 mergen 512 „mergen, ende tandere wert gebruyct bij den Dorpen „daeromtrent gelegen; ende daer zyn geen geestelicke „luyden die aldaer lant selven gebruicken."

„Ende de mergen gelt te huyere, deen deur tandere „4 L Hollants ende zoude te coop gelden bij estimatie „de helft 100 L de mergen, ende dander helft 80 L „Hollants gerekent up half geldt."

„Up VIe ar^le seggen dat zij te gelden hebben deen helft „in Rynlant dander helft in Delflant, ende hebben van „dyckaetge, sluysgelt ende anders, by gemeene jaeren, „mit dat molengelt 7 of 8 st. upten mergen."

De heerlijkheid van de Lier was dus groot 700 morgen, doch zij was niet rijk. De Lierenaars hadden slechts 10 of 12 morgen in eigendom; het overige land behoorde aan het rijke geslacht der Utelieren, van wie zij 512 morgen moesten huren. Zij lag gedeeltelijk in Delfland, gedeeltelijk in Rijnland, waartoe het nog lang behoord heeft.

(Simon v. Leeuwen, Batav, illustr.). „Delft, daar de stad „Delft de hoofdstad van is, wanneer hetzelve bedijkt, en „van Rynland is afgescheiden, is niet zeker, want het „te vorens onder het Dykgraafschap van Rijnland behoord „heeft, *soo noch seer onlangs de Dorpen ...... Lier ..... „onder het Baljuwschap van Rynland* behoord hebben; de- „welcke mede in 't jaer 1581 aan Foy van Broekhoven, „doen ter tijd Baljuw van Rynland als zijne onderhorige „den nieuwen eed van getrouwigheid gedaan en gesworen „hebben aan Prins Willem van Oranjen, als hem gedefereert „zijnde de hoge Overigheid en Regering van de graaffelijk- „heid van de landen van Holland, Zeeland en Vriesland."

De baljuw van de Lier (dit was in later tijd de baljuw van Delfland, die door de Staten van Holland en West-friesland werd aangesteld) werd onmiddelijk benoemd door de Heeren van Wassenaar. Buiten dezen baljuw was er nog een schout crimineel, die veelal ook Baljuw geheeten werd. Hij was tevens schout en secretaris in het civiel. [1])

In 1514 strekte de parochie zich nog verder uit dan tot deze heerlijkheid, want: „up II[e] ar[le] seyt de pastoer „dat 't meestedeel van die *te Lyere te kercken behoerden*, „woent in Delflant ende gelden mit die van Maeslant, „mit dat Wout, mit Dorp (een ambacht in de nabijheid) „ende Naeltwyck, ende de minste helft wonen in de ban „van Lyere, die aldaer gelden ende geven."

Het dorp de Lier schijnt niet zeer aangegroeid te zijn, want de bovengenoemde personen seggen: „up I[e] ar[le], „datter zijn in als 54 haertsteden, daerof datter arm zijn, „die luttel of niet en gelden noch en geven 28; ende

---

1) Het onderscheid tusschen baljuw en schout crimineel bestond hierin, dat de Baljuw alleen de hoofdmisdaden berechtte. „Deeze zijn moord, brand, „vrouwekragt, raaroof, of het besteelen der graven en diefte. De schout „crimineel beregtte van ouds keurwonden, vegterijen, valschheden, over- „spelen, en dergelijken, die mindere misdaden genoemd worden." (Teg. St. der Ver. Ned.).

„zijn genouch in eenen doene de naeste 10 jaeren her-„waerts; anno 1515, 54; anno 1496, 37; bij tijde van „Hertog Karel de Stoute, 44." Er waren derhalve volgens de gewone berekening: onder Karel den Stoute, 220; ten jare 1496, 185; ten jare 1515 en de 11 voorgaande jaren omstreeks 270 zielen.

In de smaldeeling der 6000 mannen van oorloge moest de Lier er 8 leveren.

Doch hoe klein dit dorp ook was, en hoeveel armen er ook waren, welvaart was er ook. „Up III[e] ar[le]", zeggen de meergenoemden, „dat zij geen exchysen en heb-„ben, noch en hebben geen renten vercoft up t dorp."

„De rijkste was rijk meer dan 400 gulden current „boven schulden (aan jaarlijksch inkomen) doch daer isser „wel die min hebben dan niet."

„Up IV[e] ar[le] zeggen zij, dat zij huere portie in de bede „en de ommeslagen gaderen bij de stuvers." Toen betaalden zij dus; in het begin der 15[de] eeuw wilden zij het niet doen, gelijk wij zien uit een zoenbrief van Hertog Philips van Bourgondie (Wijnmaand 1429).

Met de opgezetenen van Maasland, van Vlaardingerambacht, van Soutenveen en van het ambacht van Dorp spanden zij in 1427 samen om hun aandeel in de bede niet te geven. Op den dag van betaling, den eersten donderdag in de vasten liepen zij te hoop voor het raadhuis van Delft, en sloegen zij Jan van Egmond, Heer van Soetermeer en schout van Delft, met nog eenige anderen dood. Hier voor werd hun een zware boete opgelegd. Zij werden verwezen, vier mannen naar Rome te zenden, om er een bedevaart te doen naar de St. Jan van Lateranen, en daar eenige HH. Missen te laten lezen tot rust der zielen van de verslagenen. [1])

1) „Int jaer 1427 worde binne der stede van Delft dootgeslagen, opten „eersten donderdach inder Vasten, Jan van Egmont, heer van Soetermeer.

Zooals ik gezegd heb, was de Lier beroemd om de bedevaart naar den H. Georgius, maar het was ook vermaard door zijne adelijke verblijven. Deze waren *het Hof te Lier* en het kasteel *Boekenstein.*

„Aan het watertje de Lee (Tegenw. St. d. Ver. Ned.), „ook de Lierwatering genoemd, omtrent zes honderd roe-„den, of een klein half uur gaans beoosten het dorp Lier, „aan de Oosterleesche brug, vindt men het zoogenaamde „*Hof te Lier*, thans met den naam van *Oosterlee* bekend. „Het behoort aan den Heere van Lier en is tot zijn ver-„blijf geschikt, schoon het nu ten dien einde buiten ge-„bruik is. Het gebouw is vrij aanzienlijk en met een wel „uitgewerkte trapgevel van vooren opgehaalt. Nevens het-„zelve is een ruim en van steen gemetseld Bouwhuis „met verscheiden trapgevels. Hier schijnt weleer de woon-„plaats der aloude Heeren van Lier gestaan te hebben, „waarom het den naam van 't Hof te Lier gekreegen „heeft. Men zou mogen gissen dat de Edelen van Lier, „welken zig *Uitterlier* noemden, deezen naam aangenomen „hebben, omdat hun Ridderlijk slot en *misschien stamhuis* „buiten de Lier, of anders gezegd uit de Lier stond. [1])

„Ten zuid-oosten en omtrent een vierendeel uur gaans „van het dorp Lier, aan de Burgersdijkschen weg is eene „plaats, welke *Boekestein* [2]) genaamd wordt. Zij bestaat in „een begroeiden Boomgaard, rondsom met diepe graften „omvangen. Voor *veele jaaren*, misschien *wel eeuwen* heeft

---

„ende was schout van Delft, met noch vijf andere, ende dit deden eenighe „lantluyden uijt Maeslandt: ende saterdaechs daernae werden xii mannen van „desen dootslaghens onthooft, ende haer hoofden worden opte poorten geset." Zoo Goudh. p. 453; doch de bovengemelde straf kan hiermede zeer goed samengaan.

1) Tegenwoordig is het een boerderij in de oude lier-polder, volgens v. d. Aa 2,5520 bund. groot.

2) Het wapen was een gouden keper met drie gouden leeuwenkoppen met zilveren tongen op een rood veld.

„hier een *zwaar* kasteel gestaan, Boekestein geheeten. „Uit den omtrek der graften, moet men oordeelen, dat „het een gebouw van groote uitgestrektheid geweest is." [1])

Het *klooster de Lee*, dat 70 morgen land bezat in het Hondertland, en waarschijnlijk gestaan heeft op de plaats der zoogenoemde *Leewoning*, behoorde niet tot de Lier, maar tot Naaldwijk. [2])

De lijst der Bona et immunitates Ecclesiarum Trajectensium van het jaar 866 heeft: „Ecclesia, quae dicitur „Holtsole" (Hontzelaarsdijk) „cum omnibus appenditiis „Sancti Martini totum et ad integrum. In Maseland de „omni decima Sancti Martini totum et ad integrum", en dan volgt „sinnoverit totum" (dat ik niet weet te plaatsen) en „*ostburen* totum." Zou dit ostburen niet de *Oostbuurt* zijn, een gehucht, dat met het dorp de Lier en de gehuchten, de Lee en de Westerlee de heerlijkheid de Lier uitmaakte?

Vóór zoowel als na de scheiding der Bisdommen, behoorde de parochie tot Utrecht, (Breve van Paulus V en Pius IV) en tot het dekenaat van Maasland, later het dekenaat van Noord-Holland [3]), nog later van Delft of Delfland geheeten.

Hoeveel communicanten zij telde?

„Up IIe ar^le^ seyt de pastoer, datter te Lyere te kercken

1) Gelegen in de Kraling-polder, thans onder Maasland.

2) Van Rijn (aant. op v. H.) zegt over dit klooster: „Bij Naaldwijk is „nog een boerenhuis of woning, waarop voor desen Monnikken of Kanno„niken gewoont hebben en daar ik geen ander bescheiden van kan geven „als dat er verscheiden gereedschappen van Monnikken, koralen van Pater„nosters enz. uit de aarde gedolven zijn." Doch wat er van die gereedschappen zij, zeker is het, dat het klooster de Lee een convent is geweest van zusters. In een brief van Swanenburch van Steenvoerden, abdis van Loosduinen wordt gesproken van de *Abdisse van der Lee.* (Cfr. v. H. Utr. Bisd. Loosduinen.)

3) Dat wil zeggen in tegenstelling van *Zuid*-Holland = Dordrecht e. a. Zie v. Heussen, Utr. Bisdom, bl. 778.

„behoeren, gelyck hy ons onder zijn hanteycken gecerti-„ficeert heeft, 350 persoenen, daerof dat 't meestedeel „woent in Delflant, ende gelden mit die van Maeslant, „mit dat Wout, mit Dorp ende Naeltwyck ende de minste „helft wonen in de ban van Lyere, die aldaer gelden „ende geven; ergo hebben zij omtrent 160 communicanten." Aldus in 1514. Vroeger zal dus het getal niet grooter geweest zijn.

De eerste kerk van de Lier was een houten kerkje of kapel. Wanneer zij gesticht werd, is onbekend. Zeker echter vóór 1006. De H. Ansfridus, 18de Bisschop van Utrecht, schonk haar toen aan de abdij van Hohorst. [1])

„In nomine S. et individuae Trinitatis. Notum sit omni-„bus sub christianae relligionis norma degentibus; qua„liter ego Ansfridus licet indignus Trajectensis Episcopus „in loco qui vocatur Hohorsta aedificari praecepi cellulam „in primis in honorem Dei nostri Jesu Christi construc-„tam, necnon gloriosissimae genetricis ejus Mariae, sed „et B B. Apostol. Petri et Pauli, meique Patroni specialis „S. Martini, ea ratione ut inibi fratribus monachis sub „S. Benedicti regula feliciter vivere cupientibus dies ducere „liceat huic vitae concessos. Ut autem locus praedictus „in Dei servitio firmius possit esse stabilitus, jam dictis „fratribus tradidi quidquid visus fui habere in villa Thrile „in pago Tessterbantensi, cum omni familia cunctoque ser-„vitio et districtione, ita ut omni tempore tenui ac pos-„sedi, absque ullius contradictione, regali scilicet manu „traditione ac stipulatione nobis concessum: et in Twente

1) *Hohorst*, later Heiligenberg, St. Marienberg „Collegium Ord. Sti Bene-„dicti. (Buch. in Beka) Hoc collegium primo lapide ab Amersfortio condi-„tum a jam lumine capto Praesule volunt; anno nempe 1006, ibique eum „post biennium mortuum ac sepultum. Sunt qui duas annos adjungunt, inter „quos Lamb. Schafnal. monachus. Minaens anno 1009 eum mortuum scri-„bit, et praedictum monasterium anno 1050 in urbem traj. translatum D. „Pauli nomine innotuisse."

„dimidium census theloniarii et monetae et Foreste in „Rumelo et quartam partem sylvae in Fugenhoute. Praeter „haec tradidi inter villas Hese et Sous XIV mansos cum „praedio Hohorst praedicto cum mancipiis et omnibus „appendiciis, id est sylvis, pratis, pascuis, molendinis, „aquis, aquarumque decursibus acquisitis et acquirendis, „quod dedit quidam Garwardus miles S. Martino; et novale „quoddam de monte Hohorst usque in Bachevorth. Addidi „et has ecclesias: Ermelo, Masemunster, Livemunster, „*Lyere*, Suindrecht, Hamerthe, Loysden. Actum est hoc „publice coram idoneis testibus, in Basilica Ste Mariae, „sanctique Martini in Hohorst, ipso die dedicationis ejus, „id est XIV kal. Decemb. Anno ab incarnatione domini „MVI Indict. IV Regnante Henrico secundo Imperii sui „anno V." Zoo de giftbrief.

Deze houten kerk is in het vervolg door een steenen vervangen, maar wanneer is onbekend.

„De tegenwoordige kerk is groot (Tegenw. Staat t. a. p.) „en aanzienlijk, rustende op pylaren: zij behoeft voor „veele stadskerken niet te wijken, en wordt over het alge- „meen zeer wel onderhouden.

„De toren is een zwaar, hoog, breed, vierkantig en „stomp gebouw, die in grofheid van muurwerk en diep „uitgeholde nissen in geene der Delflandsche dorpen zijn „weerga vindt. Zij is van boven plat, gelijkende naar „dien van de groote kerk te Rotterdam; dezelve is vóór „den brand veel hooger geweest, want hij verstrekte tot „een baken op de Maas; buiten op denselven staan twee „uurwijzers, één naar het zuiden en één naar het oosten, „alsmede het wapen van de Lier; binnen is een uurwerk, „waarbij twee goede klokken, als een groote en een kleine, „welke kleine, behalven op andere tijden, alle dagen „driemaal geluid wordt; smorgens als de klapwaker op- „houdt te waaken, ten elf uuren, en 's avonds ten 8

"uuren. [1]) Het kerkhof is voor een gedeelte met een muur omvangen." (Bak. en van Ollef. en Teg. St. d. V. N.).

Den 3den Juli 1572 sloeg de bliksem in de kerk [2]), waardoor zij bijna geheel en al door de vlammen vernield werd. De muren en pilaren alleen bleven staan. Het koor werd in 1590, het overige in 1658 opgetimmerd. De toren werd in 1630 hersteld en verbeterd.

Behalve deze herstellingen en verbeteringen is deze toren dus nog de toren der eerste steenen kerk, uitgenomen, dat zij vóór den brand veel hooger was, en het eenige overblijfsel van de schoone kerk dezer parochie, waarheen de geloovigen weleer van heinde en ver samenstroomden om de hulp in te roepen van den H. Georgius, wiens wonderdadig beeld zij bezat, of om aan zijn altaar de exvoto's op te hangen van erkentelijkheid voor verkregen bijstand.

Dit beeld van den ridderlijken heiligen martelaar was groot en van zilver, en al zong bij de inwijding der kerk Dns. Hassius [3]) in zijn kreupelvers:

Hag. II. vs. 4, 6, 8, 10. De Heerlijkheid dess eerste huis
Was poppegoed, een guldekruis
Een zilvere Beeld, dat was daar wel
Jes. VII. vs. 14. Maar hier is nu Emmanuel.

---

1) Nog een overblijfsel, evenals in de andere dorpen van het westland, van den angelus, maar niet op hetzelfde uur; dit zou zeker te Roomsch zijn.

2) Tijdvers achter de preekstoel:

Claagl. II. v. 6. DEES' TEMPEL ZOO TOT ASSH GESET,
Jerem. VII. v. 20. HEER, BRAND SOO HEET U IJVER WET.

IN ASSH' EN ZOO EEN GROOTE TIJT,
EER SULK EEN PHENIX WT HAAR SPRUIJT.

Esr. I. v. 3. DEES TEMPEL IS HEEL HAAST VERBOUWT,
Hag. I. v. 8. NU 'SHEEREN IJVER VIER VERKOUWT.

De eerste twee versen wijzen den tijd aan, waarop de kerk afgebrand is, de twee volgende, hoelang zij woest gestaan heeft, de twee laatste, wanneer zij ingewijd is.

3) Nog in de muur der kerk te zien.

's mans spotternij heeft ons toch de overlevering bewaard, dat de kerk een gouden, of ten minste een verguld kruis rijk was, met een groot zilveren „Sinte-Joris" beeld.

Met dit groote beeld van haren patroon was de parochie gewoon jaarlijks op den 23sten April, zijn feestdag, naar Delft op te trekken tot voor de Watersiootsche of Maaslandsche poort. Aan deze poort gekomen, welke voor die plechtigheid gesloten was, hield de processie stil, en zong zij uit den 23sten psalm de versen, „Attollite portas prin„cipes vestras et elevamini portae aeternales etc.", welke voor de processie van Palmzondag voorgeschreven zijn. (Rit.) Daarna werden de poorten geopend, en onder het gelui der klokken van Delft, trok de ommegang de stad binnen langs de eene zijde van de Binnenwatersloot tot aan de Haverbrug om langs de andere zijde dier gracht onder een grooten toevloed van Delvenaars weder naar de poort, en door de poort naar de Lier terug te keeren.

Die processie bleef voortbestaan tot het jaar 1566, toen de ongelukkige afgevallen Pastoor van de Lier, Arend Dirkszoon de Vos „het stout bestaan" had het miraculeus beeld te verbrijzelen. De woelgeest had het zilver zeker noodig voor zijne woelingen, en voor zijne woelige medeapostelen der nieuwe leer!

De kerk was, gelijk wij zagen, door den heiligen Ansfridus aan de abdij van Hohorst gegeven, eene abdij der Benediktijnen. De eerste pastoors na die vergeving zullen dus bepaald van diezelfde orde geweest zijn. Veel later vinden wij echter in de Lier pastoors uit de orde van St. Maria van Jerusalem, of anders gezegd, uit de Duitsche orde. Hoe heeft de Duitsche orde die pastorie verkregen? v. Heussen heeft: „ik durf niet anders zeggen, als het staat „te bedenken, of de pastorie van de Lier; dewelke eerst „de Benediktijner monnikken van Hohorst toegekomen „heeft, niet met der tijd onder de orde der Duitsche rid-

„ders gekomen is, want behalve dat wij van de andere „pastoren geen bescheiden weeten, zoo is het zeker, dat „de kloosters en ordens, die over eenige pastorijen te „zeggen hadden, deselve niet anders als door priesters „van hunne orde lieten bedienen." En heeft v. Heussen ongelijk?

Buiten het convent van Maasland vinden wij echter in deze streek geen huis van de Duitsche orde vermeld, als dat van Monster. [1]) Ik houd het er daarom voor, dat in dezen tijd van „troubelen", toen de Vos afgevallen was, de hooge kerkelijke overheid, of de kommandeur van Maasland in overleg met die overheid, Heer Hubert Adriaanszoon, een man, op wien zij rekenen kon, misschien wel uit het huis te Maasland, naar de Lier gezonden heeft, om de parochie te verzorgen, en de verwoestingen te herstellen, aangericht door zijn voorganger.

Als pastoors van de Lier worden vermeld door de Bijdragen Dl. III, aflev. I. bl. 134.

Anno 1327 NICOLAUS STEPHANI de Voirscoten investitus.

Anno 1494 Heer SIMON HUYGENSZOON, oud 29 jaar.

---

1) Zoo v. Heussen. Ant. Matt. heeft *Munster*. De giftbrief, waarbij de kerk van Maasland aan de Duitsche orde geschonken werd, luidt: „Wilhel„mus Dei gratia comes Hollandiae universis praesens scriptum visuris salu„tem in Domino et cognoscere veritatem. Cum dominus in sancta ecclesia „diversa providet remedia peccatorum ut quod propriis meritis non possumus „aliorum meritis consequamur. Nos ad nostram et antecessorum nostrorum „salutare remedium, ut speramus jus patronatus ecclesiae in Valkenburg et „*Maselant*, quod ad nos spectabat, domui teutonicae Herosolymitanae con„tulimus perpetuo possidendum. Quod ut sciant praesentes et posteri, et „factum nostrum firmum et stabile perseverat, praesentem paginam sigillo „nostro sigillatum eidem domui contulimus in facti memoriam et munimen. „Praesentes fuerunt Balduinus comes de Benthem, Florentius frater noster, „Wilhelmus de Teilingen, Nicolaus Persin, Theodoricus de Wassenaer, „Hugo dictus Freso et alii plures. Actum anno Domini CIↃCCXLI in die „Bonifacii.

Anno 1557 Arent Dirckszoon de Vos. „Nu 25 jaren „als pastoir de kercke van Lyere bediend hebbende.” In 1532 was hij dus in de Lier gekomen, en in 1566 viel hij van het geloof af, vernietigde het beeld van den H. Georgius, en preekte met Wouter Symons en Jacob Wouterse, voormalig regulier kanunnik op de Woert bij Haarlem, de nieuwe leer in het Westland. Zijn huis en erve te Poeldijk had hij aan zijne mede-predikanten afgestaan, en vandaar trokken die woelgeesten uit naar de dorpen van den omtrek, overal gisting en vooral afkeer van de Roomsche kerk en hare trouwe priesters verwekkend. De Vos werd gevat, en naar 's Gravenhage, zijne geboorteplaats, in het klooster van de H. Barbara gebracht, een klooster „der arme zusterkens”, ook het klooster van Bethlehem, of arme zuster-huis genaamd, op de westhoek van de Assendelftstraat, en onder Keizer Karel tot gerechtshof voor den inquisiteur-generaal der Nederlanden ingericht.

Door den wereldlijken rechter om zijne ketterij, zijne woelingen en zijne hardnekkigheid veroordeeld, werd hij den 30 Mei 1570 door den Bisschop van 's Hertogenbosch, Franciscus Sonnius, ten overstaan van de abten van Egmond en Marienweert ontwijd. (v. Heussen).

Op het westeinde van den Vijverberg stond eertijds een groot kruis, *het H. Kruis*, geheeten. Daarvoor stond het schavot, of het groene zoodje. Het H. Kruis was dus de gewone rechtsplaats. Hierheen werd nu de Vos gevoerd, hier met de koord geworgd, en zijn lijk tot straf zijner weerspannigheid verbrand.

De Aartsbisschop J. de la Torre in zijne relatio, en Opmeer in zijn martelaarsboek, verhalen ons over zijnen opvolger:

Hubert Adriaanszoon. De Aartsb. zegt: „De laatste „pastoor van de Lier in de katholieke tijden is geweest „Hubert Adriaanszoon, een Delvenaar, die zijn leven door

„een heerlijken marteldood in zijn vaderland heeft geeindigd, en door de eerste aanhangers van den nieuwen „godsdienst ter dood is gebracht.” (v. Heussen en v. Rijn Oudh. en Gest. v. Delfl. bl. 310). Zijn leven vordert echter eene nadere beschrijving.

Van zijne jeugd vinden wij even weinig vermeld als van zijne studiejaren. Voor het eerst, nog voor hij gewijd was, zien wij hem optreden te Delft, als „opsiender der h. saken”, dat zal zijn: als sacristijn, in de kerk van den H. Hippolytus of de oude kerk op het oude Delft. Hij schijnt van adellijke familie, of ten minste van voornamen huize geweest te zijn, immers hij begaf zich naar Utrecht in de Duitsche orde, en nam daar den witten mantel met het zwarte kruis aan. Van Utrecht, of misschien ook van Maasland, ging hij als pastoor naar de Lier. Omtrent 8 jaren lang bleef hij aan het hoofd van deze parochie, zegt Opmeer. Deze schrijver verhaalt, dat hij in 1574 gemarteld is; hij moet dus in 1566 in de Lier gekomen zijn, juist hetzelfde jaar, dat zijn voorganger de kerk verlaten had. Met veel ijver en naarstigheid wijdde hij zich aan het heil zijner geloovigen, hen „tot een kristelijk en godzalig leven” aanmanende. En dit was noodig om het ergerlijk voorbeeld van Arend de Vos. Zeer waarschijnlijk was deze ijver ook de reden, waarom hij in dien „troubelen” tijd naar de Lier gezonden werd. Opmeer heeft hem daar dikwerf bezocht, als hij zich in de vacantie, naar buiten, naar de hofstede van zijn broeder, welke ook de zijne was, heen begaf.

De ijver, dien hij aan den dag legde, was ook bepaald de oorzaak, dat hij genoodzaakt werd den raad des Zaligmakers te volgen, om in de verdrukking van de eene stad naar de andere te vluchten. Hij voegde zich dus bij het regiment van Lombardije, en toen hij zag, dat de overheid te Delft niets meer te bevelen had, en dat alles

zoo kwaad mogelijk afliep, gaf hij, op het punt van naar Rotterdam te vertrekken, aan Musius, aan Tapheus, den pastoor der nieuwe kerk van de H. Ursula, op de groote markt, en aan andere vrienden zeer dringend, maar te vergeefs, den raad, om zijn voorbeeld te volgen, en zich ook bij het spaansche leger aan te sluiten. [1])

Toen Francisco Valdez het beleg voor Leiden geslagen had, was ook Heer Hubert met nog andere priesters in het legerkamp. De maaskant was open, en daar het beleg langen tijd vereischte, meende onze Pastoor met de overige priesters de geschikte gelegenheid te hebben om hunne kudden te bezoeken. Heer Hubertus trok dus naar de Lier heen.

Door de hitte van den zomer en de regen van de herfst was de pest in Holland ontstaan, en nu heerschte zij algemeen in de dorpen, zoowel als in de steden en in het leger. Ook de pastoor van de Lier werd er door aangetast. Doch nog niet eens was hij er geheel en al van hersteld, toen zekere Joannes Bosch, vernomen hebbende, dat de deugdzame en ijverige priester zich weder in zijne parochie bevond, des nachts met een troep roovers uit Delft trok, hem op zijn bed overviel, en gebonden naar zijne geboorteplaats sleepte. Daar aangekomen werd hij door de burgers met allerlei spot en schimp en met allerhande lasteringen ontvangen; men schreeuwde hem toe, dat hij een verleider, dat hij een roover en een verrader was; zelfs kon men zich nauwelijks onthouden om hem met slijk en vuilnis te werpen.

In de gevangenis, zeker het *oude* steen bij het stadhuis [2]), was een plaats *„de dievenput"*, welke onder den

1) Later is pastoor Tapheus toch met een groot getal van kloekmoedige belijders uitgeweken, „toen de stad aan het hollen raakte, en al wat geeste-„lijk was, aantastte."

2) In 1618 verbrand.

grond, zeer sterk en vol stank en vuiligheid was. Daarin werd de gevangen pastoor geworpen, als had hij een zware misdaad begaan, en als zou hij spoedig ter dood gebracht worden. In dit steen ook werd hem voorgeworpen, dat hij een Roomsch-Katholiek was, en altijd als zoodanig geleefd had; insgelijks werd hem ten laste gelegd, dat hij het vonnis had geveld over Arend de Vos, die door het Hof van Holland om zijne oproerige ketterij verbrand was. Doch de heilige man ontkende dit eenvoudig, en zeide, dat hij nooit iemand met woorden of werken beleedigd had.

Burgemeesters, of zooals Opmeer ze noemt, de meesters der burgers van Delft waren toen Mr. Nicolaas Camerling, Mr. Cornelis Jansz. de Koning van Bloys, Abraham van Almonde en Huig Jacobszoon van der Dussen. [1]) Deze burgemeesters waren niet te vreden met de rijkste en voornaamste burgers in ballingschap te hebben gezonden, zij beroofden ze nog daarenboven van hunne goederen, en pijnigden ze met nijpende armoede.

Het was ongetwijfeld ook om de bezittingen van onzen pastoor te doen, want zijne voornaamste beschuldigers waren deze burgemeesters. Bij hen hadden zich de bloedvrienden van den predikant Arnoldus, maar de bloedvijanden van den heiligen priester, aangesloten, om toch te beletten, dat hij op rantsoen gesteld, en dus uit hunne handen verlost zoude worden.

Toen de Spaansche soldaten, die tusschen Delft en Rijswijk te Sion, het voormalig konvent der broeders van het gemeene leven, in bezetting lagen, vernamen, dat de eerwaardige man zoo wreed door zijne medeburgers mishandeld werd, en zóó nauw opgesloten, dat niemand van zijn bloedverwanten of vrienden hem bezoeken mocht,

---

1) Zie Boitet, Beschr. van Delft.

schreven zij dadelijk aan den Magistraat van Delft, dat zij de burgers, die hun in de handen mochten vallen, evenzoo zouden behandelen, indien zij den pastoor niet beter eerbiedigden. Deze bedreiging hielp. Zij behandelden pastoor Hubertus nu zachter, gelijk hij zelf ook aan den spaanschen overste schreef. Doch de onwaardigheid der zaak had hem reeds zoozeer geknakt, dat hij meermalen in zijn verstand verbijsterd was.

Nadat Leiden ontzet was, verhieven de Geuzen de hoofden weder, omdat het leger des Konings van Spanje, Holland had moeten verlaten. In het midden van November 1574 beraadslaagde men dan ook opnieuw, om den ongelukkigen pastoor, die nog altijd in den kerker was, en die al vrij wel begon te beteren, ter dood te brengen.

Jacob van Wijngaarden, een der verbondene edelen van 1566, (die in 1567 uit het land geweken, in 1572 terugkwam) [1]) begaf zich naar den schout van Delft, Kristiaan van der Goes. Deze Kristiaan was Heer van Spijk, licentiaat in de beide rechten en van 1562 schout van Delft. Zoon van Heer Adriaan van der Goes, raad en advocaat van den Hove van Holland en Westfriesland, was hij even als zijn vader katholiek. [2]) Daarom zeker zeide van Wijngaarden tot dezen schout, van den Prins van Oranje, die toen in de stad was, last te hebben *om onderzoek te doen in de zaak van eenige straatschenders*, die insgelijks te Delft gevangen zaten, want in waarheid was het om Heer Hubertus te doen. „Tegen den avond „moest de gevangenis open zijn"; welk bevel de schout aanstonds opvolgde. Van Wijngaarden liet dan den heiligen man bij zich op het stadhuis ontbieden, en zonder zich

1) Zie Goudh. Hij stierf in 1604.

2) Zie Boitet, waar de Zoon van Kristiaan, Adrianus v. d. Goes, genoemd wordt: gewoon advocaat van verscheidene steden, en later raad en rentmeester van Frederik Hendrik.

ergens om te bekommeren, zeide hij hem daar terstond aan, dat hij zich voorbereiden moest om des anderen daags te sterven; „men had al lang genoeg geduld met hem gehad." De predikant Arnoldus was daarbij tegenwoordig. Dezen vroeg hij nu met tranen in de oogen om na zijn dood in het klooster van de H. Ursula [1]), op de Zusterslaan, begraven te mogen worden. Dit verzocht hij niet, zeide hij, uit ijdele bijgeloovigheid, wijl hij zeer goed wist, dat het een kristen hetzelfde moest wezen, waar hij in dringende nood begraven werd, maar hij volgde daarin het voorbeeld van Abraham en andere aartsvaders, die zelve ook hunne graven uitgekozen hadden. Doch alles, wat hij aanvoerde, was te vergeefs. Toen de predikant daarop heenging, gebruikte hij den tijd, die hem nog overbleef, om zijn testament te maken en om over zijn goederen te beschikken. Ook klaagde hij zeer bij de wachten, dat hij veroordeeld was zonder eens gehoord te zijn. „Alle schelmstukken waren geoorloofd, den Koning getrouw te zijn, was echter verboden." Zijne woorden maakten zelfs op die wreede menschen zulk een indruk, dat eenigen er door begonnen te weenen.

Zooals het schijnt, waren er nog meerdere priesters in het stadhuis gevangen; Opmeer zegt althans dat de eerbiedwaardige pastoor „geensins beroerd was sijn sonden te „belijden en de waarheid te spreeken, nademaal dese zijne „vrijmoedigheid geen misdaad, maar veeleer den bijstand „der goddelijke genade te kennen gaf." Hoe het zij, na verscheidene psalmen van David gebeden te hebben, viel hij op de knieën, met het gelaat naar het oosten gekeerd, en beval hij zijn geest der goddelijke goedheid met veel vuur aan. De omstanders konden zich niet onthouden de kloekmoedigheid te bewonderen, welke hij zelfs nog in

1) Dat reeds geslecht was.

deze oogenblikken aan den dag legde, want toen de beul, hem met veel verontwaardiging den strop om de hals deed, voegde hij hem nog toe: „seer wel, laat ons maar sagte-„lijk gaan na de plaatse des Gerigts."

De gerechtsplaats te Delft was op de groote markt. Daarheen leidden hem de barbaarsche wachten weg uit het stadhuis, zoodra de morgen begon te dagen. De vierschaar beschouwende, waar het afbeeldsel van Keizer Karel V en de geschilderde wapens van de Koningen van Spanje zich nog in de glazen bevonden, alsmede de spreuk, welke de rechters vermaande om na het verhoor der partijen niet lichtvaardig te oordeelen, riep hij in zuchten uit: „O Philippe, Katolyke Koning, geschieden dese din-„gen bij u Regering. Ik burger en priester werde dus „schandelijk ter galge gesleept op het bevel deser rovers, „die andere priesteren hebben aangesteld, na de wijze „van Jeroboam, om het herte deses volks af te keeren „van den God harer vaderen."

Hierop werd hij naar de galg gevoerd, en onderwijl herhaalde hij nog eens dezelfde woorden, toen iemand „met een langen rok aangedaan", hem vertroostte en bemoedigde om dit martelaarschap kloekmoedig te ondergaan. Nooit heeft iemand te weten kunnen komen, wie deze man geweest is.

Nu werden onzen heldhaftigen martelaar de handen gebonden, en hij aan de galg gehangen; maar met een lachend en blijmoedig gelaat stierf hij den dood der zaligen.

Tegen den avond werd het lijk van de galg genomen, en begraven, doch niet in het klooster van de H. Ursula, neen, in de begraafplaats der nieuwe kerk, en met een weinig aarde overdekt, „terwijl zijne ziel omhangen met het „eerekleed der deugden ten hemel invoer, en van den opper-„sten krijgsheer Christus Jesus blijdelijk de martelkroon „ontving. Groot en doorluchtig is dus de zalige Hubertus,

„die aangedaan met de liefde der waarheid den goeden „strijd heeft gestreden, en de vijanden van het katholieke „geloof niet door tegenstand, maar door verdragen (ge-„duld en langmoedigheid) heeft verwonnen, en zijn vader-„lijke stad Delft meer door zijn dood als leven heeft „roemruchtig gemaakt." (Opmeer).

Van Heussen (Oudh. v. D. en Delfl.) noemt als opvolger van Hubert Adriaansz. FRANÇOIS WOR*ius*. Deze naam moet ongetwijfeld WOR*ms* gelezen worden. Zóó wordt hij althans genoemd in de Rijnl. Oudh: „François Worms, „1557–1563 pastoor te Valkenburg. In een verdrag, „'t welk hij in 't jaar 1593 over het recht van de Pastory „en van het Pastoorshuis met de kerkmeesters van Val-„kenburg heeft gemaakt, (zie ook bijlage V op Pars. bl. 490, ed. 1745), noemt hij zich zelven geweezen pastoor van Valkenburg en kommandeur te Katwijk."

Wat er ook van zij, aan François Worius, of Worms werd de pastorie van de Lier begeven, maar zoo hij er zijn pastoraat al uitgeoefend heeft, zijne zorg zal zich slechts hebben moeten bepalen tot zeer weinigen, die het voorvaderlijk geloof nog getrouw gebleven waren. Niet slechts had het voorbeeld van de Vos, maar ook de *rederijkerskamer*, die zelfs in dit kleine dorpje bestond, door hare stukken en tooneelvoorstellingen veel bijgedragen om de Katholieken te bederven, en ze naar het protestantismus te voeren. [1])

De Kamer van de Lier inzonderheid was zeer slecht; doch „doen de heldere Euangelijson de wetten quam hersetten" (Pars), werd zij al slechter en slechter. In 1661 had zij bij gelegenheid der kermis zulke ergerlijke en goddelooze vertooningen gehouden, dat het Hof van Holland den schout van Schipluiden aanschreef, geen spelen

1) Zie ook Bijdr. Dl. VI, aflev. I, bl. 115, 103.

op de kermis toe te laten van eenige Rhetorijkers of anderen.

Bezittingen schijnt de kerk niet veel gehad te hebben, want in 1590 werd het koor weder opgebouwd, maar in 1630 *ontbrak nog het geld* om het overige gedeelte der kerk te herstellen, dat door den brand vernield was.

Ook in de Lier heeft de kerk met het kerkhof, waarop zij staat, tot begraafplaats gediend.

De pastorie stond op de plaats, welke nu ingenomen is door het huis van den predikant.

Het vergeven van het kosters-ambt schijnt door den Pastoor en alle Parochianen, of ten minste door kerk- en armmeesters gezamentlijk geschied te zijn. (Aanteek. v. Ds. Lindeman: Jubelpredicatie 1753).

De parochie van de Lier heb ik nu beschreven, ten minste voor zoover het mij gegeven is; doch, schoon ik hier zou kunnen eindigen, zal ik de geschiedenis der katholieken van dit dorp uit lateren tijd nog in het kort voortzetten, zooveel mijne bescheiden toelaten.

In de eerste jaren na de hervorming dan moesten de enkele katholieken zich, evenals in de andere dorpen, nu hier- dan daarheen begeven om de H. Mis te hooren en hunne godsdienstplichten te vervullen. Gelijk de Katholieken van Monster zijn zij omtrent 1593 van tijd tot tijd bezocht door de Pastoors van Delft en hunne kapelaans JOANNES SMETIUS, PAULUS CORNELII, GERARDUS JACOBUS ANDREAS CORNELII en JOANNES ANDREAE; van 1592—1614 door CORNELIUS VAN DUYST. Ook PURMERENT [1]) zal de geloovigen van de Lier niet vergeten hebben. Doch volgens van Heussen zouden zij in het bijzonder veel te danken gehad hebben aan Heer HENDRIK SCHENKEL, kanunnik van het Kapittel van

1) Zie Maasland. Bijdr. VII, bl. 200 volgg.

Naaldwijk, en daarna aan JACOB VAN DER VELDEN. „Dit „gantsche gewest Naaldwijk, Hontzelaartsdijk, *de Lier*, „het Woud en daarbij Monster en 's Gravezande, na de „reformatie, is eerst bediend geweest door Hendrik Schen„kel, kanunnik van Naaltwijk, dewelke tot pastoor over „deze plaatsen is aangesteld in het jaar 1614, en in „'s Gravenhage woonde. Na Schenkels dood, dewelke in „den Hage overleden is den 28 van November 1648, heeft „Jacob van der Velden, volkomen bacelier in de god„kunde, deze plaatsen opgepast, en heeft zijn verblijf „ook wel gehouden op het Wout." Daarna, zegt dezelfde schrijver, is tot pastoor over al deze plaatsen aangesteld: FRANCOIS VAN DEN BURGH te Poeldijk. Dit is waar wat het overige Westland aangaat, maar wat de Lier betreft, niet. De Lier was er te ver van af. Zeker is echter, wat hij op eene andere plaats schrijft: „naderhand zijn „de Lier en Schipluiden geholpen geweest door eenen „Jesuit, dewelke zijn verblijf te Delft houdende, beide „die plaatsen in het geestelijk ging bedienen." Wie die Jesuit was? Het was Pater SCHADE, dezelfde, die Maasland bezocht voor de oprichting der statie, en die zich in 1662 te Schipluiden vestigde. Van toen af bleven zij hoogst waarschijnlijk te Schipluiden kerken. Na de oprichting der statie van *Maasland* behoorden, gelijk de overlevering zegt, ook daar eenigen aan de kerk; en vandaar nog altijd een toepad over het land van de Lier naar deze plaats, dat in dien tijd tot kerkpad diende. Toen in het laatst der 18de eeuw consent gegeven was om te *Naaldwijk* eene katholieke kerk te bouwen, trokken insgelijks weder eenigen daar henen, maar de anderen bleven te *Schipluiden* en te *Maasland*. Te *Maasland* ook hebben de beide WelEerwaarde Heeren Esbenkman hunne eerste plechtige H. Mis opgedragen. Deze toestand bleef bestaan, totdat de grenzen der parochiën omschreven zijn Sedert

dien tijd behooren de Katholieken van de Lier tot *Naaldwijk*, of tot *Schipluiden*.

Vroeger heb ik menigmalen hooren verhalen, dat de Lier nimmer eene katholieke kerk zoude bezitten om den moord op haren pastoor Heer Hubert Adriaanszoon gepleegd. Dit sprookje is voor goed te niet gedaan door den ijvervollen pastoor van Naaldwijk, den WelEerw. Heer Lazaar, en de milddadigheid der Heeren Gebroeders van Rijn, in het jaar 1872.

Maasland, 1878. A. DRIESSEN, *Pr.*

BIJZONDERHEDEN

AANGAANDE

DE VOORMALIGE STATIE VAN DE LEEUWENSTRAAT, NU PAROCHIE VAN DE H. ROSALIA TE ROTTERDAM.

Op een gedeelte van het voormalige Ste Aechten-klooster of Witte-Zusterenhuis, tusschen de Weste-Wagenstraat, Leeuwenstraat, Vest en Raamstraat alhier gelegen, hebben zich de Eerwaarde Paters Jesuiten, eenigen tijd na de Hervorming en overgang van de kerken der katholieken aan de protestanten, bij oogluiking gevestigd, en wel in de Leeuwenstraat, hoogstwaarschijnlijk ter plaatse waar nu nog in die straat de eerste toegang tot de kerk is.

Uit deze vestiging aldaar, is de „Statie van de Leeuwenstraat" ontstaan, die, als zoodanig, is blijven voortbestaan tot aan hare verandering in „Parochie van de H. Rosalia", volgens Bisschoppelijk Besluit, dat den 15 Mei 1857 in werking is getreden.

Ter genoemde plaats, hebben die Eerwaarde Paters, eerst eene kleine huiskapel gebouwd, die later (tusschen 1663–1674) vergroot, toch zeer beperkt van omvang bleef. Eerst na de komst der Eerwaarde Paters Minderbroeders, is die huiskerk weder vergroot geworden, doch was toch nog van zoo weinig omvang, dat zij slechts ruim één vierde gedeelte van de oppervlakte der nu hedendaags nog bestaande kerk besloeg. [1])

De eerstgenoemde kleine kerk is, van den 16^n^ December 1685 tot en met den 9^n^ Junij 1686 gesloten geweest,

1) De ligging en grootte dezer kerk is op de plattegrondteekening der *nu* nog bestaande kerk, nog zeer goed zichtbaar.

daar de geestelijken, volgens strenge order der Regeering, geene godsdienstoefeningen mochten houden.

Genoemde Paters Jesuiten hebben, van de vestiging der Statie in de Leeuwenstraat, de geestelijke bediening aldaar uitgeoefend tot aan het gedwongen vertrek van den Eerwaarde Pater Hendricus de Vadder, op 26 Julij 1708, en alzoo eene geheele eeuw die Statie bediend.

Zooals op vele andere plaatsen eveneens het geval is, zijn hier de oude Doop- en Trouwregisters van geen vroegeren datum dan 1670. Vele redenen kunnen hiertoe hebben bijgedragen; doch bepaaldelijk zal de vrees voor de Regeering en hare Officieren, daar wel grootendeels de oorzaak van zijn geweest. Het is echter wel jammer, want anders kon men, daaruit geleidelijk, den vooruitgang der Statie, van hare vestiging, omstreeks 1610, leeren kennen.

Nu moeten wij met 1670 beginnen, welk jaar echter slechts gedeeltelijk in het Doopregister voorkomt. Er werden, volgens dat Register, in dat jaar slechts 7 kinderen gedoopt, in het daaropvolgend jaar (1671) echter reeds een getal van 55 kinderen ingeschreven. Tien jaren later was dit aanzienlijk grooter geworden, daar het getal kinderen, aan wie de H. Doop was toegediend geworden, tot 130 gestegen was. Dit is zoo omstreeks dit cijfer gebleven tot aan het jaar 1707. Wel een bewijs van de werkzaamheid der Paters, en bepaald in die moeijelijke tijden. In 1707, het jaar vóór hunne verbanning, werden er nog 107 gedoopt en, in 1708 tot aan den 24n Julij, is er nog aan 65 kinderen, door de Eerwaarde Paters, den H. Doop toegediend geworden.

Van het vertrek der Paters Jesuiten, op 26 Julij 1708, tot den 17 Augustus 1709, staan er geene kinderen, als gedoopt, ingeschreven. Op laatstgenoemden datum is het eerste Doopsel door den Eerwaarden Pater Judocus van

Vechel, S. T. L. van de Orde der Paters Minderbroeders Recollecten, geboekt.

Tot opheldering van het kleine getal doopelingen, in het jaar 1670, kan wellicht ook wel de mededeeling strekken, dat, de inschrijvingen op kleine zakboekjes of afzonderlijke lijstjes aangeteekend geweest, en zoo zoek geraakt zijn; tot voorbeeld hiervan kunnen vele Registers van dien tijd strekken. In sommige statiën zelfs zijn deze zeer onvolledig, en ontbreken ook wel geheele jaren in de Registers.

Rondom de plaats hunner vestiging in de Leeuwenstraat, waren de Eerwaarde Paters Jesuiten langzamerhand eigenaren geworden van vele huizen en huisjes, met de daarbij behoorende gronden of erven, die, in de Leeuwenstraat, Zandstraat en Vierwindenstraat gelegen waren, of er hunnen ingang hadden. In de Weste-Wagenstraat gaf een steegje, het „Papensteegje" genaamd, mede toegang tot sommige huisjes en tot de vroegere kerk. Dit steegje verleent nog toegang tot de pastorie en de kerk, doch wordt voor het laatst aangewezen doel, nu niet meer gebruikt. — De meeste dier huisjes zijn nu in het bezit der kerk en de andere overgeblevene huizen, zijn overgegaan aan de R. K. Armen dezer stad, in het jaar 1809.

Tusschen die huizen heeft de eerste en tweede huiskerk gestaan, en wel in dezelfde richting, als de nu nog bestaande parochiekerk; alléén schijnt, volgens aanwijzing op de plattegrondteekening der thans bestaande kerk, het altaar aan den tegenovergestelden kant gestaan te hebben; dewijl er twee ingangen aangegeven worden ter plaatse, alwaar zich nu het altaar vertoont.

Dit eerste huiskerkje is dus, zooals uit vooromschreven opgave blijkt, op een grond opgetrokken, die, reeds van vóór 1460, tot godsdienstige doeleinden gebruikt was; daar het Ste Aechten-klooster reeds op den 8^n^ Mei van

genoemd jaar, door Schout, Burgemeesteren en Schepenen, een Privilegie bekwam, waaruit bleek dat de Nonnen „heure woonstede begrepen hadden, in de West-Wage-„straete, aldernaest Hugen van Pits huijs en erve, bovē „aen die noortsijde." Dit klooster is, na de Hervorming, gedeeltelijk tot Weeshuis gebruikt. Sedert 1579 zijn de weezen in de kerk van het Klooster ruim 19 jaren gevestigd geweest; waarna hetzelve gesloopt en tot erven verkocht is geworden.

Een oud kaartje van omstreeks het midden der XVIe eeuw, vertoont de Kloosterkerk in de Weste-Wagenstraat, juist ter plaatse, waar tegenwoordig de Pastorie der kerk is; achter die genoemde kloosterkerk was een vierkant plein, dat ter wederzijde, de woningen der Nonnen bevatte. Op dit plein was de kerk gebouwd. [1])

Meer dan twintig Paters Jesuiten hebben hier in deze Statie ter eere Gods en tot heil der zielen, hunne geestelijke bediening uitgeoefend. De namen van eenigen hunner zijn: Joannes Viringus, – Jacobus Robijn, – Petrus Maillart, – Matthias Goesmans, – Franciscus van der Mersch, – Judocus van Blommeghem, – Joannes van Olmen, – Cornelius de Bont, – Petrus van Werwicken, – Joannes Baptista van Hoorebeeck, – Octavius de Hollander, – Hermanus Vis, – Hendricus de Vadder, en ook tijdelijk nog Joseph Gouders. [2]) — De later hier ter stede nog verblijf gehouden hebbende Paters komen voor de geschiedenis dezer Statie hier niet in aanmerking.

Na het gedwongen vertrek van Pater Henricus de Vadder, is nog gedurende korten tijd door reeds genoemden Pater Gouders, de geestelijke bediening waargenomen,

---

1) Op eene oude plattegrondteekening dezer stad, kan men dit kerkje bepaaldelijk op een pleintje afgebeeld zien.

2) Reeds vóór Viringus, was Joannes Reyneri, hier ter stede als geestelijke verzorger der Katholieken, werkzaam geweest.

hoogst vermoedelijk slechts in eene kleine huiskapel, die toen bij de kerk behoorde, en die later, door de nog elkander opvolgende Paters in gebruik is gehouden tot aan het einde der vorige eeuw. — Daarna schijnen nog twee Paters Predikheeren, als tijdelijke verzorgers der Statie in dienst te zijn geweest, met toestemming der Regeering, totdat statie en kerk, aan de Paters Minderbroeders zijn overgegaan.

Vele aanzienlijke personen schijnen, van de vestiging der Statie af er toe behoord te hebben, zooals, onder anderen, reeds vóór 1680 bekend waren: de familien van Rhoon, van Rhoon en Pendrecht, – van Waelsdorp, – Diert, – van Stight, – van Schoonhoven, – van Hap, – Bick, – Heerman, – Roos, – van Zeller, – Kievit, – Tenciny, – van Hoogh, – Heutman, – van der Meeren, – van Zoelen, – van Velsen, – de Pauw, – Bazio, – Booms, – Cornelisse, – Pelt, – Mollo, – van Heussen enz. — Op naam van eenige dier Familien stonden de kerk en de andere eigendommen der Statie te boek, daar dit niet anders kon en mocht plaats hebben, volgens 's Lands toenmalige wetten. Jonkvrouwe Anna Diert, eene geestelijke Dochter en weldoenster der Statie, was van bovengenoemde Familie.

In 1703 waren het de Heeren van der Meulen, Consul van Spanje, – Meijers, – Cramer en Diert, die de belangen der Statie en der geestelijken, bij de Regeering behartigden. In 1707 schijnt de Heer Dominicus Cramer dit alleen te hebben gedaan; en in 1709 heeft de Heer Jacobus Meijers, het meeste bijgedragen om, voor goed wederom geestelijke verzorgers der Statie te bekomen; en heeft ook bij de stedelijke Regeering bewerkt, dat toestemming werd gegeven aan den Eerwaarden Heer, Pater Judocus van Vechel S. T. L. van de Orde der Paters Minderbroeders, en van den Bosch geboortig, om als geeste-

lijke Herder de Statie van de Leeuwenstraat te mogen waarnemen; „op versoeck van verscheijden koopluijden en inge„setene gepermitteert dienst te doen in de Rooms. Cath. „Kerck in de Leeuwenstraet.” Zóó stond in de toestemming van de Burgemeesters dezer stad, van den 13 Aug 1709.

De Leeuwenstraatsche Statie is alzoo op 13 Augustus 1709 ter bediening aan de Eerwaarde Paters Minderbroeders Recollecten overgegaan, door de overgifte der kerk en wat daartoe behoorde aan Pater van Vechel. Deze overgifte had plaats den volgenden dag, en geschiedde door den reeds genoemden Heer Jacobus Meijers. De Eerwaarde Pater van Vechel deed op 15 Augustus zijne eerste plechtige H. Mis en predikatie, en doopte op 17 Augustus daarna het eerste kind.

Onder het geestelijk bestuur en de zorg der Eerwaarde Paters van deze Orde is de kleine huiskerk weder vergroot geworden, en de Statie steeds in getal van leden aangegroeid; zoodat Pater van Vechel reeds in 1711 toestemming van de stedelijke Regeering bekwam voor eenen medebroeder, om zijne zorgen te helpen dragen. De behoefte aan die medehulp werd steeds grooter, zoodat reeds, bij de inzegening der tegenwoordig nog bestaande kerk, in 1779, Pater Henricus Engelen vier medebroeders tot zijne medehelpers had.

De vergroote huiskerk was en bleef steeds zeer beperkt van omvang; er kan niets anders van vermeld worden, dan dat de afbeeldingen van Christus lijden en dood, de wanden dier kerk versierden. Een toegang tot deze kerk was in het reeds genoemde „Papensteegje” of „Zusterkomgangetje”, dat in de Weste-Wagenstraat zijn ingang had. De andere toegangen waren in de Leeuwenstraat en Vierwindenstraat. De laatstgenoemde ingang, schijnt er reeds vóór 1680 te zijn geweest, volgens beschrijving van een huis in die straat gelegen.

De steeds grooter wordende behoefte der Gemeente aan grootere plaatsruimte, zoowel als bouwvalligheid, brachten mede, dat men, na rijp beraad, besloot om eene geheel nieuwe en grootere kerk te bouwen, en daartoe de toestemming der bevoegde macht, namentlijk de Regeering der stad, te verkrijgen. Voor dien bouw eener nieuwe kerk had men reeds den benoodigden grond grootendeels aangekocht.

Men besloot alsnu, de vereischte teekeningen en plannen te doen maken. Na goedkeuring dier teekeningen en plannen, ging men, na toestemming der stedelijke Regeering op een verzoekschrift van den 5 Mei 1777, tot den bouw der nieuwe kerk over; en in 1778 ving men met heijen en het leggen der fundamenten aan. Volgens bevinding bij het heijen, was de grond waarop de kerk staat zeer vast en hard.

Tijdens den opbouw der kerk heeft men de godsdienstoefeningen mogen houden in het eenige jaren bevorens nieuw gebouwde woonhuis der Paters in de Weste-Wagenstraat. Voor het houden dier oefeningen was mede welwillende toestemming door de stedelijke Regering verleend.

Bij dezen kerkbouw heeft men toch nog vele moeijelijkheden moeten overwinnen; doch gelukkig is men er door vermogende tusschenkomst in geslaagd, de strenge letter der Wetten te kunnen ontduiken, en de kerk op die hoogte en zóó te bouwen, als de plannen en teekeningen aangeven. De Eerwaarde Pater Engelen en den bouwmeester, zijn voor dit doel zelfs bij den Erfstadhouder te 's Gravenhage geweest.

In September van laatstgenoemd jaar, was de bouw reeds zóó ver gevorderd, dat men het stucadoorwerk kon beginnen. Op 13 Maart 1779 was dit werk voltooid, en kon de nieuwe kerk, als afgewerkt, op den 20 October van dat jaar worden ingezegend.

Het metselwerk en wat daarbij behoorde, was aangenomen door Th. van Gemert. Jan Wap had het timmerwerk aangenomen. Het stucadoorwerk van de kerk, kapel en gangen was aan P. Castoldi en Co.[1]) opgedragen. Het loodgieterswerk heeft van der Pullen geleverd. De bekende beeldhouwer Franciscus van Ursel te Antwerpen, heeft alle voorname beeldhouwwerken gemaakt; terwijl het orgelwerk van den Leidschen orgelmaker Mittenrijter was gemaakt. De marmeren wijwatersbakken zijn vervaardigd en ook ten geschenke gegeven door den steenhouwer Gerardus Berten.

De teekeningen, waarna deze nieuwe Tempel Gods gemaakt is, waren in den jare 1776 ontworpen door den bouwmeester C. J. F. Giudici, alhier woonachtig; onder wiens oppertoezicht de kerk ook opgetrokken is. Hij had tot model gekozen de Koninklijke kapel te Versailles.

De nieuw gebouwde kerk was ruim 111 Rijnlandsche voeten (35,10 N. E.) lang; bijna 50 dito voeten (15,87 N. E.) breed; en 56 dito voeten (17,58 N. E.) hoog. Het booggewelf rust op 20 Romeinsche kolommen en pilasters en de galerij-verdiepingen op breede togen, met 13 nisgewijze doorgangen.[2]) Boven het koor is, in het stucadoorwerk het wapenschild van de Franciscaner-orde aangebracht.

Door aankoop en overdracht op 14 Februari 1778 van twee huisjes en erven in eenen gang der Zandstraat, die op naam der familie Diert van Melissant stonden, kon men de trappen, naar de galerijen zóódanig verplaatsen,

---

1) Dit stucadoorwerk was zeer min van prijs berekend; daar alle werkzaamheden en benoodigdheden, in het geheel slechts de som van ƒ 2409:19:0 bedroegen, de modellen voor ornament aan het altaar hieronder berekend.

2) Niet zóó als de meeste beschrijvingen — elkander steeds nazeggen — is de kerk naar Korintische, maar wel naar Romeinsche of zamengestelde bouworde opgetrokken.

dat zij buiten de kerk vielen; hierdoor bleef alzoo de kerk inwendig geheel vrij. Bij het ontwerpen der plannen en het maken der teekeningen, was men wel genoodzaakt, die trappen achter in de kerk te plaatsen. Dit is ook op de nog aanwezige plattegrondteekening zichtbaar.

De kerk heeft drie altaren; de zijaltaren hebben, in eene sierlijke nis de beeltenissen staan der Allerheiligste Maagd en Moeder Gods Maria met het Kind Jesus; (nu staat er het beeld der H. Maagd, als onbevlekt ontvangen voorgesteld, in die nis) en den H. Antonius, eveneens met het Goddelijk Kind; ook hebben deze beide zijaltaren nog meer beeldhouwwerk tot versiering; waaronder engeltjes, die in de hoogte een soort van overdeksel vasthouden. Het hoofdaltaar is ter zijde opgeluisterd door doelmatig aangebrachte en gebeitelde ornamentwerken, en boven door de fraaie beelden van Aäron en Melchisedech; God den Vader en God den H. Geest. [1]) Boven de beide sacristiedeuren, bevinden zich de beelden van den H. Franciscus van Assisie en den H. Bonaventura, terwijl aan de galerijen in de kerk, zich de beeltenissen bevinden van den H. Joseph met het Goddelijk Kind, de H. Rosalia, de H. Clara en de H. Elisabeth.

Het orgel is eveneens met fraai beeldhouwwerk versierd, onder het orgel is een uurwerk aangebracht met bazuinblazende Engelen.

De predikstoel stelt symbolisch 's menschen val en verlossing voor. Onder bevindt zich Adam en Eva bij den boom der kennis; boven de Allerheiligste Maagd Maria met het Goddelijk Kind, en op de voorzijde is de verdrijving uit het Paradijs voorgesteld. Het geheele beeld-

---

1) Dit Hoofdaltaar was, volgens de oorspronkelijke plannen van den bouwmeester, zóó geplaatst, dat men er rondom kon gaan; doch het strookte niet met de toen heerschende begrippen, en daarom is het nu zoo veranderd, als boven omschreven is.

houwwerk van dezen predikstoel, is de bezichtiging ten volle waardig.

De communiebank is mede met zeer fraai beitelwerk voorzien, en met de afbeeldingen der Kerkvaders versierd. Ook de afsluiting in de kerk, zoogenaamd tweede communiebank heeft bijbelsche voorstellingen, en is eveneens voor dit beeldhouwwerk de bezichtiging ruim waard.

Aan deze kerk is nog eene kapel verbonden, achter de kerk bij het altaar geplaatst, en haar ingang hebbende op de Sacristie; hierin is mede een altaar; deze kapel was tegelijk met de kerk aldaar gebouwd. Hierin was vroeger de Doopvont geplaatst, die nu bij de sacristie gesteld is. In deze kapel bevind zich, sedert eenige jaren, eene zeer fraaie, en ook zeer oude, zilveren Godslamp, door den bekenden Heer J. Otto geschonken, en die men (wel met eenigen grond) wil beweren, dat vroeger in de Groote of St. Laurens heeft gehangen.

Boven het hoofdaltaar der kerk was bij de stichting eene zeer fraaie afbeelding van Christus aan het Kruis, van den schilder Quartemont geplaatst; doch eenige jaren geleden, is bij de laatste herstelling van het tempelgebouw, deze schilderij, wijl zij veel geleden had, door eene nieuwe vervangen, nagenoeg hetzelfde onderwerp voorstellende, welke vervaardigd is door den bekenden hier wonenden schilder J. A. Canta.

In de kapel was ook eene schilderij boven het altaar, doch den maker hiervan kan niet met zekerheid worden opgegeven.

Vroeger is gemeld, dat men bij den bouw der kerk moeijelijkheden heeft gehad, die gelukkig beëindigd zijn geworden. Bij den aankomst der beeldwerken uit Belgie, heeft men, alvorens die op de bestemde plaatsen stonden, ook nog eenige moeijelijkheden moeten overwinnen. Schrijver dezes weet zulks uit zekere familie-overleveringen,

waarop hij kan vertrouwen; de wijze echter, hoe die beëindigd zijn, wordt wel gegist, doch hieromtrent bestaat geene genoegzame zekerheid. — Genoeg is het, dat de beeldwerken ten laatste gekomen en gesteld zijn geworden en nog den roem des vervaardigers verkondigen.

Bij de plechtige inzegening van dit Godsgebouw [1]), op 20 October 1779, is toen tegelijk het Gouden Jubilé gevierd van den ZeerEerwaarden Pater HENRICUS ENGELEN, aan wien toenmaals de belangen der Statie waren toevertrouwd. Door Jonkvrouwe *Christina Helena Catharina Osy*, geestelijke Dochter, benevens de vier medearbeiders van ZijnEerwaarde, werd een gedicht op dit dubbel feest, aan den Jubilaris aangeboden. Het gedicht was vervaardigd door den WelEd. Gel. Heer J. Melgers, Med. en Chir. Doctor. — De Inwijdings- en Feestpredikatie is bij die gelegenheid, door den Eerwaarden Pater Krul gehouden. De titel van genoemd Gedicht was als volgt: „Jubelzang ter Gouden Bruilofte van den Zeer-„Eerwaardigen en Geleerden Heere Henricus Engelen, „Roomsch Katholijk Priester van de Serafijnsche Orde der „Minderbroederen Recolecten. Plegtig gevierd ter gele-„genheid van de Kerkwijdinge binnen Rotterdam, in het „drie-en-dertigste jaar van zijne Apostolische Zending, den „XX^sten^ van Wijnmaande MDCCLXXIX. Opgedragen door „C. H. C. Osy en ZijnEerwaardens vier Zendelingen in „den wijngaard des Heeren"

Onder de leiding der Eerwaarde Paters Minderbroeders, is de Statie van de Leeuwenstraat, steeds blijven aangroeijen in ledental. Van den 17 Augustus 1709 af tot het einde van December van dat jaar, werden er reeds

---

1) Bij die Inzegening waren de betaalde rekeningen van den bouw der nieuwe kerk en zijne versieringen, op het altaar aanwezig; wel een bewijs van de offervaardigheid der gemeentenaren.

40 kinderen gedoopt. In het volgende jaar, was dit getal reeds tot 96 kinderen geklommen; en, in 1711 reeds tot 130 kinderen gestegen. In het jaar 1720, is er aan 131 kinderen den H. Doop toegediend; en in 1730 was dit getal kinderen tot het cijfer van 167 opgeklommen; welk getal in het jaar 1735 bereids tot 196 kinderen gestegen is. Steeds is dit getal gedoopte kinderen blijven klimmen; waaruit de toeneming van de gemeentenaren voldoende is op te maken.

Tot aan de oprichting der Parochie, was deze Statie de grootste dezer stad; en weinige gemeenten in dit Bisdom hadden grooter aantal leden. — In 1874 heeft eene splitsing der Parochie plaats gehad; en is, door de oprichting eener nieuwe Parochie van den H. Antonius, deze Parochie kleiner van ledental geworden.

Hadden de Eerwaarde Paters Jesuiten voortdurend zeer veel te lijden gehad van de toenmalige Regeering van stad en land: ook de Eerwaarde Paters Minderbroeders hebben, hoewel in mindere mate, toch ook nog met moeijelijkheden te kampen gehad; het is althans gebleken, dat hunne kerk ook gesloten is geweest, tusschen de jaren 1713 en 1714, en wel voor 3 à 4 weken, op last der stedelijke Regeering. Ook in het jaar 1715, schijnt Pater van den Braeck, genoodzaakt te zijn geworden, om van hier te vertrekken. Na dien tijd schijnt die ijver der Regeering, verflaauwd te zijn, althans er blijkt verder niets meer van ondervondene moeijelijkheden.

Onder de vele voorname gemeentenaren dezer Statie, tijdens de bediening der Paters Minderbroeders, mogen met alle recht de leden der Familie Osy, op de eerste plaats genoemd te worden. Deze familie behoorde vroeger tot de Katholieke Statie in den Oppert; doch is, tijdens de Janseniste woelingen, nagenoeg geheel, tot deze Statie overgegaan. Aan deze familie heeft de Statie de grootste

verplichtingen gehad, zoowel door noodzakelijke tusschenkomst bij de Regeering als door de buitengewone bijdragen van geldelijken aard en de geschonkene, prachtige en kostbare sieraden. Getuigen hiervan zijn: onder anderen de nog in gebruik zijnde groote zilveren kandelaren, de Godslamp, en het Tabernakel met wereldbol en kruis enz. Ook is het woonhuis in de Weste-Wagenstraat, dat door het meermalen genoemde klopje Osy, tot het laatst van haar leven bewoond was geweest, aan de Statie vermaakt geworden. Uit dankbare herinnering, is de afbeelding dezer godvruchtige Jonkvrouwe, steeds in de eetzaal der pastorie aanwezig. Inzonderheid bij den opbouw der nieuwe kerk, waren de leden dier familie ruimschoots offervaardig geweest, en hadden zij ook veel bijgedragen, om de stedelijke Regeering gunstig te doen stemmen, voor de goedkeuring van de plannen en teekeningen der te bouwen kerk.

Een ander aanzienlijk gemeentenaar, namentlijk de Heer Coster, had insgelijks, vóór- en bij den bouw der kerk, zijne belanglooze hulp en bijstand verleend. Aan dien Heer zijn de rekeningen en andere opgaven van geldelijken aard, bij die gelegenheid toevertrouwd geweest, zooals uit nog aanwezige bescheiden blijkt.

Weinig tijds na de Inzegening van de geheel voltooide kerk, is deze bezocht geworden, door Keizer Joseph den Tweede, die er toen ook de H. Mis heeft bijgewoond, en aan wien de fraaie prentteekening der kerk, uit die oorzaak, ook eerbiedig is opgedragen. (Behalve deze prentteekening, zijn in de pastorie nog aanwezig, twee fraaije teekeningen der kerk, van het altaar en van het orgel gezien). In 1830 is deze kerk ook, op een Zondag, bezocht geworden door de Koninklijke Familie van Frankrijk, die toen de plechtige Hoogmis, ten kwartier voor elf ure bijwoonde

De grootste en ruimste kerk zijnde die de Katholieken

in deze stad hadden, is zij ook steeds gebruikt geworden, tot vele buitengewone godsdienstige doeleinden van treurigen als opwekkenden aard. Onder anderen is, in de kerk zeer plechtig de Uitvaart gevierd voor den bekenden dapperen verdediger der Vesting de Klundert, den Baron J. M. von Kropff. Bij die gelegenheid was de kerk buitengewoon versierd. Ook onder latere Besturen, en insgelijks onder dat van Keizer Napoleon, werden in deze kerk de kerkelijke plechtigheden gevierd, waarbij de openbare machten tegenwoordig waren. [1])

De Mariniers, die hier hunne standplaats hadden, hebben met hunne officieren, als Katholieken, altijd in deze kerk hunne plaatsen gehad, en zulks tot aan hun vertrek van hier.

Na de sluiting der zoogenaamde „Steigerskerk", is de kerk dezer Statie, met welwillende toestemming der alhier dienstdoende geestelijken, door de leden der Steigersche Gemeente gebruikt; en wel, in de tusschenuren, op Zon- en Feestdagen; totdat de Noodkerk, voor die Gemeente in aanbouw, gereed was. De Heer Baron P. Osy van Zegwaard en Palensteyn, heeft voor deze kerk, in de toenmaals benoemde Commissie gezeten.

Vóór de oprichting van het Kerkbestuur, heeft de verdienstelijke Herder der Gemeente, Pater JOANNES HENRICUS VAN LIESHOUT, zich genoodzaakt gezien, een beroep te doen op de Gemeente, (die in geen twintig jaren om geldelijke bijdragen was lastig gevallen) ten einde gelden te bekomen voor goedmaking van reeds gedane veranderingen, en noodzakelijke herstellingen; waaronder de verbouwing van het huis in de Vierwindenstraat De aanvrage aan de Gemeentenaren droeg de dagteekening van October 1856.

---

1) In den aanvang dezer eeuw heeft men nog gelden ingezameld, voor een toren op de kerk te plaatsen; doch om vele gewichtige redenen, en ook op afraden van den toen nog levenden Bouwmeester, is dit plan niet doorgegaan.

De Gemeente heeft zich bij die gelegenheid beijverd om aan de roepstem van dien Herder gehoor te verleenen. Door genoemde verbouwing is de toegang tot de kerk in de Vierwindenstraat veel verbeterd en gemakkelijker gemaakt; daar deze gang vroeger met vele bochten liep en zeer smal was.

Toen de Statie der Leeuwenstraat tot Parochie was verheven en er een geregeld Kerkbestuur was ingesteld, is het tempelgebouw opnieuw in goeden staat gebracht, en daarbij weder, in den oorspronkelijken stand gekomen, die het bij de voltooijing in 1779 had. Toen is ook het orgelwerk verbeterd en verzwaard, en ook de toegang aan de Leeuwenstraat verbreed geworden; ook is vervolgens de zijgang aan den kant der Vierwindenstraat, overdekt geworden. Deze veranderingen en verbeteringen zijn tot stand gekomen, onder het toezicht van den Bouwmeester W. Thijsen. Het nieuwe Kerkbestuur had, tot goedmaking dezer verbeteringen en veranderingen, zich tot de Parochianen gewend, met blootlegging van den geldelijken toestand, en een beroep gedaan op hunnen ijver voor het Huis Gods, dat hun allen steeds dierbaar was. Dit beroep op de Parochianen was gedagteekend: Junij 1859.

Aan den reeds vroeger genoemden schilder J. A. Canta, was door de Gemeente opgedragen, 14 nieuwe Kruiswegschilderijen te maken; die door de Gemeentenaren, bij het Zilveren Priesterfeest, van den ZeerEerwaarden pastoor Antonius Sommerdijk, aan zijn Eerwaarde zijn aangeboden, en nu ook binnen het schip der kerk geplaatst zijn.

Zoowel als Pater Henricus Engelen, hebben ook Pater Joannes Henricus van Lieshout, (eerste pastoor der *Parochie*) en Pater Lambertus Goofers, hun Gouden Jubilé in deze kerk gevierd.

Van de Choristen is dit Gouden Jubilé ook gevierd geworden door de Heeren Lambertz en H. Bouten Azn.

Ook Klopje Osy [1]), reeds vroeger meermalen genoemd, heeft in deze kerk, haar Gouden Jubilé, als geestelijke Dochter gevierd; en bij haar algemeen betreurd overlijden op den 8n Mei 1791 is er een „Troostvaars" uitgegeven door den WelEerwaarden Heer Pastoor Witbols, van van Naaldwijk. De titel was: „Troostvaars ter godvruch- „tige bespiegeling en stichtelijke overdenking voor de „R. C. Gemeente in de Leeuwestraat, tegens de heden- „daagsche taal der zoogenaamde sterke geesten, bij het „ziek- en doodbed van de WelEdele Jongkvrouwe Chris- „tina Helena Catharina Osy, geestelijke Dochter, in den „ouderdom van LXXV jaren en VIII maanden, het derde „jaar na haar vijftigjarig Jubelfeest, den VIIIe van Bloeij- „maand MDCCXCI binnen Rotterdam, in den Heer ont- „slapen. Te Rotterdam gedrukt bij Jacobus Thompson, „boekverkooper. Ten voordeele van de Armen der Roomsch „Catholijke Gemeente te Naaldwijk. — De Prijs is 5 en „een halve stuiver."

De Statie heeft, na den ZeerEerwaarden Pater Judocus van Vechel, de volgende Herders en Bestuurders, van de Minderbroeders Orde gehad, als: de ZeerEerwaarde Paters Henricus Forniair, - Franciscus van der Bolck, - Henricus Engelen, - Joseph van Bommel, - Simon van Hees (Rotterdammer) [2]), - Franciscus Xaverius Gillissen, - Henricus Richel en Joannes Henricus van Lieshout, die allen door of meer Ordebroeders, in hunne bediening zijn

1) Alhier te Rotterdam gedoopt in de kerk v. d. H. Laurentius (Oppert) op 28 Augustus van het jaar 1715. Hare ouders waren Joan Osy en Barbara van Steendijck.

2) Deze Pater was alhier geboren en in deze kerk gedoopt op 2 November 1726.

ondersteund geworden. Laatstgenoemde Herder is, de eerste pastoor der Parochie van de H. Rosalia geworden en, als zoodanig opgevolgd, door den ZeerEerwaarden Pater ANTONIUS SOMMERDIJK, die nu, reeds sedert 1864 de Parochie met lof bestuurd; en het geluk reeds heeft gehad, zijn Zilveren Jubilé te mogen vieren. Ook heeft ZijnEerwaarde, nu laatstelijk, op 20 October 1879 het eeuwfeest van de inzegening der Parochiekerk mede plechtig kunnen vieren, welke kerk, hoewel niet aan de openbare straat staande, niettemin nog een sieraad der Gemeente blijft, en de bezichtiging van iedereen ten volle waardig. — Bij laatstgenoemde plechtigheid was de kerk toepasselijk met groen en jaarschriften versierd. De H. Mis werd plechtig opgedragen door den HoogEerwaarden Pater Provinciaal en andere Ordebroeders als officianten. Onder deze H. Mis hield den Eerwaarden Pater Bisschop, de feestpredikatie en na die H. Mis is een „Te Deum" tot dankbaarheid gezongen.

De afbeeldingen van bijna al de opgenoemde Paters, zijn in de Pastorie aanwezig, en bevinden zich, in de kamer der Heeren Kerkmeesters.

Bij de verandering der Statie in Parochie, is te gelijkertijd ook het Kerkbestuur opgericht, en zijn tot eerste Kerkmeesters benoemd: P. J. Bax, – A. A. van Driel, – J. Strijbos en H. J. Vaesen. — Daar er vroeger geene collecten voor de kerk plaats hadden gehad, zoo is toen ook zoodanig Collegie opgericht, waardoor nu ook, uit die collecten, de vaste inkomsten der kerkekas, jaarlijks toenemen, en het Kerkbestuur beter in staat is, de lasten der kerk te kunnen voldoen.

De Statie, zoowel als de Parochie, hebben steeds buitengewone feesten met de meeste plechtigheid gevierd: zooals de eerste viering van nieuwe gecanoniseerde Heiligen der Orde van de Paters Minderbroeders, en merkwaardige

gedachtenisvieringen in het Pausschap van wijlen Z. H. Paus Pius IX.

Ook bij de komst van Doorluchtige Vorsten der Kerk, als: Z. E. Graaf Brancadoro, Aartsbisschop van Nisibe, – Z. Hoogwaardigheid Baron van Velde de Melroy, Bisschop van Roermonde en Mgr. de Bisschop van Curium, is de kerk altijd doelmatig en plechtig getooid geweest.

Het is niet noodig hier bij te voegen, dat zulks bij de komst alhier van Haarlems Bisschoppen niet minder het geval was.

De voormalige Statie der Leeuwenstraat, had reeds vroegtijdig voorname Gemeentenaren, die zich de zorg voor weezen en armen aantrokken. Reeds in 1733 had deze Statie een Weeshuis; en wel in het reeds genoemde „Papensteegje." Later, na het jaar 1760, is dit verplaatst in de Zandstraat. In 1785 is het Weeshuis voor goed overgeplaatst naar den Schiedamschen Dijk. Hierin zijn later ook de ouden van dagen verpleegd geworden. Na de oprichting van het Parochiaal Armbestuur, is dit Weeshuis veranderd in een Jongens-Weeshuis en verpleeghuis voor oude mannen.

Daar in het vermelde slechts „Bijzonderheden" zijn medegedeeld over Statie en Parochie, zoo eindigt de Schrijver met den wensch, dat anderen mogen aanvullen, wat aan deze Bijzonderheden nog ontbreekt. Het was alleen te doen, om een steentje bij te brengen voor de optrekking van het geheele gebouw, te weten de Geschiedenis van Haarlems Bisdom.

Rotterdam. C. J. GIUDICI.

HENRICUS VAN BIESTEN, FRANCISCUS CLAUS, JOSEPHUS DUYSELIUS, MATHIAS FELISIUS, BALDUINUS JUNIUS, FLORENTIUS VAN OIJEN, FRANCISCUS STRIJP EN FRANCISCUS WIJNINGHEN,

VAN DE ORDE DER MINDERBROEDERS.

Henricus van Biesten,

„Orateur in het Convent van de Minre-broeders binnen Amsterdam", behoort onder degenen, die den 26 Mei 1578 door de onroomschen in vaartuigen gezet, en zoo ter stad uitgedreven werden; „de wereldtsche Heeren in een schip", zegt Augustinus van Teylingen [1]), „ende de Gheestelijcke Heeren met de Minre-broeders in een ander schip; die allegader geene andere rekeninghe en maeckten, dan dat de meyninghe was, de schepen met hun allen buyten den boom, in den grondt te booren. Doch sy lietense varen van de Nieuwe-brugh af na 't IJ toe, ende soo na Diemers-dijck ende verder; ende dat sonder roer ende mast op Godts genade." Aan den Sint-Antoniesdijk mocht Hendrik van Biesten met zijne lotgenooten aan wal stappen, waarop hij heimelijk met Arnoldus ab Isca en misschien nog andere medebroeders naar Amsterdam terugkeerde, ten einde de Katholieken, die aan allerlei gevaren blootstonden, geestelijke hulp te verleenen.

Men heeft van hem:

1. *Liedeken op het jaar* 1572, *als Hollandt af-viel alleenlyck van de Vorsten van den Coningh gesonden, uytgenomen Amsterdam alleen. Gemaeckt door Broer Hendrick van Biesten, wylen orateur in het convent van de Minre-broe-*

1) *Op-komste der Neder-landsche beroerten* (Keulen [?] 1649), 130-131.

ders, binnen Amsterdam. Op de wys: Van den slagh van Munster. *Ofte:* Het voer een buys al uyt Schiedam. *Ofte:* Te Maey, als al de vogeltjes singen. *Geprint by my Willem Jacobsz. woonende in Engelenburgh, tot Amsterdam,* 1572. Overgedrukt in de *Historische beschryvinge van de reformatie der stadt Amsterdam, door Isaac le Long* (Amsterdam, 1729), 541–543. Het liedeken wordt ook gevonden in de aangehaalde *Op-komste der Neder-landsche beroerten,* en naar het handschrift 17908 van de koninklijke bibliotheek te Brussel, in de *Dietsche Warande,* VII (Amsterdam, 1866), 547–550.

2. *Aenteykeningen, gedaen van Broer Hendrik van Biesten, Orateur van de Minnebroeders binnen Amsterdam, op de nyeuwe mare en geschiedenis, dat geschiet is binnen en omtrent Amsterdam, sedert den jaere* 1534 *tot den jaere* 1567; *getrouwelyc gecomponieert.* Naar het handschrift 17907 van de koninklijke bibliotheek te Brussel, afgedrukt in de *Dietsche Warande,* VII, 519–546. Een *Vervolg der Anteykeningen van Broer Hendrik van Biesten, over het gebeurde te Amsterdam, enz.* (1567–1574), is naar een handschrift van de stadsbibliotheek te Haarlem, ook in voornoemd tijdschrift te vinden.

Franciscus Claus,

den 26 Februari 1739 door Mgr. Lucas Melchior Tempi, nuntius van den H. Stoel te Brussel, en vice-superior der Hollandsche Zending, tot pastoor van Goes benoemd, arbeidde met noeste vlijt om de hem toevertrouwde geloovigen in de Katholieke leer te onderwijzen, de wankelmoedigen in het goede te versterken en de afgedwaalden tot den eenigen schaapstal terug te brengen. Zijn overlijden heeft den 21 April 1768 plaats gehad. Goes verloor in hem een herder, die geheel voor het heil zijner gemeente leefde. Hij was in 1706 te Antwerpen geboren,

had den 12 Augustus 1724 de kloostergeloften afgelegd en den 10 Augustus 1729 te Roermond de priesterwijding ontvangen.

Claus heeft nagelaten:

1. *Christelyke onderwyzing of Verklaering en uitbreiding van den Catechismus, gedeeld in vyf deelen en een-en-veertig lessen; voor de Catholyke jongheid van het aerts-bisdom en alle de andere bisdommen der provincie van Mechelen; door* F[ranciscus]. C[laus]. M[inderbroeder]. R[ecollect]. Antwerpen, Alexander Everaers (1756). Dit werk is dikwijls herdrukt. — *Nieuwe druk, overgezien, verbeterd, en met fraaie platen vercierd. Te Antwerpen, voor de erfgen van de wed. C. Stichter, boekverkopers op 't Bokkin, in de Oude Berg Calvarie.* 1787. — *Nieuwen druk, in welken men gevolgd heeft den druk van den voorschreven Catechismus, goedgekeurd door S. E den cardinaal vau Frankenberg, den* 19 *November* 1788. Turnhout, P. J. Brepols (1825).

2 *Compendium totius Theologiæ moralis et scholasticæ rev. Patris Guilielmi Herinx, Episcopi Iprensis, ordinis Fratrum Minorum Recollectorum. Cui accedit tractatus particularis de casibus reservatis; item praxis confessariorum...* M. S. van het jaar 1729.

Josephus Duyselius (van Duysel),

te Montfoort geboren, werd na de philosophie te Thienen (April 1649–October 1653) en vervolgens te Antwerpen onderwezen te hebben, in 1655 lector der theologie in laatstgenoemde plaats en in 1659 te Leuven. In April 1661 moest hij Pater Jacobus Huysmans te Amsterdam als missionaris opvolgen, en overleed aldaar, na ook definitor zijner provincie (1666–1669) en overste zijner broeders missionarissen te zijn geweest, den 7 Juli 1673. Op het portret vindt men de volgende regelen van Joost van Vondel:

„Aldus bespiegelde Duyselius Gods wet,
Geduldig in zijn kruis, gestadig in 't gebed;
Wie werd in 't prediken met ijver niet ontsteken?
Een Engel scheen op stoel door zijnen mond te spreken."

Men heeft van hem:

Conclusiones theologicæ de legibus ad mentem Doctoris Subtilis. Præside F. Josepho Duyselio, ordinis FF. Minor., S. Theologiæ lectore, defendent F. Matthias Gilkart, F. Henricus van den Dyck, ejusdem ord. Antverpiæ in conventu FF. Min. Reg. Obs. die 21 *Junii, hora* 9. *ante &* 3. *post meridiem.* Antwerpen, Petrus Bellerus, 1656.

Mathias Felisius (**Cats**),

van Brouwershaven, was volgens Foppens (*Biblioth. Belg*, 871) de overoudoom van den dichter en raadpensionaris Jacob Cats; Luïscius (*Het algemeen histor., geogr. en geneal. woordenb.*, IV, *Felizius*) en anderen meenen, dat Cats hem waarschijnlijk bedoeld heeft, als hij in zijn *Tweeen-tachtig-jarig leven* van zijn *vaders broeder* zong:

„Myn Vader zat gestaêg daer midden in den Raet.
Syn broeder was geleert en heeft oock veel geschreven.
Syn boecken zyn bekent als die nog heden leven.
Plantin, uw druckery die heeft' er kennis van."

Tegen die gissing van Luïscius pleit bij Pieter de la Ruë (*Geletterd Zeeland*, 369–370): „van Felisius wordt uitdrukkelijk gezegd, dat hy was (*e nobili Catziorum stirpe in Zelandia*) uit den adelyken stam der Catzen in Zeeland; dog ten opzigte des Ooms van Cats, zynes Vaders eigen broeder, kan men niet anders denken, als dat hy van goede borgelyke afkoomste was; volgens het eigen zeggen van den Raadpensionaris zelven, in zyn tweëentagtig jaarig Leven, daar hy, wel verre van te stoffen op geërfden Adeldom, rondborstig erkent, dat

Syn ouders roemden noyt van edel bloet te wesen."

Mathias verliet zeer jong de wereld om den armen Franciscus te volgen, ondanks de tegenkanting van zijne moeder, die door geween en bedreiging de offervaardigheid van haar zoon harde beproevingen deed ondergaan; en sterk door den bijstand des Heeren, volhardde hij kloekmoedig in het eenmaal genomen besluit. Al zijne handelingen ademden den geest van den Patriarch van Assisi; Jesus was zijn leven, en als hij Jesus op het altaar offerde, werd zijn minnend hart gewoonlijk zoo teer van liefde ontstoken, dat hij, zijne aandoening niet kunnende bedwingen, aan zijne tranen den vrijen loop moest geven. Om zijne voortreffelijke hoedanigheden werd hem in 1515 het lectoraat der theologie te Leuven opgedragen; ook hier en te Mechelen heeft hij de waardigheid van gardiaan bekleed. Het kapittel den 8 Augustus 1574, onder voorzitting van den generaal der orde, Christophorus a Capite Fontium, te Antwerpen vergaderd, koos den heiligen religieus tot provinciaal, doch den 6 Maart 1576 moesten reeds zijne broeders het verlies van hun dierbaarsten vader betreuren. Hij stierf te Leuven, en werd in het koor begraven, ter plaatse waar het stoffelijk overschot van Amandus van Zierikzee den dag der zalige opstanding verbeidde. Op eene koperen plaat op den grafsteen stelde men het volgende opschrift:

Conditur quoque sub hoc sarcophago
Vir eximiæ pietatis et eruditionis
R. P. F. Matthias Cats
A Brouwershaven,
Hujus Conventus quondam Lector,
Deinde Guardianus,
Ac tandem Provinciæ nostræ minister,
Qui tempore ministerii sui
Nondum exacto,
Diem clausit extremum
Anno M. D. Lxxvi. die vi. Martii.

Hij heeft geschreven :

1. *Catholica praeceptorum Decalogi elucidatio.* Antwerpen, Plantin, 1573, 1574, 8°. — *Editio secunda, ab ipso authore diligentissime recognita et aucta. Antverpiæ, apud Christoph. Plantinum, architypographum regium*, 1576. Op het laatste blad staat : *Lovanii, typis ac expensis Christoph. Plantini excudebat Joannes Masius.* Deze *editio secunda*, 614 bladz. 8°, is opgedragen (Leuven, 25 Nov. 1575) aan Cunerus Petri, bisschop van Leeuwarden. Het werk verscheen ook te Parijs in 1576 en 1604.

2. *Institutionis Christianæ Catholica et erudita elucidatio, secundum methodum a Magistro II Sententiarum observatam.* Antwerpen, Plantin, 1575, 8°; Parijs, 1604.

Balduinus Junius (Boudewijn de Jonghe, of **de Jonge),**

behoort tot de vermaarde mannen, die te Dordrecht het eerste levenslicht aanschouwd hebben Zijn oom Jan Drenckwaird, stadhouder der heerlijkheid Dormael, opperthesaurier te Brussel, zond hem naar Leuven om door Justus Lipsius in de rechten en andere vakken onderwezen te worden. Ongeveer drie jaren verbleef hij ten huize en onder de leiding van dien beroemden leeraar, en gedroeg zich zoodanig, dat zijn meester niet dan zeer goede getuigenis van hem kon afleggen: Balduinus was goedaardig, bescheiden, rechtschapen, vlijtig, godvruchtig en bezat een doordringend verstand. Op het einde van April 1601 was de edele jongeling zoover met de studiën gevorderd, dat hij binnen verloop van een jaar den graad van licentiaat had kunnen behalen; doch nog in hetzelfde jaar kwam zijn voornemen tot rijpheid om de wereld, die hem zeer veel beloofde, vaarwel te zeggen en zich in de orde van St-Franciscus onverdeeld aan 's Heeren dienst

te wijden. Balduinus, die bestemd scheen om zijn vader als heer van Baardwijk en zijn oom als toparch van Dormael op te volgen, trad dan in de tweede helft van September, of wel in het begin van October 1601 te Leuven het klooster der Minderbroeders binnen. Nauwelijks had echter zijne familie van deze onverwachte gebeurtenis kennis gekregen, of de echtgenoote en de zuster van Drenckwaird spoedden zich naar het klooster, ten einde den geliefden Balduinus tot andere gedachten te brengen of hem weg te voeren, doch de offervaardige Boudewijn bleef onwrikbaar bij zijn besluit en zeide, dat hij tot den laatsten ademtocht in den levensstaat zou volharden, dien hij door Gods ingeving gekozen had. Kort na deze zware beproeving, den 28 October, ontving hij te Leuven het ordeskleed. In de school der kinderen van den H. Franciscus legde de edelmoedige religieus zich vooral toe op de beoefening der ootmoedigheid, des gebeds en der armoede, en werd hij een voortreffelijk godgeleerde en uitmuntend prediker. Dat hij een werkzame priester geweest is, kunnen de 48 werken getuigen, die hij heeft nagelaten, en wier vervaardiging hem niet belet heeft, bij nacht en bij dag met zijne broeders ter koor te gaan en andere bezigheden te verrichten. Na definitor, te 's-Bosch en elders gardiaan te zijn geweest, woonde hij te Brussel, waar de dood hem den 12 April 1634 plotseling uit het leven wegrukte. Met zijne broeders uit het klooster gegaan zijnde om een lijk naar het graf te verzellen, werd hij door eene stikzinking op den grond geworpen, juist op het oogenblik, dat door eene wonderbare beschikking der Voorzienigheid een pastoor met den H. Olie voorbijging, zoodat de gardiaan zijn dierbaren zoon nog het H. Sacrament des Oliesels kon toedienen.

Hij heeft de volgende werken in het licht gegeven:

1. *Roberti Bellarmini Politiani, S. R. E. Cardinalis,*

Solida fidei Christianæ demonstratio, opera V. P. F. Balduini Junii, ordinis Minorum, ex ejus operibus controversiarum desumpta. Antverpiæ, sumptibus hæredum Martini Nutii, 1611, 942 bladz., 4°. Junius heeft dit werk geschreven op dringend verzoek en ten dienste van vele zijner bloedverwanten en vrienden in Holland, die tot dusver in het Katholiek geloof zonder eenige weifeling volhard hadden, en droeg het op aan Mathias Hovius, aartsbisschop van Mechelen, welke hem de zeven wijdingen had toegediend. Het derde boek van het eerste gedeelte is overgedrukt in het vijfde deel (Rome, 1698) van Roccaberti's gezochte *Bibliotheca maxima pontificia*. Ducruet, pastoor van Belleau in het diocees van Soissons, heeft in 1854 bij Louis Vivès te Parijs eene Fransche vertaling van het werk doen drukken: *Démonstration victorieuse de la foi chrétienne, tirée des Controverses du Cardinal Bellarmin*, 3 dln, in 8°.

2. *'t Huys der wysheyt, waerin gesproken wordt van de kennis Gods, de H. Schriftuer, de nature Gods, de predestinatie en de H. Dryvuldigheid.* Antwerpen, Martinus Huyssens, 1613, 8°.

3. *'t Paradys der H. wellusten, sprekende van Godt den Schepper, ende zyn creaturen.* Antwerpen, Martinus Huyssens, 1613 en 1617, 8°.

4. *Conciones super Evangelia festorum totius anni.* Antwerpen, 1613, 8°.

5. *Manuale theologicum, continens præcipua totius theologiæ fundamenta, omnibus pastoribus et animarum curam habentibus utilissimum. Moguntiæ, typis Bernardi Gualteri*, 1614, 1172 bladz., 8°; opgedragen ('s-Bosch, 26 Augustus 1614) aan Mathias Hovius, aartsbisschop van Mechelen. Gijsbertus Coeverincx, S. T. L , deken van het kapittel der St.-Janskerk te 's-Bosch, zegt in de goedkeuring (1613), dat de godvruchtige en geleerde pater Balduinus

Junius, van Dordrecht, zeer waakzame gardiaan van het Minderbroedersklooster te 's-Bosch, dit Handboek met veel scherpzinnigheid bewerkt heeft naar de *Summa theologica* van den H. Thomas van Aquine, en andere auteurs, die op de *Summa* of een gedeelte daarvan commentariën geschreven hebben.

6. *In Dominicas totius anni conciones III., cum duplici indice, uno concionum, altero rerum memorabilium. Coloniæ Agrippinæ, sumptibus Bernardi Gualtheri,* 1616, 371 bladz., 4°; opgedragen ('s-Bosch, 1 December 1616) aan Ferdinand, aartsbisschop van Keulen, bisschop van Luik, administrator van Munster, Hildesheim, van de abdij Stavelo, coadjutor van Paderborn, paltsgraaf van den Rijn, hertog van Beijeren, enz. De laatste bladzijde toont twee goedkeuringen; in de eerste getuigt Joannes Kievits, S. T. L., kanunnik en penitencier van de St.-Janskerk te 's-Bosch: „Conciones Dominicales Reverend. Patris F. Balduini Junii, fratrum ordinis S. Francisci Buscoducen. Guardiani, præterquam quod graves, et eruditæ sint, ac sanam doctrinam contineant, nutantem multorum Catholicorum hoc infelici sæculo fidem mirifice confirmant"; de laatste is gegeven te Antwerpen door Laurentius Beyerlinck in 1611, welk jaartal het bestaan eener vroegere uitgaaf van dit preekwerk doet vermoeden.

7. *Conciones III. super Evangelia festorum totius anni. Coloniæ Agrippinæ, sumptibus Bernardi Gualtheri,* 1616, 674 bladz., 4°; opgedragen ('s-Bosch, 23 Januari 1616) aan Nicolaus Zoësius, bisschop van 's-Bosch. Op het einde van het werk zijn de loffelijke goedkeuringen afgedrukt, door Laurentius Beyerlincx (14 Maart 1611) en Joannes Kievits aan dit werk gegeven.

8. *Chronicon morale ab orbe edito ad nostra usque tempora, tam concionatoribus quam historiæ studiosis apprime utile.* Vier deelen in 4°, gedrukt te Keulen voor rekening

van Bernardus Gualtherus: I, 1247 bladz., in 1621; II, 631 bladz., III, 756 bladz., en IV, 1240 bladz, in 1622. In het laatste deel komen zeer zeldzame stukken voor, zooals de twee brieven door Cuyckius, bisschop van Roermond, aan prins Maurits gericht (Grave, 1 Januari 1599; Roermond, 12 Juli 1600).

De volgende werken zijn onder het pseudoniem CONSTANTIUS PEREGRINUS in het licht gekomen:

9. *Iter quadrimestre comitis Buquoii, progressusque...* Weenen, 1621, in 8°. Tegen dit werk is uitgegeven: *Constantius Peregrinus castigatus, sive Relectio Itineris quadrimestris Buquoii, auctore Berchtoldo Rauchenstein.* 1621, in 4°. — Over Karel de Longueval, graaf van Buquoi, spreekt Balduinus Junius ook uitvoerig in het vierde deel van zijn *Chronicon morale.*

10. *Theatrum Principum sanctorum Veteris et Novi Testamenti, duobus libris distinctum.* Brussel, J. van Meerbeeck, 1627, 101 en 248 bladz., in 4°. De drukker heeft dit werk opgedragen aan Isabella Clara Eugenia, aartshertogin van Oostenrijk, enz. — Antwerpen, Trognæsius, 1632, 8°. Men vindt ook eene uitgaaf van 1625, in 4°, vermeld.

Tuba concionatorum, sive Collationum ignearum Centuriæ XIX:

11. I. *De Sacramentis in genere, de Baptismo et Confirmatione.* Leuven, H. Hæstenius, 1629, 8°.

12. II. *De tota Aristotelis Logica et Physica; de Theologia, præceptis Decalogi et Ecclesiæ.* Leuven, H. Hæstenius, 1630.

13. III. *De Sanctis.* Douai, Petrus Auroy, 1630, 421 bladz.

14. IV. *Ex Novo Testamento.* Douai, Auroy, 1629.

15. V. *Historialis ab origine mundi usque ad annum* LVII. Douai, Auroy, 1629.

16. VI. *De venerabili sacramento Eucharistiæ et sacrificio Missæ.* Leuven, 1630.

17. VII. *De doctrina civili.* Leuven, 1630.

18. VIII. *De SS. Dominico, Petro Martyre et Thoma Aquinate.* Brussel, J. van Meerbeeck, 1628.

19. IX. *In Dominicas et Festa totius anni.* Douai, 1631.

20. X. *Historia a Christo nato ad Fredericum II. imperatorem.* Leuven, 1631.

21. XI. *De sacramento Poenitentiæ.* Brussel, Pepermans, 1628.

22. XII. *De vita civili.* Leuven, 1629.

23. XIII. *De SS. Vincentio Valentino, Catharina Senensi, Antonio, archiepiscopo Florentino.* Brussel, J. van Meerbeeck, 1628.

24. XIV. *De cognoscendo et amando Deum.* Leuven, 1629.

25. XV. *Historialis ab anno mundi* LVII. *usque ad annum ducentesimum.* Brussel, 1630.

26. XVI. *De sacramentis Extremæ Unctionis, Ordinis et Matrimonii.* Leuven, 1630.

27. XVII. *De vita civili.* Leuven, 1631.

28. XVIII. *De BB. Raymundo, Alberto Magno, Margaretha Hungara, Jacobo Alemanno, Martyribus Japonensibus, Magdalena de Pazzi.* Brussel, J. van Meerbeeck, 1629, 461 bladz. Opgedragen aan den Kardinaal Alphonsus de la Cueva.

29. XIX. *De S. Angelo Custode.* Leuven, 1631.

30. *Fasciculus myrrhæ dilectus.* Antwerpen, Trognaesius, bij wien nog in 1631 de twee volgende werken gedrukt zijn:

31. *Lilium inter spinas.*

32. *Canticum Canticorum, Ecclesiæ Dei et animæ sanctæ applicatum.*

33. *Caput Sponsæ, sive Speculum prælatorum.* Douai,

Petrus Auroy, 1631, 108 bladz. 16°. Opgedragen aan den Kardinaal-protector der orde, en aan Christophorus Outerius, abt van Grimbergen.

34. *Phareta quadruplex divini amoris. I. De mundo, coelo, sideribus et elementis. II. De meteoris, gemmis et metallis. III. De plantis et brutis. IV. De homine et angelis.* Antwerpen, Trognæsius, 1632, 8°.

35. *Scutum Catholicæ fidei. I. De vocatione ministrorum Ecclesiæ. II. De præsentia Christi in venerabili Eucharistia. III. De purgatorio. IV. De observatione legis... V. De gratia, libero arbitrio et auctore peccati. VI. De peccato originali, mortali et veniali. VII. De justificatione et merito bonorum operum. VIII. De Antichristo. IX. De Ecclesia. X. De prædestinatione. XI. De invocatione Sanctorum.* Antwerpen, Trogænsius, 1632.

36. *Mons spiritualis confessariornm.* Antw., Trognæsius, 1632, 8°.

37. *Principes Hollandiæ et Zelandiæ...* Antwerpen, Meursius, 1632, 8°.

38. *Threni, sive Lamentationes Jeremiæ prophetæ triplici sensu expositæ.* Antwerpen, Trognæsius, 1632. Bij denzelfden drukker in 1633:

39. *Schola divini amoris,* en

40. *Speculum animæ.*

41. *Hortus conclusus.* Douai, Auroy.

42. *Viridarium ecclesiasticum.* Douai, Auroy.

43. *Sanctorum angelorum amica laudatio.*

44. *Via salutis aeternæ.*

45. *Horologium diurnum et nocturnum, et XII. prædestinationis signa.*

46. *Praxis quotidiana audiendi Missam.*

47. *Progenies et vita SS. Francisci, Ludovici IX, Galliae regis, et Isabellæ reginæ Portugalliæ.*

48. *Tuba novissima de Judicio.*

Florentius van Oyen,

te Leiden geboren, waarom hij ook onder den naam van Florentius Leydanus voorkomt, heeft ontzettend veel kwellingen moeten verduren, omdat hij met zijne welsprekende taal onversaagd de ketterij bestreed. Den 15 of 16 Juli 1570 werd hij te Amsterdam tot provinciaal gekozen en heeft zich allerloffelijkst van de hem opgedragen taak gekweten tot in Augustus 1574, wanneer Matthias Cats van Brouwershaven dien zwaren last op zijne schouderen moest nemen. De generaal der orde Joseph Ximenes Samaniego benoemde den verdienstelijken religieus, alsdan gardiaan te Mechelen, den 12 Januari 1580' tot „commissaris inde Duytsche provintie van dese Nederlanden, met volcomen authoriteyt ende macht, van in zijnen naeme, onder anderen, alle en iegelycke cloosteren der selver provincien.. te visiteeren", enz. Hij overleed te Mechelen den 20 Juni 1595, in den ouderdom van 80 jaren, en werd in het kapittel begraven. Op den grafsteen was dit opschrift:

D. O. M.
R. P. F. FLORENTIO AB OYEN,
LEYDANO, QUONDAM
PROVINCIALI MINISTRO,
JUBILARIO IN ORDINE &
SACERDOTIO, BENE MERITO,
ÆTATIS AN. 80. DOM. 1595.
JUNII 20. ABEUNTI EX HAC
VITA, SUI TRISTES POSUERE.

Het schriftje van Floris van Leiden over martelaren zijner provincie, door den provinciaal Martinus de Myrica aan Franciscus Gonzaga, den generaal der orde gezonden, en door dezen met een bijvoegsel in 1581 te Napels ter pers gebracht, werd herdrukt in 1582: *Historia passionis novorum in Germaniæ Inferioris Provincia constantissimorum*

Martyrum Ordinis sancti Francisci ex observantia, a reverendo patre Florentino Leydano, eiusdem Provinciæ Ministro collecta: sicut ab eis accepit, qui sanctissimorum Fratrum Martyrio adfuerunt, et propriis oculis ad finem usque conspexerunt. Cui accedit Enarratio Martyrii aliorum quorundam eiusdem Ordinis Religiosorum in partibus Galliarum, pro fide Christi occisorum. Ingolstadii, ex officina Wolfgangi Ederi, 1582. Bladz. 25–66 bevatten het schriftje van Florentius van Oyen, die in handschrift ook heeft nagelaten eene uitvoerige verhandeling over de *Wegen die ons leyen in 't hemels Jherusalem.*

Franciscus Strijp

kwam, na in verscheidene kloosters instructor en vicaris, en te Maastricht gardiaan te zijn geweest, in of omtrent 1611 als missionaris te Amsterdam. „In het eerst en hadde hij gheen vaste woon-plaets maer swerfde van het eene huijs in het andere, bij ider goet vriendt eenige dagen verblijvende. Daer naer heeft hij gewoont op een kamer ontrent het Val-bruggetje naest de Drie Soutvaeten. Van daer quam hy te wonen in de steegh van de Oude Kennis, bij een silver-smit, op een kamer. Hij predickten met grooten iver binnen ende buijten Amsterdam, namentlyck half Wesip, Houte-wael in het Blaeuwe Bijltjen, ende op de Weteringh, ende inde stadt op verscheijden plaetsen. Hij heeft seer strengelijck ende in groot abstinentie geleeft, hij bewaerde de raep-schellen, hangende die in een vis-netjen in den roock om naderhandt te eten etc. Hij is gestorven binnen Amsterdam in het jaer 1629 ende begraven inde Oude kerck in een graf van Dirck Dommer. Hij heeft geschreven een cleyne Catechismus tot onderwijsinghe vande jonckheijt, gedruckt in het jaer 1618" *(Kloosterarchief te Weert).*

Franciscus Wijninghen,

een Amsterdammer, in roem van heiligheid overleden te Brussel den 28 December 1669, heeft met den Valkenburgschen dominee Joannes Lemmens in het openbaar geredetwist over het H. Sacrament des Altaars. Acht jaren na dezen redetwist waagde Lemmens het, eene *Wederlegginghe der Roomscher Transsubstantiatie* uit te geven; doch nu trad Wyninghen nogmaals in het strijdperk om de Katholieke leer te verdedigen, door een *Bondigh bewys van de ware en reële tegenwoordigheid Christi in het H. Sacrament* (Brussel, Philips Vleugaert, 1664, 313 bladz., in 12°) te doen drukken. In de Voorrede zegt Wyninghen over den met Lemmens gehouden redetwist: „Alle regtzinnige menschen des landts van Valkenborgh stemmen eenparig toe, dat D^nus^ Lemmens door mij zoo stom is gemaakt, en zoo beklemd en verbaasd daaraf is gekomen, dat zooals sommigen meenen, zijne hersenen daardoor zouden geinteresseerd zijn. Hetgeen ook nader blijkt uit zijn antwoord, dat eerst acht jaren na dit dispuut is voor den dag gekomen."

A. F. NIEUWENHUIZEN,
Ord. S. Francisci.

TILLEMAN WILHELMUS BACKHUISEN
EN
DE JANSENISTEN OP HET EILAND NOORDSTRAND.

Vóór eenigen tijd geleden heeft de Z.Eerw. Pater van Lommel, S. J., in de „Nieuwe Delftsche Courant", eene merkwaardige levensschets geleverd van den vermaarden bekeerling uit het Jansenisme Tilleman Backhuisen. Daarin wordt onder anderen melding gemaakt van de eerste aanleiding tot zijne bekeering, den twijfel namelijk over de wettigheid zijner zending als onder- of hulp-pastoor op het eiland Noordstrand in de Noordzee, werwaarts hij door het gewaande jansenistische Kapittel van Utrecht gezonden was.

Daar wij in de Archieven van den Apostolischen Vicaris van Bijlevelt en den Vicaris-generaal van den Aartsbisschop van Mechelen C. P. Hoynck van Papendrecht merkwaardige en uitvoerige bescheiden over die zaak gevonden hebben, achten wij het niet onbelangrijk die stukken hier in hun geheel mede te deelen, vooral wijl we daar eene merkwaardige en zeker nog weinig bekende bijdrage in vinden voor de geschiedenis der jansenistische scheuring en van eene gemeente — voor zoover wij weten de eenige — die zij buiten ons Koningrijk, helaas nog ten huidigen dage bezitten.

Vooraf echter geven we de geschiedenis in haar geheel, zooals we die uit de verschillende bescheiden hebben opgemaakt, om daarna die bescheiden zelven te laten volgen. Wij maken hierbij ook gebruik van het verdedigingsschrift van Backhuisen tegen de verwoede aanvallen der Jansenisten, ter zake zijner bekeering, zijne bekende „*Responsio Apologetica.*"

Het eiland Noordstrand, waarover hier sprake is, ligt met andere kleinere eilandjes in de Noordzee tegenover de westkust van Sleeswijk, en behoorde vroeger tot het voormalig Hertogdom van dien naam, hetwelk thans met dat van Holstein eene Provincie van Pruissen uitmaakt, onder den naam van Sleeswijk-Holstein. In sommige onzer hierachter mede te deelen bescheiden komt het voor als behoorende tot het ,Hertogdom *Holstein*; terwijl andere en nieuwere kaarten en aardrijkskundige beschrijvingen, onder anderen ook de Feller in zijn *Dictionnaire géographique*, het eenparig onder het voormalig Hertogdom *Sleeswijk* plaatsen. Ten jare 1632 (zóó althans Backhuizen in zijn verhaal; — Hoynck van P. in zijn hierachter mede te deelen brief, alsook de Feller in zijn zooeven aangehaald werk noemen het jaartal 1634) werd dat eiland bijna geheel door de zee overstroomd. Volgens de Feller kwamen meer dan 6000 menschen bij dien ramp om het leven.

Nadat het nog overgebleven gedeelte jaren lang onbedijkt was gebleven, vorderde de Koning van Denemarken Frederik III, tot wiens gebied ook dat gedeelte van het Hertogdom Sleeswijk behoorde, van de bewoners van Noordstrand dat zij voor de bedijking van het eiland zorg zouden dragen; maar wijl zij niet in staat waren de daartoe benoodigde zware onkosten te bestrijden, vaardigde de Vorst, tegen wil en dank der bewoners, eene algemeene oproeping uit in verschillende rijken van Europa, vooral in Holland, om deelneming in dat werk, waarbij hij het eiland te koop aanbood, onder toezegging van zekere gunsten en voorregten voor hen die zich daar wilden nederzetten. Een daarvan was : volkomen vrijheid van godsdienst voor Katholieken, Lutherschen en Hervormden. Eenige Hollandsche en Brabantsche Heeren rigtten toen eene Maatschappij op, kochten het eiland en bragten er vele katholieke familiën op. Bekwame landbouwers, uit Hol-

land vooral, begonnen het eiland te ontginnen; door hunne arbeid en nijverheid werd het eiland weldra vruchtbaar gemaakt, waardoor het in bloei en bevolking sterk toenam. De toenmalige Aartsbisschop van Mechelen Boonen vroeg en verkreeg van de Propaganda te Rome de noodige volmagt om in de geestelijke behoeften der katholieke bevolking te voorzien en stelde een Pater van het Oratorium te Mechelen, hetwelk hij zeer toegenegen was, tot pastoor over het eiland aan. De hem opvolgende Aartsbisschop Cruyssen was den Oratorianen minder genegen en nu wilden dezen de geestelijke verzorging van Noordstrand liever aan anderen zien opgedragen. Zij wendden zich daarom tot Joannes van Neercassel, den Apostolischen Vicaris der Hollandsche Missie. De reden daarvan was vooral dat v. Neercassel en met hem de leden van het Vicariaat door Rovenius opgerigt, die zich later den naam en de regten van Kapittel van Utrecht aanmatigden, tot de voornaamste grondbezitters van het eiland, *participanten* of aandeelhouders van Noordstrand geheeten, behoorden.

De Apostolische Vicaris, die in Holland geen vaste goederen mogt bezitten, had daar veel grond aangekocht. Ook hadden die van het genoemde Vicariaat een goed gedeelte van deszelfs inkomsten besteed tot aankoop van uitgestrekte bezittingen op het eiland. Evenzoo was door de Fransche jansenistische uitgewekenen Arnauld, Quesnel en anderen daar land aangekocht, zooals later insgelijks de jansenisten van Heussen en Gael daar bezittingen verkregen, die zij bij hun overlijden aan meergemeld Vicariaat vermaakten. Het Collegie van den Hoogen Heuvel te Leuven bezat daar 125 morgen; doch alles stond op naam van zekeren Oud-Heusden. Het Pseudo-Kapittel van Utrecht bezat, in den tijd toen Backhuisen zijn gemelde Verdeding schreef, 700 Bunders (jugera), welke eigenlijk be-

stemd waren voor de behoefte van de Hollandsche Missie en den Apostolischen Vicaris. De Feller zegt in zijn *Dictionnaire géographique*, dat de hoofden der jansenistische partij het eiland gekocht hadden, om tot schuilplaats en toevlugtsoord te strekken voor de Fransche uitgewekenen, maar het den 18 November 1678 weder aan den Hertog van Holstein voor 50,000 kroonen verkochten. Het kan wel zijn dat zij die bedoeling gehad hebben, maar het geheele eiland was niet in hun bezit. Het Seminarie van Mechelen, het klooster der zwarte Zusters aldaar, en vooral de Oratorianen hadden er vele bezittingen. In zijn meer aangehaalde *Responsio Apologetica*, zegt Backhuisen, dat de Jansenisten op Noordstrand een soort van eigen jansenistischen staat wilden vestigen, waar alleen lieden van hunne partij toegang zouden hebben; doch later van dat plan teruggekomen, hun aandeel in het eiland weder verkochten.

De Apostolische Vicaris v. Neercassel vroeg nu en verkreeg van de Propaganda de noodige volmagt om daar geestelijken aan te stellen voor de zielzorg der Katholieken. Die volmagt bezat hij alzoo niet in zijne hoedanigheid van Apostolisch Vicaris der Hollandsche Missie. Zij was geheel buitengewoon en hem slechts tijdelijk voor den tijd van vijf jaren gegeven. Na den dood van v. Neercassel bleef zijn opvolger Codde diezelfde volmagt uitoefenen. Hoynck v. P. in zijn hierachter mede te deelen brief van 8 Junij 1740 zegt, dat hij zich die zonder bevoegdheid aanmatigde, terwijl hij zich Ordinarius of Bisschop van het eiland noemde. De bij de zaak belang hebbenden, die met Codde tot het Jansenisme overhelden, zouden hem, naar Hoynck schrijft, daartoe hebben aangespoord. Hij zelf, zegt H. uitdrukkelijk, heeft de volmagt, die v. Neercassel had, nooit van den H. Stoel gevraagd; hij zou die ook niet verkregen hebben, wijl

hij toen reeds te Rome niet in den besten geur stond op het punt van regtzinnigheid in het geloof. De Vicaris van Bijlevelt evenwel zegt in zijn hierachter mede te deelen Relaas naar Rome, dat ook Codde, op gelijke wijze als v. Neercassel, verschillende priesters ter hulp daar heen zond; en uit het verhaal van Backhuisen zouden we afleiden, dat eerst met de suspensie van Codde het wettig bestuur over de Katholieken van Noordstrand heeft opgehouden. Toen Codde van zijn Apostolisch Vicarisschap gesuspendeerd was, wilden zijne Provicarii, leden van het Vikariaat, de zorg voor het eiland weder aan de Oratorianen van Mechelen overdragen. De Katholieken van Noordstrand toch drongen op de benoeming aan van een kapellaan of onder-pastoor, en de Heeren Provicarii schenen aanvankelijk het niet aan te durven zonder eenige de minste volmagt, iemand daarheen te zenden; doch de Oratorianen sloegen ongelukkig het aanbod van de hand. Nu raadpleegden de Jansenisten van Utrecht als naar gewoonte hunne vrienden en geestverwanten van de Universiteit van Leuven, die evenwel, hoe vrijgevig anders ook met gunstige adviezen voor de partij, het toch wat al te kras vonden aan hunne Utrechtsche vrienden jurisdictie toe te kennen over dat vreemde eiland, ver buiten de Hollandsche Missie gelegen en met geen enkelen schijntitel daaraan verbonden. Zij ontvingen van de Leuvensche Professoren den raad om van den naastbijzijnden Apostolischen Vicaris van het Noorden de noodige jurisdictie te vragen voor de geestelijken dien zij op Noordstrand wilden aanstellen; doch, met grond voorziende dat van die zijde niet anders dan een weigerend antwoord zou gegeven worden, besloten ze dien waarschijnlijk vruchteloozen stap liever niet te doen en, tegen den raad hunner anders zoo gevierde raadslieden in, over hun gewetensbezwaar heen te stappen en eenvoudig hunne

aangematigde jurisdictie nu ook maar over Noordstrand uit te strekken, uit vrees vooral, dat anders de Jesuieten zich van de statie meester zouden maken; en nu haastten zij zich dan ook den ijverigen en bekwamen jansenist Backhuizen daar heen te zenden om pastoor Egerwijs in de geestelijke bediening behulpzaam te wezen. In zijn aanstellingsbrief zegt Steenoven, de zoogenaamde Vicaris-generaal van het gewaand Metropolitaan Kapittel van Utrecht, dat Backhuizen hem door de Aandeelhouders in het eiland Noordstrand, als Patronaatregt hebbende, naar behooren was gepresenteerd. [1]) Dezen toch beweerden een Patronaatregt op die statie te hebben. Hoe zonderling en van allen schijngrond zelfs ontbloot die aanmatiging ook was, lieten de Jansenisten zich die toch aanleunen, om die Heeren, welke hunner partij toegedaan waren, te vriend te houden. „Waren de tijden wat rustiger", schreef de „jansenist Stakenburg, we zouden zoo gemakkelijk niet „wezen: het is toch een ijdele, ongehoorde pretentie."

Groote moeijelijkheden ondervond Backhuizen bij die onwettige zending. De oude pastoor Egerwijs was alles behalve ingenomen met den hem opgedrongen kapellaan. Hij meende nog best in staat te zijn die gemeente alleen te kunnen waarnemen: en inderdaad ze was niet groot,

---

1) In zijn meergemeld verdedigingsschrift deelt Backhuizen dien brief mede; hij luidde aldus:

„Cornelius Steenovius Capituli Ecclesiae Metropolitanae Ultrajectinae Sede vacante Vicarius Generalis Rdo Dno Tillemanno Backhusio, Dioecesis Nostrae presbytero Salutem in Domino.

Ut in Insula Noorstrandica verbum Dei praedicare, confessiones excipere, atque alia Sacramenta etiam Pastoralia legitime administrare valeas; tibi tamquam Vice-Pastori a DDnis Participantibus in Insula Noorstrandica jus Patronatus habentibus debite nobis praesentato, vigore praesentium facultatem concedimus.

In quorum fidem hasce litteras manu nostra signatas et sigillo nostro munitas dedimus Lugduni Batavorum, die 11 Julii 1720.

(Sign.) Cor. Steenoven, Vic. ut supra.

en telde ternaauwernood een goede 150 communicanten; maar, wijl Egerwijs, die reeds 33 jaren daar pastoor was, oud werd, wilden ze zorgen dat er bij tijds iemand zijn zou die hem kon opvolgen, en de statie, bij overlijden van den pastoor niet door Jesuieten of andere katholieke geestelijken zou worden ingenomen.

Op den laatsten dag van datzelfde jaar 1720 overkwam het eiland een nieuwe waterramp. Een hevige storm deed andermaal de woedende zee op vele plaatsen de aangelegde dijken doorbreken en het eiland overstroomen. De voorname ingezetenen drongen nu bij het zoogenaamd Utrechtsch Kapittel er op aan, dat zij een bekwaam deskundige zouden zenden om in den ontredderden toestand te voorzien en bij voortduring de financiële belangen van het Kapittel en deszelfs bezittingen te verzorgen. De Jansenisten, ten einde raad, en niemand hebbende die voor dien taak geschikt was, droegen ook dien last aan Backhuizen op, hetgeen hij niet dan met grooten tegenzin op zich nam. Veel onaangenaamheden, zooals hij in zijn verdedigingsschrift zegt, berokkende hem die lastgeving, wijl de zaken in een ellendigen toestand verkeerden en reeds lang verwaarloosd waren. En toch die bezittingen waren, zegt hij, „patrimonium Christi." v. Neercassel had ze van de aalmoezen der Hollandsche Katholieken gekocht; ze waren dus het eigendom der Hollandsche Missie. Het zoogenaamd Kapittel van Utrecht had er slechts het beheer over; waarom er niet beter voor gezorgd en reeds vroeger iemand daarvoor aangesteld, zooals de Oratorianen voor hunne bezittingen gedaan hadden met een zekeren Pater Peeters daarmede te belasten?

Twee jaren had Backhuisen in allerlei moeijelijkheden op Noordstrand doorgebragt, toen de vreeselijke, maar allergelukkigste twijfel bij hem oprees over de wettigheid zijner zending. Vast geloofde hij, zoo schrijft hij in zijne

verdediging, dat het Utrechtsche Collegie, 't welk zich Kapittel noemde, een waar en wettig Kapittel was. Geen oogenblik nog had hij er aan getwijfeld, of dat Kapittel had alle geestelijke regtsmagt over het eiland; maar op zekeren keer met genoemden Peeters sprekende, hoort hij dezen niet onduidelijk te kennen geven, dat het Kapittel, hetwelk hij overigens wel voor wettig hield, toch over het eiland niets te zeggen kon hebben en alzoo blijkbaar deszelfs volmagt was te buiten gegaan Backhuisen staat verplet, want hij ziet het ook in, maar verwijt Peeters, dat hij hem niet eerder daar oplettend op gemaakt heeft; deze verontschuldigt zich met te zeggen dat hij gemeend had zich in die zaak niet te moeten mengen. In zijn angst schrijft B. terstond aan den jansenist van Erckel, en vraagt hem, op welken titel de kerk van Utrecht zich de geestelijke jurisdictie aanmatigt over Noordstrand, dat toch buiten de Vereenigde Provinciën ligt. Het antwoord van v. Erckel, door B. ons medegedeeld, was: „Wat de wettigheid der zendinge belangt, daartoe is genoeg dat onze Kerk een van de naebuurigste is, de meeste gemeenschap met Noordstrand heeft, en wel de beste gelegentheid en reets gewoon is dat gewest te helpen: behalven dat het al wat naer een Hollantsche Colonie gelijk, en dat wij zooveel deel hebben in de bedijkingen. Noordstrand voorheen onder Sleeswijk gehoord hebbende, heeft nu geenen eyge Ordinarius En in zulken gevallen mogen naebuurige Ordinariussen hulpe bieden. En hoe zou dit vermogen aen het Kapittel van Utregt geweigert konnen worden? En verder regt is er niet van nooden, als maar de Noordstranders door ons zoeken geholpen te worden. En zij behoren het te zoeken, indien ze hetgeen hun het nutste is, willen behartigen." Fraai antwoord!

Zoo durfden dan die strenge zedemeesters den spot drijven met het heiligste wat er is: de wettigheid der

geestelijke zending en de zaligheid der zielen! Toch berustte Backhuisen aanvankelijk in dat onzinnig antwoord. Van Erckel, meende hij, was in de kennis van het kerkelijk regt doorkneed; zijn woord was hem het hoogst gezag. Nogtans moest hij bekennen niet volkomen door dat antwoord overtuigd te zijn; weldra kwam op nieuw de kwellende twijfel bij hem op; zoodat hij vurig begon te verlangen het eiland en zijne bediening te verlaten, en toen hij eenigen tijd daarna in Holland bij van Erckel kwam, vroeg hij hem vlakweg, of het Kapittel van Utrecht de noodige volmagt van Rome voor Noordstrand had ontvangen, hetgeen natuurlijk ontkennend werd beantwoord; maar op wiens gezag ben ik dan daarheen gezonden? was toen zijne vraag. Wel, was het antwoord, op ons gezag, namelijk op titel van naastbijzijnde kerk. Maar, hernam Backhuisen, het Bisdom van Hamburg dan, en dat van Bremen, van Verden en Osnabrug, die zijn immers veel digter bij het eiland; ja, er is zelfs een Apostolische Vicaris voor het Noorden de Abt van S. Stephanus, Bisschop van Spiga, dien ik goed ken. Van Erckel was in het naauw gebragt, hij was, zooals van Bijlevelt in zijn Relaas naar Rome, waarin dit onderhoud wordt medegedeeld, zich uitdrukt, „stommer dan een visch", „pisce mutior"; en het duurde niet lang of Backhuisen werd naar Vianen gezonden, waar hij al meer en meer, de schandelijke leugens en het bedrog der Jansenisten begon in te zien Vooral, toen hij hunne gewetenlooze pogingen zag om een Bisschop van Utrecht eigenmagtig, tegen den wil van den H. Stoel in en met trotsering der kerkelijke straffen, aan te stellen, wendde hij zich met afschuw van de goddelooze scheuring af en keerde door Gods genade in den schoot der katholieke Kerk terug. Nu werd Backhuisen een vurig Katholiek en ijveraar voor de regten van den H. Stoel tegen de weerspannige scheur-

makers, die hij tot in zijn hoogen ouderdom met vuur bleef bestrijden.

De Vicaris van Bijlevelt die hem, krachtens de noodige volmagten van Rome den 24 Mei 1724 geabsolveerd had van de beloopen kerkelijke straffen en hem in den schoot der Kerk weder had opgenomen, werd nu door hem dringend aangespoord om, even als v. Neercassel, van de Propaganda volmagt te vragen voor het geestelijk bestuur over Noordstrand. Dit was, meende Backhuizen, een zeker middel om die gemeente uit de handen der jansenisten te bevrijden en de daar aanwezige bezittingen van het Apostolisch Vicariaat en van het Collegie den Hoogen Heuvel weder meester te worden. Om den Vicaris op de hoogte der zaak te brengen, stelde hij eene korte geschiedenis op van dat eiland en zijn wedervaren aldaar; welk stuk wij hierachter mededeelen. Het voorstel lachte den Vicaris wel toe, ook daarom, wijl op die wijze welligt kans zoude ontstaan dat hij de aanzienlijke inkomsten der bezittingen magtig kon worden, welke aldaar voor den Apostolischen Vicaris en de geestelijkheid der Hollandsche Missie, alsook tot onderhoud van studenten van het Collegie den Hoogen Heuvel bestemd waren. Van Bijlevelt schreef er over aan den Kardinaal d'Alsace, Aartsbisschop van Mechelen, alsook aan den Internuntius te Brussel, met verzoek om, indien zij er ook zóó over dachten, de zaak aan de Propaganda voor te stellen. Doch daarmede niet te vreden schreef hij zelf over de zaak aan de Propaganda in een kort Relaas of *Memoriale*, dd. 12 Mei 1724, waarin hij tevens mededeeling deed van de bekeering van Backhuisen en van al wat deze hem had geopenbaard over de priesterwijdingen die sommige Bisschoppen aan jansenisten hadden toegediend. Ook dat stuk geven wij om de vele belangrijke bijzonderheden, die het bevat, hierachter met alles, wat de Vicaris daarbij over Backhuisen en Noord-

strand aan de Propaganda mededeelt. Men had echter te Rome bezwaren tegen dat voorstel; en weldra vernam de Vicaris van den Kardinaal Aartsbisschop van Mechelen, dat het geestelijk bestuur over Noordstrand zou opgedragen worden aan den Apostolischen Vicaris van het Noorden. Zoodra hij hiervan kennis droeg, haastte de Vicaris zich, in een schrijven van 18 Julij 1724 aan den Prefect der Propaganda Kardinaal Sacripante, zijne volkomene berusting in die hooge beschikking te betuigen en te verzoeken dat zijn voorstel als ongedaan beschouwd mogt worden. De gemelde Vicaris van het Noorden schijnt evenwel niet veel aan den ongelukkigen toestand der gemeente op Noordstrand te hebben kunnen veranderen. Na het vertrek van Backhuisen zonden de Jansenisten van Holland daar een gewezen Norbertijner heen ter assistentie van pastoor Egerwijs. Of die er gebleven is, of wat er verder dienaangaande later geschied is, weten wij niet; maar toen genoemde pastoor in het jaar 1740 in den hoogen ouderdom van 90 jaren overleden was, wilde men van katholieke zijde eene poging aanwenden om de aanstelling van een jansenist tot pastoor te voorkomen en de benoeming van een goed katholiek te bewerken. Wij vinden dienaangaande eene niet onbelangrijke correspondentie in het Archief van Hoynck v. P., tusschen den Pater Jesuiet Amiot, biechtvader van de Aartshertogin van Oostenrijk, toen Landvoogdes van Belgiën of de Oostenrijksche Nederlanden en den Vicaris-generaal Hoynck. De Provinciaal der Jesuieten van den Neder-Rijn had aan genoemden Pater een schrijven toegezonden, dat hij uit Frederiksstad, gelegen in Sleeswijk, niet ver van Noordstrand, had ontvangen. Het afschrift daarvan hebben wij voor ons en deelen wij hierachter ook als Bijlage mede. Wie dien brief geschreven heeft, blijkt niet; vertaald luidt hij aldus:

„Frederiksstad, 18 Mei 1740.

De Paters van het Oratorie en al de Katholieken op Noordstrand smeeken ootmoedig om uwe tusschenkomst, opdat ge hen in den nood, waarin zij zich thans bevinden moogt te hulp komen Zoo ooit dan is nu de katholieke godsdienst in het grootste gevaar. De negentigjarige pastoor is den 10 dezer katholiek en godvruchtig overleden. De aandeelhouders op het eiland en in Holland zijn voor het grootste gedeelte jansenist. Zij zouden nu reeds een nieuwen pastoor van de Utrechtsche [jansenistische] partij gekozen hebben; maar de Eerw. Pater de Camba, de Eerw. Heer van During en Mejufv. Indervelden [1]) hebben daartegen geprotesteerd. De Stallerus [Praetor, Schout of Bailjuw noemt Hoynck hem] heeft acht dagen uitstel verleend; opdat de Katholieken hunne bezwaren tegen de geestelijke regtsmagt van Utrecht konden inbrengen. Nu is het vooreerst zeker dat onze Apostolische Vicaris van het Noorden altijd geestelijke regtsmagt over Noordstrand gehad heeft [2]); ten anderen worden krachtens de vergunning van de Hertogen en den Koning van Denemarken, daar alleen de Lutherschen, Gereformeerden en Roomsch-Katholieken geduld. Allen smeeken nu eenparig, wijl het heil van geheel het eiland er van afhangt, dat UEerw. die zaak ter harte moogt nemen en aan Pater Amiot, den biechtvader der Landvoogdes van België, zoo dringend mogelijk gelievet aan te bevelen, opdat deze in overleg trede met den Overste der Oratorianen, aan wien men ook uit Noordstrand heeft geschreven, ten einde

---

1) De Camba en van During waren, zooals Hoynck ergens schrijft, twee priesters van de Congregatie der Oratorianen, belast met het toezigt op de bezittingen van het Oratorie op het eiland; de eerste was een bekeerde jansenist; Mej. Indervelden was eene katholieke dame uit Holland, doch van Gentsche afkomst en familie.

2) De schrijver van den brief schijnt hier niet te denken aan de geestelijke volmagt die de Oratorianen en v. Neercassel daar vroeger hadden uitgeoefend.

bij de Landvoogdes met vereende krachten gewerkt worde om haar te bewegen met haar invloed en gezag van den Koning te verwerven, dat geen ander dan een katholiek pastoor daar volgens de vergunning, vooral aan de Belgen gegeven, worde toegelaten; iets wat zeer gemakkelijk zal verkregen kunnen worden, daar de thans regerende Vorst zeer regtvaardig en vredelievend is en afkeer heeft van nieuwigheden.

Dien brief zond Pater Amiot aan Hoynck om zijne inlichtingen en goeden raad; waarop deze antwoordde met een schrijven, dd. 8 Junij 1740, waarvan wij de minute, die hij daarvan bewaard heeft, hierachter geven.

Na de geschiedenis van Noordstrand en de handelwijze der Jansenisten kortelijk te hebben verhaald, geeft hij als zijn gevoelen te kennen, dat de Landvoogdes een Gode behagelijk werk zal doen met haar tusschenkomst en gezag bij den Koning van Denemarken ten behoeve der Katholieken. 't Beste was, naar zijn oordeel, om, indien er een keizerlijk gezant te Koppenhagen resideert, door dezen de zaak aan den Koning voor te stellen, 't geen beter mondelings dan schriftelijk kan geschieden. Hij moest dan verzoeken dat de Apostolische Vicaris van het Noorden daar een Belgisch priester, door de Landvoogdes van België te kiezen, mogt zenden. Immers, schrijft Hoynck, het geldt hier de geestelijke zorg voor Belgische Katholieken; en daar de Koning van Denemarken geroemd wordt als zeer regtvaardig, vredelievend en vijand van nieuwigheden, moest men hem vragen dat, volgens de vergunning aan de Belgen gegeven, de pastorie op het eiland aan de Katholieken mogt verzekerd en behouden blijven; met verbod aan den „Stallerus" of Praetor, om een ander priester als pastoor te erkennen; terwijl immers de Brabanders zulk een groot belang bij het eiland hebben en tot de voornaamste aandeelhouders behooren. Men zou er

nog kunnen bijvoegen, merkt Hoynck verder aan, dat de Landvoogdes daarmede niet bedoelde den pastoor in den striksten zin, alsof zij daartoe regt had, te *kiezen;* maar slechts iemand *voor te dragen* of zelfs maar ootmoedig *aan te bevelen:* zij maakt toch volstrekt geen aanspraak op regt van benoeming tot dat pastoraat; maar wijl de Apostolische Vicaris van het Noorden niemand in België kent, is haar bedoeling slechts, te maken dat daar iemand worde aangesteld die vreedzaam en bescheiden is, die stil zijne pligten vervult, den Koning en zijnen Raadslieden niet ongevallig is en zich voegt naar de wetten en gebruiken van het land.

Zoo was de raad van den man, die overal en altijd waar hij slechts kon, de katholieke zaak zocht te bevorderen. Hadde men dien raad gevolgd, misschien ware de gemeente op Noordstrand van de jansenisten verlost geworden. Dat is helaas, om welke redenen hebben we niet kunnen vinden, niet geschied. Zij is in de handen der jansenisten gebleven en nog ten huidigen dage blijft de pseudo-Aartsbisschop van Utrecht zijne gewaande jurisdictie daarover uitoefenen, als blijkt uit de Memorie van toelichting bij de Pruissische wet van 22 April 1875, betreffende de intrekking der staatstoelagen aan katholieke Bisdommen en geestelijken, de beruchte *Broodkorfwet.* In die Memorie toch wordt uitdrukkelijk gezegd dat van de bepalingen dier wet uitgesloten is *„de tot de Utrechtsche kerkelijke gemeenschap behoorende katholieke gemeente Noordstrand in de Provincie Sleeswijk-Holstein.*"

Na deze uiteenzetting der feiten en geschiedenis gaan wij de bronnen zelven mededeelen, waaruit wij die geput hebben. Ze zijn vijf in getal, welke we nu als zoovele Bijlagen hier laten volgen, te weten:

1° Eene Latijnsche verklaring van den bekeerling uit het Jansenisme Joannes Michael Blankaart, die onder meer

andere verklaringen, ook deze over Noordstrand heeft gegeven, welke wij, eigenhandig door hem onderteekend, in het Archief van Hoynck van Papendrecht bezitten. De Z Eerw. Pater van Lommel heeft die verklaring, te gelijk met andere medegedeeld in het *Archief van het Aartsbisdom van Utrecht*. VII Deel, bladz. 451, waar hij ook nog andere stukken mededeelt over de bekeering van Blankaart. Zie daarover ook deze Bijdragen, Deel II, blz. 263. Zijne eigenhandige onderteekening is Blank*aa*rt, niet Blank*ae*rt, zooals zijne naam gewoonlijk geschreven wordt. Wij vinden er hoofdzakelijk hetzelfde in wat in de andere stukken te lezen staat.

2° Het Hollandsch verhaal van Backhuisen in 1724 aan den Apostolische Vicaris toegezonden en hierboven bladz. 108 door ons besproken.

3° Het relaas of *memoriale* van den Vicaris van Bijlevelt op 12 Mei 1724 naar Rome gezonden over Backhuisen en zijn wedervaren op Noordstrand, op dezelfde bladzijde vermeld.

4° Latijnsche brief uit Frederikstad, den 8 Mei 1740 aan den Provinciaal der Jesuieten van de Neder-Rijn, waarvan we hierboven bladz. 110 de vertaling gegeven hebben, en

5° Latijnsche minute van een brief, dien Hoynck den 8 Junij daaraanvolgende aan den Jesuiet Pater Amiot over de zaak geschreven heeft, met inlichtingen en raad, waarover hierboven bladz. 111.

Juist bij het afdrukken dezes vernemen we uit de Opregte Haarlemsche Courant van Maandag 11 October, dat: "J. van Santen *thans te Nordstrand in Sleeswijk*" door den jansenistischen aartsbisschop benoemd is tot pastoor van Dordrecht.

J. F. VREGT.

BIJLAGEN.

I.

Declaratio Joannis Michaëlis Blankaart, Pbri circa insulam de Noordstrant in Ducatu de Holstein.

Haec insula aquis submersa, a multis jam annis aggeribus exstrui coepta est, a diversarum nationum hominibus, sed praecipue Hollandis, ad hoc invitatis per Ducem Holstiniensem variis propositis praemiis, ut agrorum distributione et vectigalium aliorumque jurium immunitate.

Partem in hac insula obtinebat Arnaldus, quam testamento legabat Quesnello, et hic Dno du Bois, alias Brigode.

Etiam Congregatio Oratorii Berulliani in Belgio, Seminarium Archiepiscopale Mechliniense, Monasterium nigrarum sororum ibidem aliique in hac insula participant.

Sed hae possessiones exiguae sunt. Amplissimae porro illae, quas ex proventibus Vicariatus Apostolici emerunt praetensi Capitulares Ultrajectini.

His intendit D. Indervelde laicus Catholicus Refractariis adhaerens.

Proventus hujus insulae annui ascendunt ad multa millia florenorum, quos praetensi Capitulares Ultrajectini inter se dividunt.

Insulam hanc, quae numquam spectavit ad unum e sex foederati Belgii Episcopatibus, praedicti praetensi Capitulares subjecerunt Missioni Hollandicae in spiritualibus, forte a temporibus Archiepiscopi Sebasteni, ibidemque habent Pastorem Gerardum Egerwijs jam senem decrepitum, cui nuper adjunxerunt Tilemannum Backhusium, data ei imaginaria jurisdictione praetensi Vicarii Cornelii Steenoven.

Habitat in eadem insula P. Peeters Congregationis Oratorii Berulliani in Belgio presbyter, qui Refractariis amicus et Pastori a confessionibus est.

Haec ita esse et certo mihi constare testor hodie 26 Novembris 1720.

J. M. Blankaart.

In eene andere verklaring van dienzelfden Blankaart, dd. 4 October 1720, over verschillende zaken van de Jansenisten, vinden we omtrent Noordstrand nog het volgende:

Refractarii impenderunt partem proventuum Vicariatus ad emendas possessiones amplissimas in insula de Noordstrant cujus proventus dividunt Capitulares Ultrajectini inter se, quae cum a duobus annis [1718] inundantibus aquis multum passa esset, coacti sunt singuli quotam ferre in expensis, inter quos D. Oosterling querens se esse imparem tali oneri ferendo, et communitatem suam esse pauperem, petiit facultatem vendendi ostensorium argenteum, quo exponebatur venerabile Sacramentum, ex cujus pretio solveret quotam suam; qua facultate habita, vendidit ostensorium mille florenis.

II.

Eigenhandig geschreven Verslag van Backhuisen, op last van den Vicaris van Bijlevelt opgesteld, *den* 23 *Mei* 1724 *aan C. Hoynck opgezonden.*

Het eylant Noorstrandt is door een overgroote watervloet in het jaar 1632 by naa teenemael vergaen, naa dat het veel jaaren ongedykt gelegen had; den Vorst Frederik hertog van Holstein dwong de inwoonders het lant te bedyken; maar zy in geen staet zynde om de onkosten op te brengen: gaf de vorst een proclame uyt; waardoor hy de vremdelingen uytnoodigde, om het voorseyde eylant uyt te dyken. Heer Quirinus Indervelden met eenige andere heeren in Compangnie kochten dit eylant; veel deftige privilegien wierden hun toegestaen. Zy gaven voor het octroy 18000 Ryksdaelers: met belofte van naa de 14 jaaren der eerste uytdikkinge jaarlix per demt een halve ryksdaeler vorstegelt te betaelen.

Dese hollantsche en brabantsche Catholike heeren brachten in dit eylant verscheyde catholike nederlantsche famillien. Pater de Corte, Superior van het Oratorie tot Mechelen, had het opperbestier over de indyking. Dese Priesters van het oratorie hadden het zielebestier over de Catholiken. Den Arsbisschop Boonen, besorgde hun de macht, maar naa syn doot, mits den Arsbisschop Cruisen, hunnen vrient geensins en was, soo ist dat zy hun toevlucht namen tot den Bisschop van Castorien, die van de Congregatie der voorplanting des geloofs, voor hun de macht om het eylant te bedienen besorgde. Desen bisschop van Castorien was ook een van de voornaamste hooge participanten in dit eylant; geen vaste goederen in hollant mogende hebben; op het aenraeden van Pater de Corte had veel goedt in dit eylant gekocht. De heeren

van het Vicariat hebben daar vier stemmen van de 24. De heeren Gael en van Heussen hebben daar eenige landeryen uytgedykt, die naa hun doot het Vicariat bekoomen heeft. Den Hoogen heuvel heeft ook in dit eylant 125 mergen lant; in de marsch Coog gelegen. Heer Broedersen een geringe boerenzoon van dit eylant, en nu een gewaenden Amplissimus, is daar over provisor. Den heer van Outhuisden wort aengezien voor den eygenaer, maar het staet maar op syn naem. Dese meenige goedereu syn sedert veel jaaren seer slecht bestiert geweest. De heeren van het Vicariat, van alles weynig onderwesen, en op andere te veel betrouwende, hebben weynig getrokken; het goedt wiert seer verwaarloost. Sy mogen by de 800 demt lant hebben; sy hebben nu ook de Pastorie.

Naa dat de Priesters van het oratorie de Pastorie van Noorstrant afgestaen hadden, en die aen den Heer Neercassel overgegeven hadden, soo sondt dien gemelden hoogweerdigen naa Noorstrant een seker Priester met name heere Averhem; niet uyt kracht van 't Vicarissampt, maar daartoe van de Congregatie der voorplanting des geloofs bevolmacht; de Jesuiten knorden en morden seer lang daartegen en protesteerden tegen dese zending; voorgevende dat sy missionarii waeren in omnem plagam septentrionalem; maar eghter hy bleef in t besit. Naa de doot van den hoogweerdigen heer van Castorien ten tyde van het provicariatschap wiert tot Pastoor op dit eylant gezonden den heer Egerwys, die tegenwoordig noch dit eylant bedient. Door dat den gemelden Pastoor een man is van seer kleine bequaemheyt, versochten die van het eylant een Capellaan, tot wiens onderhout eenig goedt gefondeert is. maar mits naa de afzetting van den heer Sebasthenus, de heeren van het Vicariat niemant naa dit eylant konden steuren: soo wiert goedt gevonden de Pastorie van dit eylant weder het Oratorie in te lyven. maar de heeren van het Oratorie sloegen dit af. De gewaende Capitelheeren stelden een cas op; droegen die de heeren van Loven hun vrienden voor; of zy mogten dit eylant bedienen, en daarop brieven van zending geven.

Dese Lovensche heeren, hoe genegen sy hun eghter waeren, weesen hun dit af; verklaarden dat het Capitel geen recht op dit eylant had, en dat zy tot meerder sekerheyt de zending souden haelen van de naestliggenden Vicarius Apostolik, onder wiens districkt het eylant gelegen is. De gewaende Capitelheeren versekert dat dit hun soude geweigert worden, lieten de geheele saeke steeken, tot dat zy naa de doot van heer van Heussen, weder ernstelik versocht van die van Noorstrandt, vergeetende, of ver-

smaedende het oordeel van die van Loven, eenen sekeren Tilemannus Backhusius tot onderpastoor op dit eylant gezonden hebben. Desen Bachhusius verneemende dat zy geen recht van zending op dit eylant hadden, screef hun daar over. maar geen ander tytel ziende, als den tytel van Vicinioris Ecclesiae dien zy voorgeven, verliet dit eylant; want en konde niet langer op soo een lossen voet de bediening waarnemen.

Naa syn vertrek, den heer van Erkel; alhoewel hy geen ander tytel voorwent als den zotten tytel van Vicinioris Ecclesiae, wel wetende dat de Congregatie eertyts het opperbestier over dit eylant had, zondt naa dit eylant den heer van Acht, monink of canonink van het Nortbertijns order, die daar dan weder, zonder zending, jaa zonder schyn van eenig recht, de bediening doet. Heer van Erkel is dikwils daar over vermaent geweest; maar is onversettelik; blyft by de eerste gevoelen; wilt sich niet ondergeven.

Ik meine de gemeente ten hoogsten voordeelig te wesen dat ten lesten dit eylant van dese onwettige bedienaers verlost waere. Den Vicarius Apostelik, indien hy genegen is dit eylant onder syn bestier te krygen, eer de jesuiten, die daar naa reckhalsen, daar hun voet in setten, moet van de Congregatie der voorplanting des geloofs het recht van zenden zien te bekoomen. Dit eylant heeft altyt van Neederlantsche herders bedient geweest; en begeeren geen jesuiten, en veel minder hoogduitsche jesuiten; soo dat ik geloof dat de Congregatie geen swaarigheyt sal maken den Vicarius Ap. van hollant daar toe te bevolmachten.

Den Vicarius dese volmacht bekoomen hebbende, kan den Pastoor Egerwys aenspreeken, hem syn aenstelling bekent maken; en hem vermaenen tot d'onderwerping, 'k en twiffele niet, of hy sal sich onderwerpen; mits hy alreede het recht van zenden op het eylant, in het gewaent Capitel niet en erkent: soo sal den Vicarius Apostolik voet op het eylant krygen; de gemoederen tot sich trekken, die dan geen swaarigheyt sullen maken den toestel van de tydelike goederen, hem wytloopig te veropenbaeren, en alles t'ondekken.

III.

Memoriale parvum Tilemannum Backhusium et pauca quaedam alia concernens ad Emmos ac Rmos S. Congregationis de prop. Fide Patres dd. 12 *Mei* 1724.

Eminentissimi ac Reverendissimi Domini.

Licet tempus illud prae foribus sit, quo de singulis in hisce Missionibus annua Eminentiis vestris mihi reddenda est ratio, non possum tamen ea, quae circa Backhusium quemdam insignem aliquando Refractarium et male ordinatum nuper gesta sunt Emmis Patribus non communicare.

Est itaque Tilemannus Backhusius presbyter eruditus, affabilis, et in omnibus mirifice versatus, origine Flander ex Episcopatu Brugensi cujus familia Jansenistis semper addictissima fuit. Studuit Parisiis et in famoso ac strictissimo coenobio La Trappe in Gallia maxima cum religione juvenilibus annis transactis, altioribus dein scientiis imbuendus Lovanium petiit, ubi per familiaritatem cum aliquo S. Theologiae studioso refractario contractum, infelicem nactus est occasionem cum nostris Refractariorum coryphaeis van Huessen, van Erckel aliisque amicitiam ineundi. Quibus familiariter jam utens Backhusius tandem effecit, ut ab Episcopo Senensi in Galliis, ubi multorum animos perspectos sibique addictissimos habebat, tres S. Theologiae alumni (quos inter ipse Backhusius, quamvis alterius Dioecesis) vigore dimissoriarum praetensi Capituli Ultrajectensis, sacris ordinibus insigniti fuerint, id quod a Metensi et Boloniensi Episcopis dicentibus alios viciniores iis esse Episcopos, nec velle se tantis exponere periculis, obtinere non potuerunt. Boloniensis tamen sacra Olea quotannis refractariis sacerdotibus nostris communicavit, cujus rei famosi P.P. Quesnel et Petit-Pied fautores et acerrimi promotores fuerunt.

Fassus est insuper Backhusius primos duodecim missos a memorato praetenso Capitulo ordinatos esse in Hybernia in Arce quadam prope Dublin a quodam Archiepiscopo Ord. S. Dom. per aliquem ejusdem instituti patrem refractariis faventem decepto, qui nefandis officiis suis Huessenio oblatis cum praenominatis duodecim sociis isthuc profectus est, optimo Archiepiscopo imponens, quasi in omnibus satisfecissent. Unde Formularii subscriptionem a qua hi ordinandi abhorrebant, non exegit. Reliquos autem dicit ordinatos esse per Episcopum Babyloniensem, quem Backhusius a multis annis se novisse et quondam in exteris Galliae

Missionibus virum zelosissimum, nec minus erga Sedem Apostolicam bene affectum fuisse testatur: unde licet fallaciis refractariorum jam circumventus sit, non dubitat quin tam eximiae indolis Episcopus sese facile converteret, si aliquis apud S. Sedem pro eo patrocinari vellet. Quare Backhusium rogavi, ut habita opportuna eidem Episcopo aut scribendi aut loquendi occasione, studia mea et officia quaecumque meo nomine offerret, si contumaces illos, quibus hactenus adhaesit, deserere et ad me confugere vellet, meque effecturum ut tanquam filius prodigus in gratiam recipiatur.

Ad Backhusium redeo, pro cujus conversionis meliori intelligentia quaedam praemitto. Anno 1635 confederati aliqui, nempe Vicarius et Clerus uniti Belgii, D.D. Oratorii in Brabantia, aliqui in Gallia, Seminarium Mechliniense etc., publico supremae Potestatis edicto ad id invitati, coeperunt insulam aliquam e mari elevatam *Noortstrandiam* nomine prope Sleeswijckum in Holsatia sitam, aggeribus vallare, et per rusticos Hollandos magis ad hoc idoneos excolere, quorum industria cum tractu temporis uberrima haec insula facta sit atque adeo incolae ejusdem multiplicati, obtinuit Illms Dnus Boonen, Archiepiscopus Mechliniensis a S. Congregatione facultatem, huic insulae de animarum curatore providendi, qui utpote Oratoribus favens, unum ex illorum instituto pastorem ibidem constituit. E vivis sublato Illmo Boonen, ac succedente Illmo Cruyssio, Oratoribus minus addicto, curarunt hi apud Sedem Apostolicam, opera Illmi Dni Neercasselii Castoriensis Episcopi, ut praedicta facultas in Vicarium Apostolicum foederati Belgii translata sit, ita tamen, ut omni quinquennio a S. Congregatione renovari debeat, quo modo etiam Sebasthenus varios isthuc sacerdotes subsidiarios misit. Qui autem modo pastorem illic agit, valde senex est et tempore Castoriensis missus. Suspenso Sebastheno, hanc facultatem praetensum Ultrajectense Capitulum non secus ac in faederato Belgio arripuit, et in subsidium senis hunc de quo sermo est, Backhusium misit. Backhusius, intelligens hanc facultatem ad quinquennium tantum Sebastheno concessam fuisse, magna animi inquietudine afficitur et Erckelio dubium suum proponit, an scilicet Capitulum facultatem illam a S. Congregatione obtinuisset, qui respondit, quod non. Cujus igitur authoritate, inquit Backhusius, huc missus sum? Respondet Erckelius: nostra idque titulo et ratione Vicinioris Ecclesiae. Replicabat Backhusius: sed Episcopatus Hamburgensis, Bremensis, Verdensis, Osnabrugensis multo viciniores sunt; quinimo est ali-

quis Vicarius Apostolicus septentrionis, Abbas S. Stephani, Episcopus Spigae, quem ego optime novi, qui vicinior est, ergo etc. Erckelio ad haec pisce mutiore, Backhusius Vianam mittitur, ubi assiduus in scrutandis praetensi Capituli juribus mendacia illorum ac fraudes omnes feliciter detexit.

Porro, Emmi Patres, cum insignes in hac insula reditus, cum in gratiam Vicarii et Cleri nostri, tum in sustentationem alumnorum Collegii Alticollensis Lovanii (quod est Ecclesiae Ultrajectensis) fundati sint, author mihi fuit Backhusius, ut more praedecessorum meorum jurisdictionem ibidem spiritualem a S. Congregatione peterem, qucd (cum pauci inveniantur ibidem pseudo Capitulo adhaerentes, et neque pastor, ob scandalosam vitam, quam ducit, nec sacellanus, qui est Ordinis S. Norberti ex Abbatia Grimbergensi fugitivus et a refractariis nostris assumptus, magno apud incolas loco habeantur) toti insulae gratissimum fore arbitratur Backhusius et ad id disponendos illorum animos sese offert, nec dubitat, quin ita Vicarius Apostolicus ad reditus praefatos, quorum ipse fundationes omnes novit, sit perventurus; est enim Backhusius et satrapae et ditissimis istius insulae familiaritate conjunctissimus.

Scripsi ea de re Emmo Dno Cardinali de Alsatia et Dno Internuntio Bruxellensi, quatenus, si hoc ipsis probatur, ad S. Congregationem referre dignarentur, a cujus prudentissimo judicio nutuque in omnibus pendebo.

Arnhemii, 12 Maji 1724.

IV.

Brief uit Frederikstad aan den Provinciaal der Jesuieten.

FRIDERICOPOLI, 18 Maji 1740.

Patres ordinis oratorii in Strandia cum omnibus Catholicis supplices implorant opem paternitatis vestrae, ut in praesentibus angustiis adjuvet, quantum possit; periclitatur summe, si unquam alias, ibidem Religio Catholica. Pastor nonagenarius decima hujus catholice, et pie defunctus. Participantes in insula plurimi, et in Hollandia sunt omnes Jansenistae: jamtum elegissent ab ultrajectino pastorem novum; protestatus est contra electionem R. P. de Camba cum domino von Düring, et Domicella Indervelden. Octo hebdomadarum inducias dedit Dominus Stallerus, ut siquid participantes catholici contra jurisdictionem ultrajectini haberent,

evoluto termino afferrent. Jam certum primo: quod Vicarius noster Apostolicus per septentrionem semper jurisdictionem habuerit in Strandia. Secundo: ex indulto serenissimorum Ducum, et Regis Daniae in Strandia solum tolerantur, ibidemque specificantur lutherana, reformata, et Romano-Catholica. Rogant jam omnes unanimiter, cum salus totius insulae inde pendeat, ut paternitas vestra negotium hoc cordi sumere, et omni modo commendare dignetur R. patri Amiot confessario Serenisimae Gubernatricis Belgii, qui rem conferre velit cum praeposito ordinis oratorii, cui etiam desuper ex Strandia scriptum, ut unitis viribus Serenissimae persuadeant, ut authoritate sua apud Regem efficiat, ne alius, quam catholicus pastor juxta indultum praesertim Belgis concessum toleretur, quod facillime impetrabitur, cum modernus Rex sit justissimus, novitatum osor, pacis amantissimus.

P. S. Praepositus oratorii notus est patri Amiot: morari solet Bruxellis, vel Lovanii, vel Mechliniae.

Scripsi etiam hac posta R. patri Rectori Monasteriensi, ut per Vicarium Apostolicum, vel Electorem efficiat, quaecunque valeat pro Strandicis.

V.

Brief van Hoynck v. P. aan Pater Amiot.

R. P. Stephano Amiodt Soc. J.
Serenissimae Archiducissae a
Confessionibus. 8 Junii 1740.

Reverendissime Pater.

Quod pro Catholicis in insula Strandia, quam nos solemus Nordstrandiam appellare a Rma Paternitate vestra petitur, tam est justum quam necessarium, et porro est urgentissimum. Difficultas est in explicanda re apud acatholicum principem, qui quid intersit inter Papistas seu Romano-Catholicos ac Jansenistas non facile percipiet. Et haec causa est altius repetenda.

Cum Rex Daniae vel Dux Holsatiae, propositis certis conditionibus (inter quas est libertas religionis; catholicae nempe, Lutheranae ac Calvinianae) per Edictum publicum, invitasset quascumque nationes Europaeas ad contribuendos sumptus necessarios pro reficiendis aggeribus dictae insulae (anno 1634 aquis absorptae) Hollandi ac Brabantini prae caeteris contulerunt, ac opere per-

fecto, distributisque inter contribuentes agris, maxima eorum pars eis cessit. Ex hac agrorum divisione deinceps novi ac diversi illi proprietarii dicti sunt *Participantes insulae Nordstrandiae.*

Porro cum Hollandi illi Participantes omnes fere essent Catholici et plures cum laribus et focis in hanc insulam migrassent, exoptarunt illi novi coloni (stabilitis utcumque rebus) ut parochum haberent nationis suae, aut saltem Belgam, et interpellarunt illo tempore Joannem Neercasselium Episcopum Castoriensem ac Vicarium Apostolicum foederati Belgii pro animarum curatore seu pastore Nordstrandico consequendo. Hic igitur (exorto nondum aut certe sub cineribus latente Jansenismo) facile impetravit a S. Sede licentiam aut potestatem mittendi eo parochum seu missionarium secularem, qui catholicis incolis Sacramenta administraret. Hac licentia a S. Sede habita, exercuit Castoriensis nescio quam jurisdictionem in dicta Insula, et illo anno 1686 e vivis erepto, ejus in Vicariatu Apostolico foederati Belgii successor Petrus Codde Archiepiscopus Sebastenus, similiter ejusdem se Insulae Ordinarium seu Episcopum dicens omnem ibi jurisdictionem exercuit, id est usurpavit, stimulantibus Catholicis Hollandis, in dicta Insula interesse habentibus, et tunc cum suo praesule Vicario Apostolico in Jansenismum propendentibus. Pastor nonagenarius qui jam obiisse nuntiatur, appellatur *Gerardus Egerwijs.* An a Castoriensi, an vero a Sebasteno eo missus fuerit, id ego quidem compertum non habeo. Postquam autem dictus Sebastenus die 7 Maji 1702 a Clemente XI suspensus fuit a pontificalibus, omnique jurisdictione Vicariatus Apostolici, clerus rebellis et jam schismaticus ac haereticus perrexit tam in Nordstrandia quam in Hollandia jurisdictionem ecclesiasticam exercere. Pro Hollandia habebant speciosum titulum, nempe Capituli Sede vacante, pro Nordstrandia nullum. Et saepe illis objectum fuit, quod facultas a S. Sede Episcopo Castoriensi concessa, fuerit commissio *mere personalis*, quae nec ad successorem transire, nec ad ipsos praetensos Capitulares pervenire poterat, praecipue quia Sebastenus similem a S. Sede licentiam numquam habuit, imo ne petiit quidem, quod repulsam passus fuisset male jam tum audiens in materia fidei. Responderunt illi, Insulam Nordstrandiam pertinere ad Missionem Hollandicam *jure vicinioris Ecclesiae*, quod sic confinxerunt ex quibusdam canonibus male intellectis. Pulchra, mehercule, vicinia, quae distat plus quam ducentis milliaribus. Habes historiam Rme Pater, superest despicere de remedio.

Si Hafniae [1]) resideret aliquis apud Regem Daniae minister Caesareus, is posset nomine Serenissimae Archiducissae, hanc rem proponere, quae verbo melius quam scripto percipietur intelligeturque; ac postulare deberet, ut Vicarius Apostolicus per septentrionem eo mittere posset Sacerdotem Belgam a Serenissima Archiducessa eligendum. Agitur enim de animarum Belgarum in ea insula degentium cura habenda. Et quandoquidem Rex Daniae praedicetur esse justissimus, novitatum osor ac pacis amantissimus, petendum esset, ut juxta Indultum Belgis concessum dignaretur Catholicis hunc pastoratum servare, interdicendo Stallero seu praetori, ne alium sacerdotem praeter suprascriptum admittat, cum Brabantini tam magnum interesse habeant in dicta insula et sint de numero primorum *Participantium.*

Addi posset quod Serenissima non intendat hunc sacerdotem stricto jure *eligere* sed potius *proponere* aut simpliciter *suggerere;* non enim praetendit aliquod jus nominationis ad dictam pastoratum, sed cum Vicarius Apostolicus per septentrionem nullum Belgam per se noverit, ipsa id solum spectet, ut eo mittatur vir pacificus, prudens ac modestus, qui officium suum impleat sine querela, et Regi ac ejus officiariis non displiceat, sed legibus ac consuetudinibus istius regionis morem gerat.

Certe rem Deo gratam et religioni perutilem praestabit Serenissima, si dignetur intercessionem auctoritatemque suam interponere. Et quid tentasse nocebit.

---

1) *Hafnia* is de Latijnsche naam van Koppenhagen, dat op oude kaarten voorkomt als Koppenhaven en door de Denen geschreven wordt *Kjobenhafn* = Koophaven.

MEDEDEELINGEN

BETREFFENDE DE OUDE ST. NICOLAUS-PAROCHIE TE AMSTERDAM,

MET NOG ENKELE ANDERE BIJZONDERHEDEN OVER AMSTERDAMSCHE VICARIËN.

(Vervolg van blz. 432, VIII[ste] Deel.)

I.

Bisschop van Mierlo begiftigt Jacobus Judoci [1]), *kapellaan van de Oude kerk met de vicarie van S. Aagten-altaar.* (Bisschopp. Archief).

Godefridus a Mierle Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopus Harlemensis, universis et singulis presbyteris clericis notarijs et tabellionibus publicis quibuscunque nobis subditis, ad quem vel quos praesentes nostrae litterae pervenerint, salutem in Domino sempiternam. Praesentato nobis magistro Jacobo Jodoci presbytero nostrae diocesis, sacellano antiquae parochialis Ecclesiae divi Nicolai episcopi et confessoris oppidi Amsterdamensis, ad vicariam sive perpetuam capellaniam fundatam erectam et dotatam in et ad altare divae Agatae situm in eadem dicta parochiali Ecclesia ad partem septentrionalem chori, ad praesens per obitum magistri Cornelij Johannis ultimi possessoris ejusdem aut alias qualitercunque vacantem, a probis et honestis viris domino Gerardo Barnardi presbytero, decano, Alberto Marci pro tempore consule dicti oppidi, Ottone Simonis, et Nicolao Jodoci Buyck rectoribus seu praepositis sodalitii beatissimae Deiparae virginis Mariae in eadem antiqua parochiali ecclesia, veris (uti dicitur) et indubitatis

1) Deze was waarschijnlijk een zoon van Burgemeester Joost Buyck en alzoo neef van pastoor Jacob.

patronis et collatoribus ejusdem vicariae seu perpetuae capellaniae, pro institutione canonica ad eandem a nobis obtinenda, concessisque dicto praesentato super praesentatione sua hujusmodi proclamationibus debitis et consuetis, ac citatis peremptorie coram dilecto et fideli Officiale nostro cui causam et causas hujusmodi, una cum omnibus suis incidentibus, dependentibus, connexis et annexis, audiendas, cognoscendas fineque debito terminandas, ac vices nostras, donec eas ad nos duceremus revocandas commiseramus, Harlemi ad conventum Zilensem ibidem, ad diem et horam infrascriptas omnibus et singulis tam in genere quam in specie, qui se dicto praesentato aut suae praesentationi hujusmodi opponere vellent, aut sua quomodolibet conjunctim vel divisim crederent interesse, contra saepedictum praesentatum ad opponendum eidem, ostendendumque et docendum de jure suo, cum intimatione debita et consueta. Quibus siquidem die et hora citationis advenientibus, nullus coram dicto dilecto nostro Officiale comparuit oppositor sive contradictor. Unde idem noster Officialis, consideratis in talibus considerandis, praefatum magistrum Jacobum Jodoci praesentatum in et ad vicariam hujusmodi sive capellaniam perpetuam admisit, ipsum instituens in eandem et investiens praesentialiter de eadem, litterasque canonicae institutionis desuper necessarias et opportunas in communi et meliori forma eidem decernens, Quare vobis omnibus et singulis supradictis et vestrum cuilibet in solidum, in virtute sanctae obedientiae stricte praecipientes mandamus, quatenus antedictum magistrum Jacobum Jodoci praesentatum, in corporalem, realem et actualem possessionem vel quasi dictae vicariae juriumque et pertinentium omnium ejusdem, auctoritate nostra ordinaria inducatis et inductum quantum in vobis fuerit defendatis cum solemnitatibus debitis et consuetis, Recepto primitus ab eodem fidelitatis et obedientiae

solito juramento et consueto, quodque fundationi ejusdem vicariae satisfaciet et tenorem ejusdem, quantum ipsum concernit, adimplebit; praecipientes praeterea omnibus et singulis pactionarijs, pensionarijs et debitoribus omnium et singulorum fructuum reddituum et proventuum ejusdem vicariae, quatenus praememorato magistro Jacobo Jodoci praesentato vel procuratori suo legitimo, ad hoc sufficienti mandato suffulto, de dictae vicariae seu perpetuae capellaniae fructibus, redditibus, proventibus, juribus, emolumentis et obventionibus universis rendeant, et ab aliis quantum in ipsis est ac eos concernit, renderi faciant et procurent, et quilibet eorum faciat et procuret, temporibus ad hoc positis atque statutis, Nostrarum testimonio literarum, sigillo nostro ad causas praesentibus appenso munitarum. Datum Harlemi anno a Nativitate Domini nostri millesimo quingentesimo septuagesimo tertio, die vero mensis Octobris vicesima sexta, mane hora primarum et audientiae causarum consueta.

Met afhangend, doch zeer geschonden Bisschoppelijk zegel.

De mandato Reverendissimi,
D. VOLLENHOE, Nts sst.

Achter op het stuk staat te lezen:

Anno a nativitate Dni millesimo quingentesimo septuagesimo tertio die autem 29 Octobris mane sub undecimam horam Ego Conradus Bloemerius Provisor ac Decanus Amstellandiae ac juxta tenorem retroscripti mandati introduxi M. Jacobum Jodoci sacellanum antiquae parochialis ecclesiae D. Nicolai oppidi Amsterodamensis in et ad corporalem, realem et actualem possessionem vicariae fundatae et erectae in altari Divae Agathae parochialis ecclesiae S. Nicolai ejusdem oppidi Amsterodamensis, adhibitis solemnitatibus in talibus fieri consuetis ac praestito per eum prius obedientiae et fidelitatis solito juramento. Acta

sunt haec Amsterodami praesentibus ibidem venerabilibus dominis Dno Gerardo Bernardi Decano sodalitii D. Virginis et M. Theodorico Cornelij ludi magistro testibus ad praemissa rogatis atque requisitis.

CONRADUS BLOEMERIUS, Provisor ac Decanus sst.

II.

Beneficia et officia fundata in hoc vel illo altari antiqui templi Amsterdamensis A° 1571 *in Novembri ut sequitur registrata vel annotata.* [1])

In altari S. Adriani

Vicaria 5 missarum fundata a° 1496 a Sophia Weyer, fructus 18 scuta wilhelmi; postea haec Vicaria per aliquot agros augmentata est, cujus non meminit prima fundatio; propter litem pendentem non est possessor. [2]) — Copia fundationis apud nos habetur.

S. Agnetis prope Venerabile Sacramentum. — S. Agathae; infra post monasterialia.

Vicaria 5 missarum fundata a° 1466 a Simone Wou Petri, fructus 8 certae partes agrorum Teutonice: acht maet lants et 7 garsen, possessor M. Conrardus Bloemaert.

S. Antonij quod est Paulitarum. — S. Annae: infra post S. Hieronymi.

Vicaria 5 missarum fundata a° 1465 a Theodorico Johannis Helmer, fructus 45 florenorum cum aliquot obulis, possessor D. Jacobus Johannis non quidem residens sed facit per alios celebrari. — forte Exim. D. Jansonius.

S. Barbarae quae est Sutorum.

Officium 4 missarum fundatum a° 1478 ab Elisabeth Nicolai, fructus decem scuta wilhelmi cum medio, possessor M. Cornelius Jois ludimagister.

---

1) Uit het copieboek van Proost Zaffius in het Biss. Archief. Men zie over dit boek: Bijdr. IV, bl. 3.

2) Later is bijgeschreven: Nunc vero M. Jacobus Mathiae.

S. Catharinae.

Vicaria cujus non potest inveniri fundatio, possessor Simon Adriani Waeterlant.

S. Cornelij prope turrim.

Officia duo, unumquodque 5 missarum fundata a° 1550 a Cornelio Johannis Diewer, fructus 100 florenorum simul, possessores M. Petrus Petri et D. Henricus Cornelij residentes.

S. Crucis in medio Ecclesiae.

Officium 5 missarum fundatum a° 1453, fructus 5 scuta wilhelmi, possessor Mgr. Joës Ghavius residens sed rex pro tempore hoc recipit fructus.

S. Crucis in choro nautarum ubi feria 6 cantatur missa de Sancta Cruce.

Vicaria 3 missarum fundata a° 1471 ab Hermanno Wilhelmi Brunonis, fructus 9 scuta aurea wilhelmi, possessor Dnus Meynardus Johannis residens.

S. Eligij.

Fabri ferrei curant celebrari Dominicis diebus et festivis loco trium missarum per hebdomadam, et missa festivalis est certa hora scilicet octava celebranda, officians est Magister Theodoricus Cornelii, scholae veteris lateris dicti oppidi Amsterdamensis ludimagister, et numerantur illi 30 floreni.

S. Hieronimi.

Vicaria 3 missarum fundata a° 1487 a Simone Johannis; solent quidem esse 2 vicariae sed facta est unio per Reverendiss. Trajectensem propter tenues fructus, 5 scuta Franciae cum dimidio, 4 scuta wilhelmi cum dimidio quartello, 3 aurei et 18 floreni Hollandiae, possessor D. Philippus Simonis residens quidem Haerlemi sed per D. Albertum de Veer fecit missas celebrari.

S. Jacobi quod nunc est domisedentium

S. Hieronimi.

Vicaria 3 missarum fundata a Beraldo Pijl a° 1465, fructus 8 scuta wilhelmi, possessor quondam D. Wilhelmus Pot, hic obijt, et huic successit D. Albertus Wilhelmi pastor Parochialis Ecclesiae de Nywerkerk residens.

In eodem.

Vicaria 3 missarum fundata a° 1511 a D. Nicolao de Diemen, fructus acht garsen en zes hondt, possessor quidam adolescens nomine Albertus Gerardi qui per alium facit celebrari utpote D. Nicolaum Koijck.

In eodem.

Officium 5 missarum fundatum a° 1450 a Petro Gysberto, fructus 3 librae, possessor D. Gerardus Bernardi residens.

In eodem.

Officium 5 missarum fundatarum a° 1488 a Mgro. Johanne Nicolai, fructus 4 aurea scuta Franciae et decima sexta pars 3 aurei cum dimidio, 4 scuta wilhelmi cum dimidio, unus aureus, possessor D. Nicolaus Coeck residens.

In eodem.

Officium 4 fundatorum, primus 3 missas, reliqui tres unam fundaverunt, 1us est Nicolaus Bonkel mercator, 2us est quidam mercator ex Amstelo, 3us est ancilla cujusdam sacerdotis, 4us est quaedam vidua nomine Machteldis Vouken quae fundavit feria 3^{ia} per totum annum missam S. Annae.

S. Jacobi prope turrim, quondam S. Pauli.

Vicaria 3 missarum fundata a° 1452 a Simone Johannis Wilbrandi, fructus 15 floren. vel aurei et dimidium gravis nobilis, possessor nullus, nam intellexi per liberam resignationem filii Cipriani Martini, nomine M. Henrici Spoorwaeter. vacare.

In eodem.

Officium 5 missar. fundatarum a° 1520 a Theodorico Simonis alias de Graef, fructus ager valens annue, videlicet anno praedicto 21 florenos cui et annexa erat quarta pars vasis butiri, itum unum aureum nobile, possessor Conrardus jam provisor.

S. Jacobi prope Sepulchrum Domini.

Officium 5 missarum fundat. a° 1500 a Johanne Nicolai Hoppen, fructus 6 librae, verum an integrae sint dubito possessor Mgr. Hermannus Elant sacellanus.

S. Johannis Evangelistae prope turrim.

Vicaria cujus onus committitur conscientiae possessoris, fundata a° 1391 a Francone Theodorici Franconis, fructus 10 antiqua scuta Franciae sed audio fructus esse adauctos, possessor D. Timannus pastor in Aelsmer, qui per alium facit celebrari.

S. Luciae Virginis.

Vicaria 5 missarum fundata a° 1478 a M. Jacobo decretorum doctore, fructus 6 nobilia Flandriae dempta quarta parte, item 4 coronae aureae monetae regis Franciae, possessor M. Abraham residens, [met een andere hand] jam Mr. Johannes Petri.

In eodem.

Officium 4 missar. fundat. a° 1560 a M. Cornelio Dobbio consule, fructus 30 floren. possessor D. pastor, Mr. Simon.

B. Mariae Virginis in choro ejusdem.

Officium 5 missarum fundatarum a° 1531 a D. Rodolpho Jacobi sacerdote, fructus 8 scuta wilhelmi cum 4a parte, duo flandrica philippica nobilia, et postea per quendam sacerdotem una libra Flandriae augmentatum, possessor D. Albertus Verius residens.

B. Virginis quod est Paulitarum post summum altare.

Vicaria cujus possessor est Paulita, cujus non vidi fundationem.

B. Pancratij.

Officium 5 missar. fundat. a° 1506 a Gertrude Jacobi Pille fructus ager valens 13 floren. et adhuc 3ª pars agri valens 12 floren., possessor M. Thomas Bloemart non quidem residens sed facit per fratrem celebrari M. Conrardum.

In eodem.

Officium 3 atque 4 missar. fundat. a° 1495 a M. Henrico Fopponis, fructus 18 aurei demptis 7 stupheris cum dimidio duo scuta aurea wilhelmi, possessor D. Laurentius Frederici residens. Vide Archivum.

In eodem.

Officium aliud 3 missarum cujus non petivi habere fundationem, possessor quidam juvenis qui per alium facit celebrari utpote D Wilhelmum Pot, et relatum est nobis quod horum trium officiorum fundationes hujus altaris inveniantur in arca in Heylo atque horum prior cum senioribus solent esse collatores.

S. Petri et Pauli Aplor. a parte boreali chori.

Vicaria 4 missarum fundata a° 1463 a Nicolao Jacobi fructus 10 aurea scuta Franciae. duo aurei Bavariae pro uno aureo Franciae computati, possessor Magr. Joannes Petri subdiaconus haerens studiis Lovanii sed alium facit celebrare. Copia fundationis apud nos habetur.

In eodem.

Vicaria 5 missarum fundata a° 1509 a D. Thoma de Wael sacerdote, fructus nova domus gravata 16 florenis et aliquot agri in Suyerwou, possessor Franciscus Alberti haerens in studiis Lovanii sed facit alios celebrare.

S. Philippi.

Vicaria 5 missarum fundata a° 1462 a Jacobo Nicolai fructus 7 scuta wilhelmi, unum nobile Anglicanum cum dimidio 3 aurei, possessor D. Theodoricus Bus ludimagr. residens.

S. Petri a parte australi chori.

Vicaria 3 missarum fundata a° 1475 a Simone Alardi et Clara Jacobi, fructus 6 scuta wilhelmi cum dimidio, 5 floren. ut quarta missa celebretur, possessor M Joannes pastor in Abcou.

In eodem.

Vicaria 3 missarum fundata a° 1477 a Boelio Theodorici, fructus 4 aureae coronae Franciae, 3 scuta wilhelmi, 2 aurei cum dimidio, unus florenus cum dimidio, duo antiqua Flandrica boddragers, possessor Mgr. Albertus Canis.

Copia fundationis apud nos habetur.

Resurrectionis Dni in choro decimae missae.

Vicariae duae octo missarum simul fundatae anno 1505 ab Elisabeth M. Wilhelmi Andreae vidua, fructus 20 aurei quos solvit pagus Wormaria cum aliquot agris, possessores Magr. Nicolaus quondam organista in nova ecclesia et M. Joannes quondam pastor in Bruyck residentes.

S. Salvatoris ante chorum.

Officium 3 missarum fundatum a° 1490 a M. Jacobo Pillesz, fructus 4 scuta wilhelmi cum quarta parte ejusdem et dimidium nobile Anglicanum cum quarta parte trium quindecim partium agrorum, possessor M. Jacobus Buyck absens sed causa studii cum consensu Reverendissimi Lovanii celebrat.

S. Sebastiani.

Vicaria 3 missarum fundata a° 1473 a Jacobo Gerardi et Haza uxore ejus filia Fekerdeij, fructus 8 jugera agrorum et duo centenarii, Teutonice (acht morghen lants en

twee hondt) et adhuc media domus in illius agris posita, possessor M. Timannus residens.

Sepulchri Domini.

Vicaria 4 missarum fundata a° 1536 a Thiel Hoppemark et Aleide Auli uxore ejus, fructus decem scuta aurea wilhelmi 7 aurei mercatoris, possessor M. Lucas sacellanus residens, [Andere hand]: modo Petrus Cornelij Hollesloot.

In eodem.

Officium unius missae ebdomatim fundatum a° 1520 a M. Jacobo Braseman, fructus 4 floreni cum blancka, possessor M. Cornelius ludimagister residens.

In eodem.

Officium 5 missarum fundatum a° 1521 a Weyna Joannis de Kampis, fructus decem jugera agrorum cum dimidio et quarta parte et novem certes portiones agri, Teutonice: (negen mudts lants), possessor M. Elbertus sacellanus residens.

S. Trinitatis quod est summum.

Vicariae duae 8 missarum simul fundatae a° 1489 a Bartholomeo Jacobi et Margareta Hermanni uxore ejus, fructus 6 librae aut paulo amplius, possessores residentes D. Jacobus Mathiae et D. Joannes Henrici.

In eodem.

Officium 5 missarum fundatum a° 1517 a Johanne Lamberti et uxore ejus Obrecht Thomae filia, fructus 22 floren., possessor M. Theodoricus ludimagr residens.

In eodem.

Officium 2 missarum cujus deëst fundatio.

Trium Regum.

Vicaria 3 missarum fundata a° 1473 ab Haza Heijmanni uxore Johannis Bout, fructus dimidia pars 10 scutorum

wilhelmi et dimidia pars 13 scutorum similium et dimidium antiqui scuti Franciae, possessor M. Albertus sacellanus residens.

Venerabilis Sacramenti.

Officium 5 missarum fundatum a° 1501 a Johanne Clementis, fructus 4 scuta Franciae et undecim jugera agrorum, Teutonice: (margen lants) sed dimidium horum habebit solum possessor, et quartam partem habebunt Carthusiani et alia pars quarta erit pro altaris reparatione, possessor M. Wilhelmus Pancratius residens.

In eodem.

Officium 5 missarum fundatum a° 1416 a M. Gerardo Wilhelmi, fructus 7 nobilia Anglicana, possessor D. Petrus Simonis residens.

III.

Extra antiquam Ecclesiam interim sub ea.

Apud S. Agnetem.

Officium 2 missarum fundatum a° 1477 a Dnis Johanne et Petro Bij fratribus canonicis in S. Petro Trajecti, fructus unum nobile Anglicanum cum dimidio et 3 scuta wilhelmi, possessor pater conventus.

Apud S. Barbaram.

Officium 2 missarum fundatum a° 1516 a Dno Johanne Bout presbitero, fructus 8 flor, possessor D. Laurentius Frederici residens.

Apud S. Claram.

Vicaria unius missae fundata a° 1479 a Gijsberto Petri, fructus 5 scuta wilhelmi, possessor D. Johannes Henrici residens.

Apud eandem.

Officium 2 missarum fundatum a° 1523 a Margareta Simonis beghina, fructus vier madts landts, possessor D. Johannes Henrici qui supra.

Apud eandem.

Officium 5 missarum fundatum a° 1476 a Jacobo Vranconis, fructus 20 floreni, possessor nunc hic nunc ille ob sacerdotum raritatem.

Apud Leprosos.

Officium 5 missarum fundatum a° 1538 a D. Nicolao Johannis presbitero, fructus 24 flor., possessor pastor illius loci magr Joseph.

Apud S. Catharinam.

Officium 3 missarum fundatum a° 1501 a Hibrando Buijck, fructus 12 flor., possessor D. Jacobus ludimagr residens.

Apud S. Ursulam.

Officium 3 missarum fundatum a° 1514 a Hibrando Buijck et uxore ejus Aleyde Jacobi Meysters, fructus 6 scuta wilhelmi et 7 aurei, possessor pater conventus.

Apud Bethanienses.

Vicariae duae quarum altera 4 missarum fundata a Theodorico Joannis, possessor Magr Abraham, fructus 44 floreni, altera fundata a Wendalia uxore Joannis Rijser, fructus 30 floreni, possessor M. Johannes Pot.

In sacello xenodochii Divi Petri.

Vicaria olim fundata ... [1]) missarum cujus ultimus possessor fuit Dnus Johannes a Maersen et collatores sunt rectores ejus xenodochii qui pro tempore nominati sunt Petrus Petri, Cornelius Wilhelmi de Rijck, Theodoricus

1) Deze stipjes staan in het handschrift.

Meijnardi et Jacobus Cornelij et dicitur hanc vicariam vacasse circiter 40 annos, quod non fuit verus illius institutus possessor.

S. Agathae in antiqua Ecclesia.

Vicaria 3 missarum, collatores praefecti contubernij B. Mariae Virginis, possessor M. Cornelius Pistorius et recepit hoc tempore 18 florenos.

In Ecclesia nova Amsterdamensi ad altare Sepulchri Dominici. 1)

Vicaria 5 missarum, cujus collatrix est Aleidis Hooft, possessor M. Riwardus Harlemensis. Valet annue circiter 27 flor. sed rex percipit et propterea non admittitur ad participationem memoriarum ejusdem Ecclesiae.

De aliis v. infra ante Statuta. 2)

Wilhelmus Eggius fundavit in hac Ecclesia 3 beneficia, collatores sunt haeredes Benenses nunc Heeremannus Leydensis, Campiae junctus matrimonio 1633. Rogetur et Tucxmannus Harlemensis pistor, possessor M. Rumoldus pastor in Dixmuijden et Campius Amstel.

IV.

REGISTRUM COPIARUM FUNDATIONUM QUAE APUD NOS HABENTUR.

Copia fundationis cappellaniae seu vicariae in altari SS. Petri et Pauli Aplorum 4 missarum in veteri *Ecclesia Amsterdamen.*

Copia fundationis vicariae in altari Sti Christophori in *nova Ecclesia Amsterdamensi.*

---

1) Deze laatste opgaaf is bijgeschreven door Kanunnik Bugge.

2) Dit ziet op eene Lijst: *Registrum copiarum fundationum quae apud nos habentur;* welke lijst in het copieboek vóór de *Statuta Cath. eccl. Harlem.* geplaatst is, doch die beter hier zal volgen.

Copia fundationis cappellaniae in altari S. Jois Evang. S. Andreae et S. Catharinae in *nova Ecclesia Amsterdamen.*

Reditus altaris B. Mariae Virginis in *Sloten.*

Copia fundationis vicariae in altari S. Agnetis in *veteri Ecclesia Amsterdamen.* et praesentatio ad eandem.

Copia fundationis vicariae Sepulchri Domini in *nova Ecclesia Amsterdamen.*

Copia copiae literarum fundationis vicariae fundatae in altari S. Andreae Apli *Ecclesiae B. Virginis Amsterdamen.* dioeceseos Harlem.

Copia fundationis officii in altari Romanorum in *nova Ecclesia Amsterdamen.*

Copia fundationis Vicariae in *nova Ecclesia Amsterdamen.* in altari Ruijsconis Jacobi in honorem B. Mariae Virginis et omnium Sanctorum.

Copia fundationis vicariae S. Adriani in *antiqua Ecclesia Amsterdamen.* habentis 5 missas hebdomatim.

Copia fundationis et praesentationis ad beneficium in altari B. Maria Virginis et Aplorum Petri et Pauli in *nova Ecclesia Amsterdamen.*

Copia fundationis cappellaniae S. Laurentii in *Cathedrali Ecclesia Harlemen.* translata ex Latina in Teutonicam linguam.

Praesentatio ad Vicariam beatae Mariae in *Noortwijckerhout.*

Copia fundationis cujusdam vicariae in altari S. Andreae in *nova Ecclesia Amsterdamen.*

Reditus vicariae altaris S. Gereonis in *Noortwijck.*

Reditus vicariae altaris S. Jacobi in *Ecclesia Harlemen.*

Reditus curae in *Ouderschie,*

Reditus quidam assignati quibusdam altaribus in *Groetebroeck* per modum testamenti.

Reditus curae in *Velsen,*

Copia fundationis vicariae in altari S. Johannis Euangelistae in *Cathedrali Ecclesia Harlemen.*

Praesentationis et collationis copia ad cappellaniam in altari *S. Jois Baptistae* in capella de *Midwouda* sub parochiali Ecclia de *Suijderwouda* una cum praesentatione et institutione ad alteram (ut videtur) cappellaniam in eadem capella.

Copia fundationis officii perpetui in altari Sutorum in *antiqua Ecclesia Amsterdamensi.*

Notula quaedam vicariae Sanetorum Georgii, S. Jois Evangelistae, B. Virginis, S. Catharinae in *nova Ecclesia Amsterdamen.*

Notula quaedam ex privilegiis magistrorum et Dominorum de memoria participantium *Amsterdami*, una cum notula duarum vicariarum in summo altari Ecclesiae *S. Nicolai Amsterdamen.* et de vicaria Sti Hadriani ibidem et in eadem Ecclesia.

Presentatio ad Ecclesiam de *Benningbroeck.*

Acta quaedam juridicae *Amsterdami.*

Fundatio vicariae altaris S. Anthonij in Ecclesia de *Sloten.*

Fundatio vicariae altaris S. Mariae Virginis in *hospitali Alcmarien.*

Copia fundationis vicariae seu perpetuae cappellaniae in altari S. Jacobi in *Cathedrali Ecclesia Harlemen.*

Copia fundationis vicariae in *Sloterdam* in altari B. Mariae Virginis, SS. Jois Baptistae, Nicolai et Victoris.

Copia fundationis vicariae in altari beatorum Ciriaci et Annae in parochiali Ecclesia *Hornana.*

Copia fundationis vicariae in *Velsen* in altari B. Mariae Virginis.

L. P. A. GOMPERTZ.

AANTEEKENINGEN OVER PAROCHIËN VAN WESTFRIESLAND, ONTLEEND AAN EEN VISITATIE-VERSLAG VAN HET JAAR 1571. (Bissch. Archief.)

Annotationes Vicariarum in jurisdictione West-Phrysiae sub decanatu Hoornensi sitarum et existentium.

In parochiali Ecclesia *Hornen.*

Vicaria Divae Apolloniae in summo altari seu sacello consulum fundata, cujus possessor D. Johannes Gruelius decanus, collatores incerti. Habet mediocres redditus.

Duae vicariae in sacello Dni Ottonis quondam decani, in honorem D. Emerentianae, possessores Mgr. Petrus Baling et D. Nicolaus Theodorici, collatores priores conventuum cruciferorum in Hoorn et regularium in Blocker extra oppidum Hoornensi. Habent bonos redditus.

Duae vicariae in sacello Divae Kunerae, possessores D. Andreas Jacobi et D. Nicolaus Goesswini, collatores quatuor, duo sacerdotes et duo laici. Habent mediocres redditus.

Vicariae duae in sacello consulum fundatae per quendam D. Fredericum de Mysen licentiatum U. J., possessores Petrus Osseweyer et D. Adrianus Joannis, collatores duo de sanguine fundatorum et senior consul in officio et senior magr fabricae. Habent mediocres aut potius exiguos redditus.

Alia vicaria in sacello consulum, possessor D. Wilhelmus Segeri faber, collatores consules. Habet bonos redditus.

Alia vicaria exiguorum redituum in dicto sacello consulum, possessor D. Damianus Nicolai, collatores magistri fabricae cum seniore consule ut arbitratur scriptor. Habet valde exiguos redditus.

Vicaria in altari Divorum Petri et Pauli sub magno organo etiam exiguorum redituum, possessor D. Theodoricus Balling, collatores magistri fabricae. Habet etiam exiguos redditus.

Vicaria in altari S. Cyriaci prope suggestum, possessor D. Petrus Blauwen, collatores magistri fabricae cum consule ut arbitratur scriptor. Habet mediocres seu exiguos.

Habet bonos redditus.

Vicaria in altari D. Mariae e regione suggestus, possessor Wilhelmus Jacobi Amsterdamen., collator quaedam mulier Amsterdamensis matertera possessoris.

Habet bonos redditus.

Vicaria in altari S. Lucae sub parvo organo. Possessor D. Jacobus Gerlaci de Baern, collatores duo sacerdotes et duo laijci sed hic Dnus Jacobus obtinuit jure devoluto.

Habet bonos redditus.

Vicaria in altari Divae Katharinae etiam fere sub parvo organo, possessor Dnus Adrianus Struijck nuntius Capituli metropol. Ecclesiae Trajecten. et jure devoluto obtinuit collator quidam laicus Petrus Ruych civis Hoornanus.

Habet bonos redditus.

Vicaria in altari Trium regum sub effigie Georgij, possessor quidam juvenis Harlemensis, collatores consanguinei fundatoris Harlemi seu Ruremondae habitantes hoc tempore.

Sicut praeterea quaedam officia Ecclesiastica in eadem Ecclesia Hoornensi nondum admortificata, ut suspicatur.

Exiguos habet redditus.

In hospitali antiquo est officium trium missarum fundatum. In hospitali novo dicitur per Catharinam Braller de Hoorn uxorem seu viduam Petrj Wiggeri jam brevi Amsterdami demortuam, officium ecclesiasticum fundatum, sed nondum fuit constitutus officians.

In conventu S. Clarae vicaria incorporata.

Habet bonos redditus.

In conventu S. Ceciliae vicaria cujus possessor Dnis Franciscus Poilmiborch, collatores duo sacerdotes et duo laijci, ut suspicatur.

In eodem conventu S. Ceciliae alia vicaria incorporata.

Dicitur bonos habere redditus.

In conventu D. Mariae vicaria cujus possessor D. Franciscus Petri, pater seu rector ejusdem conventus ut dicitur, collatores ignorat scriptor.

Habet mediocres redditus.

In conventu S. Catharinae vicaria cujus possessor Petrus rector ejusdem conventus, collatrices suspicantur conventuales.

In conventu S. Geertrudis vicaria incorporata.

In conventu S. Mariae Magdalenae officium tantum prout etiam in aliis conventibus praedictis sunt.

In oppido de *Enchusen.*

In parochiali Ecclesia D. Gumari vicaria cujus possessor quidam juvenis Enchusanus, collatores nescit scriptor. Valorem reddituum hujus beneficii nescit scriptor.

In parochiali Ecclesia D. Pancratij vicaria in altari venerabilis Sacramenti cujus possessor D. Alardus Jacobi Culenburgensis, collatrix Amsterdamensis de sanguine fundatoris sed hic Dnus Alardus Jacobi obtinuit jure devoluto. Habet mediocres redditus.

In oppido de *Medenblick.*

Vicaria S. Johannis Evangelistae, possessor D Laurentius Alberti de Medenblick, collatores consules ejusdem oppidi. Hujus vicariae terrae sunt ultra 12 vel 13 annos divenditae cum consensu capli Traject, 3636 florenorum car. vel circiter. Civitas recepit hos nummos in restaurationem Ecclesiae exustae seu incendio destructae et regentes civitatis cum placeto principis sunt astricti rectori hujus vicariae annue tantum solvere quantum idem rector tempore venditionis ex locatione terrarum divenditarum recipiebat. Habet 70 florenos car. aut circiter annue.

Alia vicaria in eadem Ecclia in honorem Divae Annae fundata, habens parvos redditus. Primo fuit fundata in sacello divae Annae in aggere meridionali versus *Wermerhooff* cujus ruinae brevi exstitere, hujus possessor D. Laurentius Alberti praesentatus a collatoribus litigantibus super vicibus praesentationis. Hujus vicariae quaestio ventilatur coram caplo Trajectensi ibidem via appellationis deducta. Habet exiguos redditus.

Alia vicaria ibidem cujus possessor D. Antonius Stam pastor in 't Ooch, collatores consanguinei fundatoris habitantes in Taxalia. Habet exiguos redditus.

Item dicitur adhuc aliam quandam vicariam seu beneficium Ecclesiasticum esse fundatum in praedicta parochiali Ecclesia de Medenblick, et nihil aliud certi scriptor scit de hac nisi quod quidam Franciscus Roostermans, civis ejusdem oppidi, certis annis D. Decano Hornen solverit

leges officiationis dicens hoc beneficium non habere libram Flandriae in certos reditus annuos.

Item sunt in eadem dicta Ecclesia diversa officia Ecclesiastica seu contubernia habentia bonos annuos reditus.

In parochiali Ecclesia de *Schaeghen*.

Valorem harum nescit scriptor.

Duae vicariae in sacello Dmi Schaghen ad collationem ejusdem Domini et possessores harum sunt Harlemenses ni fallitur scriptor. [Vide librum Vicariorum Harlem. fol. 4 et 8]. [1])

Habet bonos redditus.

Vicaria Divi Laurentij, possessor D. Adrianus Tatonis, collatores magistri contubernii S. Spiritus seu aeditui cum seniore scabino ibidem.

Habet mediocres redditus.

Vicaria alia, nescit in quo altari, possessor D. Petrus, collatores aeditui ut putat scriptor.

Habet bonos redditus.

Vicaria alia nescitur in quo altari, possessor D. N. pater conventus in Schaeghen, collatores aediles ut putat scriptor.

In parochiali Ecclesia de *Ouwenijrop*.

Habet valde bonos redditus emphyteuticcs sc. circiter 300 flor. Car.

Vicaria in altari Divae Mariae dicta vulgaritur die Vicarie van de Vogelsanck cujus ultimus possessor fuit Dnus Joannes Nannij, collator hujus decanus pro tempore contubernii D. Mariae in eadem Ecclesia.

Habet etiam valde bonos redditus ultra 150 flor. Carol.

Vicaria in alio altari Divae Mariae in eadem Ecclesia possessor Dnus Jacobus Caeck, collatores consanguinei fundatoris.

In parochiali Ecclesia de *Nijenijdorp*.

Habet bonos redditus.

Vicaria in altari S. Crucis, possessor Dnus Wilbelmus Vogel, collatores Scabini cum aedilibus.

Habet bonos redditus.

Vicaria in altari SS. Simonis et Judae, possessor scholaris quidam de Bersingerhoorn, collatores consanguinei fundatoris.

---

1) Aanteekening van Kanunnik Bugge.

In parochiali Ecclesia de *Bersingerhoorn*.

Vicaria Divi Laurentii, possessor D. Sibrandus N., collatores aediles cum rectoribus contubernii S. Spiritus. Habet mediocres redditus.

In parochiali Ecclesia de *Heringhuysen*.

Vicaria Divi Willibrordi, ut arbitratur idem dictus Sibrandus, collatores de sanguine fundatoris. Habet ut dicitur exiguos redditus.

In parochiali Ecclesia de *Haerinckerspel* sive *Kalverdijck*.

Vicaria nescit scriptor in quo altari, possessor idem qui supra D. Sibrandus, collatores aediles cum scabinis. Habet bonos redditus.

In parochiali Ecclia *'t Oich*.

Vicaria in altari S. Crucis, possessor Scholaris in Medenblick, collatores consanguinei fundatoris. Habet mediocres seu potius exiguos redditus.

In parochiali Ecclia de *Hoochtwou*.

Vicaria in altari Divae Mariae ut arbitratur scriptor, possessor quidam juvenis in Optmeer, collatores consanguinei fundatoris. Habet mediocres redd.

In parochiali Ecclia de *Ertswou*.

Vicaria D. Willibrordi, possessor quidam juvenis de Weydenes seu Oosterblocker, collatores consanguinei fundatoris. Habet exiguos redditus.

In parochiali Ecclia de *Otterlick*.

Vicaria in altari Divae Mariae Virginis ut suspicatur possessor D. Michael Harlemensis, collatores pastor cum aedilibus. Ht mediocres redd.

In parochiali Ecclesia de *Cijbekerspel*.

Vicaria Divae Mariae Virginis, collatores pastor et aediles, non habet possessorem et diu vacavit per divisionem D. Gerardi Joannis pastoris in Heringhusen ultimi possessoris ejusdem. Ht mediocres redd. ut dicitur.

In parochiali Ecclesia de *Oosterblocker.*

Ht bonos redd. Vicaria D. Mariae Virginis ut putat scriptor, possessor D. Simon Martini, collatores pastor et aediles.

In parochiali Ecclesia de *Lutkebroeck.*

Ht mediocres redd. Vicaria, nescit scriptor in quo altari, possessor D. Henricus N. Collatores pastor dictae Ecclesiae cum patre conventus in Grotebroick et aedilibus in Lutkebroeck ni fallitur scriptor.

In parochiali Ecclesia de *Bovenkerspel.*

Ht mediocres redd. Vicaria S. Crucis, possessor D. Jacobus Hartoch, collatores pastor aediles cum seniore consule ut suspicatur.

Ht mediocres redd. Vicaria in altari Divae Mariae Virginis ut putat scriptor, possessor D. Petrus de Wormer, collatores pastor cum seniore consule et consanguineis fundatoris

In parochiali Ecclesia de *Oostwou.*

Dicitur quoddam beneficium Ecclesiasticum esse fundatum oneratum una missa in anno habens valde exiguos redditus.

In parochiali Ecclesia de *Grotebroick.*

Nullae sunt Vicariae sed diversa officia seu contubernia habentia valde bonos annuos redditus certos prout etiam sunt in aliis Eccliis dictae jurisdictionis West-Phrijsiae

In parochiali Ecclesia de *Spanbroick.*

Dicitur habere mediocres redd. Vicaria in altari Divae Mariae Virginis ut arbitratur, possessor filius Hermanni Proost in Haga Comitis, collator Praelatus Egmondensis.

Alcmariae anno XV^c^LX.

Hubertus Vliet solvit. 1. Anthonius de Vliet institutus est ad Vicariam B. Mariae dictae „die noot Goodts" in Ecclesia Alcmariensi vacantem per mortem Gerardi de Vliet, D. Gerardus Hoet officians.

2. Johannes Gerardi institutus est ad vicariam altaris S. Crucis in Ecclia Alcmariensi vacantem per mortem IJsbrandi seu Zegeri Jacobi.

anno LVIII.

3. Gerardus Sijmonis ad vicariam altaris D. Jeromini in Ecclia Alcmariensi vacantem per mortem D. Andreae Theobaldi. Dominus Simon Johannis.

4. Petrus Michaelis institutus est ad vicariam altaris S. Zeveri in Ecclia Alcmariensi vacantem per obitum D. Nicolai Jois Buijseri.

anno LVI.

5. D. Fredericus Jois Coen institutus est ad vicariam altaris B. M. V. in Ecclia Alcmariensi vacantem per mortem D. Corfijn. Verus Cappellanus.

anno LV.

6. Cornelius Cornelii de Leydis institutus est ad vicariam altaris S. Katharinae in Ecclia Alcmariensi vacantem per resignationem D. Wilhelmi de Goes

7. Jacobus Francisci Basgen institutus est ad vicariam altaris D. Eligij in Ecclia Alcmariensi vacantem per resignationem D. Adriani Basgen et jam possessor D. Adrianus est Basgen. Verus.

8. D. Franciscus de Heelt praesentatus est ad vicariam altaris S. Johannis Apli et Evangelistae in Ecclia Alcmariensi vancantem per obitum Bartoldi Petri, obtinuit proclamationem anno LVI, adhuc sub judice lis est.

9. Petrus Francisci institutus est ad vicariam altaris S. Jois Baptistae in Ecclia Alcmariensi vacantem per N. Nicolai Delman.

anno XLIX

10. Artus de Bredenrode obtinuit proclamationem ad vicariam in hospitali Alcmariensi vulgariter int manneghasthuys vacantem per contractum magri IJsbrandi de Schooten, sed non invenio illius institutionem. Cannius vel Walterus.

Filius magri Jois Galli. 11. Reinerus Johannis obtinuit jure devoluto vicariam altaris B. Mariae sub domo senatoria oppidi Alckmariensis.

anno XLVIII.

12. Henricus Adriani habuit proclamationem ad vicariam altaris SS. Petri et Pauli in Ecclia Alcmariensi vacantem per mortem M. Henrici IJsbrandi, sed non inveni institutionem.

13. Johannes Nicolai de Amsterdam institutus est ad vicariam altaris S. Petri in Ecclia Alcmariensi vacantem ut supra in summo altari.

anno XLVII.

14. Johannes Adriani institutus est ad Vicariam B. M. V. in Ecclia Alcmariensi vacantem per obitum D. Cornelii Sybrandi.

15. Petrus Wollebrandi institutus ad vicariam S Johannis cui unita est vicaria S. Crucis in Ecclia Alcmariensi vacantem per resignationem Adriani Johannis.

16. Mgr. Jacobus Michaelis obtinuit proclamationem ad officium altaris S. Barbarae in Ecclia Alcmariensi vacantem per obitum D. Jacobi Simonis Brouwer sed non rediit pro institutione.

anno XXXIII.

17. D. Cornelius Adriani Huesduijnen institutus [in vicariam] altaris S. Gangulphi in Ecclia Alcmariensi vacantem per mortem D. Petri Simonis, credo hanc vicariam incorporatam cuidam conventui ibidem.

18. Magr. Franciscus Zonck obtinuit jus devolutum ad vicariam altaris S. Nicolai vulgo Schippersautaer in Ecclia Alcmariensi vacantem per resignationem Wilhelmi de Zaenen.

19. D. Wilhelmus Jacobi de Zaenen institutus est ad vicariam altaris S. Crispini et Crispiniani in Ecclia Alcmariensi vacantem per mortem D. Andreae Jacobi alias Goetbloet.

20. Jacobus Adriani de Alc. institutus est ad vicariam altaris S. Ludovici in Ecclia Alcmariensi vacantem per resignationem Andreae Simonis. Eadem videtur esse quae anno LV dicitur Aegidii.

anno XXVIII.

21. Johannes Jacobi institutus est ad vicariam altaris nostrae Dominae et S. Nicolai in Ecclia Alcmariensi per mortem D. Petri Theodorici.

— —

Velsen anno LX.

1. D. Florentius Noortich institutus est ad vicariam altaris B. M. V. in Ecclia de Velsen vacantem per obitum magri Jacobi Meyster. Residet seu facit ipse missas.

anno LIV.

2. Roelandus de Valkenstein institutus est ad vicariam S. Andreae sive S. Crucis in Ecclia de Velsen. Pastor nescit quis ille sit qui hanc vicariam possideat. Decanus Hagen. solvit officiationem.

anno LII.

3. D. Johannes a Vliet institutus est ad vicariam altaris B. Mariae et S. Petri in parochiali Ecclia de Velsen.

LXI.

4. Petrus Cornelij Timanni institutus est ad vicariam in Velsen in altari S. Andreae.

D. Nicolaus Nicolai Huijtkgen in altari S. Andreae in Ecclia de Velsen.

5. Pastor in Velsen indicavit nobis vicariam spectantem ad M. Laurentium habitantem Amsterdami et Franciscus Johannis recipit fructus vicariae. Officiationem pastor solvit,

— —

Beverwijck a° LIX.

1. Joannes Griecken filius Nicolai institutus est ad vicariam S. Nicolai et Annae in Ecclesia de Beverwyck vacantem per resignationem Frederici de Egmondt.

a° LX.

2. Joannes Jacobi de Duwoirde institutus est ad vicariam altaris S Annae in Ecclesia de Beverwyck vacantem per mortem D. Jacobi de Egmondt.

a° LIV.

3. Albertus Judoci de Gouda institutus est ad vicariam B Mariae in Ecclesia de Beverwijck vacantem per mortem Mgr. Gerardi Ramp.

4. D. Adriani Gerardi de Schorel institutus est ad vicariam altaris S. Agathae in Ecclesia de Beverwijck vacantem per mortem M^ri Theodorici Schorel.

a° XLVII.

5. Walterus Jacobi institutus est ad vicariam B. Mariae in Ecclesia de Beverwijck.

[Van Bugge's hand: A° 1633, 12 Apr ad idem institutus Hermanus Joannis Bout per collationem Antonij Verburg patroni Fundatum est per Rutgerum Poel, presbyterum et canonicum S. Pancratij Leydensis Ecclesiae.]

6. D. Nicolaus Duren habet vicariam in altari S. Annae in Ecclesia de Beverwijck.

anno XXXII.

7. Florentius Alberti de Weerdt institutus est ad vicariam altaris B. Mariae in Ecclesia de Beverwijck vacantem per mortem D. Francisci de Weerdt.

anno XXXI.

8. Mgr. Cornelius Nicolai institutus est ad vicariam altaris S. Crucis in parochiali Ecclesia de Beverwijck vacantem per obitum M^ri Johannis de Wist.

9. Est et alia vicaria in Beverwijck in altari S. Crucis cujus possessor est Arnoldus de Treslong, D. Ludovicus persolvit officiationem.

Graft anno LX.

D. Petrus Cornelij institutus est ad vicariam S. Katharinae in Ecclesia de Graft.

Sardam.

Jacobus Joannes de Schoten institutus est ad vicariam altaris S. Mariae Magdalenae in capella de Zauerdam in Oostzaenen vacantem per mortem Wilhelmi de Schoten.

Ackersloot.

1. Gerardus Johannis de Schoten institutus est ad vicariam B. Mariae in Ackersloot vacantem ut supra, et sunt duae portiones. Officians D. Jacobus Collum.

2. Altera portio spectat ad M^rum^ Michaëlem Delphensem.

anno LVI.

3. Henricus Johannis Nachtegael institutus est ad vicariam altaris B. Mariae in Ackersloot vacantem per mortem M^ri^ Petri Lamberti.

anno XLVII.

4 Theodoricus Francisci de Alcmaria institutus est ad vicariam S. Jacobi in Ecclesia de Ackersloot vacantem per obitum D. Cornelij Lamberti et resignata est in quendam Trajecten. Officians D. Jacobus Collum.

Wijtgeest anno XLI.

Ruyschius Nicolai institutus est ad vicariam altaris S. Nicolai in Ecclesia de Wuijtgeest vacantem per mortem M^ri^ Hugonis de Assendelft. Exspectabo pro officiatione usque festum Lucae Euangelistae, et solvit M. Mathias de anno 1561 XVII st.

[Op een papier van Bugge's hand leest men]:

De *Crommenierdyk*, vicinia paroechia Uitgeestanae.

A° 1472 11 Decem. Officialis Ultrajecten. per sententiam latam approbat privilegium concessum vicariae isti a D. Wilhelmo de Schoten pastore Uijtgeestano et confir-

matum per Fredericum III Epum Ultraject. anno 1419 fer. IV post Dom. Cantate, super erectione capellae in eadem vicinia ad instantiam Nicolai Theod. magistri fabricae ejusdem, concedens eidem sacellanum pro sacrificio quotidiano et in Dominicis et festis, in confessarium et ministrum V. Sacramenti et extremae Unctionis, injungens eisdem incolis de Crommenierdijck, ut in Paschate et Pentecoste et tertia Missa Nat. Dni parochiam supra dictam accedant et in ea semel in anno confiteantur et communicent, sepeliantur et baptizentur proles et matrimonia celebrentur, puerperae quoque in parochia inducantur, imponens eis annuam pensionem pastori solvendam ses loot zilvers et successoribus.

Vide litteras in archivo Capituli.

Sloterdijck.

Residet. D. Nicolaus Nicolai Coeck institutus est ad vicariam in honorem Dei, B. M. V., Sanctorum Joannis, Nicolai et Victoris fundatam in parte boreali Ecclesiae de Sloterdijck vacantem per obitum Nicolai Joannis Cleyn Claesgen.

Sloten anno LVII.

Residet. Fundatio exstat apud nos. Petrus Pauli institutus est ad vicariam altaris S. Antonij in parochiali Ecclesia de Sloten vacantem per mortem Cornelij Andreae, [Later bijgeschreven: modo Vechterus Nicolai].

Limmen.

D. Bartholomaeus Jodoci institutus est ad vicariam altaris B. Mariae in Ecclesia de Limmen vacantem per D. Simonem Florentij, possessor nunc filius Jodoci Arnoldi. Est illa vicaria in altaris S Anthonij sive Adriani.

Westmijssen in 't riet. Anno LVII.

D. Augustinus de Theijlingen institutus est ad vicariam B. M. V. in Capella de Westmijssen in 't riet vacantem per resignationem D. Boneventurae de Quercu.

Heijloo anno LV.

1. Dominus Reijnerus Zijphridi ad vicariam altaris S. Nicolai in Ecclesia de Heijloo vacantem per liberam resignationem Petri Adriani. Residet.

anno LIII.

2. Jodocus Johannis Martini Harlemen. institutus est ad vicariam altaris B. Mariae in Ecclesia de Heijloo vacantem per mortem D. Johannis Nicolai. Gallus.

anno XXXIX.

3. Johannes Nicolai institutus est ad vicariam altaris Beatae Mariae Virginis in Ecclesia de Heijloo vacantem per mortem Dni Arnoldi Nicolai. Videtur eadem quam anno LIII habet.

Den Burch in *Taxalia* anno LII.

Dominus Isbrandus Egberti institutus est ad vicariam altaris Sti Jacobi in Ecclesia de Burch vacantem per mortem Domini Petri Simonis.

Dominus Cornelius Reijneri institutus ad vicariam Stae Crucis, officians D. Jacobus Huberti solvit officiationem anni 1561–1562.

Schorel anno LII.

1. Adrianus Cornelij Egberti Gruijter institutus est ad vicariam omnipotentis Dei, B. Mariae, Stae Annae et Christophori vel ad altare S. Annae in Ecclesia de Schorel vacantem per mortem Dni Petri Cornelij de Gruijter.

anno LXI, 26 Julii.

2. Guilhelmus Isbrandi Maeckt als 't hoort institutus est ad vicariam altaris S. Crucis in Ecclesia de Schorel.

Hemste anno XLIX. Alias xlviij

Dominus Thomas Laurentij Prijns institutus est ad vicariam in castro seu domo de Heemstede vacantem per obitum D. Cornelij Petri.

Post mortem D. Thomae est possessor filius Scoeten.

Heemskerck anno XLVIII.

Residet. D. Adrianus de Egmondt institutus est ad vicariam altaris Stae Annae in Ecclesia de Heimskerck nunc translatam ad capellam castri de Assendelft vacantem per mortem D. Johannis de Assendelft.

Fuerunt duae vicariae ita mihi dixerunt pastor et alii cives ibidem.

anno XXXVII.

Residet. D. Adrianus de Egmonda institutus est ad vicariam altaris S. Katharinae in capella de Zeuenberghen contigua Ecclesiae parochialis de Heemskerck vacantem per ingressum religionis D. Theodorici de Egmonda.

Oudecarspel anno XLVII.

Residet. D. Hillebrandus Henrici institutus est ad vicariam altaris S. Mariae Virginis in Ecclesia de Oudecarspel vacantem per mortem D. Cornelij Sibaldi.

Wimmenum.

Decanus op 't Hoeff. Hoc anno quidam impetravit in Romana curia cappellaniam SS Cosmae et Damiani in Wimmenum sub parochiali Ecclesia Egmondensi vacantem per obitum Henrici Corput, Croen seu ejus filius possessor.

Grosthuijsen anno XXXIII.

D. Amilius Nicolai institutus est ad officium perpetuum altaris S. Annae in Ecclesia de Grosthuijsen vacantem per divisionem D. Cornelij de Schorel.

[Van Bugge's hand: Anno 1567, 30 Jan. Ad altare B. M. V. possessor beneficii Jacobus Arnoldi permutavit cum beneficio ad altare B. Mariae in hospitali Alcmariae, vide ibid.]

Schoten.

Alienator. Florentius filius Alberti de Weerdt institutus est ad vicariam capellae de Schoten prope Haerlem vacantem per mortem D. Francisci de Weerdt.

IJpolshoeff anno LIIII, in *Wieringhe.*

Nicolaas Alberti institutus est ad vicariam altaris B. Mariae in Ecclia S. IJpoliti in IJpolshoef in Wijeringen vacantem per mortem Hermanni Alberti. Knechtges-soon.

Una vicaria ad altare S. IJpoliti.

Castercom.

Cornelius Theodorici coecus est possessor vicariae altaris S. Pancratij in Ecclesia de Castercom.

Wieringhen.

In *Oosterlant*

Vicaria S. Crucis, possessor D. Nicolaus.

In *Strou.*

In altare B. M. semper Virg. possessor Mgr. Theodoricus Schorel.

In *Westeinde.*

In altare S. Nicolai vacat.

In *Waermenhuysen.*

Est vicaria in altari S. Annae cujus possessor D. Henricus nunc habitans in Luttekebroeck.

L. P. A. GOMPERTZ.

AANTEEKENINGEN

HIER EN DAAR BIJEENVERZAMELD

door C. J. GIUDICI.

Namen van Geestelijken, die te OUDEWATER *begraven zijn.*

Heer Jacob Jacobs, pastoer . . . . . . , . 15..?
" Dirck Taets, pastoer van bēgraven (*Bodegraven*). 15..?
" Dirck Amelsz . . . . 15..?
" Barthelmees 1574
" Sijbert 1574
" Gerrit Thijmans 1574
" Gerrit Sijberts 1574
" Jan Gijsberts van der Laen 1586

Nog staat vermeld in een Begraefnis-Register 13 October 1650 „Willem Soetieu, de priester, in de Middelkerk begraven."

Nog als Geestelijken te Oudewater genoemd, gevonden:
Heer Hendrick Visser in 15..?
" Jan Dircks . . in 15..?
" Goverts; deze leefde nog in 1573, daar vermeld wordt: „*Baartgen Heer Goverts moeder, wordt begraven in* 1573."

Gevonden in de „*Rott. Historiebladen*" 2e jaarg. blz. 590: een zeker priester, aldaar voorkomende in het Leen-register van *Honingen* als volgt: „1473 *Oudgier Pieter Vranckenzoon Priester.*"

In „*De Navorscher*", 15^e deel blz. 141, komen voor:

		Anno
1. Jan Sijmons, kapellaan . . .		1443/4
2. Pieter „*de Beste*", priester . .		1453/4
3. Heijn Gijsbert Pieters, priester.	bespelen het orgel in de kapel van het Hof te '*s Gravenhage* in	1457/8
4. Andries Gerijts, priester . .		1460/en 4/5 6/7
5. Reijnier Sael, priester-kapellaan		1493

Nog in „*De Navorscher*" 17^e deel blz 77:

1. Sijbrant Bet, vice-cureijt te *Rotterdam* vóór 18 September 1546.

1. Dirck Gerijts, vice-cureijt van de Nieuwekerk te *Delft* vóór 16 Septembe 1546.
2. Lambrecht Willems, pastoir van de Oudekerk te *Delft* vóór 16 September 1546.
3. Martino Duncanus, Kempensis, pastoir van de Oudekerk te *Delft* vóór 13 November 1565.

OPGAVE VAN GEESTELIJKEN.

De Lier. Mr. Arent Vos komt voor als pastoor van de Liere in Zuid-Holland, op 7 December 1546 en 11 Januarij 1547, en van dezen pastoor staat vermeld (in een artikel over watermolens): „Die eene nieuwe kunst ge„vonden hadde, omme het water lichtelijk uit den Lande „quijt te worden." (Uit *De Navorscher* 3^e of 4^e deel.)

Rotterdam. Pieter Marre, geestelijke; aan deze werd in 1327 door den Graaf van Holland het school- en schrijfambacht gegeven (zie *van Reijn* en *Lois* – Beschrijving en Kronijk van Rotterdam). – (of hij priester was wordt niet gemeld.)

Mr. Joest; – deze was in 1553 vice-cureijt alhier, en *Sub-Monboir* van de school alhier.

De onderstaande personen die aan het hoofd der School gestaan hebben, komen allen voor in de „Beschrijving

der Latijnsche School" door Mr. Kan, rector der Latijnschool te Rotterdam, welk stuk geplaatst is in de „Rotterdamsche Historiebladen."

	Anno	1327.	Pieter Marre. (dezelfde als boven genoemd is)
	„	1336.	Hendrick Jan Pietersz.
Vóór	„	1508.	Mr. Pieter.
	„	1510.	Mr. Martijn.
	„	. . . .	Jens, ontslagen.
	„	1510.	Jan Jans de Witt.
Vóór	„	1541.	Mr. Feijs.
	„	. . . .	Mr. Joest. (dezelfde als boven genoemd is.)
	„	1552.	Mr. Bonifaes.
19 Juni	„	1552.	Mr. Godevaert.
	„	1568.	Corn. Meinartsz. Boon.

(Mijns inziens waren de meesten, zoo niet allen, geestelijke personen.)

Dirksland. In eene Rekening van de H. Geest-armen over 1607 wordt vermeld, dat Heer Iman Pieter de Vette pastoor geweest was in Dirksland.

Uit eene ordonnantie van de „*Camer van Rekeninge*" te 's Gravenhage van date 17 Mei 1597 blijkt, dat de Rentmeester van het *Capittel van Naaldwijk* gelast is geworden om aan *Anthonius Lapidano*, Decanus, 's jaarlijks te betalen de som van vier honderd ponden, mits overleverende pertinente Inventaris en titulen, papieren enz. en tevens ontvangende mede een sleutel van de kist, waarin die zouden berustende blijven.

Op 27 Mei 1599 wordt deze alimentatie, blijkens nieuwe beschikking dier „Camer" op verzoek van *Anthonius Lapidano*, verhoogd op 600 ponden 's jaars, op overweging dat, het getal der vroegere Canoniken van 11 tot 3 ingesmolten was, en om rede de pachten der goederen meer opbrachten.

Pro memorie dient, dat Antonius Lapidano ook be-

toogd had, dat hij vroeger dubbel trok uit de Revenues van het Capittel, als zijnde daarvan Deken geweest.

Een andere Canonik had reeds den 17 December 1586 op verzoek, onderstand verkregen en is ook als Rentmeester dier goederen aangesteld geworden.

(Die aanstelling zal zeker wel hebben plaats gehad, omdat hij in zijn verzoek melding maakte van, *zijn* 57-*jarigen leeftijd, zijne vrouw* en *vier kinderen.*)

In de „Appointementen dierzelfde Camer van Rekeninge" van 1593 staat eene Acte, waarbij de Advocaat Mr. Nicolas Seijff geauthoriseert wordt aen te slaan ende te ontvangen de jaarlijksche pacht van zekere Landen, specterende tot zeker Vicarie, gelegen in de kerke van *Uitgeest.*

Hiervan zou possesseur zijn Petrus Berck, bij collatie van den Hertog van Brunswijk, soo hij sustineert als Heer van Liesvelt, en alsoo bevonden wordt de voorsz. Vicarie te staen tot collatie van de Graaflijkheyd van Holland enz. Gedaan op xi September 1593.

In dezelfde „Appointementen van de Camer enz staat op 1567 onder anderen:

Heer Aernt Hendrixsz. pastoir te *Swaech*, had bij Octroy van 5 Sept. 1562 verlof verkregen, om eenig Land te mogen verkoopen tot structuure Domus, en verder om het overschot te beleggen tot behoeff en profijt der prochiekerck.

Nu is op 18 Junij 1567, bij besluit der Camer van Rekeningen gunstig beschikt „voor hem en zijne erfgenamen om de sonderlinge costen gehad aen dit werck."

AANTEEKENINGEN UIT DOOPREGISTERS.

Afschrift van de Doopcedulle van wijlen *Jacobus de la Torre*, Aartsbisschop en Apostolisch Vicaris, uit het Doopregister van de R. K. Kerk der Oude Molstraat te 's Gravenhage, (Gemeente-archief.) 1640. Sept. 4. Jacobus, filius

Francisci de la Torre et Adrianae Boisot. — Susceperunt eum: Jacobus Boisot et Henrica van Culemborch.

Uit het doopregister der Leeuwenstraatsche Statie te Rotterdam.

Uit het huwelijk van Joannes *Tomas* en Machtildis Michels, zijn geboren:

1. Hermanus Tomas, gedoopt 27 Martius 1785. (gest. als Pastoor van *S. Willibrord* te *'s Gravenhage.*)
2. Henricus Tomas, gedoopt 16 Januarij 1788. (gest. te Rotterdam als past. emer.)

Uit het huwelijk van Hermanus Tomas en Elisabeth Anna Vorendonk, zijn geboren:

1. Arnoldus Antonius Tomas, gedoopt 23 Julij 1793. (gest. als Deken en Pastoor te *'s Heerenhoek.*)

—

Uit het huwelijk van Willem *Willemse* en Joanna Berckhoud:

1. Wilhelmus, gedoopt 16 October 1758. (gest. als Pastoor van *Berkel.*)

—

Joannes Baptista Marinus *Mostelier*, ged. 4 Julij 1688.
Carolus . . . . . Mostelier, ged. 23 October 1694.
zonen van Carolus Mostelier en Joanna Maria van Wiechelen.

—

Christianus Franciscus *Ter Swaeck*, ged. 21 Aug. 1725. (Kap. van *S. Jacob* te *'s Gravenhage.*) zoon van Everardus Ter Swaeck en Helena Steendijck.

—

Ludovicus Maria *van Niel*, gedoopt 10 Nov. 1794. zoon van Antonius Josephus van Niel en Wilhelmina Ten Hoet.

In het Doop-Register der R. C. Gemeente te *Schiedam* (op het Stedelijke Archief voorhanden: *Burg. Stand*), staat het volgende:

Pater Lupaert kwam in de Statie 1616, en overleed 3 Junij 1636.

"	Adrianus Cnatzaert?	"	26 Sept. 1664.
"	Petrus Muliers	"	5 Nov. 1680.
"	Andreas Meluijn	"	1 Mei 1711.
"	Joannes Cornelis Wiermans	"	17 Maart 1731.

In het Trouwregister dier Gemeente staat nog het volgende:

1705, 2 februarii a *Roon;* pastor eorum non poterat divina administrare ex interdicto Domini Comitis de Portlant (Bentinck). Ejus substitutus dedit mihi commissionem, unde eas junxi secundum sententiam Sylvie. — Dit laatste woord is onduidelijk.

UIT HET LEENREGISTER VAN VOORN EN PUTTEN.

Leen in Poortugael liggende, verlijd op Heer *Gerijt van Dorp*, praesbyter, bij doode van Barbara Gerijts dochter van de Werve, sijn moeder, in 14 . . .

Hij geeft dit Leen aan „sijne suster" in 1490 en hij was in 1496 overleden.

Leen in Spijkenisse liggende, verlijd in 1496 op *Mr. Cornelis Ghijsbrechtsz.* praesbyter.

Hij was in 1491 overleden.

Broeder Pieter Euwoutse, praesbyter, verlijd na doode van sijn oom (Mr. Cornelis Ghijsbrechtsz) in 1491.

Deze draagt dit Leen over in 1499.

MEDEDEELINGEN.

Kanunnik Nomius. In de bibliotheek der parochie-kerk van Kudelstaart vond ik eene uitgave der werken van Thomas van Kempen, opera ac studio Henrici Sommalii e Societate Jesu. Antverpiae, ex officina Typographica Martini Nutii 1601.

Op eene bladzijde voor het titelblad staat geschreven: *N. N. Tecum habita.* En op de laatste bladzijde vind ik geschreven:

CARMEN NATALITIUM.

Tullia lingua sile, sileat verbosa sophorum
Turba mihi, assurgat docta cathedra cunis.
Verbum infans, video, sine verbo dogma profari
Quod vitii est index et medicina mei.
Ergo age (parve Puer) propius, dato singula, namque
Te trahit huc noster error, amorque tuus.
Quare Deus puer es? tibi quae sit causa tumoris
Ut videas; quique es, qui puer esse fugis.
Quid Regi et pannis? ne te malé purpura fallat:
Num quia conchili est gemma reclusa, vilis!
Gaudia quid lachrijmae turbant? tua gaudia vana
Dum fleo, te doceo quo simul ipse fleas.
Fastum infans, pannosus opes, fugo gaudia plorans,
Inspice, sim morbi plena medela tui.

NICOL. NOMIUS.
Cecinit in carceribus sex mensium Enchusanis.
Anno 1606, 23 Dec.

Kudelstaart. W. C. KOEVOETS,
Past.

Dit vers levert ons alzoo eene merkwaardige bijdrage tot nadere tijdsbepaling van Nomius' gevangenschap, waarvan reeds spraak geweest is in de Bijdragen, Deel I, bl. 234. Men zie verder over Nomius: Bijdr. I, bl. 240, 244 en 340, Deel II, bl. 75–77 en 398; Deel VIII, bl. 9 en 258.

J. J. G.

VIER PAROCHIEN IN DE MIDDELEEUWEN.

HEEMSKERK, BEVERWIJK, ZOETERWOUDE EN HAZERSWOUDE.

(Vervolg van Dl. VII, blz. 155.)

IV.

HAZERSWOUDE.

„Men wil, dat Hazarswoude de grootste Heerlijkheid „in Rijnland zou zijn. Het Dorp is zeer fraai en wel be„bouwd. Men ziet er veele deftige Wooningen en vindt „er doorgaans welgestelde Luiden. Het plagt over veer„tig, of vijftig jaaren zo bloeiende te zijn, dat er, op „een Kermis vijftig Koebeesten, behalven de Kalveren en „Schaapen, zijn geslagt. De Inwooners hebben veelal hun „bestaan uit de Veenerij, Landbouwerij, Visscherij en het „kweeken van Elst: ook wordt hier Gaas-, of Kaasdoek „gemaakt, dat genoegzaam door gantsch Holland verzon„den en gesleeten wordt. De Kerk is groot en lugtig, en „pronkt met een' aanzienlijken Tooren, waarvan de Spits „zeer wel geplaatst is...... In het Regtsgebied deezer „Heerlijkheid, naar den kant van Alfen, is ook eene „groote Roomsche Kerk, en aan den kant van Zoeter„woude, staat nog een kleiner. Zij worden beiden door „denzelfden Priester bediend. De Roomschgezinden schijnen „ze als Statie van Koudekerk aan te merken."

Aldus de schrijvers van de: Hedendaagsche Historie of Tegenwoordige Staat van alle volkeren. [1]) Men ziet dat de inlichtingen, welke men daar, ten aanzien van het

1) XVIe Dl. 8°. 1746, blz. 366.

kerkelijk leven in Hazerswoude zou wenschen te bekomen, zeer schaarsch zijn en ook *Van der Aa*, in zijn: Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden [1]), weet niet veel meer mede te deelen. Het kan dus eene dankbare taak wezen, die ik in de volgende bladzijden te volbrengen heb, doch er kan ook hier wederom geen sprake zijn van een goed aaneensluitend historisch overzicht, dat een volledig tafereel zou bevatten van alles wat op kerkelijk gebied te Hazerswoude is voorgevallen. Er worden integendeel hier slechts samengevoegd verspreide Archiefstukken, wier waarde en beteekenis, in het afgetrokkene beschouwd, somtijds zeer onbeduidend is: men zal zien dat er is getracht, eenig verband te brengen tusschen de feiten in de verschillende akten opgeteekend, maar toch blijft deze arbeid zoo onvolkomen, dat zij slechts te beschouwen is, als eene sobere bijdrage tot de kerkgeschiedenis der middeleeuwen, die in onzen tijd langzamerhand opgegraven wordt.

Hazerswoude wordt in de oudste stukken ook wel Adewaertswoude genoemd, is ongeveer evenver van Leiden als van Gouda gelegen en de burgerlijke gemeente bestaat uit Hazerswoude aan het Dorp, Hazerswoude aan den Rijndijk en Hazerswoude-Groenendijk. Het eerst wordt er van gesproken in een brief van Graaf Floris V, van 20 Maart 1281 [2]), en men vindt opgeteekend, dat Lodewijk Van Montfoort in 1428 door Jacoba Van Beieren, Gravin van Holland, verlijd werd met de heerlijkheid Hazerswoude. Eene eeuw later, in 1429, treffen wij aan, Joost, Heer van Cruyninghen, Heer van Heenvliet en van Hazerswoude, burggraaf van Zeeland; later, in 1608, Nicolaas Van Matenesse, Heer van Hazerswoude. Van den

1) Ve Dl. 8°. 1844, blz. 244.

2) Mr. *L. Ph. C. V. d. Bergh*, Oorkondenboek van Holland en Zeeland. 1e afd. No 416.

een op den ander overgegaan, is zij, door het overlijden van Anna Hendrina Van Wassenaar van Warmond, gekomen op François Paulus Emilius Graaf d'Oultremont, als in huwelijk hebbende Maria Isabella Van Beieren van Schagen, en door hem in 1730 verkocht aan de Weduwe van Jacob Van Wassenaar voor *f* 111000; daarna is er bezitter van geworden haar oudste zoon Jacob Arend Baron Van Wassenaar tot Duivenvoorde, vervolgens de Heer W. Baron Roëll, naderhand de Heer G. Visser Van Hazerswoude en in 1880 is zij het eigendom van Mr. D. Visser Van Hazerswoude, te Amsterdam.

Even als in de vorige eeuw, vinden de 3183 inwoners, welke Hazerswoude op 1° Januari 1880 telde, hoofdzakelijk hun onderhoud in den land- en akkerbouw; er worden ook enkele takken van nijverheid op grootere schaal beoefend en nog altijd kan het, gelukkig, onder de schoone en welvarende dorpen in Rijnland, in de eerste rij genoemd worden Er zijn 1101 Katholieken, die twee kerken bezitten, de R. K. Statie *aan het dorp Hazerswoude* (toegewijd aan de heilige Engelenbewaarders) dagteekent eerst van 1797, die *aan den Rijndijk* is de oudste en had weleer de heilige Maria Magdalena tot patrones. Zij heeft de verdrukkingen doorgestreden, welke de Roomsche gemeenten na de invoering der Hervorming, hier te lande te verduren hebben gehad en is te beschouwen als de dochter der Middeleeuwsche Parochie Hazerswoude, wier lotgevallen, zoo goed mogelijk, in de volgende bladzijden zullen worden geschetst. [1])

Wij hebben gezien, dat Hazerswoude het eerst vermeld wordt op den 20 Maart 1281 en sedert dien tijd wordt er herhaaldelijk in oude akten en voorrechtsbrieven van

---

1) Over de lotgevallen van Hazerswoude, in wereldlijke zaken, zie men *V. d. Aa* l. c. blz. 246

gesproken.[1]) Niet aanstonds echter, wordt van kerkelijke belangen gewag gemaakt, doch reeds op den 25 Augustus 1292 hooren we, onder anderen Heer Eustacius, pastoor van Hazerswoude, uitspraak doen in een geschil over de grensscheiding tusschen de kerken van Leiden en Leiderdorp, dat nog nader bepaald werd in eene, ook door hem bevestigde akte van 25 April 1293. Dit alles echter is slechts het voorspel van de geschiedenis der kerkelijke gemeente, welke aanvangt met het jaar 1327. De Graaf van Holland bezat daar, even als in een aantal andere Parochien, het jus patronatus over de kerk, een recht, gelijk reeds vroeger is opgemerkt, van vrije beschikking over het gebouw-zelf en over de inkomsten en praebenden, welke er aan verbonden waren. Met de bediening van dergelijke den Graaf aanhoorige kerk werd dan een, den Landsheer welgevallig priester begiftigd, en op dien voet en in deze verhouding, was in 1327 Heer Jacobus, pastoor van Hazerswoude. Deze echter had, zonder toestemming van den Graaf of van de kerkelijke overheid, zijn officie verruild met Heer Petrus, priester eener vicarie gevestigd op een altaar te Haarlem, en toen dit aan den Graaf ter ooren kwam, verzocht hij den Aartsdiaken van het Utrechtsche Bisdom, bij den hiervolgenden brief van 7 Maart 1327, tegen Heer Jacobus eene rechtsvervolging ter zake van simonie in te stellen.[2])

Wilhelmus, Comes &c. venerabili viro Archydiacono Trajectensi seu ejus officiali, cum affectu sincero salutem. Noverit vestra discretio, ad nostram devenisse notitiam, quod Dominus Jacobus, investitus quondam de Hazaertswoude, et Petrus Praesbyter Rector ejusdem altaris, siti in Ecclesia de Haerlem, sub umbra verae permutationis quondam fecerint symoniacam pravitatem de dictis

---

1) *V. d. Bergh* l. c. N° 527, 829, 842. De akte daar vermeld onder N° 756 is *niet* van 1290 maar van St. Thomasdag 1390.

2) *Van Mieris* Charterboek, Dl. II, blz. 416.

eorum beneficiis nostra sub hac tacita veritate consensu impetrato de dictis beneficiis permutando, imo vero colludendo quod esset indetestabile crimen et (peccatum) enorme. Verum cum talia non debent conniventibus ecclesiis pertransire, et nostra intersit tanquam patroni ecclesiae de Hazertswoude praedictae, vos tanquam illius facti judicem rogamus, quatenus ipsis praesbiteris, coram vobis vocatis, audiatis et cognoscatis de causa permutationis ejusmodi, si rite vel symoniace est facta ratione praevia, pro ut justum fuerit, ad privationem procedendo, super quo negotio tanquam nostro interesse, Dominum Nicholaum, filium Stephani de Voirscot, nostrum verum et legitimum constituimus procuratorem ad agendum pro nobis, nosque defendendum, proponendum, excipiendum, litem contestandum, jurandum in animam nostram, tam de calumnia, quam veritate dicenda, sacramentum ponendum, positionibus respondendum, testes et instrumenta in modum probationis exhibendum et producendum, constituendum procuratorem nomine sui, qui in praemissis consimilem habeat potestatem, ipsum substitutum revocandum, concludendum interlocutorias et sententias diffinitivas audiendum, ab eisdem appellandum, appellationem prosequendum, ac omnia talia et singula faciendum, quae in talibus necessaria fuerint, et opportuna, ratum et firmum habituri, ut quid per dictum procuratorem suum ab eo substitutum, in praemissis actum fuerit seu procuratum, caventes nihilhominus sub hypotheca rerum nostrarum judicatum solvi, si necesse fuerit et judicio sisti. In cujus rei testimonium sigillum nostrum presentibus litteris duximus apponendum. Datum anno Domini vicesimo septimo, feria quinta ante Gregorii apud Middelburg.

Het was het voornemen van den Graaf, de kerk van Hazerswoude, zoo het geding voor de geestelijke rechtbank mocht leiden tot afzetting van Heer Jacobus, te geven aan Heer Nicolaas Stevenss. Van Voorschoten, die de gemachtigde was in het proces, dat stond gevoerd te worden. Ten blijke daarvan moge de volgende brief van 7 Maart 1327 dienen. [1])

Nos Wilhelmus, Comes etc. notum facimus universis, quod promisimus et promittimus discreto viro Domino Nycholao Ste-

---

1) Van Mieris l. c.

phani de Voirscoten Praesbytero, quod si ecclesiam de Hazertswoude vacare contigerit de jure, ita quod Dominus Petrus Rector nunc dictae ecclesiae per Archydiaconum Trajectensem, seu ejus officialem per sententiam diffinitive privetur, de eadem ipsi Domino Nycholao providere de dicta ecclesia, ac ipsum Archydiacono loci presentare ad eandem praesentium etc. Datum apud Middelburch, feria quinta ante Gregorii, anno vicesimo septimo.

Wederkeerig beloofde de pastoor van de Lier, Heer Nicolaas Stevenss. Van Voorschoten, den Graaf van allen last en kosten te vrijwaren, zoo de kerk van Hazerswoude door dit geding niet open mocht komen. Zie hier zijn schrijven, even als de beide voorgaande stukken, dagteekenende van 7 Maart 1327. [1])

Ego Nicholaus Stephani de Voirscoten, investitus ecclesiae de Lira, notum facio universis, quod cum illustris et potens vir, Dominus Wilhelmus, Hannoniae, Hollandiae Comes ac Dominus Frisiae, me suum constituit procuratorem ad agendum pro eo contra Dominum Petrum, investitum ecclesiae de Hazertswoude, quod idem Petrus ab Archydiacono Trajectensi via juris a dicta ecclesia privetur, quod Symoniacum dicitur habere ingressum ad ipsam ecclesiam. Idemque Dominus Comes mihi suis promisit litteris, se tum dictam ecclesiam et me Archydiacono loci praesentare ad eandem. Promitto vice versa eidem Domino Comiti dictam ecclesiam defendere meis laboribus et expensis, nec ei quicquam exigere de meis expensis, seu si quae expensae ipsi Domino Petro per judicem fuerint adjudicatae, sed ipsum Dominum Comitem ab omni onere expensarum dictae causae relevabo et indesinenter bona fide observabo, praesentium testimonio litterarum meo sigillo una cum sigillo Domini Johannis de Zijl, Militis, munitas. Et nos Johannes de Zijl praedictus ad petitionem dicti Domini Nycholai sigillum nostrum duximus apponendum. Datum anno Domini vicesimo septimo, feria quinta ante Gregorii Papae.

Het bleef ons onbekend, wat de afloop was van dit geding, of Heer Nicolaas Stevenss. Van Voorschoten metterdaad pastoor van Hazerswoude geworden is, maar moge

---

1) Van Mieris l. c.

dit het geval geweest zijn, dan was hij niet lang onderhoorig aan den Graaf, want het jus patronatus over de kerk van Hazerswoude, werd bij brief van 26 November 1328 door Willem III geschonken ten behoeve van de Commanderij van St. Jan te Haarlem. De gift geschiedde, even als de beschikking over de te gelijkertijd afgestane kerk van Zoeterwoude, aan Jacob Van Denemerken, Bisschop van Zuda en Commandeur van alle Godshuizen van St. Jan in den lande van Overzee in het Bisdom van Utrecht en in het Graafschap Holland en Zeeland. En als erkentelijkheid voor deze schenking, werd niet lang daarna door den Commandeur van St. Katherijnen te Utrecht, het geestelijk hoofd der St. Jans-Commanderijen hier te lande, verblijf en gastvrijheid toegestaan voor de Graven van Holland, hunne vrouwen en oudste zoons en dochters, in al de Conventen der orde, welke in Holland en Zeeland reeds bestonden of nog zouden opgericht worden. [1])

De Commanderij was door deze gift in het bezit gekomen van de kerk te Hazerswoude, want onder het patronaatsrecht heeft men niet anders te verstaan, dan de vrije beschikking over het gebouw-zelf en over de inkomsten en praebenden der kerk. Nu met een kort woord is herinnerd, wat ongeveer de beteekenis was van de bezitting, welke in 1328 het eigendom werd der Haarlemsche Commanderij en wat de kerk van Hazerswoude gemeen had met die van Zoeterwoude, bij denzelfden giftbrief weggeschonken, kunnen we de geschiedenis van de Parochie Hazerswoude zelfstandig gaan behandelen.

Jammer genoeg, bestaat er eene gaping tusschen het

---

1) Met een enkel woord is hier duidelijkheidshalve herhaald, wat reeds bij de andere Parochien is vermeld. Men acht het evenwel overbodig de oudste brieven wederom af te drukken, dewijl die reeds zijn medegedeeld in: Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom van Haarlem, Dl. VII, blz. 104—105, waarheen verwezen wordt.

oogenblik waarop de schenking plaats vond en het jaar 1350. En bij de eerste gebeurtenis, die te vermelden valt, zijn wij getuigen van een geschil over de bediening der kerk, dat den destijds daarmede begiftigden priester Heer Jan Van den Poel deed besluiten, zijn beneficie te stellen ter beschikking van den Aartsdiaken van Utrecht. Er wordt geene melding gemaakt van de redenen, die hiertoe aanleiding hadden gegeven en het is noodeloos en onvruchtbaar daaromtrent zich in gissingen te verdiepen; evenmin blijkt, uit de aanstonds mede te deelen akten, met genoegzame zekerheid, of Heer Jan Van den Poel, werkelijk de functien van Pastoor te Hazerswoude heeft uitgeoefend en eer zou men overhellen tot de meening, dat hij de inkomsten der kerk als eene praebende heeft bezeten, misschien wel reeds vóór 1328, zonder als pastoor er dienst te doen, en dat de Haarlemsche Commandeur een einde heeft willen maken aan deze sinecure. Zeker is het, dat aan Heer Jan eene jaarlijksche uitkeering werd toegelegd, welke, den tijd in aanmerking genomen, als vrij aanzienlijk is te beschouwen. De akten en accoorden, op een en ander betrekking hebbende, luiden aldus: [1])

Venerabili viro suo domino officiali curie Trajectensis Johannes de Poel institutus ecclesie de Hazaertswoude debita reverencia cum salute Noveritis quod in causa seu causas quam vel quas quilibet contra me coram vobis movere poterit vel intendit, constitui et constituo, ordinavi et ordino meum verum et legitimum procuratorem discretum virum dominum arnoldum slaper, dans et concedens eidem plenam potestatem et mandatum speciale contra quoscunque contra me agendi meque defendendi, litem seu lites contestandi, ponendi, posicionibus respondendi, jurandi in absencia mea, tam de calumpnia quam de veritate dicenda seu cujuslibet alterius generis sacramentum protestandi, quid postulat ordo meus, expensas petendi, easdem recipiendi, testes producendi, productos a parte adversa reprobandi, appellandi, appellaciones

1) Utrechtsch Cartularium, N° 168, 169, 165 en 166.

innovandi et prosequendi, alium vel alios procuratores substituendi qui in omnibus et singulis consimilem habeat potestatem, substitutum seu substitutos revocandi tociens quociens sibi videbitur expedire, me excusandi, causam mee absencie allegandi cum ad presens propter guarrorum [1]) discrimina Trajectum non audeo visitare nec personaliter in causis meis interesse, eciam beneficium meum predictum in manus vestras libere resignandi, aliud beneficium vel alia beneficia pro me acceptandi Institucionem cujuscunque beneficii pro me recipiendi, omnia et singula faciendi que facerem seu facere possem si presens essem, Eciam si mandatum de jure vel consuetudine exigens speciale ratum et gratum habiturum, quodquod per dictum meum procuratorem vel ejus substitutum aut eorum alterum actum vel factum fuerit in premissis et ea tangentibus, vel quomodolibet, procuratum premittens sub ypoteca reorum meorum judicatum solvi si necesse fuerit et indiciis sisti, quod vobis et omnibus quorum interest aut interesse poterit duxi sub sigillo meo presentibus apposito significandum, presentibus baldewino de Poel fratre meo et baldewino IJde ad premissa vocatis et rogatis. Datum anno Domini MCCC quinquagesimo [2]) a nativitate ejusdem, secunda feria post Dominica qua cantatur reminiscere. [3])

In nomine Domini Amen. Per hoc presens publicum instrumentum cunctis pateat evidenter et sit notum quod anno a nativitate domini millesimo trecentesimo quinquagesimo mensis Septembris die vicesima septima hora none vel quasi, indictione tercia, constitutus, propter hoc personaliter in presentia mei notarii publici et testium infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum, vir discretus et honestus Dominus Johannes de Poel, investitus ecclesie de hasertswoude, pro testando se non audere comparere in civitate Trajectense propter metum legittimum corporis sui qui cadere potest inconstantem, propter guarras in partibus Hollandie existentes, dictam ecclesiam sua sponte et libera voluntate non coactus nec in aliquo convictus ut prima facie apparebat, in manus mei notarij publici infrascripti tanquam ad

---

1) Italiaansch: guerra — oorlog. Guerra komt ook voor als latijnsch woord voor Oorlog. Zie *Aurea Bulla* Caroli IV. 8°. Franc. ad Moen. typis Broennerianis 1782, p. 8.

2) Er staat: quinquagesimo primo, doch dit zal wellicht eene schrijffout zijn.

3) De tweede Zondag in de Vasten.

opus, et in manus venerabilis viri domini Archidyaconi Trajectensis absentis tanquam presentis seu alterius cujuscunque cuique interest effectuando libere resignavit. Acta fuerunt hec in domo domini Johannis IJde qua tunc temporibus inhabitabat presentibus ibidem viris discretis et honestis domino Theodorico investito ecclesie de Strijen, Daniele de Roderise ac egidio dicto wit, armigero opidano in Dordraco, testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis. Et ego Johannes rodolphi, clericus Leodiensis dyocesis, publicus imperiali auctoritate notarius Quia premissis omnibus et singulis prout supra scribuntur et narrata sunt, una cum dictis testibus presens interfui, ea omnia et singula vidi et audivi et in hanc publicam formam, quam propria manu scripsi, redegi signoque meo publico et consueto signavi, rogatus et requisitus.

Wij Mathijs van der Burch, persoenre van Delf ende Jan van den Poil, ridder, maken cont allen luyden, dat wi een segghen ghescit hebben twschen heren martijn commenduyr van zente Janshuyse te Haerlem an die een zijde ende heren Janne van den Poil, priester, an die ander zijde, van allen twiste die zi onderlinghe hadden of hebben moghen tote desen daghe toe Roerende van der kerke van Hazaertswoude. Eerst was onse segghen ende is noch onse segghen, dat here Jan van den Poil, priester voerseit sel houden ten heilighen als een priester, dat nae allen vorwaerden die ghemaict zien twischen hem ende heren martijn voernoemt here martijn hem sculdich is of die ghene die in zinen stat comen sel Commenduyr Te betalen alle jare tote Sente martijnsmisse in den Winter toecomende vijftich oude scilde goet van goude ende van ghewichte, iof al so goet payment daer voer. Voert tote karsavonde daer naest comende twalif ende enen halven scilde, voert tot vastelavont daerna twalif ende enen halven scilde. Voert te paeschen daerna twalif ende een halven scilde. Voert tot sente Jansmisse te midsomer daer naest twalif ende een halven scilt iof sulc payment als voers. is. Ende dese voerseide renten sal here Jan hebben alle jaer tot sinen live wtereken hem tot selken termine als voers. is. Ende wil here Jan dat nyet houden mit sinen ede Soe salt here Martijn houden mit zinen ede, dat here Jan niet meer sculdich en is te hebben, dan tsestich pont hollants, sulc gelt als die rentmeester van Noirthollant ontfaen sel in Noirthollant, die te betalen tot selke terminen als voirs. es. Ende dair of zulke brieve te gheven bezeghelt binnen ses weken

Eerst mit heren martijns zeghel als nu ter tijt commenduer. Voert met des commenduyr zeghel nu ter tijt van Utrecht van Sente Katrinehuyse tUtrecht. Voert met heren Dirics zeghel van hodenpijl, nu ter tijt provisoer ende deken van rijnlant. Ende voirt mit heren mathijs zeghel van der Borch, persoenre in Delf, op sulke pene als here mathijs ende here Jan van den poil, ridder, setten sellen in den brief die men heren Jan van den Poil, priester, gheven zel, bezeghelt mit der gheenre zeghel die voir ghenoemt zien heren Jan van den Poil, priester, te betalen sine renten tot zulken terminen als voirnoemt zijn. Voirt soe sel here martijn gheve heren Jan, priester voirs., voir cost, voir verlies in pandinghen, voirt van huysinghen, van bodeghelde, van leystinghe ende anders van allen ghebreke, die here Jan voirs. hebben mach an heren martijn tot desen daghe toe, roerende van der kerke van Hazertswoude twyntich pont payments te betalen half tote voerscoter marct naest comende ende die ander helfte tote valkenburgher marct eerstcomende daernae. Ende dit sel here martijn houden mit zijnen ede, dat hi heren Janne mitten twyntich ponden ende mit dat hi dairtoe doen zel, van alle ghebreke dat here Jan an hem tafter is vol ende al ghenoich ghedaen heeft. Ende wye dit voirseide segghen niet en helde soe sel twy van haren borghen die zi ons gheset hebben daer wi scepene brieve of hebben van leiden, gheven hondert oude scilde. Ende nochtan soe soude onse segghen als voirseit is, voorgaen ende vaste bliven. Ende vel enighe twiste twischen heren martijn ende heren Janne, dat houden wi voert tot onsen verclaren. Ende alle voirs. pointen segghen wij sonder argheliste te wesen. Gheseit ende gheordiniert int jair ons heren duysent drie hondert een ende vijftich des saterdaghes nae sente margarieten daghe. In oirkonde der wairheit hebben wi mathijs van der borch, persoenre in Delf ende Janne van den Poil, ridder voirnoemt desen brief open beseghelt mit onsen seghelen.

Allen denghenen die desen brief sellen zien iof horen lesen maken wij cont Martijn commenduyr van Sente Janshuse te Haerlem dat wi gheloeft hebben ende gheloven van ons Conventsweghen te Haerlem voer ons ende voer onse nacomelinghen die nae ons Commenduyr wesen zellen, Haren Janne van der Poil, priester tot zinen live alle jaer wt te reiken ende te betalen hondert goeder ouder scilde goet van goude ende van ghewechte iof alsoe goet payment daer voer, in den terminen nae bescreven.

Eerst te sente martijnsmisse in den Winter naestcomende vijftich oude schilde. Te karsavont dairnae twalif scilde ende enen half. Voort te vastelavont daer nae als men singhet Invocavit twalif scilde ende enen half. Voert te Paeschen dair nae twalif scilde ende enen half. Ende voert tote Sente Jansmisse te midzomer twalif scilde ende enen halven scilt. Voert alle jaer daer naestcomende tot sente martijns daghe in den winter vijftich oude scilden tot sulken daghen ende terminen als voirs. is. En wair dat zake dat wi Commenduyr voirs. niet en betalen Heren Jan voers. of sinen ghewaerden bode dese voornoemde hondert scilde alle jaer tot sulken daghen alsoe voers. is, Soe gheloven wi bi onser trouwen ende zekerheden voer ons ende voer onse Convent voernoemt, Ende voer die ghene die na ons comen, dat wi incomen zellen sonder maninghe binnen Leyden in ene herberghe, die ons here Jan voers. iof zijn ghewaerde bode in wisen sel mit drien paerden elkes daghes te verteren tien scellinghe payments Ende here Jan voirs. iof sijn ghewaerde bode sellen op ons verteren bynnen leiden tien scellinghe holls. pay[ts] sdaghes toet der tijt toe dat wi hem ghenoech ghedaen hebben iof zijnen ghewaerden boede van cost ende van hoeftghelde Ende den waert van sinen coste die wij ende here Jan voers. of zijn ghewaerde bode daerop doen zullen. Ende waer dat sake, dat wi selve binnen leiden niet comen en mochten, soe sullen wi enen goeden man van onser ordine mit drien paerden daer senden voer ons ghenoech te doen als voers. is. In kennesse der waerheit soe hebben wi Martijn, commenduer voerscreven desen brief open beseghelt met onsen zeghele voer ons ende voer onse nacomelinghe. Ende omme die mere zekerhede So hebben wi ghebeden eersamighe luyden ende wisen den Commenduer nu ter tijt van sente Katrinen t Utrecht, haren Dieric van Hodenpijl nu ter tijt provisoer ende deken van rijnlant Ende heren mathise van der Borch persoenre van Delf, dat si desen brief mede bezeghelen willen mit horen zeghelen. Ende wi commenduyr van Sente Katrinen t Utrecht, here Dieric van Hodenpijl ende here mathijs van der borch, persoenre van Delf voirs., omme bede wille heren martijns, Commenduyrs voerghenoemt, hebben wi desen brief open bezeghelt mit onsen zeghelen. Ghegheven int jaer onsen heren duysent drie hondert een ende vijftich des zaterdaghes nae sente Margrieten daghe.

Na Heer Jan Van den Poel, van wien wij, sedert deze overeenkomsten gesloten waren, niets meer vernemen,

werd de kerk bediend door Heer Huygh Van Koudekerk, vermeld op St. Steffensdag (8 Aug.) 1351 [1]), die van 1341–1348 Commandeur was geweest te Haarlem; later door Heer Willem Busser, die als „Parochiepaap van Hazerswoude" vermeld wordt in eene verklaring van 1384 [2]), en in eene akte van St. Thomas-dag 1390 [3]), maar in het volgende jaar gestorven is, want kort na Paschen 1391 werd, naar aanleiding van eene hem gedane voordracht, door den Officiaal-Aartsdiaken van Utrecht, tot pastoor van Hazerswoude benoemd Heer Lambertus Van Westcappel, priester van de orde van St. Jan, bij eene brief van dezen inhoud: [4])

Officialis Archidyaconi Trajectensis Universis presbyteris, capellanis et clericis nobis subditis ad quos presens nostrum mandatum pervenerit Salutem in Domino sempiternam. Venerabili domino nostro archidyacono predicto seu nobis ipsius vices in hoc habenti et gerenti, discreto viro fratre Lamberto de Westcappel presbytero ordinis Sancti Johannis Jherosolimitani ad ecclesiam parochialem de Hazaertswoude, vacantem per mortem fratris Wilhelmi Buzer, ordinis predicti, ultimi rectoris ejusdem, a venerabili viro fratre Rutghero pauwels, sacre domus hospitalis Sancti Johannis Jherosolimitani Commendatore domus Sancte Katherine Trajectensis et Haerlemensis, vero, ut dicitur, dicte ecclesie patrono pro institucione canonica obtinenda curaque animarum et custodia reliquiarum ejusdem ecclesie, ipsi presentato committendum concessumque, dicto presentato super hujusmodi sua presentacione proclamacionibus debitis et consuetis ac citatis peremptorie coram discreto viro Domino Wilhelmo curato ecclesie in Boscoop cui vices nostras in hac parte commisimus donec eas ad nos duceremus revocandas Ad feriam terciam post dominicam cantate omnibus et singulis tam in genere quam in specie qui se dicto presentato aut sue presen-

---

1) Inventaris van het Archief der gemeente Leiden. 8°. (1863). Dl. I, bladz. 4.

2) l. c.

3) Mr. *A. J. Enschedé*, Inventaris van het Archief der stad Haarlem, 1e afdeeling, n° 1828; het stuk is nagenoeg verteerd en de inhoud onleesbaar.

4) Utr. Cart. N° 310.

tationi hujusmodi opponere vellent aut sua crederent interesse contra dictum presentatum ad opponendum eidem ostendendum et docendum de jure suo cum intimacione debita et consueta. Qua die nullus comparuit oppositor seu contradictor, unde nos hujusmodi negocium ad nos revocantes, prefatum fratrem Lambertum, consideratis in talibus considerandis, ad dictam ecclesiam admisimus et admittimus per presentes ipsum instituentes in eandem et investientes principaliter de eadem, curam animarum et custodiam reliquiarum ejusdem ecclesie sibi in Dei nomine committendo, recepto ab eodem fidelitatis et obediencie solito juramento. Quare vobis et cuilibet vestrum mandamus quatenus dictum fratrem Lambertum vel procuratorem suum ejus nomine in corporalem possessione vel quasi dicte ecclesie juriumque et pertinenciarum ejusdem, auctoritate nostra inducatis cum solempnitatibus debitis et consuetis, praecipientes parochialis ibidem ut eidem fratri Lamberto tamquam eorum vero curato in omnibus reverenter obediant et intendant. Sibique de ipsius ecclesie fructibus, redditibus et proventibus juribus et obvencionibus universis respondeant temporibus ad hoc positis et statutis. Receptis literis facimus vos presentium executores. Datum anno Domini M° ccc° xc° primo, feria quarta post dominicam Cantate [1]) hora prime continuata a feria tercia predicta.

Het moet in dien tijd te Hazerswoude niet aan geestelijke leidslieden ontbroken hebben, want behalve den pastoor Heer Lambertus Van Westcappel, wiens benoeming wij zoo even hebben medegedeeld, treffen we op Dinsdag na St. Luciendag 1391 als parochiepaap aan, Heer Jacob Van Tiel, en op St. Luciendag 1392 vinden wij er als vice-cureit Heer Aelbrecht Van Colcwijc. Zij worden beiden vermeld in eene uitspraak, rakende het bezit van twee morgen lands, besproken aan het Godshuis van Hazerswoude, en uitgevaardigd in den volgenden vorm. [2])

Ic broeder Aelbrecht van Colwijc vice-cureyt tot Haserwoud, make cont allen luden die desen brief zullen zien of horen lesen. Als dat ic ghesien heb enen ghansen ghehelen brief bezeghelt mit

---

1) De vierde Zondag na Paschen.

2) Inv. Arch. Haarlem. I° afd. N° 1829. St. Lucia = 13 December.

ghanse ende gheheel zeghelen der goeder luden nascreven ludende van woorde te woorde als hierna ghesereven staet: Wij Philip Janszoon, priester, provisoor ende deken van Rijnlant, Jacob van tiel, prochipaep van Haserswoud ende Willem heynenzoon, scout van Haserwoud, doen cont allen luden Als dat wi ghesceyden hebben mitten scotsetters van Haserswoud, Alse dirc melijs pouwels willamssoon, gherit boudewijnssoon, Reynout claessoon, kerstant willam gheritssoonssoon, Syman Wolfaertssoon ende Jong heyn. Tusschen den godshuusmeesters van den goetshuys weghen, Alse copnam Jacobszoon ende Jan Poorter ande een side, Ende die erfnamen van liisbet gheret fijensoons an die ander side, Alse dirc hebbensoon, Jan hebbensoon, claes hughensoon, willam Aelbertszoon voor sinen vader, dirc florijssoon voor een wijf tot sevenhusen Ende rissent, pieter nien ende Jacob oudelant, scout tot leyden voor coppellekijn ende Jan heynricxzoon daer dirc hebbensoon voorwaert, Ende is ons segghen Soe wie ons segghen niet en helde dat waer op een peyn van hondert ouder scilden ende op den ban nochtan so soude ons segghen voortghaen, Ende dit is ons segghen, dat dat goetshuys van haserswoud voornoomt hebben ende behouden sellen die twe morghen lants, die lijsbet gherit fijensoons besproken hadden den goetshuse voornoemt, Alinghe tot sinen vrien eyghen, Ende daervoor sellen die goetshuysmeesters alle jaer tot ewighen dagen gheven op alrezielendach den armen, daert wel an bestaet is bij hare consciencien een lib. hollants comans payment, Ende dit voorscr. lant is gheleghen op den slusesloot, ende waer dat sake datter yemant waer die dit segghen brake, dat waer op die peyne voorscr., dan soude hebben onse lieve gheduchtighe heren alse onse here van hollant ende die biscop van Utrecht die ene helfte, ende die segghers die ander helft, Ende om dat vaste ende ghestade blive, soe hebben wij Phylips Janssoon, priester, Jacop van tiel, prochipaep ende willem heynen, scout tot haserswoud voors., desen brief bezeghelt mit onsen zeghelen Int jaer ons heren dusent driehondert een ende tneghentich des dinsdaghes na sinte luciendach. Ende ic broeder Aelbrecht voors. omdat ic desen voornoemden brief ghesien heb alser voors. is, heb ic desen brief bezeghelt mit minen zeghel Int jaer ons heren MCCC twee ende tneghentich op sinte luciendach.

De vice-cureit Heer Aelbrecht Van Colcwijc moet later, wanneer is ons evenwel niet bekend, pastoor geworden

zijn, want in 1404 deed hij vrijwillig afstand en met de herderlijke zorg, welke hij varen liet, werd belast Heer Willem Van Boemel. Deze verbond zich, bij de nader te vermelden akte, gegeven Woensdag na St. Paulus bekeering (25 Januari) 1404, aan de Commanderij jaarlijks uit te keeren elf gendsche nobelen, gedurende den tijd, dat hij als pastoor van Hazerswoude in bediening zou zijn. Over hetgeen verder bepaald werd, oordeele de lezer zelf. [1])

Ic Willem van Boemel, priester, broeder van Sinte Johansoorden, doe kont allen luden ende bekenne met desen brieve, dat mi bevolen heeft Heer Willaem van Scoten, Commenduer des goodshuys van Sinte Johan tot Haerlem, bi consente heren aernt van Duvenen, Commenduer des goedshuys van Sinte Katrinen ende der belyen van Utrecht, die kerke ende kure van Hazaertswoude, mit horen tienden groot ende cleen, mit alle horen renten ende toebehoren, die ic regiere ende bewaren sel alse een goet cureyt sijn kerke sculdich is te regieren Ende ic sel voert meer den goodshuyse van Sinte Johan tot Harlem voerseit jaerlix wtreyken ende betalen ende commervri binnen dienselven goodshuyse leveren tot sinte maertijnsdaghe of binnen viertien daghen daerna anbegrepen, elf ghentsche nobel of die waerde daervoer, mer waer dat sake dat ic also onredelic levede ende mi niet also en regierde alse ic mit recht doen soude Ende mi di commenduer van Harlem, die dan in der tijt is, waerscuwede na ons ordens ghewoente ende ic mi dan niet en beterde also dat hem ende sinen convente condich waer ende hem onredelic dochte, zo zel ic hem die kerke van Hazaertswoude voirs. opgheven sijn beste mede te doen. Ende ic sel die huysinghe ende die hofstede in ghereke houden op minen cost also dat die onverderflic bliven. Voert waer dat sake datter enighe scattinghe in 't lant quame, geestelijc of waerlic, die nie in den lande ghesien en ware, dat soude mi die Commenduer van Haerlem op rechten bij twien broederen dat redelic ware. In oirconde deser dinghe so heb ic broeder Willaem voirghenoemt minen zeghel an desen brief ghedaen. Ende om die meerre vestenisse, so heb ic ghebeden eer-

---

1) Utr. Cart. N° 291.

zamen gheesteliken heren broeder Wouter Kijrskorf ende broeder Victor Vogel, pietanci-meyster, conventsbroeders des huys van Sinte Johans tot Haerlem, desen brief mit mi te beseghelen. Ende wi broeder Wouter ende broeder Victor voirghenoemt, om bede wille broeder Willaem van Bomel voirscr., so hebben wi onsen zeghele mede an desen brief ghedaen t ene oirconde. Ghegheven in 't jaer ons heren dusent vier hondert ende vier des woensdaghes na Conversio Pauli.

Deze overeenkomst was reeds voorafgegaan, aan de benoeming van den nieuwen pastoor door den Officiaal-Aartsdiaken van Utrecht, op Zaterdag na den Zondag Judica (Passie-Zondag) van het jaar 1404. Zie hier op welke wijze die benoeming werd openbaar gemaakt. [1])

Officialis Archidyaconi Trajectensis Universis presbyteris, cappellanis et clericis nobis subditis ad quos presens nostrum mandatum pervenerit Salutem in Domino sempiternam. Presentato alias Domino nostro Domino Archidyacono predicto seu nobis ipsius vices in hac habenti et gerenti honorabili viro fratre Wilhelmo de boomel, presbytero Trajectensis dyocesis ad ecclesiam parochialem de Hazerswoude dicte dyocesis, vacantem per liberam resignacionem discreti viri fratris Aelberti de Colcwijc ultimi rectoris ejusdem, A venerabili et religioso viro fratre Wilhelmo de Schoten, Commendatore domus Sancti Johannis in Harlem, hospitalis Jherosolimitanensis dicte dyocesis, vero ut dicitur dicte ecclesie patrono pro institucione canonica obtinenda curaque animarum et custodia reliquiarum sibi committendum concessumque dicto presentato super hujusmodi sua presentacione proclamacionibus debitis et consuetis ac citatis peremptorie coram venerabili viro domino Machelino Lyebaert curato in Zueterwoude cui vices nostras in hac parte commisimus, donec eas ad nos duceremus revocandas ad feriam quintam post dominicam qua cantabitur in ecclesia Dei pro introitu misse Judica me Deus [2]) omnibus et singulis tam in genere quam in specie qui se dicto presentato aut sue presentacioni hujusmodi opponere vellent aut sua crederent interesse contra dictum presentatum ad opponendum eidem ostendendum et docendum de jure suo cum intimacione debita et consueta. Qua die cum ejus debita

1) Utr. Cart. No 368. 2) Passie-Zondag.

continuacione nullus comparuit oppositor sive contradictor. Unde nos hujusmodi negocium ad nos revocantes, prefatum fratrem Wilhelmum in et ad dictam ecclesiam parochialem admisimus et admittimus per presentes. Ipsum instituentes in eandem et investientes presencialiter de eadem, curamque animarum et custodiam reliquiarum sibi committendum Recepto ab eodem fidelitatis et obedientie solito juramento Quare vobis omnibus et cuilibet vestrum mandamus Quatenus prefatum fratrem Wilhelmum vel procuratorem suum ejus nomine in corporalem possessionem vel quasi dicte ecclesie juriumque et pertinenciarum ejusdem auctoritate nostra inducatis cum solempnitatibus debitis et consuetis, praecipientes universis et singulis parochianis ibidem sub pena excommunicacionis, ut eidem fratri Wilhelmo tamquam vero curato ejusdem ecclesie in omnibus reverenter obediant et intendant. Sibique de ipsius ecclesie fructibus, redditibus, proventibus et obvencionibus universis prout ad ipsos et quemlibet eorum pertinet respondeant temporibus ad hoc debitis et consuetis. Receptis literis sigillatis facimus vos presentium executores, harum nostrarum testimonio literarum. Datum anno Domini millesimo quadringentesimo quarto feria sexta post Dominica judica continuata a feria quinta immediate precedente predicta.

Thans volgt wederom eene tijdruimte van acht-en-twintig jaren, dat wij niets van de parochie Hazerswoude vernemen en het is eerst in 1432, dat de dood van den pastoor Heer Zweder Groenwalt, inmiddels opvolger geworden van Heer Willem Van Boemel, die echter in 1409 nog pastoor was [1]), ter onze kennis komt, uit de hierachter volgende stukken namelijk, welke allen betrekking hebben op de benoeming tot pastoor te Hazerswoude van Heer Eghen Graet, uit de Commanderij te Haarlem. [2])

Nos frater gherardus de Schoten, comendator domus sancti Johannis in Harlem hospitalis Jherosolimitani, Trajectensis dyocesis Notum facimus universis quod ecclesiam parochialem in Haserswoude dicte dyocesis ad nostram collacionem sive presentacionem spectantem et ad presens per mortem discreti viri Zwederi Groenwalt, ultimi rectoris, vacantem, provido et circumspecto viro

1) Bijdragen Dl. VII, blz. 108. 2) Utr. Cart. N° 371, 311, 312.

fratri Egoni Graet, presbytero dicte dyocesis contulimus et presentis scripti tenore conferimus pure et simpliciter propter Deum, cum omnibus suis juribus, privilegijs, fructibus, obvencionibus et emolumentis ad ipsam spectantibus, presentantes ejusdem fratrem Egonem venerabili viro Domino Archidyacono Trajectensis vel ejus in hac parte vices habenti et gerenti pro institucione canonica dicte ecclesie et pacifica possessione ejusdem optinenda, rogantesque pro ipso et cum ipso dictum venerabilem virum dominum Archidyaconum Trajectensis aut ejus vices gerentem, ut eundem dominum seu fratrem Egonem in rectorem ejusdem ecclesie instituat et investiri faciat cum solempnitatibus ad hoc debite requisitis et in talibus fieri consuetis et solitis. In cujus rei testimonium presentes literas sigilli nostri appensione duximus communiri. Datum anno Domini millesimo quadringentesimo trecesimo secundo vicesima nona die mensis Januarii.

Officialis Archidyaconi Trajectensis. Omne bonum pro salute Amice carissime vobis committimus et mandamus quatenus si sabbato post dominicam letare proxime venturam vel interim nullus coram vobis comparuerit oppositor sive contradictor, Extunc literas nostras presentibus interclusas, discreto viro domino Egoni Graet presbytero, nobis ad ecclesiam parochialem de Hazerswoude presentato, graciose tradatis. Et si in dicto termino vel interim aliquis coram vobis comparuerit oppositor sive contradictor Extunc literas nostras, vestro sigillo firmiter interclusas nobis Archidyacono remittatis ...... [1]) tamen coram nobis ad procedendum in hujusmodi opposicionis causa ..... [1]) Valeto scripsi feria quinta post dominicam Esto michi. [2])

Officialis Archidyaconi Trajectensis Universis presbyteris, capellanis et clericis nobis subditis ad quos presens nostrum mandatum pervenerit Salutem in Domino sempiternam, Presentato alias Domino nostro Domino Archidyacono predicto seu nobis ipsius vices in hoc habenti et gerenti discreto viro fratre Egone Graet presbytero ad ecclesiam parochialem de Haserswoude, dyocesis et archidyaconatus Trajectensis, vacantem ad presens per mortem Zwederi Groenwalt ultimi dum vixit rectoris ejusdem a religiosi viro fratre Gerardo de Schoten, Commendatore domus Sancti Johannis in Harlem hospitalis Jherosolimitani dicte dyocesis, vero ut dicitur dicte ecclesie patrono, pro institucione canonica ad ean-

1) Onleesbaar. 2) Zondag Quinquagesima.

dem a nobis obtinenda curaque animarum et custodia reliquiarum dicte ecclesie ipsi presentato committendum concessumque dicto presentato super hujusmodi sua presentacione proclamacionibus debitis et consuetis ac citatis peremptorie ad opidum de Leyden coram venerabili viro domino ghijsberto Heerman, Canonico Trajectensis cui vices nostras in hac parte commissimus donec eas ad nos duceremus revocandas ad sabbatum post dominicam letare infratactam, omnibus et singulis tam in genere quam in specie qui se dicto presentato aut sue presentacioni hujusmodi opponere vellent aut sua crederent interesse contra dictum presentatum, Ad opponendum eidem ostendendumque et docendum de jure suo cum intimacione debita et consueta. Qua die citacionis cum eidem debita continuacione adveniente, nullus coram dicto domino commissario comparuit oppositor sive contradictor. Unde nos hujusmodi negocium ad nos revocantes, consideratis in talibus considerandis prefatum dominum Egonem ad dictam ecclesiam admisimus et admittimus per presentes, ipsum instituentes in eandem et investientes presencialiter de eadem, curam animarum et custodiam reliquiarum dicte ecclesie sibi in nomine Domini committendo, recepto prius ab eodem fidelitatis et obedientie solito juramento Quare vobis et cuilibet vestrum districte praecipientes mandamus quatenus prefatum dominum Egonem vel procuratorem suum ejus nomine in corporalem possessionem vel quasi dicte ecclesie juriumque et pertinenciarum ejusdem, auctoritate nostra inducatis cum solempnitatibus debitis et consuetis, Praecipientes insuper omnibus parochianis ibidem sub pena excommunicacionis ut eidem Domino Egoni de cetero tamquam dicte ecclesie vero curato in omnibus fideliter obediant et intendant, sibique de fructibus et redditibus, proventibus, juribus et obvencionibus universis ejusdem respondeant ac responderi faciant temporibus positis et statutis. Rescribatis literis sigillatis vos presentium executores. Datum anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo secundo sabbatho post dominicam letare predicto hora vesperarum indicio soluto.

De pastoors, die in de verschillende aan de Commanderij onderhoorige parochien geplaatst werden, vonden in de pastorijen het huisraad dat zij behoefden, en dit was inderdaad noodzakelijk, want gewoonlijk waren de herders der gemeenten, conventualen uit de Commanderij te Haarlem, die persoonlijk niets bezaten. Zoo was het in andere

parochien en in dier voege ook te Hazerswoude, waar Heer Eghen Graet in 1432 aantrof wat hij niet kon ontberen en van het door hem in gebruik genomene, een Inventaris opstelde, welke hier wordt medegedeeld.

Item dit is alsulc huysraet ende inboel als broeder Gerijt van Schoten, commenduer des goed-huys van Sint Jan tot Harlem overghelevert heeft broeder Eghen Graet mitter kercken van Hazaertswoude den huys toebehorende. Ende des sijn twee scedelen die een wt die ander ghesneden alleen sprekende:

Item in den eersten een sulveren cruusen.
It. vijf sulveren lepelen.
It. ix paer slaeplaken so goet so quaet.
It. vijf bedden.
It. tien oircussen.
It. vijftien sitcussen soo goet so quaet.
It. tien dwalen.
It. seven tafellaken.
It. achte dekenen ende twee tsaerdsen.
It. vijf tinnen kannen.
It. twee cleyn vleschen.
It. xii platelen.
It. xi moescuttelen.
It. xiii sausieren.
It. vier soutvaten.
It. drie tinnen candelaers.
It. twee matalen kandelaers.
It. een yseren kandelaer.
It. drie beckenen en een watervat.
It. drie coperen potten.
It. een ijseren potdecsel.
It. twee ijseren speet.
It. een ijseren pan ende een coperen pan.
It. twee ijseren tanghen.
It. twee ijseren roesteren.
It. een visel.
It. een cruutzeve.
It. een treeft ende een brander.
It. drie vispaen.
It. een hangijser.
It. een hael.
It. vier kisten.
It. drie sijden specks.
It. een scapprade.
It. twee tafelen ende een paer scraghen.

Zeven jaren slechts bleef Heer Eghen Graet, pastoor te Hazerswoude, want in 1439 deed hij vrijwillig afstand. Reeds vroeger is er opgewezen [1]), dat de herders elkander nog al dikwijls afwisselden en dat van tijd tot tijd de een plaats maakte voor den ander, 't zij nu eens de pastoor

1) Heemskerk: in Dl. IV, blz. 253 der Bijdragen.

zich beter in het Convent op zijne plaats gevoelde dan in eene pastorale bediening, dan weder de Cureiten van de vier aan de Commanderij behoorende kerken, hunne standplaatsen met elkaer ruilden. Of eene dergelijke reden Heer Eghen Graet er toe bracht, om zijne Parochie vaarwel te zeggen, is ons niet bekend, maar wel, dat de Commandeur bij zijn hierna volgenden brief van 5 December 1439 tot pastoor voordroeg Heer Dirc Moer, alias Van Boemel, destijds pastoor van Zoeterwoude. [1])

Nos Frater Gerardus de Schoten, Commendator domus Sancti Johannis in Haerlem hospitalis Jherosolimitani Trajectensis Dyocesis notum facimus Universis, Quod ecclesiam parochialem in Haserswoude dicte dyocesis ad nostram collacionem sive presentacionem spectantem et ad presens per liberam resignacionem discreti viri fratris Egonis Graet, ultimi rectoris ejusdem, vacantem, provido et circumspecto viro fratri Theodorico Moer, presbytero predicti ordinis nostri, contulimus et presentis scripti tenore conferimus pure et simpliciter propter Deum cum omnibus suis juribus, privilegiis, fructibus, redditibus, obvencionibus et emolumentis ad ipsam spectantes, presentantes eundem fratrem Theodoricum Venerabili viro Domino Archidyacono Trajectensis vel ejus vices in hac parte gerenti et habenti pro institucione Canonica dicte ecclesie et pacifica possessione ejusdem optinenda Rogantesque cum ipso et pro ipso dictum venerabilem virum et dominum Archidiaconum Trajectensis aut ejus vices gerentem seu habentem, ut eundem fratrem Theodoricum in rectorem ejusdem ecclesie instituat et investiri faciat cum solempnitatibus ad hoc debite requisitis et in talibus fieri solitis et consuetis. In cujus rei testimonium presentes literas sigilli nostri appensione duximus communiri. Datum anno nativitatis Domini Millesimo quadringentesimo Tricesimo nono Quinta die mensis Decembris.

Bij de weldra gevolgde benoeming van den voorgedragen priester, gaf deze eene in die dagen gebruikelijke verklaring af, omtrent het beheer der kerk en de daaraan verbonden inkomsten. In 1404 moest de pastoor van

---

1) Utr. Cart. N° 292.

Hazerswoude, den Commandeur te Haarlem jaarlijks elf gendsche Nobelen uitkeeren, thans werd daarover gezwegen, maar overeengekomen, dat de korentienden voor den Commandeur beschikbaar bleven. Zie hier het accoord. [1])

Ic broeder Diric moer, priester sinte Jans oirden, doe kond allen luden ende kenne mit desen brieve, dat mij heer gerijt van Schoten, commeduer des goedshuys van Sinte Jan binnen Haerlem bevolen heeft die kerck ende die cure van Hasaerswoude mit alsulken landen, renten ende mit alsulke papeliker proven als heer egen, mijn voirvader dair plach te hebben ende niet anders meer dair of te eysschen of te hebben van enighen tienden clein of groot van coerntiende, dan here egen voers. mijn voervader ghehadt heeft. Ende die coerntiende sal die commedeur an hem houden sijnen vrijen wille mede te doen sonder enich toeseggens van mij ende nyet dair of te eysschen of te begeren. Ende hebbe geloift ende gelove met desen brieve dair of alle precare ende claerliken alle ongelt off te betalen, Voirt so sal ic die kerck, die cure ende mij selven regieren in geesteliker toecht, dat onse oirde noch onse goidshuys van Hairlem voirs. dair of gheen schade of scande en crighe. Ende gelove noch den voirs. heren gerijt van Schoten, Commenduer, ghehoersaem te wesen ende trou ende der gemenen oirden in allen zaken ende punten, als een goet broeder sculdich is te doen sijnen oversten bij mijn cruys ende mijn oirden, Voert waert zake, dat ick also onredeliken levede ende mij niet en regierde als ic soude ende sculdich ben te doen ende den commenduer mitten convent dochte onredelic te wesen ende niet also hoiren, so hebbe geloeft ende love mit desen brief, dat ic den commenduer voirs. die kerck van Hazaertswoude opgeven vrij ende onbecommert van enigen sculde sijnen vrijen wille mede te doen ende daer een ander setten, die hij wil. Ende gelove die husinge ende hoffstede te houden in goeden gerake ende timmert op mijnen coste. Ende al dese voirs. punten heb ic broeder Dirc voirn. geloift te houden ende love mit desen jeghenwoerdighen brief op mijn oirde ende mijn cruus. In oirconde der waerheit hebbe ic mijn zegel hier beneden op spacium des briefs gedruct. Int jaer ons heren Dusent vierhondert neghen ende dertich op Sinte Thomasdach den heylighen apostel.

---

1) Utr. Cart. No 642.

Des anderendaags na St. Catharinen 1441 (27 Nov.), had de Aartsdiaken van het Utrechtsche Bisdom wederom eene uitroeping over een pastoor van Hazerswoude te bevelen, want na slechts tweejarig verblijf had Heer Dirc Moer, alias Van Boemel, voor zijne bediening vrijwillig bedankt en nu was het Heer Dirc Niclaess. uit de Commanderij te Haarlem, die voorgedragen en later tot pastoor benoemd werd, gelijk blijkt uit de stukken welke hier worden medegedeeld. [1])

Officialis Archidyaconi Trajectensis, Universis presbyteris, capellanis et clericis nobis subditis ad quos presens nostrum mandatum pervenerit Salutem in Domino, presentato Domino nostro domino Archidyacono predicto seu nobis ipsius vices in hoc habenti et gerenti discreto viro fratre Theodorico Nycolai Ordinis Sancti Johannis Jherosolimitani conventus et domus Harlemensis Trajectensis dyocesis, ad ecclesiam parochialem de Hazaertswoude vacantem ad presens per liberam resignacionem fratris Theodorici Moer alias de Boemel predictorum ordinis et conventus ac domus, ultimi rectoris ejusdem, A religioso viro fratre Gerardo de Schoten, commendatore domus Sancti Johannis in Harlem predicte, vero ut dicitur dicte ecclesie patrono, pro institucione canonica ad eandem a nobis obtinenda curaque animarum et custodia reliquiarum dicte ecclesie ipso presentato committendum Nos vero juxta doctrinam apostoli nemini cito manus imponere volentes, vobis igitur et cuilibet vestrum supradictis in virtute sancte obediencie districte praecipiëntes, mandamus, quatenus accedentes ad dictam ecclesiam parochialem inibi palam et publice proclametis et intimetis duobus diebus festivis et uno non festivo a se distante, prefatum fratrem Theodoricum sic nobis fore presentatum Citantes nychilominus peremptorie coram nobis Trajecti ad consistorium nostrum judiciale ibidem ad sabbatum post festum purificacionis beate Marie Virginis proxime venturam, omnes et singulos tam in genere quam in specie qui se dicto presentato aut sue presentacioni hujusmodi opponere voluerint aut sua crediderint interesse contra dictum presentatum, Ad opponendum eidem ostendendumque et docendum de jure suo cum intimacione debita et consueta

1) Utr. Cart. No 376, 372, 377 en 606.

Nomina vero opponencium si qui fuerint et dies vestrarum proclamacionum ac quae alia in premissis feceritis nobis literis vestris presentibus transfixis liquide rescribatis vos presencium executores. Datum anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo primo feria secunda post festum Sancte Katherine Virginis et Martyris.

Ic broeder Dirc claesz. priester van Sinte Jansorden, doen cond allen luden mit desen open brief, dat mij bevolen heeft broeder gerijt van Schoten, commenduyer des goodshuys van Sinte Jan te Harlem, die kerke ende die cure van Haserswoude met alsulken lant, renten ende sulke papelike proven als heer eghen graet ende heer dirc moer mijn voervaders daer plaghen te sitten, behoudelic dat die commenduyer voirs. an hym houden zel, die tiende, van koern sijnen vrijen wil mede te doen sonder enich toesegghen van mij. Ende niet anders dair boven te eyschen of te begheren, ende hebbe gheloeft ende loef daer off alle precare ende claerliken allen ongelt of te betalen, Voert so sel ic die kerke of die cure ende mij selven regieren in gheesteliken tucht, dat die oirde noch dat huys van Haerlem voirs. daer gheen scande noch scade of en krighe. Ende ic heb gheloeft den voirs. broeder gherijt, commenduyr, ende den ghemenen oirden trou ende ghehoersaem te wesen in allen zaken als een goet broeder sculdich is te doen sinen oversten, bij mijn cruys ende mijn oirden, Voert waert dat ic also onredelike levede ende mij niet en regierde als ic doen soude, Ende den commenduyr mitten convent dochte onredelick te wesen, so sel ic hun die kercke van Hazerswoude voirs. opgeven sond' enich scoude sijnen vrijen wil mede te doen. Ende ic sal die huysinghe ende die hofstede in gueder gereke houden op mine cost. Ende dese voirs. punten heb ick broeder Dirc claesz. voirs. geloeft te houden ende loef op mijn oirden ende mijn cruys wel na mijn vermoghen. In oirconde der waerheit soe hebbe ic broeder Dirck claesz. gebeden den eerbaren gheesteliken broederen Heere claes van Schoenhoven, prior des voirs. goodshuys van sint Jan ende heer Dirck Moer desen brief over mij te zeghelen want ic selver gheen zeghel en hebbe. Ende wij heer claes van Schoenhoven ende here Dirc Moer mijn broeder, omme bede wil van Heere Dirck claessoen, so hebben wij desen brief bezegelt int jaer ons heeren dusent vierhondert een ende veertich ipso die lazari.

Venerabili viro Domino praeposito seu Archidyacono Trajectensis aut ejus officii vices suas gerenti. Ego Heynricus filius gerardi frater ordinis minorum et monachus professus in Gouda, presbyter nunc temporis in Haserswoude residens. Salutem et obedienciam in mandatis, noveritis me vestrum mandate cui hac mea presens cedula est transfixa fideliter fuisse executum, videlicet duobus festivis diebus et uno non festivo a se invicem distantibus in ecclesia de Hazaertswoude infra missarum solempnia, primo dominica die ante nativitatem Domini, 2º feria quinta ante ephiphaniem Domini, 3º ipso die ephiphanie, dictum Dominum Theodoricum vobis fuisse a venerabili et religioso viro fratre Gerardo de Schoten, Commendatore domus Sancti Johannis in Harlem presentatum. Citantes insuper coram vobis Trajecti ad sabbatum post purificacionis virginis gloriose proxime venturum, omnes dicto presentato opponere volentes, et alias per omnia sicuti a vobis recepi in mandatis quae omnia et singula vobis significo per presentes. In cujus rei testimonium ex quo proprium sigillum non habeo rogavi scultetum de Westveen et Buskoop et Hasertswoude cujus nomen est Hugo Hermanni cedulam istam sigillo suo appendi. Et ego Hugo Hermanni ob rogatum religiosi viri fratris Heynrici sigillum meum proprium presentibus duxi apponendum. Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo secundo, 3ª die post ephiphaniem Domini.

Officialis Archidyaconi Trajectensis Universis presbyteris, capellanis et clericis nobis subditis ad quos presens nostrum mandatum pervenerit Salutem in Domino. Presentato alias Domino nostro domino Archidyacono predicto seu nobis ipsius vices in hoc habenti et gerenti discreto viro fratre Theodorico Nycolai, ordinis Sancti Johannis Jherosolimitani conventus et domus Harlemensis Trajectensis Dyocesis, Ad ecclesiam parochialem de Hazaertswoude, vacantem ad presens per liberam resignacionem fratris Theodorici Moer alias de Boemel, predictorum ordinis et conventus ac domus ultimi rectoris ejusdem, a religioso viro fratre Gerardo de Scoten, commendatore domus Sancti Johannis in Haerlem predicte, vero ut dicitur dicte ecclesie patrono, pro institucione canonica ad eandem a nobis obtinenda curaque animarum et custodia reliquiarum dicte ecclesie ipsi presentato committendum concessisque dicto presentato super hujusmodi sua presentacione proclamacionibus debitis et consuetis ac citatis peremptorie coram nobis Trajecti ad consistorium nostrum judiciale ibidem ad sabbatum post festum

purificacionis beate Marie virginis infrascriptis omnibus et singulis tam in genere quam in specie, qui se dicto presentato aut sue presentacioni hujusmodi opponere vellent aut sua crediderint interesse contra dictum presentatum ad opponendum eidem ostendendumque et docendum de jure suo cum intimacione debita et consueta. Qua die citacionis cum debita continuacione adveniente nullus coram nobis comparuit oppositor aut contradictor, Unde nos consideratis in talibus considerandis, prefatum Theodoricum ad dictam ecclesiam, admisimus et admittimus per presentes, ipsum instituentes in eandem et investientes presencialiter de eadem, curam animarum et custodiam reliquiarum dicte ecclesie sibi in Dei nomine commitentes, recepto prius ab eodem fidelitatis et obediencie solito juramento. Quare vobis et cuilibet vestrum districte praecipientes mandamus, quatenus dictum fratrem Theodoricum filium Nycolai vel procuratorem suum ejus nomine in corporalem possessionem vel quasi dicte ecclesie juriumque et pertinenciarum ejusdem, auctoritate nostra inducatis cum solempnitatibus debitis et consuetis, praecipientes insuper universis et singulis parochianis et subditis ibidem sub pena excommunicacionis ut eidem fratri Theodorico Nycolai tamquam dicte ecclesie vero curato in omnibus et singulis fideliter obediant et intendant, sibique de ipsius fructibus, redditibus, proventibus, juribus et obvencionibus universis respondeant et responderi faciant temporibus ad hoc positis et statutis. Receptis literis sigillatis vos presencium executores. Datum anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo secundo sabbato post festum purificacionis beate marie virginis predicte hora vesperarum indicio soluto.

De parochien in het Utrechtsche Bisdom, moesten te dier tijde, en zeker ook vroeger en later, schatting opbrengen voor de Kathedraal-kerk van St. Maarten te Utrecht, en het schijnt, dat de pastoor van Hazerswoude daarin achterlijk was gebleven, hij werd althans door de Provisoren en Dekens van Rijnland over betaling aangesproken en toen deze op zich wachten deed, met den ban getroffen. Doch de Vicaris van Rudolph Van Diephout, Bisschop van Utrecht, kwam tusschenbeiden en verklaarde, dat deze zaak enkel tot de kennisneming van het kapittel der Stichtsche kerk behoorde, als daarmede uit-

sluitend door den Heiligen Stoel belast, en dientengevolge werd bij den volgenden brief, gegeven daags voor St. Odulph (13 Juni) 1445, de pastoor van Hazerswoude, Heer Dirc Niclaess. vrijgemaakt van de over hem uitgesproken straffen. [1])

Gerardus de Randen Canonicus Trajectensis ac Vicarius Reverendissimi in Christo patris et Domini Domini Rodolphi Episcopi nec non officialis Archidyaconi Trajectensis, Universis presbyteris, capellanis et clericis nobis subditis Salutem in Domino. Quoniam provisor et decanus noster Rijnlandie se de certis causis et juribus fabrice ecclesie Trajectensis quarum cogniciones ad venerabiles dominos capituli Trajectensis, executores ad hec a sancta sede apostolica specialiter deputatos, solum spectant se licet nulliter intromittentes, honorabilem virum Dominum Theodoricum curatum in Hazaertswoude pro certis juribus et reportacionibus Sancti Martini solum ad dictam fabricam spectantibus et illorum occasione per certas suas pretensas literas monuerunt et excitaverunt, quas nos illarum nullitate manifesta considerata, declaravimus et tenore presencium declaramus nullius fuisse roboris aut momenti, dictum Dominum Theodoricum ab hujusmodi pretensa summa excommunicacione quatenus indigeat ad cautelam absolvimus absolutum publice nuncietis et teneatis nostrarum testimonio literarum. Datum anno Domini millesimo cccc° quadragesimo quinto in profesto Sancti Odulphi confessoris sub sigillo officialitatum curie et archidyaconati Trajectensis.

Het schijnt, dat Heer Dirc Niclaess. meer aan hetzelfde euvel mank ging, want in 1447 was hij wederom in gedingen met de kerkelijke overheid gewikkeld, misschien wel over niet betaalde schattingen, en wij weten met zekerheid, dat dergelijke redenen in 1457 aanleiding gaven om de tusschenkomst noodig te maken van het geestelijk hof te Utrecht, zooals blijkt uit de stukken, welke hier worden medegedeeld. [2])

---

1) Utr. Cart. N° 608.

2) 〃 〃 〃 607 en 605.

Officialis curie Archidyaconi Trajectensis Universis presbyteris, capellanis et clericis nobis subditis Salutem in Domino Vobis et cuilibet vestrum in virtute sancte obediencie ac sub pena suspencionis et excommunicacionis districte praecipientes mandamus, quatenus accedentes quo propter hoc fuerint accedendum et accedere fueritis requisiti seu alter vestrum fuerit requisitus, citatis coram nobis Trajecti ad diem et horam competentes et ad latoris presentium voluntatem procuratorem fiscalem officii Domini provisoris et decani juris rijnlandie ac eundem dominum provisorem et decanum si sua crediderit interesse contra honorabilem et religiosum virum Dominum Theodoricum Nycolai, ordinis Sancti Johannis Jherosolimitani, curatum ecclesie parochialis in Hazaertswoude, cum omnibus et singulis instrumentis quibus utuntur seu uti intendunt contra dictum dominum Theodoricum Ad videndum et audiendum quanta fides eisdem sit adhibenda ac ulterius procedendum et procedi videndum et audiendum supra ipsis et aliis, in negocio principali hujusmodi prout jurium fuerit et ordo dictaverit rationis, Cum intimacione debita et consueta atque tali quae si in tercia citacione hujusmodi coram nobis comparere non curaverit. Nos eundem Dominum Theodoricum ad cautelam a simili excommunicacione si de aliqua appareat per eundem Domiuum provisorem et decanum lata, absolvere curabimus et ulterius procedere prout de jure, diem vero citacionis et quid alias in premissis feceritis nobis literis presentibus transfixis aut alius liquide rescribatis vos presentium executores. Datum anno Domini Millesimo cccc° quadragesimo septimo sabbato post festum sancte Scolastice virginis.

Petrus de Gouda Canonicus Trajectensis, procurator sive magister fabrice ejusdem ecclesie Trajectensis, presbyteris in Hazaertswoude ac universis presbyteris, capellanis, clericis et notariis publicis quibuscunque, Salutem in Domino sempiternam. Vobis mandamus quatenus Dominum Theodoricum filium Nycolai presbyterum curatum ecclesie parochialis de Hazaertswouda, quem ex commissione speciali nobis per reverendissimum in Christo patrem et Dominum Dominum Davidem de Burgondia episcopum Trajectensis desuper facta ab excommunicacione scita in eum, auctoritate venerabilis Domini officialis Trajectensis lata pro eo, qua auctoritate ejusdem Domini officialis sepe et sepius caritative monitus ut nobis tamquam procuratori fabrice predicte de reportatis beati Martini per eum tribus annis jam proxime praeteritis recollectis satisfaceret, id facere recusavit, presentibus absolvimus sic

absolutum publice nuncietis et teneatis injuncta eidem pro modo culpe poenitentia salutari. Datum Hairlem sub sigillo fabrice predicte Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo mensis Octobris die quarta.

In 1463 was er, ten behoeve van den pastoor van Hazerswoude wederom eene bemiddeling van goede mannen noodig, thans echter niet voor belangen der parochie, maar tot beslechting van eenige geschillen, die gerezen waren over de scheiding der nalatenschap van de moeder van Heer Dirc Niclaess. Wij vernemen, dat zijn aangehuwde broeder Heer Willem Jacobss, die pastoor van Noordwijk was, een grooter gedeelte in de achtergelaten bezittingen te eischen had, en in dien zin luidde dan ook de uitspraak van den Domproost van Utrecht en van den Landcommandeur van Sint Catrijnen in de hoofstad van het Sticht Wij geven hier eene plaats aan hunne beslissing in deze zaak, die van 14 Mei 1463 dagteekent. [1])

Wij ghijsbrecht van Brerode Domproest t Utrecht ende proest Sinte Danaes tot brugghe etc. Ende broeder Engbrecht van Foreest, ballier ende lantcommenduer van sinte Katrijnenhuyse sinte Jansoirden t Utrecht, doen cond allen luden, Also broeder Dirck Claesz. priester sinte Jans oirden, pastoer van Haserswoude aen die ene ende meister Willem Jacopsz. priester, cureyt van Noirtwijck aen dandere sijden, aen ons tweeen voirg. alinge ende al ghebleven zijn ende aen onsen handen beloeft ende verpeent hebben bij eenre penen in dat instrument van den gheblijf begrepen ende hierna verclaert sel werden. Alle sulke ghescillen ende twysten als sij beide onderlinghe tot desen daghe toe ghehadt hebben, roerende van erfnisse hem an beyden sijden van hore beyder ouderen anbestorven ende bysonder roerende van des voirs. meister Willems moeder erve, dien god ghenadich sij, noch ghemeen ende ongesceiden leggende in den heelen boel, bij des voirs. meister Willems vader ende here Dircx moeder, beyde saligher ghedachten in haren laetsten leven after ghelaten, ende voert van allen anderen saken, twysten ende gheschillen hier wt sprutende,

1) Utr. Cart. N° 378.

So ist dat wij die pertijer voirgen. aen beyden zijden eerst ghehoert ende alle saken wel doersien Een seggen ende een mynlick gesceit tusschen den pertijen voirg., dair teghenwoerdich wesende, eendrachtelic gheseit ende wtghesproken hebben In manieren hierna volghende Te weten, dat die voirs. meester Willem, pastoer voirg., voir sijnre moeder erve, die god ghenadich sij, vten helen boel van zijnen vader ende here Dircx moeder beide after gelaten, voir wtnemen ende hebben sel twee hondert guilhelmusche scilden, twintich stuvers voir elcken scilt voirs. gerekent, eer heere Dirck voirs. in den selven boel eenichsyns comen ofte enighe deilinghe dair of eyschen of hebben sal, Welke twee hondert guilhelmusche scilden heer Dirck voirg. den selven meester Willem volcomelic bewijsen ende wel versekeren sal tot sinen wille tusschen dit ende viertien daghe na beloken pynxten naestcomende, an den besten ende gereetsten goeden van den heelen boel voirs., 't sij an lande, gelde of husinghe ende hoofstede, ende daer sel meester Willem voirg. sijnen koer of hebben, waer an hij die alreliefste bewesen ende versekert heeft, welke bewijsinghe ende versekeringhe van den twee hondert wilhelmus scilden voirs. alsoe ghedaen wesende, sullen alsdan meyster Willem ende here Dirck voirs. beyde, binnen den voirs. tijt, voirt alle andere gueden, roerende ende onroerende, den voirs. boel ende erfnisse anclevende, mynlick teghen malckander deilen ende boelrecht daer of pleghen bij goede mannen, die sij aen beyden zijden daertoe nemen sellen, ende elc van hem beyden den anderen vertícht dair of doen, na den rechte van den lande daer dese boelsceidinghe ghescien sal ende den boel ghelegen is. Ende hiermede sellen die voirs. meyster Willem ende heer Dirck an beiden zijden van alle desen twisten ende ghescillen voirs. ende van der alinghe erfnisse voirs. vruntlick gesceiden ende wel verenicht bliven sonder malckander enighe moinisse, cost of scade meer dair om te doen of te laten ghescien in enigerwijs. Alle dinc sonder arghelist Welke onse segghen ende punten alle voirs., meester Willem ende heer Dirck voirg. ende elcx van hem aldus volcomelic houden ende volbrengen sellen als voirs. staet, op die verbuernisse van der pene van vijftich pont groet vlaems gelts, daer dat een derdendeel of wesen sal of die peen verboert worde, tot behoef des heren van den lande daer dese eerfnisse gheleghen is, dat ander derdendeel tot behoef ons heren van Utrecht, ende dat derde derdendeel tot behoef der gheeure die dit segghen houden ende volcomen sal Ende nochtan soude onse seggen in allen sijnen

punten voirs. ghehouden worden ende in waerde bliven, Ende waert saeck dat meester Willem ende Heer Dirck naemaels enighe twyst of ghescille hier om creghen, dat houde wij alle tijt tot onser verclaringhe die sij beide dan dair of an ons versoeken horen, ende houden sellen op die pene voirs. Des so sal meyster Willem voirs. na sinen redeliken vermaninghen sonder sijnen hinder, cost ofte scade heren Dirck voirg. behulpelick ende vordelic wesen in allen zaken dair heren Dirck des begheren of behoeven zal. In kennisse der waerheyt so hebben wij seggers voirg. elcx onsen zegel aen desen brief doen ende hyeten hanghen. Ende deser brieve sijn twee alleens houdende dair die voirs. meyster Willaem ende Heer Dirck elcx een of hebben. Gegeven opten viertiensten dach in der maent van meije in 't jaer ons heren dusent vierhondert drie ende t sestich.

Wij hebben te Hazerswoude nog geen pastoor ontmoet, die zoolang de bediening bleef waarnemen als Heer Dirc Niclaess.; hij toch was er reeds sedert 1441, maar nadat hij ruim dertig jaren als het geestelijk hoofd der parochie gearbeid had, volgde in 1474 zijn dood, en moest er naar een ander herder der gemeente worden omgezien. De Commandeur begiftigde den priester Heer Symon Janss. Van Gisp, uit het klooster te Haarlem, met de opengevallen kerk, en tot het verkrijgen der bevestiging van deze, werd aan den Aartsdiaken van Utrecht, het gewone verzoek gericht en vooraf moesten de akten uitgegeven worden, welker inhoud hier medegedeeld wordt. 1)

Pateat universis presentia visuris et audituris Quod nos frater Nycolaus de Schoten, ordinis sacre domus hospitalis sancti Johannis Jherosolimitani, Commendator domus Sancti Johannis Harlemensis, Trajectensis Dyocesis, ecclesiam parochialem de Hazaertswoud ad presens nostre collacioni seu presentacioni per mortem fratris Theodorici Nycolai dicti quondam ordinis ultimi dum vixit rectoris ejusdem, vacantem, dilecto nobis in Christo frater Symon Johannis de Gisp, domus et ordinis praedictorum presbytero contulimus et conferimus per presentes, presentantes eundem circumspecto viro

1) Utr. Cart., No 397, 398 en 399.

et domino Domino Archidyacono Trajectensis seu ejus vices gerenti, pro cura animarum et custodia reliquiarum dicte ecclesie de Hazerswouda eidem fratri Symoni in Dei nomine committendis. Datum sub sigillo nostro presentibus in testimonium praemissorum appenso Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo quarto decima die mensis Augusti.

Officialis Archidyaconi Trajectensis judex, universis et singulis presbyteris, cappellanis, clericis et notarijs publicis, quibuscunque nobis subditis et eorum cuilibet in solidum ad quem vel ad quos presens nostrum mandatum pervenerit Salutem in Domino sempiternam. Presentato Domino nostro Domino Archidyacono predicto seu nobis ipsius vices in hoc habenti et gerenti, religioso viro fratre Symone Johannis de Gisp, domus hospitalis Sancti Johannis Jherosolimitani Harlemensis Trajectensis dyocesis presbytero ad ecclesiam parochialem de Hazertswoud dicte dyocesis et Archidyaconatus Trajectensis Ad presens per mortem quondam religiosi viri fratris Theodorici Nycolai, ejusdem domus ultimi dum vixit rectoris ejusdem aut alius qualitercunque vacantem A religioso ac venerabili viro fratre et domino Nycolao de Schoten, ordinis dicte sacre domus hospitalis Sancti Johannis Jherosolimitani commendatore Harlemensis, vero ut dicitur dicte ecclesie parochialis patrono, pro institucione canonica ad eandem a nobis obtinenda curaque animarum et custodia reliquiarum ejusdem ecclesie parochialis ipsi fratri Symoni presentato committendum. Nos vero, juxta doctrina apostoli, nemini cito manus imponere volentes Vobis et cuilibet vestrum in virtute sancte obedientie districte praecipientes mandamus, quatenus accedentes ecclesiam parochialem de Hazertswouda antedictam inibi palam et publice proclametis et intimetis duobus diebus festivis et uno non festivo a se distante prefatum fratrem Symonem sic nobis fore presentatum Citantes nychilominus peremptorie coram honorabili viro decano nostro rynlandie cui vices nostras in hac parte committimus, donec eas ad nos duxerimus revocandas Ad diem sabbati post festum nativitatis beate marie virginis gloriose proxime venturam Omnes et singulos tam in genere quam in specie qui se dicto presentato aut sue presentacioni hujusmodi opponere voluerint aut sua crediderint interesse contra dictum presentatum ad opponendum eidem ostendendumque et docendum de jure suo cum intimacione debita et consueta Nomina vero opponencium si qui fuerint et dies vestrarum proclamacionum ac quae alia in premissis feceritis

dicto nostro commissario literis vestris presentibus transfigendis liquide rescribatis vos presencium executores. Datum Anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo quarto die sabbati post festum Bartholomei apostoli.

Officialis Archidyaconi Trajectensis judex Universis et singulis presbyteris, capellanis, clericis et notarijs publicis quibuscunque nobis subditis et eorum cuilibet insolidum ad quem vel ad quos presens nostrum mandatum pervenerit Salutem in Domino, presentato alias Domino nostro Domino Archidyacono predicto seu nobis ipsius vices in hac habenti et gerenti Religioso viro fratre Symone Johannis gisp, domus hospitalis Sancti Johannis Jherosolimitani Harlemensis Trajectensis dyocesis presbytero, Ad ecclesiam parochialem de Hazerdswoud dicte dyocesis et archidyaconatus Trajectensis, ad presens per mortem quondam religiosi viri fratris Theodorici Nycolai ejusdem domus ultimi dum vixit rectoris ejusdem vacantem A religioso ac venerabili viro fratre et domino Domino Nycolao de Schoten ordinis sacre dicte domus hospitalis Sancti Johannis Jherosolimitani Commendatore Harlemensis, Vero, ut dicitur, dicte ecclesie parochialis patrono, pro institucione canonica ad eandem a nobis obtinenda curaque animarum et custodia reliquiarum ejusdem ecclesie parochialis ipsi fratri Symoni presentato committendum Concessisque dicto presentato super hujusmodi sua presentacione proclamacionibus debitis et consuetis, ac citatis peremptorie coram honorabili viro decano nostro rynlandie cui vices nostras in hac parte commisimus donec eas ad nos duceremus revocandas, Ad diem sabbati post festum nativitatis beate Marie virginis gloriose Infrascriptis omnibus et singulis tam in genere quam in specie qui se dicto presentato aut sue presentacioni hujusmodi opponere vellent aut sua crederent interesse contra dictum presentatum Ad apponendum eidem ostendendumque et docendum de jure suo cum intimacione debita et consueta. Qua die citacionis adveniente nullus coram dicto nostro commissario comparuit oppositor sive contradictor Unde nos hujusmodi negocium ad nos revocantes, consideratis in talibus considerandis, prefatum fratrem Symonem Johannis de Gysp ad dictam ecclesiam parochialem admisimus et admittimus per presentes. Ipsumque instituentes in eandem et investientes presencialiter de eadem Curamque animarum et custodiam reliquiarum ejusdem ecclesie parochialis nichilominus sibi committentes. Recepto prius ab eodem fidelitatis et obedientie solito juramento, Quare vobis

et cuilibet vestrum in virtute sancte obedientie ac sub penis suspencionis et excommunicacionis districte praecipientes mandamus Quatenus accedentes ecclesiam parochialem de Hazaerdswoud antedictam eundem fratrem Symonem vel legitimum ejus procuratorem ad hoc sufficiens mandatum habentem pro eo et ejus nomine, in et ad corporalem, realem et actualem possessionem vel quasi dicte parochialis ecclesie, cureque et regiminis ac jurium et pertinenciarum omnium ejusdem, auctoritate nostra inducatis cum solempnitatibus in talibus fieri debitis et consuetis, praecipientes nichilominus universis et singulis parochianis ejusdem ecclesie parochialis de Hazaertswoude ut eidem fratri Symoni de cetero et in antea tamquam eorum vero rectori et curato in omnibus semper obediant reverenter atque intendant. Sibique vel legitimo ejus procuratori ad hoc sufficiens mandatum habenti de fructibus, redditibus, proventibus, juribus et obvencionibus universis ecclesie parochialis ejusdem, quantum ipsos et eorum quemlibet concernet, sine contradictione et rebellione quibuslibet rendeant et quilibet eorum respondeat opibus ad hoc positis atque statutis Receptis literis sigillatis vos presencium executores. Datum anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo quarto. Die sabbati post festum nativitatis beate Marie Virginis gloriose antedicte.

Bij de benoeming van een pastoor in 1439 had de Commandeur zich de inkomsten der korentienden voorbehouden, en zoo ook bij alle later gevolgde begiftigingen, maar tijdens de bediening van Heer Symon Jansz. Van Gisp, moest de Commandeur middelen verschaffen, om het pastoorshuis te herstellen, dat, naar het schijnt, in bouwvalligen staat was geraakt. Derhalve werden aan den pastoor voor den tijd van tien jaren overgegeven de tienden in Hazerswoude, om daaruit de kosten der vereischte herstellingen te vinden en deed de Commandeur hiervan blijken bij de volgende verklaring van 17 Juli 1478. [1])

Wij broeder Claes van Schoten, Commenduer des goidshuys van Sinte Johan bynnen Harlem, kennen ende belyen mit desen open

1) Utr. Cart. N° 590.

brieve, dat wij gegont ende gegeven hebben, gonnen ende geven onsen conventualen broeder Symon Jansz. cureyt van Hazaertswoude, die tienden ons toebehorende alsoe groet ende cleyne als sij dair in den banne van Hazaertswoude voers. leggende sijn x jair lanck durende ende nyet langer, te helpen tot sijn huys te reformeren ende te decken, wanttet zeer nootruftich ende behueftich is, In kennisse der waerheyt so hebben wij onsen zegel hier op dit spacium ghedrucket Int jaer ons heeren mcccc ende acht ende seventich opten seventienden dach in Julio.

Indien de verbouwing van het pastoorshuis zich over tien jaren heeft uitgestrekt, kan Heer Symon Jansz. Van Gisp er de voltooiing niet van hebben gezien, want wij vernemen in 1485, dat hij gestorven is [1]), en dat de Commandeur de kerk, bij eene akte van 10 November 1485 toewijst aan Heer Florentius Adriaenss., van de orde van St. Jan. Zie hier dat stuk: [2])

In nomine Domini Amen. Anno nativitatis ejusdem Millesimo quadringentesimo octuagesimo quinto Indictione tercia mensis Novembris die decima hora quasi septima ante prandium, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri Domini Innocentii, divina providencia pape octavi anno secundo Venerabilis et religiosus Dominus frater magister Johannes Willem, domus Sancti Johannis Jherosolimitani Haerlemensis Commendator, in mei notarii publici et testium infrascriptorum ad hoc vocatorum et rogatorum presencia, ecclesiam parochialem in Haserswouda, per mortem fratris Symonis f. Johannis, ultimi rectoris ejusdem, nunc defuncti, et ad presentacionem seu collacionem ejusdem venerabilis domini Commendatoris prescripti spectantem et, ut dicitur pertinentem, fratri Florentio f. Adriani, ordinis Sancti Johannis Jherosolimitani prefati professo, cum omnibus juribus suis, proventibus, emolumentis, fructibus ac oneribus ad ecclesiam prefatam spectantibus, simpliciter, pure et propter Deum contulit et donavit, Presentando eundem venerabili viri domino Archydyacono Trajectensis aut officiali ejusdem pro institucione canonica

1) Hij leefde nog in 1480. Zie: De Commanderij van St. Jan in *F. Allan* Geschiedenis en beschrijving van Haarlem, Dl. II, blz. 298.

2) Utr. Cart. N° 1193.

ab eodem obtinenda, Cum prefato fratre Florentio et pro ipso rogans, ut eundem in pastorem prefate ecclesie, cum solempnitatibus in talibus fieri consuetis, instituere dignaretur, Super quibus omnibus et singulis premissis, frater Florentius memoratus, ibidem presens et collacionem predictam in se recipiens, sibi petijt a me notario publico infrascripto unum vel plurima in meliori forma confici instrumentum aut instrumenta publica, Acta sunt hec Haerlem in conventu Sancti Johannis Haerlemensis prefato, temporibus prescriptis, Presentibus ibidem providis viris Wilhelmo de Berkenroed et Wilhelmo Egmond, layeis dyocesis Trajectensis, testibus fide dignis Ad premissa vocatis et rogatis Et ego Heynricus filius Arnoldi, Clericus Trajectensis dyocesis, publicus sacra imperiali auctoritate Notarius, Quia presentacionis omnibus alijs premissis dum sic ut premittitur fierent et agentur, una cum prenominatis testibus presens interfui eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi, Ideo hoc presens publicum instrumentum manu mea propria scriptum exinde confeci et in hanc publicam formam redegi Inque fidem premissorum signo et nomine meis solitis et consuetis signavi, rogatus et requisitus.

Het was ten tijde van dezen pastoor, dat op den 12 Juni 1494 de Baljuw, de Schout en de buren van Hazerswoude, te Gouda werden geroepen om daar verklaring af te leggen aangaande de lusten en lasten van hun ambacht. Gelijk reeds vroeger is herinnerd [1]), werden die berichten door omgaande hooge ambtenaren van 's Graven wege overal in Holland en Friesland ingewonnen, om eene nieuwe schatting der belastingen op te stellen en het kan dus weinig verwondering wekken, dat de inlichtingen veelal ongunstig ten minste niet zeer voordeelig luidden, dewijl men hoopte dien ten gevolge zooveel te lager in de beraamde schatting te worden aangeslagen. Met dit voorbehoud moeten de verklaringen nagenoeg overal beoordeeld worden. Voor het overige heeft de „Enqueste" waarvan hieronder een gedeelte afgedrukt wordt, groote waarde, omdat zij een vrij omstandig beeld te zien geeft

1) Bijdragen Dl. VII, blz. 130.

van alle, zelfs de onbeduidenste ambachten in 's Graven gebied hier te lande, van te meer gewicht dewijl de „informatien" uit den mond der tijdgenooten werden opgeteekend en men buiten dat officieele verslag, geene betrouwbare berichten omtrent de plaatselijke gesteldheid bezit, die van zoo vroeg dagteekenen.

Rakende Hazerswoude, werd het hier volgende verslag opgesteld. [1])

Vpten 12^{en} dach van der voorscr. maendt van Junio zoe hebben wij Commissarissen voor ons, binnen der stede van der Goude, geroupen ende gedachvaert Pieter Symonsz., baillue, oudt 70 jaer, Claes Pietersz., oudt 27 jaer, scout, Jacob Willemsz., oudt 41 jaer, Jan Dammasz., oudt 34 jaer, buyren van den voorsz. dorpe; gheinterrogeert upten inhouden van den de voorsz. Instructie,

Eerst aengaende die haertsteden zeggen, bij heuren eede, hemluyden hoochlijcken gestaeft, dat zij nutertijt hebben omtrent 100 haertsteden, onder goet ende quaet; ende ten overlijden van Hertoge Karel hadden zij 120 haertsteden; ende dat van den voorscr. 100 haertsteden, die nu zijn, wel 25 zijn die niet of zeer luttel gelden off contribueren en mogen, ende dat hierenboven die 20 van de voorscr. 100 haertsteden staen ledich ende onbewoont.

Item angaende die neringe zeggen, dat zij hem gheneren met turff te delven, met koeijen te houden, zonder ander neringhe te hebben; welcke neringhe zedert de doot van Hertoge Karel wel die drye deelen minder is dan die was.

Item angaende den staet van heuren faculteyt int generael zeggen, dat heurluyder goeden nutertijt minder zijn dan ze waren ten tijden van den overlijden van Hertoge Karel. Seggen, dat zij in heur bedrijff hebben 3200 mergen landts, daeroff dat wel 1000 mergen uytgedolven is, ende noch zijn wel 1000 mergen die niet en doogen. Seggen, dat men alle die lasten van beeden ende anders, die aldaer vallen, zettet up de mergentalen, van welcke mergentalen die rechte helft off daeromtrent toebehoort

1) Enqueste ende informatie vpt stuck van der reductie ende reformatie vanden schiltaelen, voertijts getaxeert ende gestelt geweest over de landen van Hollant ende Vrieslant. Gedaen in den jaere mccccxciiij. 8°. Leiden 1876, blz. 150.

hemluyden, ende bijzonder dat uytgedolven ende conqueste is van den voorsz. landen. Seggen voort, dat zij tot deser diminucie van neringhe ende haertsteden ghecommen zijn, ende oock van goeden, overmidts de oorlogen, die geweest zijn, van Woorden, van Utrecht, daer zij ghebrantschat zijn geweest; ende oock midts den dieren tijt ende natte jaren ende andere inconvenienten, die sij in voorleden tijden gehadt hebben.

Waarschijnlijk is Heer Florentius Adriaenss. tot in het begin der zestiende eeuw pastoor van Hazerswoude gebleven. Van den 24 April 1502 toch, dagteekent de verklaring, welke aanstonds afgedrukt wordt en waarbij Broeder Everairdus, uit de Commanderij te Haarlem, eenige verplichtingen op zich neemt, voor het geval hij aan het hoofd mocht gesteld worden der Parochie van Hazerswoude. Behalve beloften rakende geestelijke tucht en administratief beheer, welke wij er in aantreffen, bevat het stuk een paar zinsneden, waaruit zou op te maken zijn, dat er nog schulden te vereffenen waren uit den tijd van de twee laatste pastoors en welke nu in een paar jaren zouden worden afbetaald. Daaruit zou men tot de gevolgtrekking kunnen komen, dat de staat der finantien te Hazerswoude te wenschen overliet en dat er in 1494, toen een verslag nopens het vermogen van het ambacht werd opgemaakt, werkelijk reden tot klagen was [1])

Ego frater Everairdus, fateor per presentes literas manu mea propria conscriptas, si presentatus fuero ad ecclesiam parochialem in Hazerwouda, me obligasse in hijs infrascriptis articulis spontanee et liberaliter et sine omne coactione observandis, In primo obedienter servare quecunque manu propria notavi ante susceptionem ordinis mei, ut puta, de reformatione acceptanda et servanda nunc et in perpetuum, 2° casu quo me superior revocaverit ad aliorum statum propter merita vel alias propter demerita obedienter revenire et sanctum ejus rationabile mandatum omnia adimpiere. 3° de michi commissis, ut puta, receptis et exponendis vel

1) Utr. Cart. N° 1222.

expositis, debitum facere computum in presentia conventus si ad hoc per commendatorem aut conventum requisitus fuero, Quarto satisfacere debitoribus de omnibus debitis factis per fratrem nostrum Florentium curatum ecclesie in Hazerwouda, sive per fratrem Simonem ejusdem ecclesie curatum eciam factis et per me faciendis infra biennium, Quinto quod omnes proventus decimarum ecclesie de Hazerwouda, semper conventui respondere et satisfacere annuatim in tempore solutionis, juxta arendationem publicam factam per me. Acta sunt hec in domo Sancti Johannis ordinis Jherosolimitani in Haerlem, in presentia fratris Johannis Wilhelmi, filii Johannis, commendatoris domus ejusdem predicte et fratris Symonis de Zanen ejusdem domus prioris, fratris Jacobi Martini et fratris Johannis Matthei ejusdem domus conventualium, Anno Domini millesimo quingentesimo secundo xxiiij die Aprilis hora quasi secunda, sic signatum per me

Fratrem Everaerdum, Ordinis Jherosolimitani Sancti Johannis Baptisti ac domus ejusdem in Harlem.

Zoo de tijdelijke belangen te wenschen overlieten, het schijnt, dat bij den aanvang der zestiende eeuw de verstandhouding tusschen den pastoor en zijne parochianen niet zeer hartelijk was. Waarschijnlijk woonden velen van laatstgemelden wat ver van Hazerswoude af en gingen daarom liever in Koudekerk of Benthuisen ter kerk. De pastoor beklaagde zich in 1506 bij den Provisor en den Deken van Rijnland, dat er leden zijner gemeente waren, die Zondags en op heiligen dagen niet ter kerk kwamen, hem niet wilden gehoorzamen en zekere uitgaven, waartoe zij hem gedwongen hadden, niet wilden terug betalen. De uitspraak, waartoe niet alleen de Provisor en de Deken van Rijnland, maar ook de in het geding geroepen pastoors van Koudekerk en van Benthuisen, de Baljuw van Hazerswoude en Symon Woutersz., Kerkmeester, op St. Catharinendag 1506 kwamen, luidde in dezer voege. [1])

Int ghescheel tusschen die Pastoer van hasertswoude an die een zide ende die sekere buyeren anden Rijn binnen Hasertswoude

---

1) Inv. Arch. Haarlem. Dl. I. Vóór N° 1832.

an die ander zide Soe ist dat si mit malcanderen dinckplechtich zijn gheweest voir provisoer ende deken van Rijnlant als van hoir prochikerck te visiteren allen sonnendaich ende heilighdagen Soe ist dat die heren Provisoer etc. die sentencie ghegheven hebben als dat si alle sonnendaich ende heiligh daichs, optie peyn van den ban, te kercken souden comen, nootsaken wtgheseit, Soe heeft die pastoer eyschende gheweest zijn oncosten dair si hem toe ghedwongen hadden, want si hem nyet obedieren en wouden, Soe ist dat dit ghescheel ghebleven is gheweest gheheliken ende al an den Pastoer van coudekerck ende Symon woutersz. an die een zide, ende an die pastoer van benthuisen ende die bailiu van hasertswoude an die ander zide, Soe ist dat die guede segsluyden enen wtspraick ghedaen hebben als dat die buyeren anden Rijn voirs. in toecomende tiden doechdelic al te samen hair pastoer obedieren sullen ende haire kerck altijt visiteren zullen, nootsaken wtgheseit, Indien dat zij dat nyet en deden soe hebben zij hem (zich) ghestelt onder correxi vanden voirghenoemde segsluyden off dat die Pastoer in zijn goede recht soude mogen blijven, Voert soe hebben die buyeren voirs. gheloeft dat si dat ghien dat zij versumet hebben, stellen doechdelick in toecomende tiden te verbeteren, Soe ist dat die buyeren voirs. horen Pastoer een ghoelicheyt doen sullen, welke ghoelicheit die segsluyden voirseit enen wtspraick off ghedaen hebben, dat die buyeren horen pastoer betalen sullen achte dagen na dat si den wtspraick ghedaen hebben. Ende tot een sekere kennisse des waerheits soe hebben die voirs. segsluyden elcx bijsonder hoir eyghen hant hier onder gheteikent, ghedaen int jair ons heren duysent vijff hondert ende zes in festo katherine.

Attestor ego gerardus curatus ecclesie de coudekerrijck nomine meo quod hec si acta sunt anno 1506.

Een oud spreekwoord zegt, dat alle winden hunne weerwinden hebben en dit werd ook in Hazerswoude bevestigd, want na de bries, die in wereldlijke en geestelijke zaken de parochie had doen rillen, ging er een zachter tocht over deze Rijnlandsche gemeente. Wij weten, dat in 1494, toen er voor Commissarissen der Grafelijkheid verslag werd gegeven van het vermogen en

den algemeenen toestand van het ambacht Hazerswoude, er nog al redenen tot klagen waren, ten minste werden ingebracht. Maar naar het schijnt namen de zaken een gunstiger keer, want toen in het jaar 1514 wederom een dergelijk onderzoek plaats vond, bleven de vroegere klachten grootendeels achterwege, en gaf de overheid van Hazerswoude op den 11 October 1514 binnen Leiden, aan Commissarissen der Grafelijkheid een relaas, dat hierop nederkwam. [1])

Frater Johannes Pauli, ordinis sancti Joh[s] in Haerlem, pastoer, oudt 27 jaer, Claes Pieterszoon, schout, oudt 48 jaeren, Dirck Vranckezoon, oudt 52 jaeren, ende Jan Aertssen, oudt 46 jaeren, ambochsbewaerders, geexamineert te Leyden 11[en] in Octobri 1514 voors. up tinhouden van der voors. instructie, seyden, ende eerst,

Up I[e] ar[le], (hoeveel woonhuizen, huisgezinnen er zijn?) datter zijn in als 111 haertsteden, die niet zeer vermeerdert of vermindert en zijn de naeste 10 jaeren.

Up II[e] ar[le] (hoeveel communicanten er zijn?) seggen, datter zijn 400 communicanten, die meer gemeerdert zijn dan gemindert de naeste 10 jaeren.

Up III[e] ar[le] (welke lasten men heft en schuldig is?) seggen, dat zij geen exchijsen en geven van eenigerhande goeden.

Ende hebben vercoft int jaer 1510 tot laste van den dorpe 33 £ 15 sc. van 40 groten, ter losse de sommige den penninck 12, ende andere 15, ende hebben de penninghen daerof commende besteet in de dijckaetze tusschen Amsterdam ende Sparendam.

Up IV[e] ar[le] (hoe de gemeene lasten worden omgeslagen?) seggen, dat zij heurluyden portie in allen beden ende ommeslagen gelden bij de kerven, ende hebben in als (alles) 800 kerven, daerof de 300 tot niet gecommen zijn, ende hebben in menighen tijden niet verkerft, dan alsser yemant sterft, zoe kerven zij t landt dat hij laet upten ghenen diet erft, welke kerven zij stellen naedat elck gelant es, ende indien yemant aldaer woent, die buyten lant heeft, die moet daerof mede gelden naer advenant, navolgende zeekere privilegien die zij daerof hebben van den

---

1) Informacie up den staet faculteyt ende gelegentheyt van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant om daerna te reguleren de nyeuwe schiltaele gedaen in den jaere MDXIV. 8°. Leiden 1866, blz. 305.

Grave. [1]) Ende stellen de kerven niet up huer andere roerende goederen, tilbaer have ofte bruyckwaer; ende de voors. kerven staen van allen ouden tijden up tlandt, ende naedat tlandt aldaer gelegen es, te weten de sommige landen staen de 3 mergen up 1 kerf, de 5 mergen up 1 kerf, de 3½ mergen up 1 kerf, ende dat naedaet elck lant hier voortijts van outs gestaen heeft, nietjegenstaende datter veel af verdolven es, ende dat t beste lant nu t quaetste geworden es.

Up V^e^ ar^le^ (wat bedrijf hier meest in zwang is, hoeveel land er ligt en hoeveel daarvan aan kloosters enz. toekomt?) seggen, dat zij hem generen deen helft mit koyen te houden ende turf te delven, ende dander helft winnent mitten handen.

Ende Hazaertswoude es groot 3270 mergen, daerof te Hazaertswoude toebehoert 2200 of 2300 merghen, ende daer leyt wel 1000 mergen lants, daer niet eenen stuver t jaers of en compt, ende moet evenwel gelden in allen ongelden, ende dan zijnder noch 500 of 600 merghen, daerof de mergen waerdich es 2 of 3 stuvers t sjaers vrij gelts, ende de reste zoude gelden, deen deur dandere, 12 st. t sjaers te huyere, ende te coope den penninck 15.

Ende daer en zijn geen geestelicke persoonen ofte poorters van steden, die aldaer selver lant gebruycken.

Up VIe ar^le^ (welke waterschapslasten zij moeten betalen?) seggen, dat zij te houden hebben 1100 roen in den Rijndijck, sluysen ende anders, dat hem cost bij gemeene jaeren upte mergen 3 st.

Wij hebben uit dit verslag onder anderen vernomen, dat in 1514 pastoor was Heer Jan Pouwelsz.; tegen het najaar van 1515 verwisselde hij, onder goedkeuring van den Bisschop van Utrecht, met den pastoor van Heemskerk, Heer Pieter Wijbrantsz. [2]) „om zekere gegronde redenen" van Parochie [3]), maar zoo hij werkelijk Hazerswoude verlaten heeft, moet hij slechts korten tijd in Heemskerk hebben vertoefd, want in 1516 was hij weder

1) *Van Mieris* Charterboek, Dl. I, blz. 446. Het privilegie luidt juist andersom als hier verklaard wordt.

2) Bijdragen Dl. IV, blz. 263.

3) Deze was reeds in de Commanderij in 1480. Zie: De Commanderij van St. Jan in *F. Allan* Geschiedenis en Beschrijving van Haarlem, Dl. II, blz. 298.

in zijne oude Parochie. De kerkemiddelen moeten toen nog al bevredigend geweest zijn, want hij deed in 1516 nieuwe banken voor de vrouwen maken, nadat er te voren eene lijst was opgesteld van degenen, die recht hadden op eene reeds door hunne voorouders gebruikte zitplaats. Eene aanteekening daarvan geeft ons wat beter inlichting. [1])

Item int jair xv^{c} ende xvi doe worden nyewe bancken ghemaect in den kercke van hazersou, daer die vrouwen in sitten, ende een ygelic die bewijs brocht van sijn voirouders die behilt sijn stede, ende die ander sijn vercoft, ende een yegelic sal die sijn leven nae vuytwysen van dit schrift naevolgen (behouden), ende dit bewijs ende vercopen is geschiet opten eersten dach nae sinte mathijs A° voirs.

(Volgt de opnoeming der zitplaatsen.)

Item dese bewijsinc van den voirseiden bancken is gheschiet int jaer xv^{c} ende xv in presencie van den pastoer nutertijt wesende als heer Jan Pouwelsz., Heer van Sint Jan tot Harlem, kerckmeesters doe ter tijt Jan Ariensz. ende Simon woutersz.

In 1517 was er weder een andere pastoor, namelijk Heer Claes Claess. [2]) en op het voetspoor van zijn voorganger, stelde deze niet alleen de eigenaars der graven te boek, maar bezorgde ook een register van de eeuwige memorien, welke aan de Parochie verbonden waren en in de kerk moesten gehouden worden. Vooral het laatste stuk geeft menige inlichting omtrent de verplichtingen van den pastoor, zijne inkomsten en de bezittingen, welke voor vrome doeleinden door de geloovigen geschonken waren. De aanteekeningen, rakende een en ander, zijn van dezen inhoud. [3])

Item dit sijn die gheen die eyghen graefven in den kercken hebben ende is ghemaect int Jaer xv^{e} ende xvij opten cleyn sonnendach in presencie van meester Claes Claess., pastoer, Simon

1) Inv. Arch. Haarlem, I^{e} afdeeling, n° 1856.

2) Was reeds in de Commanderij te Haarlem in 1483. Zie: De Comm. van St. Jan l. c. blz. 296. 3) l. c.

woutersz. ende huych pietersz. als kercmeesters vanden dorp van Hazerswouda.

(Volgen de namen der eigenaars.)

Item dit sijn die ewyghe memorien int jair xv° ende xvij.

Item op sinte pancraesdach.

Item heer loodwijck van mondtvoert ende vrouwe beatrijs sijn wijff ende heer Jan van mondtvoert, daer over selmen setten iiij kaerssen ende delen v st., die pastoer ij st., die cappellaen ij st., die koster i st. Ende dair voer is ghegeven die werf voerden roester ende bewoent nu ter tijt IJsbrant heynriesz. ende ghelt t siaers te huyr xvij st.

Item des sonnendaechs nae sinte pancraes

Soe salmen memorie doen over russent die Jan aertss. wijf was ende voer haer vrienden ende over die vrienden van Jan aertss. voers., ende daer voer selmen deelen iiij st. ende setten ij kaerssen, ende die pastoer v st., Daer voer heeft sij ghegeven xvi stuvers t siaers staende op een huys ende lant ghelegen twissen arien ysbrantz. ende govert iacobz. streckende vanden vorenwech totten afteren wech toe.

Item op sinte pieter ende pouwelsdach soe ist memorie over thomas willemsz. ende ymme sijn wijf ende willem thomas mit sijnen susteren, daer voer selmen delen den armen v groet, die pastoer v st., die cappellaen ende coster elcx ij st. iiij d. ende setten ij kaerssen ende doen vigely voer die misse, daer voer heeft hij ghegeven een ½ ℔ t siaers staende op een huys ende erf twissen machtelt boyens ende Arien timanz., streckende van den wech tot die nyeuwe vaert toe.

Item noch op sinte pieter ende pouwelsdach ist memorie over lubber harmanz. ende marritgen zijn wijf, men sel deelen vij groet ende setten een kaers, ende die pastoer vij groet, daer voer is ghegeven den kercken omtrent xxx lb. an ghelde.

Sonnendachs voer sinte maria magdalene ist memorie over Joncfye Willemsdr. Dirrick Jansz. celie zijn wijf, men sal setten ij kaerssen, delen ij st., die pastoer ij st.

Opten apostelen scheydinge, ist memorie van huych ban, men sal singen een misse voer hem ende over sijn vrunden ende men sal setten een kaersse.

Ad vincula petri.

Item des sonnendaech nae sinte pieter ad vincula ist memorie over heer heynric keyser pastoer van deser kercken, des avonts vigely ende des anderen daechs sielmisse, daer voer is ghegeven den kercken vi morghen lants, ghelegen over die weteringe twisschen Simon Jan bouwenz. ende zeger die backer, men settet iv kaerssen.

Dominica post bartholomei

ist memorie over Jan Floryss., garitgen sijn huysvrou ende florijs Janss., men sal setten ij kaerssen, delen iij st., die pastoer vi st.

Op manendach nae kermisse

Ist memorie over die ziele van Jan Pietersz. Keyser ende margriet zijn huysvrouwe, men sal setten ij kaerssen, ende misse van requiem, die pastoer vij st., ende daervoer gegeven is, een pont hollants sjaers, welck pont zijn kinderen geset hebben opt huys daer sij inwonen, gelegen anden dijck.

Vridach nae heylich cruys.

Item des vrijdaechs nae heilich cruysdach exaltacio ist memorie over ever dircxz. ende dircgen sijn wijff, dair selmen over delen v st. ende setten ij kaerssen.

Zonnedach voer sinte michiel.

Item op zonnedach voer sinte michiel ist memorie over Ewout boyensz. met zijn wijf ende kinderen, ende setten iij kaersen ende delen x st. ende die pastoer xx st. Daer voer is gegeven neghendalf pont hollands erfpacht.

Memoria Dirck mathyss., ghegeven iij pont t sjaers, die pastoer x st., delen v st., ij kaersen, capellaen v st., custos ij st.

Sinte michielsdach.

Item op sinte michielsdach ist memorie over Jonge huych willemz. mit sijn wijf ende kinderen ende setten iij kaerssen ende delen ix st. ende die pastoer ix st. ende die coster i st., dair voer heeft hij ghegeven iiij morgen lants, gheleghen buyten die weterinc nae vuytwijsen vanden briefven.

Op alre-zielendach.

Item op alrezielendach ist memorie over comen dirc ende lijsbet gerijts ende machtelt gerijt posten dochter ende delen xv st.

Dominica ante Joannis decollationem.

Memorie over Jan Floryss.

Item noch op alrezielendach selmen delen over dirc govertz.

ende griet sijn wijff ende daer hijt voer begheert v st. ende die pastoer ij st., daer voer heeft hij ghegeven 1 lb. t sjaers, staende op een saete lants ghelegen binnen wech twisschen arien lambertz. ende jan aertz.

Op sondach nae alrezyelen ist memorie over Govert Jacobss., Elysabeth sijn wijff, Jacop ghijsbertss., Alijt sijn wijff, men sal delen drye stuyvers, die pastoer ses stuyvers.

Item op sondach nae sinte willibrort memoria pieter pieterss., marytgen syn huysvrou, vigilie ende zielmisse, delen iiij st., die pastoer vij st., ij kaersen.

Item op sinte martijnsdach ist memorie des avonts vigely ende des andren daechs zielmis over meester Jan van egmondt ende gheryt heer gherytz., setten iiij kaerssen ende geven den priester viij st. payments ende die coster ij st.

Opten dach voerscr. ist memorie over Adryaen Dirck Aerjans., marytgen sijn wijf, men sal setten ij kaersen ende iij st. delen ende die pastoer iij st., daer is toe gegeven een pont t sjaers ewich.

Item op sinte andriesdach ist memorie over claes Werboutz. ende machtelt sijn wijf ende haer vrienden dair sijt voer begheren, men sal doen des avondt vigely ende des andren daechs zielmisse ende sel delen x st., die pastoer v st. ende die coster i st., dair voer heeft hij ghegeven ij lb. t sjaers losrenten.

Op sondach nae sint Andryes ist memorie over Andryes Dirck Vrancken ende nanne sijn wijf, vranck huges. ende heyligert sijn wijf, men sal setten ij kaersen, delen x st., die pastoer vi st., daer toe gegeven ij pont losrenten.

Item omnium sanctorum ist memorie over Gheryt jacops. Craen, men sal setten ij kaersen, die pastoer iiij st., capellaen i st., den coster een halve st., delen twaleff stuyvers, daer toe gegeven twe pondt t sjaers losrenten op sijn sate.

Item des sonnendaechs nae onser Vrouwedach conceptio soe ist memorie over heer heynric keyser, des avondt vygeli ende des anderen daechs zielmisse ende setten iiij kaerssen.

Item des sonnendaechs nae sinte lucye ist memorie over Jacob gerytz. ende katrijn sijn wijf, pieter iacobz. ende clemeyns sijn wijf, daer voer selmen delen x st., daer voer heeft hij ghegeven ij lb. t sjaers nae inhout des briefs.

Item des sonnendaechs nae sinte lucie ist noch memorie over dirc claess. ende gheertruydt sijn wijf ende delen v st.

Item noch opten selfden dach jacop pieterss. delen ses st. een kaerse.

Item op sondach nae alderkinderen ist memorie over Aeriaen Pieterss., Fye sijn wijf, jan aeryaenss., Alijt sijn wijf, Bouwen melyss., claertgen sijn wijf, mit haer kinderen, men sal delen xx st., setten ij kaerssen, die pastoer xiiij st., daer over mis ende vigely, daertoe ghegeven een rentebrief van ses schilden t sjaers ewich.

In die Sancti Thome.

Item op sinte thomasdach ist memorie over eems jan dircsz. wijf ende dirc haer zoen ende dirc aert claess. men sal delen xv st.

Item opten selfven dach ist memorie over jan vrericsz., men sal setten i kaers ende delen iiij st. ende die pastoer ij st.

Feria quinta post epiphanie.

Item des manendaech nae dertienendach ist memorie over willem iacobz. ende tonysie sijn wijf, willem ban ende marcelye sijn wijf, willem willemz., gerijt van der aer, jan dircxz. ende dirc janss., willem meliss. ende margriet sijn wijf ende ermgart willems ende delen hier over te samen xxxvij st.

In die sancti ponciani.

Item op sinte poncianendach ist memorie over pieter hugez. mit sijn vrienden, men sal setten i kaers ende delen vij gr., daer voer heeft hij ghegeven viij st. des jaers staende op een stucke lants buyten der weteringhe.

Dominica post ponciani.

Item des sonnendaechs nae sinte ponciaen, ist memorie over maritgen claes pieterz. leste wijff, men sal delen v st., setten ij kaerssen ende geven die pastoer vij ende die coster i st. ende men doet vigely voer die misse, hier voer is ghegeven xx st. t sjaers staende op een weer lants buyten wech, twisschen katrijn jan pieter ende die schout claes pieterz. selfs, nae inhout des briefs.

Sinte Agnetendach

Ist memorie over Pieter Symonsz. die baliuwe.

Dominica post Agnete.

Item des sonnendaech nae sinte agniet soe ist memorie over iacob willemz. Kraen, ende delen v st., setten i kaers, die pastoer iiij st., hier voer is ghegeven i lb. tsjaers staende op Gryet craenen hofstede, daer de brief op houdt.

Conversionis pauli.

Item op sinte pouwelsdach ist memorie over claes gerijtz. ende duyf sijn wijf, daer selmen over delen vij st. ende die pastoer ij st.

daer over is ghegeven ij acker lants ende heeft ghecoft vranc wouterz.

Item opten selfven dach ist memorie over mees evertss. ende alijt sijn wijf ende delen iiij st., daer voer heeft hij ghegeven een morghen lants ghelegen binnen wech in den waterghanc ghemeen mit dat heilich cruysghilde ende den heilighen geest.

Item noch op sinte pouwelsdach bekerinc ist memorie over Simon wouterz. ende stijn sijn wijf ende griet sijn wijf, daer selmen over delen iiij st. ende die pastoer ij st., hier voer heeft hij ghegeven een schilt tsjaers ewige renten staende op Jan Snijers lant, buyten die nyeuwe vaert nae inhout des briefs.

Item opten selfven dach ist memorie over griet jan stiens ende men sal delen ij st. ende die pastoer i st.

Item noch opten selfven dach ist memorie over jan hugez. ende alijt sijn wijf, daer selmen over delen iiij st. ende die pastoer ij st., hiervoer is ghegeven een camp lants op die pisweteringe ende heeft in erfpacht claes die oesterlinck om xi st. tsjaers.

Item des sonnendaechs voer onser vrouwedach lichmis ist memorie over lambert dircxz. ende duyf sijn wijf ende kinder, men sel doen vigelie voer die misse ende setten ij kaersen ende delen v st. ende die pastoer iiij st. ende die cappellaen i st. Ende daervoer is ghegeven i lb. tsjaers, staende op een binnenwech saet an die oestzijde van jan aertz. nae inhout des briefs ende noch an ghelt xxiij lb.

Opten selfden dach ist memorie over ariaen lambertz., ende men sal setten i kaerse, ende delen die pastoer v st. ende die capellaen een st. ende die koster een st. Daer is voer gegeven int Jaer ons heren xv^{c}xviij, kerckmeesters huich pieters, cornelis Janss.

Item des sonnendachs nae onser vrouwen lichmis ist memorie over iacob claess. ende machtelt sijn wijff ende vranck iacobz., men sel delen iiij st., een kaers setten, die pastoer ij st., hier over is ghegeven i lb. des iaers, staende op een weer lants, ghelegen op die oestvaert nae inhout des briefs.

Item noch des sonnendaechs nae onser vrouwen-lichtmis ist memorie over Aelewijn hugez. ende aecht sijn wijf, wouter aelewijnz., daer selmen over delen x st., ij kaerssen setten ende die pastoer ij st., hier of is ghegeven een lb. tsiaers staende op een huys ende erf an dat kerchof na vytwysen des briefs, ende noch ij acker lants, bruyct nu ter tijt vreric ianss. nae inhout des brieffs.

Op sonnendaech voer sinte pieter ad cathedram ist memorie

over gerijt wouterss. (en anderen) mit vigely ende zielmisse, men sal delen iiij st., setten ij kaersen, die pastoer vij st., hier toe is ghegeven xx st. tsiaers ewich, opten huys daer nu jonghe cornelis claess. in woent.

Item memorie over Govert pieterss. mit beyde sijn huysfrouwen ende sijn vrunden, setten ij kaerssen, delen die pastoer twe st., delen vijf st., hier is toe gegeven een pondt tsiaers ewighe renten.

Item op sinte mathijsdach ist memorie over claes doess., men sel delen v st. ende setten ij kaerssen ende die pastoer ij st., hier voir heeft hij ghegeven ij lb. tsjairs ende men sel des avonts vigelie doen ende des anderen daichs zielmisse, die coster i st.

Item op sinte pietersdach ad cathedram soe ist memorie over jan gherijtz. snijer van waert ende lijsbet sijn wijff ende haer beiden ouders ende margriet haer suster, des avonts vigelie ende des anderen daechs zielmis ende setten ij kaers ende delen v st., die pastoer vi st., die coster i st., hiertoe is besproken i lb. tsjaers.

Item opten eersten sonnendach in de vasten ist memorie over Jan pieterz. ende katrijn sijn wijf, claes sijn zoon ende marritgen haer dochter, hier selmen over delen vi st. ende die pastoer iij st., hier voer is ghegeven een saete lants ghelegen binnenwech nae inhout des brieffs, op welc lant heeft dat heilich cruys i lb. tsiaers ewige renten, twissen Jan pollant ende ouwe gerrit iacobz.

Item opten eersten sonendach in de vasten ist memorie over heer heynric keyser ende men sel setten iv kaerssen en doen des avondts vigelie ende sandrendaechs zielmis.

Item des donredaechs nae sinte gregoriusdach soe hout men memorie over huyc harmanz., sijn wijf ende kinderen, daer selmen voer setten iiij kaerssen ende delen anderhalf vierendeel van een nobel, die pastoer een vierendeel van een nobel, dair is voer besproken ij acker lants, ghelegen anden rijndijc, ende men sel doen des avonts vigeli ende des anderdaechs zielmisse ende geven den capellaen ij, den coster ij st.

Item op vridaechs nae sinte gregoriusdach soe doet men memorie over Jacob everss., clemeyns sijn wijf ende hillegondt die claes jansz. wijf was ende men sal setten i kaers ende delen vier st. ende die pastoer ij, dairvoer is ghegeven iij morghen lant, ghelegen in die gheeren ende bruyct nu ter tijt claes Jorijss.

Opten darden sonnendach in die Vasten

Zoe ist memorie over claes florijss. ende alijt zijn wijf, men sal setten ij kaerssen ende deelen v st., die pastoer vij st., daer

heeft hij voer gegeven xxvi rijns gulden. Int jaer ons heeren xv[c] ende xxi, kerckmeesters inder tijt wesende dirrick mathijsz. ende jan dirrickz.

Uit deze lijst der Memorien valt eenigermate op te maken, hoe groot het inkomen des pastoors was, en wij vernemen er ook uit, dat de kerk langzamerhand in het bezit was gekomen van vrij wat lands en van een aantal jaarlijksche renten. Omstreeks dezen tijd werd het de gewoonte, naderhand tallooze malen nagevolgd, om landerijen in erfpacht uit te geven, en zoo deden ook de Commendeur en het Kapittel van St. Jan te Haarlem, toen zij op den 17 December 1519 in eeuwigdurende erfpacht afstonden, vier morgen lands behoorende aan de Pastorie van Hazerswoude en in dat ambacht gelegen. Dewijl het hier geldt eene handeling dadelijk op ons onderwerp betrekking hebbende, wordt om der volledigheidswille, die erfpachtsbrief hier afgedrukt. [1])

Ick claes petersz. schout inden ambacht van Hazerdzou, doen kont kenlick alle luyden dat voer mij quam cornelis Jansz. wonende an Zoetterwou, bekennende ende liedende angenomen te hebben in erfpacht vier morgen lants in alsulcke manieren ende voerwaerden als den brief inhout die welck die hij daer of ontfangen heeft ende is aldus van woert Wij broder Symon van Zanen, commenduer tot sint Johanshuys binnen Haerlem ende brueder claes claesz. pastoer tot Hazerdzou kennen ende lien dat wij bij consent ende goetduncken van die conventualen in manieren ende voerwaerden hier na gescreven vutgegeven hebben in eenen euwige erfpacht, eenen geheten Cornelis Jansz. wonende tot Zoeterwou een stucke lants diemen noemt die blockweeren, vier morgen groot luttel min of meer bij den hoop sonder maet, zonder enige voer rentten daerop staende behorende totter pastorie van Hazerdzou, gelegen inden ambocht aldaer, des sjaers om twe rijnsguldens, XL coepmansgr. die gulden gerekent, vrijs gelts van allen ongelden die daer nae desen dach op sullen mogen komen,

---

1) Inv. Arch. Haarlem 1[e] afd. N° 1833. Uit dit stuk blijkt, dat Heer Georgius Niclaess. ook nog op 17 Dec. 1519 pastoor was van Heemskerk.

het sie dijckgelt, sluysgelt, damgelt, banwerck, schot, sheren bede of hoe die ongelden genoemt sullen mogen weesen, geen vuytgesondert, t betaelen alle jaers op sintte lambertdach of veertien dagen daer nae onbegrepen, welck lant belendt is an dat oestende die pisweteringe, streckende westwaerts over die slingerkae in oude wilck, an die zuytzijde Jacop Franckensz. ende an die noertzijde gerrijt woutersz. elck met erf ende eygen, des zoe en sal Cornelis voern., of zijn erfven ende naekomelinge besitters, dat voern. lant niet verargen mar altijt verbeteren, daer niet in te graven, delfven noch vuytgronden Noch datselfde landt niet mogen beswaren met andere rentten noch te onderdeelen ofte vervreemden in enige manieren buyten wille ende consent vanden commenduer van Haerlem ende pastoer van Hazerdzou ende gemeen conventualen van sinte Johanshuisse binnen Haerlem vornoemt, oft selfde landt soude alsdan vrij komen anden selfden besitter pastoer van Hazerdzou indertijt weesende in dient hem geliefde. In oirkonden van deesen zoe hebben wij broeder Symon van zanen voerscr. desen brief bezegelt ende broeder claes claesz., want ic geen zegel en bruyck, met mijn selfs hant ondergeteykent Insgelijcke zoe hebben wij conventualen ende capittularen desen brief onderteykent elck met sijn selfs hant. Int jaer ons heren dusent vijf hondert ende xix den seventienden dach Decembris, frater Evrardus filius Henrici Curatus in Beverwijck, frater Gregorius filius Nycholai curatus in Heemskerk, broeder Jan Matheusz., frater Albertus Harmani Curatus ecclesie in Zueterwou, frater Joannes Pauli, frater Nycholaus Johannis, frater Nycholaus Nycholai curatus ecclesie in Hazerdzou, frater Cornelius Schoten, broeder Dirrick van Egmont, Welck voerwarden beloeft Cornelis Jansz. voirnoemt voer hem ende zijnen erven te onderhouwen ende nyet t misbruycken ende waert bij alzoe datse nae deser tijt niet onderhouwen warden, dat alsdan t lant voirn. weeder an zijn heer komen sal die van Hazerdzou ende hier sgegen niet tdoen noch doen doen met genen rechten geestelick noch waerlick, met gene nieuwe vonden die men vinden noch versieren mach, alle dinck sonder arch of liste. hier hebben bij, an ende over geweest als buerluyden vuytten selfden ambocht Henrick Florysz. ende Jan Henrickz. In kennisse d'waerheyt zoe heb ick claes peter schout voerscr. desen brief bezegelt met mijn zegel sgegenwoerdich den tuygen voernoemt. Int jaer ons heren xv^c ende xx opten seventienden dach Julii.

In dit stuk vinden wij Heer Jan Pouwelsz., als ordebroeder in de Commanderij te Haarlem, maar het hield niet vele jaren aan of hij was weder als pastoor in zijne oude Parochie te Hazerswoude, waar voor hem op den 15 Januari 1527 huwelijksvoorwaarden werden aangegaan tusschen een zijner parochianen, die met eene weduwe in den echt stond vereenigd te worden. Ziehier wat tusschen partijen werd overeengekomen. [1])

Ick heer Jan Pouwelsz. oerdens Heere van Sint Jan, conventuael des goidshuys binnen Haerlem, cureyt van Hazersouwe Oirconde mits desen mijnen bezegelde brief dat voer mij als voer haeren pastoor gecomen sijn, Jacob Robbrechtsz. ende Anna Dircxdochter al eer dat sij voer hoer moder die heylige kerk in echtelijcke staet vergaederen souden ende hebben aldaer mit rijpe rade ende hoeren vrijen wille eendrachtelijck overgegeven ende belooft te onderhouden huwelixe voirwerden hier nae volgende: In den eersten soe overgaf ende beloofde Jacop Robbrechtsz. dat hij bijde twee kinderen (die Anna voirs. bij haer eerste man gehad heeft) doen sal, gelijck oft sijn zelfs getroude kinderen waren ende sal die voirs. kinderen laten volgen ende tot eenen vrijen eygen houden ses margen lants die welck Anna voirs. nu ter tijt leggende heeft binnen die ban van Wensveen, voirt overgaf Jacop Robbrechtss. dat die twee kinderen van Anna mede sullen intasten ende erven sulck danige gueden als Jacop ende Anna voirs. afterlaten sullen gelijck oft haer beyde kinderen waren, Ende indien Jacob Robbrechtss. sterft sonder witachtige blijkende blijvende geboerte bij Anna Dircxdr. voirs. gewonnen, soe ist voerwerde dat Anna dircxdochter ofte haer kinderen sullen erven ende in erfnisse ontfangen alle die gueden geen wtgesondert die Jacop Robbrechtss. mitter doot ruymen sal ende dat overmits dienste ende zekere zaken hem daer thoe wel rechtelijck purrende ende bespreckt hoer ende haer kinderen zulcx in geval van dien tot een testament in alle maniere ende forme als hij dat best vermach. Hier hebben bij, aen ende over geweest als buyrluyden ende tuygen daer thoe geroepen ende gebeden Cornelis Adrianssz. ende gerryt barentsz. In kennisse des waerheyts soe heb ick heer Jan Pouwelssz. doer bede ende versoucke van Jacop Robbrechtss. desen huwelijcxe

1) Inv. Arch. Haarlem. I[e] afd. N° 1834.

voirwerden mit tselfs hant gescreven ende mit mijn gewoenlijcke zegel bezegelt. Int jaer ons Heeren duysent vijf hondert seeven ende twintich den vijftienden dach in Januario.

De pastoor, te wiens overstaan hier het bezit tusschen derden werd geregeld, ontving niet zeer lang daarna eene schriftuur, waarbij zijne eigen belangen nauw waren betrokken. In 1529 namelijk gaf Joost, Heer van Cruyninghen, Heer van Heenvliet en van Hazerswoude, Burggraaf van Zeeland, een brief uit, waarbij aan Heer Jan Pouwelsz., ter belooning van zekere getrouwe diensten door dezen aan den ambachtsheer betoond, en tot verheffing der heerlijkheid waar hij pastoor was, geschonken werden zeven morgen lands in Hazerswoude, welke in erfpacht zouden mogen uitgegeven worden en bestemd waren tot vermeerdering van de inkomsten der Pastoors in deze Parochie, die van hun kant zich verbinden moesten, binnen vijf jaren, dat land eens zoo goed te maken als het op den tijd der schenking was De ambachtsheer van Hazerswoude had dus nog niet vergeten, dat monniken en priesters voor een goed deel van ons land hadden gemaakt wat het was in begin der zestiende eeuw, het oogenblik waarop hij de pastoors van Hazerswoude begiftigde. Dat zij wildernissen uitgeroeid, den bodem in cultuur gebracht, dijken aangelegd, waterloop en afvoer geregeld hadden en hij verwachtte van de bemoeiingen van Heer Jan Pouwelsz., zelfs bij het dagen der Hervorming, die ook al de ledigloopende monniken en priesters, naar voorgegeven werd, op de kaak wilde stellen, altijd verbetering van zijne heerlijkheid van Hazerswoude.

Zie hier den giftbrief: [1])

Wij Joest heer van cruninghen, heer van Heenvliet ende van Hazertzwoude, burchgrave van zeelant Make condt allen luyden dat wij als Heere van onsen dorpe ende heerlichede van Hasertz-

1) Inv. Archief Haarlem. Iᵉ afd. N° 1835.

woude, zoe wel om zekeren ghetrouwen dienste ons ghedaen ende bewesen bij heer Jan Pouwelsz. pastoer (in) onse heerlichede van hasertzwoude als omme onse voirs. heerlichede van hasertzwoude te verheffen, vorderen ende te verbeteren, Ghegundt ende ghegeven hebben, gonnen ende gheven mets desen onsen briefve voir mij ende minen naecoemelinghen, den voirs. heer Jan Pouwelsz. ende sijnen naecoemelinghen seven morghen lants ghelegen bynnen de heerlicheit van hasertzwoude boven wech teinden de oostvaert, ende is belant aen de zeezijde Cornelis Janz. coelenaer, aen de oestzijde claes doenz. streckende vanden achterenwech tot de lantscheidinghe, mit last van morghenghelt ende banwerck ende vrij van allen scote, ten ware dat naemaels ghebuerde, dat bij de overhant doer vervolch vanden hoeghen heemraet van Rijnlant of bij den ghemeenen ambochte of andersins, ordeneert worde dat alle landen bynnen den ambochte van hasertzwoude gheleghen scotbaer wesen soude acker ackers ghelijck. In dien ghevalle zoudet mede enckel scodt gheven ghelijck ander landt bynnen wech ende buyten wech ende anders niet. Oerloevende ende consenterende den voirs. heer Jan Pouwels ofte zijnen naecoemelinghen de voirs. seven morghen lants vut te moeghen gheven in erfpachte een yghelijck diet hem beliefven sal, Behoudelijck soe sal den voirs. heer Jan Pouwelsz. pastoer ofte sijnen naecoemelinghen ghehouden wesen de voirs. seven morghen lants toe te maken ofte doen maken bynnen den tijt van vijf jaren, dat welgheboren mannen kennen dattet noch eens of bijder ghelijckenisse soe goet is alst nu ter tijt ghelegen is, om altijt de voirs. heerlicheit van hasertzwoude te verbeteren. In kennisse der waerheit soe hebben wij Joest heer van cruninghen van heenvliet en van hasertzwoude onsen seghele hyer beneden onderaen doen hanghen die ghemaect was int Jaer ons heren xv^{c} neghenentwintich.

Dezelfde Joost Van Cruyninghen, die hier den pastoor bedacht, was bezitter van het kosterij- en schoolambt, en bekleedde omstreeks 1531 daarmêe Adriaen Roelofsz. Van Woerden. Aan dezen werden door Kerkmeesteren in bewaring gegeven de goederen, kleinodien en juweelen, welke de kerk toekwamen en hij op zijne beurt reikte den 6 Augustus 1531 eene verklaring uit, dat al deze kostbaarheden in zijne hoede gesteld waren. Uit dit stuk zien

wij, wat tot het altaar behoorde en misschien zou het kunnen dienen, om nog een of ander dier voorwerpen op het spoor te komen. [1])

In deser manieren ende vorwarden hier naevolgende soe heb ick adriaen Roelofz. van woerden ontfangen doer gunst ende wille van mijnen heere van Cruningen, als ghifter van die costerye van hasersou ende bij consent van sijnen ondersaten, die costerije voers. metter scoel ende profijten daeraen clevende te bedienen als dat behoerlick is ende myts desen stellende cautsye borch voer alsulke goede, cleynoden ende juwelen als hiernae gespecificeert staen ende in mijn bewaeringe zijn, In den eersten drie kelken, drie corporaelsacken met drie corporalen daertoe behoerende, Item vier corsufelen matelicken goet off quaet, een gulden corsufell, een dienrock, een blau corsufell, Noch een sonnendaechs corsufell myt een boert vant sacramentsfiguer, Item vier alven, Item vier coercledederen, Item een printmissael tot heyligen cruysoutaer, Een alderbesten dwaell, Item twe casufelen ende twe alven tot cruys-outaer, Item ses tynnen pullen, Item een kueper levoer, Item een tynne pyntskan, Item vier missalen, Item twe matutinalen, Item twe souters, Item drie gradalen, Item een nieu antifenael tot een winterstuck, Item een nieu antifenaelke het somerstick, Item noch xxij dwalen, Item onser liever vrouwen beste mantel, Item drie nieue outercledederen, Alle dese voern. parcelen die mij Jan dirrics. wittebol ende cornelis adriaenss. als kercmeisters in der tijt gelevert hebben, beloeff ick adriaen voers. op goeder trouwen bij die hulp van god wel te bewaeren. Ende wordt daer yt verloeren dat bij mijnre sculdt off versumelickheyt ende dat merckelick bevonden worde, dat souden die kercmeysters indertijd wesende aen mijn ende aen alle mijn goet moegen verhaelen, ende tot meerder vasticheyt soe worden bij borch van mijn persoens dirric mathiss. ende willem Jacops. craen. In kennisse der waerheyt zoe zijn hier van twe wtgesneden cedelen geteyckent mit Jhesus ende offer een van beyden verloren worde sal die ander in waerden zijn off zij beyde in presentie waren. Ende die bovenste cedel hebben die kercmeysters van hasersou ende die onderste ariaen roelofz. Hier waeren bij als tuygen ariaen pieterss. ende gerrit Janss. Actum anno xv^{c} een ende dertich den vi dach augusti.

1) Inv. Archief Haarlem, I^{e} afd., N° 1837.

Wij hebben hier een kleinen stap vooruit moeten doen, doch gaan thans weder de tijdsorde nauwkeurig in acht nemen.

Het was nu even twee eeuwen, dat de Commanderij van St. Jan, de kerk en het daaraan klevende jus patronatus van Hazerswoude bezat. Een en ander was steeds geheel afgescheiden gehouden van de rechtstreeksche bezittingen van het Convent en wel beschouwd als een goedwillig verleend voorrecht, maar niet samengevoegd met de andere eigendommen. Doch omstreeks 1529 verwierf de Commandeur Simon Van Zanen, te Rome machtiging om o. a. de parochiale kerk in Hazerswoude te vereenigen, samen te voegen en in te lijven bij de Commanderij en dit ter meerdere bevordering van den godsdienst. De redenen welke er voor bestonden, dien stap te doen en die vergunning te vragen zijn ons niet bekend; misschien is de toestemming tot vereeniging verzocht uit overwegingen van finantieelen aard en om met minder uitgaven toch naar behooren in den kerke-dienst te voorzien. Alleen is tot ons gekomen een brief, welken Philibertus Naturelli, proto-notarius van den Heiligen Stoel, proost en aartsdiaken van het Bisdom van Utrecht op den 14 Mei 1529 uitgaf, ter bevestiging en goedkeuring van die incorporatie. [1])

Beter ingelicht dan aangaande deze zaak, zijn wij, omtrent eene vicarie, waarvan de verplichtingen in 1533 werden overgedragen aan den toenmaligen pastoor van Hazerswoude, Heer Joost Clementss. Uytenhage, die inmiddels de opvolger was geworden van Heer Jan Pouwelsz Voor zoover ons bekend, waren er omstreeks dezen tijd in de kerk twee altaren, namelijk een heilig-kruis altaar en een Lieve-Vrouwe altaar [2]); aan het laatste was verbonden eene Vicarie van eene heilige mis ter week, des

1) Afgedrukt in Dl. IV, blz. 265.

2) Inv. Arch. Haarlem. I^e afd., N° 1855.

Zaterdags, die begeven werd door Heer Johannes Slagheck, proost en aartsdiaken van het Bisdom van Utrecht en in bezit was van Heer Gabriel Corneliss. Van Schoonhoven te Utrecht. Misschien had het voor den bezitter eenig bezwaar in, deze verplichting te vervullen en dit kan de reden geweest zijn, dat hij op den 17 Juni 1533 met den pastoor Heer Joost Clementss. Uytenhage overeenkwam, dat deze en zijne opvolgers de wekelijksche heilige mis zouden opdragen, waarvoor als vergoeding, aan hen tegen betaling van zeven karoli guldens in het jaar, in erfpacht werden gegeven, ongeveer 33 morgen lands onder Hazerswoude en 3½ morgen lands onder Zwammerdam. Dit verdrag werd goedgekeurd door den Collator Heer Johannes Slagheck en den 20 Juni 1533 door Willem Van Enckevoirt, Kardinaal, Bisschop van Utrecht, en daarmede had de zaak haar beslag. Wij laten hier de stukken volgen, welke op een en ander betrekking hebben [1])

Allen dengenen die desen brieff sellen zien off horen lesen, doe ick verstaen Gabriel Corneliss. van Schoenhoven myt Meyster Cornelis van Schoenhoven mijn vader ende curatoer, dat ick Gabriel als besitter van eenre vicarien gesticht inde prochykercke van Haserwoude in die eere gods ende Marie onser liever vrouwen, hebbende dienst van een Misse ter weke des saterdaechs van onser liever Vrouwen vors., hebbe in enen ewelicken erffpacht gegont ende gegeven, al alsulck rietlant ende ander lant als totter selffder vicarien behoert, als drie en dertich mergen off daeromtrent gelegen tot Haserwoude, ende noch vier dalven mergen lants gelegen tot Zwamerdam inde bruycweer van peter gisbertss. botterman, als breder in enen brieff bepaelt staen daer desen brieff doer transfixeert is, ende oick alle ander lant dat bevonden mach werden tot deser vicarien te behoren, ende dit al te samen, alsoe goet ende quaet ende alsoe groet ende cleyn alst aldaer of elders gelegen is ende aen derselffder vicarien myt recht toebehoert ende nyet anders noch meer, den Ersamen Heren Joest Clementss. Wtenhage, brueder der orden van Sint Jans

1) Inv. Arch. Haarlem, Iᵉ afd. N° 1838.

Heren van Jherusalem als pastoer tot Haserwoude ende sijnen nacomelingen pastoren van Haserwoude in der tijt, Elx jaers om seven golden Carolus gulden nu laest gemunt ende geslegen, of die rechte waerde daer voir aen goede andere paymente in elcker tijt der betalinge, die heer Joest die pastoer vors. ende zijnen nacomelingen pastoren, daer dese erffpacht op comen sel jairlix vrij ende commerlos, sonder enige affcortinge ofte verminderinge des vors. pachts overmyts enige schade, hynder, last off ongeval die op dit vors. lant comen mochten, oick van wat zake dattet toe quaem, op hoer selffs cost, anxt ende arbeit binnen der stadt van Utrecht betalen zullen aen handen van mij Gabriel vors. ende anderen mijnen nacomelingen inder tijt besitters vander vicarie vors. opten sonnedach alsmen singet Cantate na paesschen off binnen acht dage daernae onbegrepen, daer den eersten termijn van betalinge aff wesen sel dominica Cantate int Jaer van Dusent vijff hondert ende vier ende dertich, Ende alsoe voert jairlix van jaer te jaer, Myt dusdanige vorwerden dat Heere Joest ende zijnen nacomelingen vors. die Misse alle weke opder vicarien altaer doen sel off laten celebreren sonder cost vanden possessoer der vors. vicarien. Ende waert sake dat Heer Joest ende zijnen nacomelingen pastoren, des nyet en deden off den jaerlixe pacht nyet en betaelden vol ende al tot sulcken termijn als vors. is, ende dit tot eniger tijt versuymden, soe vielen zij claerlick van allen recht ende toeseggen dat zij hadden off hebben mochten aenden landen ende erffpacht vors. Ende soe quaem dat selffde lant dan weder vrij ende loss aen mijn Gabriel offte den besitter inder tijt vander vors. vicarie, onsen vrijen wille daer mede te doen, also verre als ick off mijnen nacomelingen, besitters der vicarie, dat versuym aennemen wouden ende anders nyet, Behoudelick ons nochtans den achterstadigen pacht die dan noch onbetaelt waer, die soude die pastoer inder tijt van haserwoude, mede ons betalen sonder wederseggen, sonder alle arch ofte list. Ende opdat dyt vast ende stede mach onderhalden werden, hebben wij Gabriel ende Joest pastoer van haserwoude vors., gebeden den Eerwerdigen heren Willem den Cardinael Biscop Tutrecht hier inne te willen consenteren ende desen erffpacht sel willen vestigen, stedigen, ratificeren, approberen ende confirmeren myt zijn transfix brieven aen desen brieff transfixeert Ende des toe oirconde soe heb ick Gabriel vors. gebeden den vors. meyster Cornelis Anthoniss. van Schoenhoven mijnen Vader ende curatoer desen brieff over mij te willen besegelen, t welck ick

meyster Cornelis gerne gedaen hebbe, ende heb mijnen zegel aen desen brieff gehangen. Gegeven Tutrecht int jaer ons heren Dusent vijff hondert drie ende dertich opden seventhienden dach der maent Juny.

Allen denghenen die desen brief zullen sien of horen lesen sye kenlyck ende openbaer dat ick Willem Jacopssz. Kraen, Scout tot Hazertswou wt beveel ende begeerte van onsen eerwerdigen heere ende vader in goede, onsen heere ende biscop van Utrecht ondersocht ende inquisitie gedaen hebbe van allen percelen van landen behorende tot die vicarie die leyt ende gesticht is binnen onsen perrochyekerck van Hazertswou voirscr. op onser Liever vrouwen altaer, Soe ist dat ick wtet morgenbouck ende bij instructie ende onderwijse sommiger geloviger tuygen ende waerachtiger mannen onder vonnen hebbe. Inden eersten binnen onsen voirscr. ban van hazertswou drie ende dertich morgen lants of daer ontrent streckende wten Rijn tot buscopers molens cadijck, ende hebben belent aende zeezijde Symon Janssz., tdorps verloren lant, harman ende dirck jan bruynenzoens, aende oostzijde jan dircxz. Dulle, fredric janssz., Cornelis janssz., tdorps verloren Lant ende mijn vrouwe die Abdisse van Reynsburch, Item noch binnen die ban van Zwammerdam ontrent vierdalf morgen lants inde bruyckwaer van pieter gijsbrechtsz. butterman, streckende wten Rijn tot over die afterdijck, ende hebben belent aende oostzijde tien morgen behorende tot een vicarie, gelegen tot Leyden binnen sinte pieterskerck op sinte Anna outair, ende ande westzijde Andrys pietersz. ter gouwe mit sijn eenen, kinderen ofte erfgenamen. In oirconde des waerheyts soe hebbe ick Willem Jacopssz., Scout voirgescr. desen brief ofte certificatie bezegelt. Int Jaer ons Heeren duysent vijf hondert acht ende twintich opten seeventhiensten dach in September.

Johannes Slacheck dei gracia praepositus et Archidiaconus Trajectensis Notum facimus universis Quod nos tamquam collator vicarie beate Marie Virginis in parochiali ecclesia de Haserwouda partium Hollandie Trajectensis diocesis, In Emphiteosim sive pactum perpetuum ac omnia alia et singula in literis quibus presentes nostre litere sunt transfixe contenta, narrata et descripta nostrum adhibuimus et presentibus adhibemus consensum pariter et assensum Eadem omnia et singula tenore presentium approbamus et in Dei nomine confirmamus. Datum sub sigillo nostro ad causas Anno domini Millesimo Quingentesimo Tricesimo tertio Die vero decima octava Junii.

Wilhelmus miseratione divina tituli sanctorum Johannis et Pauli sacrosancte Romane ecclesie presbyter Cardinalis Dorthusensis Episcopus Trajectensis Notum facimus Quod nos concessioni Emphiteosis sive pactus perpetui, facte domino Judoco Clementis de Hagis, ordinis Sancti Johannis Jherosolimitani tamquam curato parochialis ecclesie de Haserwouda partium Hollandie, nostre Trajectensis diocesis et suis pro tempore successoribus curatis dicte parochialis ecclesie pro pensione Septem florenorum caroli et sub onere celebrandi unam missam singulis septimanis de nostra domina prout in literis quibus presentes nostre litere sunt transfixe continetur, nostrum adhibuimus et presentibus adhibemus consensum pariter et assensum ac concessionem hujusmodi cum clausulis et conditionibus ac alijs inibi narratis et contentis, auctoritate nostra approbamus, ratificamus et in dei nomine confirmamus. Datum Anno domini Millesimo quingentesimo Tricesimo tertio die vicesima mensis Junii.

In het jaar 1537 was er te Hazerswoude een andere pastoor en wel Heer Garbrant Claess. Van Alkmaar, die den Schout eene bijdrage gaf van een Keizers gulden, in de bede, welke van de inwoners gevraagd werd om den zoon en opvolger van den Ambachtsheer een hengstepaard te schenken. Bij deze gelegenheid werd het voorbehoud gemaakt en als wettig erkend, dat de pastoor onverplicht was te betalen in eenige omslagen of zettingen, welke aan de gemeente werden opgelegd. Dit blijkt nog nader uit de verklaring van den Schout en Baljuw van 16 November 1537. [1])

Ick Sander Janss. Block, schout ende baeliu inden ban ende heerlijckheyt van Hasertswoude, ken ende belye midts desen hantschrift ontfanghen te hebben van heer Garbrant Claess. van Alcmaer onse pastor van hasertsoude een keysers gulden van twintich stuvers, welcke hy wt hem selven ongheeyscht ghegheven ende ghecontribueert heeft tot alsulcken bede, als den edelen here van Cruyninghe van sijnen ghemeente van hasertswoude, bij rade van denselfden pastoor gheconsenteert was tot eenen heynstpaert voer

1) Inv. Arch. Haarlem. I[e] afd. No 1840.

sijnen zoen successoer inder heerlijckheyt voernoemt, Welcke penninghen deselfde Heer Garbrant liberalijcken ghevende, heeft hemselven gheboden altijdt goetwillich nae sijn vermoghen tot mijn sheren edelheyt, Mar hem selven in gheenre manyeren ghevende subject noch nyet stellende onder den settinghe van enyghe onghelden daer de ghemeent tot enyghe tijden inne ghehouden mach wesen. Ende ick Sander Janss. schoudt ende baeliw inder heerlijckheyt voernoemt, belove voer mijn ende mijnen successoren vervanghende oeck hyer in alle ghemeen bueren van hasertswoude, denselfden heer Garbrant ende sijnen successoren in ghelijcke saecken van beden of onghelden of sheren domeynen den ghemeent overcomende, altijdt onghemoeyt te laten ende hem nymmermeer daer thoe te eyschen, sonder speciaell ende expresselijck bevel van den edelen heer van Cruyninghen daer of op mijn ghedaen. In kennisse van desen so heb ick Sander Janss. block, schoudt ende baeliw inder heerlijcheyt voernoemt dit aldus onderteyckent mit mijn eyghen naem hieronder angheschreven. Int jaer ons heren duysent vijfhondert seven ende dertich den sestyenden dach Novembris.

bij mij ZANDER JANSS. BLOCK.

De goede gezindheid van den ambachtsheer van Hazerswoude, welke men met dit geschenk had trachten te bestendigen, kwam den pastoor en de kerkmeesteren te stade, toen in 1540 het kerkhof vergroot moest worden en men ten behoeve daarvan een gedeelte gronds noodig had, dat in erfpacht gebruikt werd door een huisman van Hazerswoude. Deze was wel bereid, het verlangde terrein af te staan, maar verklaarde, daartoe eerst machtiging te behoeven van zijn erfpachtheffer, den Heere Van Cruyninghen. De pastoor, die in de eerste plaats, bij deze zaak betrokken was, wist de vereischte toestemming te verwerven en kort daarop, in de octaaf van Paschen 1540, kwam het volgende accoord tot stand ten overstaan van Adriaen Roelofsz Van Woerden, die zooals we hier vernemen, behalve koster en schoolmeester, ook secretaris was van Hazerswoude; de verschillende partijen werden

zoodoende bevredigd en de vereischte uitbreiding kon aan de akker der dooden worden gegeven. [1])

Inden jare ons heren duysent vijfhondert ende vyertich omtrent binnen den octaeff van paeschen So hebben dye kerckmeesters van hasertswou als huych gherryts. ende Aelbrecht bruynens. ghesproocken mit Adryaen pieterss. ten huyse vande pastorye tot hasertsou om van hem te hebben alsulcken wech mitten sloot westwaert vant kerchoff tot behoeff ende vermeringhe vant selfde kerckhof. Waerop Adryaen pieterss. gheseyt heeft dat hij dat nyet doen en mochte sonder consent van mijnen heere van Cruyninghen dye daer grontheer of was ende hij dat in erfpacht van hem ontfanghen hadde. So heeft dye pastoor heer Garbrant van Alcmaer gheseyt als dat hij mijnen heere van Cruyninghen selven daer of ghesproocken hadde in presentie van Sander Janss. Block, baeljw van hasersou, ende dat hij als grontheer dye kerck dat gaerne gonde, te weten sijn eyghendoom dye hem daeran competeerde, sonder nochtans prejudicie vanden ghebruycker dye dat in erfhuyer ontfanghen hadde, Mar dat men mitten selfden souden spreecken ende mit hem overcomen so waer hij daermede te vreden. So hebben dye kerckmeesters voernoemt voort mitten selfden Adryaen Pieterss. als huyerman ende pachtenaer voers., also ghesproocken ende overghecomen dat sij hem daervan vernoecht hebben ende Adryaen Pyeterss. heeft dye kerck al sijn actie ende thoesegghen ghegont ende overgegeven den kerckmeesters haer wille daermede te moghen doen als kerckengoet, op condicie ende voerwaerden hyer nae ghescreven. Inden eersten dat hij ende sijnen erven ghevrijt souden wesen vanden grontheer voers. ende gheen molestacie souden lijden dat alsulcken perceelkijn van sijn landt ghealieneert, vervreemt ende overghegeven waer ende vant parcheel landt verscheyden, Item ten anderden so hebben die kerckmeesters vander kercken weghen anghenomen den voerwech te onderhouden ende dat banwerck jaerlijcx te maecken hoech ende laech als haer eyghen also verde westvaert als dye kerckmuer streckt tot aen Adryaen Roelofs costerswerf thoe, ende daer en sullen Adryaen pyeterss. noch sijn erven nyet in ghehouden wesen noch schade lyen, Item ten derden so hebben dye kerckmeesters noch vander kercken weghen belooft, ten eynden dat wechken, te steecken enen quakelbrugghe daer enen yghelijck mach passeren

1) Inv. Arch. Haarlem, I[e] afd., N° 1842.

ende overgaen also hooch ende wijt datmen daer mit een goet gheladen veenschip onder doer varen mach, ende also breet denselfden wech te beplanten datmen besijden dye quakelbrugghe een koe ofte paert of ander beeste mit een horde overbregghen mach, ende dat also ten ewyghen daghen thoe te onderhouden om Adryaen pyeterss. ende sijn naesaetten, ghebruyckers vant selfde landt datter an leydt daer dese wech ofgetoghen is, altijdt een overganck te hebben sonder wedersegghen van yemant. Alle dinck sonder loosheyt ofte bedroch. Aldus gheschyet opten thijdt ende ter plaetsen voers. in presentie van heer Garbrant van Alcmaer op dese thijdt pastoer en Adryaen Roelofs van Woerden, secretaris ende coster van hasertswoude dye welcke tot confirmatie van desen beyde onderteyckent hebben elcx mit sijn eyghen handt tot begheerte van partijen voernoemt. Dese cedule sijn twye ghelijck luydende van woorde tot woort wt malcander ghesneden doer A B C D daer den bovenste of heeft Adryaen pyeterss. of sijn naesaetten ende dye benedenste is rustende onder den kercken bryeven beyde onderteyckent als voers. is.

A. Roelofs. G. Alcmaer.

Wij weten ons te herinneren, dat de pastoor, nevens de vervulling der andere kerkelijke verplichtingen, die op hem rustten, ook nog, sedert 1533 eene heilige mis ter week had op te dragen voor de Vicarie, waarmede Heer Gabriel Corneliss. Van Schoonhoven, was begiftigd. Negen jaren daarna, kwam daarin eenige wijziging, welke echter zonder invloed bleef op de betrekking waarin de pastoor stond tot die vicarie en op de inkomsten die hij er voor ontving. In 1542 namelijk stond die kapellany open en de collator Heer Johannes Slagheck, Proost en Aartsdiaken van het Utrechtsche Bisdom, begiftigde daarmede Heer Cornelis Van Schoten, bij zijn open brief van 12 Mei, welke tevens het bevel inhield tot bevestiging

van den bezitter in zijne verworven vicarie, wat, blijkens eene verklaring van den pastoor van Hazerswoude Heer Garbrant Claess. Van Alkmaar van 27 Juli 1540 was ten uitvoer gebracht. De akte welke hierop betrekking heeft luidt in deze voege: [1])

Johannes Slacheck dei et apostolice sedis gracia propositus et archidiaconus Trajectensis Universis et singulis dominis, presbyteris, capellanis, clericis, notarijs et tabellionibus publicis quibuscunque nobis subditis et eorum cuilibet Salutem in domino sempiternam. Ad vestram et cujuslibet vestrum noticiam deducimus et deduci volumus per presentes Quod nos beneficium ecclesiasticum fundatum, erectum et dotatum in parochiali ecclesia de Hazerswouda, comitatus Hollandie, diocesis et nostri Archidiaconatus Trajectensis Ibidem ad altare beate Marie virginis per contractum matrimonij Gabrielis Cornelij ultimi rectoris et possessoris ejusdem aut alius qualitercunque tanto tempore vacans, quod ejus collatio, promisio seu quevis alia dispositio pro hac vice ad nos de jure ac juxta lateranensis statuta concilij sit et est legittime devoluta, Dilecto nobis in Christo domino Cornelio Schoteno clerico dicte diocesis trajectensis, pure et simpliciter propter deum cum omnibus juribus et pertinentijs suis, contulimus et conferimus per presentes Sibique providimus et tenore presentium providemus de eodem Ipsum in illud instituentes et investientes presentialiter de eodem Mandantes propterea vobis omnibus et singulis supradictis et vestrum cuilibet in solidum in virtute sancte obedientie et sub excommunicationis pena, quatenus eundem dominum Cornelium Schotenum vel procuratorem suum legitimum pro eo et ejus nomine, in veram, realem, corporalem et actualem possessionem vel quasi dicti beneficitij ecclesiastici juriumque et pertinentiarum omnium ejusdem, cum solemnitatibus debitis et consuetis auctoritate nostra inducatis et inductum quantum in vobis fuerit defendatis. Recepto primitus ab eodem vel dicto suo procuratore fidelitatis et obedientie juramento solito Precipientes nichilominus universis et singulis pensionarijs, pactionarijs et debitoribus fructuum dicti benefitii ecclesiastici, quod eidem domino Cornelio Schoteno vel procuratori suo legitimo ad hoc sufficiens mandatum habenti, de ipsius beneficitij

1) Inv. Arch. Haarlem. I[e] afd., N[o] 1851.

ecclesiastici fructibus, redditibus, proventibus, juribus, obventionibus et emolumentis universis respondeant et ab alijs quantum in eis est respondere faciant temporibus ad hoc positis atque statutis, In contradictores quoslibet et rebelles excommunicationis sententiam tamen dierum canonica monitione premissa fulminamus. Rescribatis literis debite executis vos presentium executores. Datum anno domini Millesimo quingentesimo quadragesimo secundo die vero duodecima mensis Maij.

Excutio presentis mandati facta est Anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo secundo die vicesima septima mensis Julij per me Garbrandum filium Nicolai Alcmariensis, ecclesie Hazertwoudensis rectorem.

Deze verwisseling van bezitter der vicarie, bracht, zooals reeds gezegd is, geene verandering in de betrekking tusschen den pastoor en de inkomsten, welke deze er uit trok: die voordeelen konden dan ook genoegzaam verzekerd gerekend worden door het vroeger besproken erfpachtsrecht, waarop de landerijen der vicarij aan den pastoor waren afgestaan en zijn steeds door hem genoten en beheerd. Een en andermaal komen zij in den loop der tijden nog ter sprake. Eens b. v. toen pastoor Heer Philips Van Hogesteyn, op den 2 Maart 1559 aan een huisman in Zwammerdam, 3½ morgen lands verhuurde, behoorende aan de Vicarie van Onser Lieve Vrouwe-altaar, voor 5 karoli guldens van XL grooten Vlaamsch 's jaars, te betalen op St. Pieter ad Cathedram, en bovendien (omstreeks St. Jacobsdag 1559) twe goede nyeu melckens kaasen. [1])

En wederom vinden wij er gewag van gemaakt in eene niet gedagteekende aanteekening uit de zestiende eeuw, misschien te boek gesteld door den Schout en Baljuw van Hazerswoude, die echter volgens zijne eigen verklaring, welke wij hier opnemen, niet volkomen op de hoogte was, van de geschiedenis der vicarie en wat daaraan kleefde. [2])

---

1) Inv. Arch. Haarlem. Ie afd., No 1846. 2) Id. No 1845.

Om te weten den Landen ende Renten van de cappelrye leggende inde kercke van Haserwoude.

De cappellaer van haserwoude doet een misse ter weecke op onser Liever vrouwen aultaer inde kerck van Haserwoude, alzoe men seyt, ende daer heeft die cappellaer off des jaers vijff ponden hollants.

Item dese vijff ponden hollandts staen op zeeckere landen ende gebruyct op dese tijt Jan louwez. ende adriaen Jacopsz., ende woenen inde heerlicheyt van haserwoude.

Item Jacop Cornelisz. bruket een somma van lande, ende niet (niemand) en kan vernemen hoeveel morgentael datter es, want de pastoer van haserwoude hem selven nyemant an de goeden ende renten en kendt vande cappelrye voors., dan hem alzoe lange als hij leeft; aldus en can ick niet vernemen hoeveel mergentaelen van lande datter es wantet int heymelicken verpacht es; de sommige seggen dattet groet es xx½ morgen, meer die morgen is groet vij hondt over de morgen, ende seggen voert dattet gelt xij lb. hollants vrijs gelts.

Item pieter ghijsbrechtsz. botterman, woenende tot zwammerdam geeft tot des jaers die capelrye voors. XLIX st.

Item ick hebbe hoere seggen van goede mannen van eeren dat de pastoer van haserwoude hem vermet, dat hij zeecker bezegeltheyt daer off heeft van goede heere van de cappelrye voors., dat daer nyemant seggen an en heeft dan zijns persoens.

Om alles wat op de bediening dezer vicarie betrekking heeft bijeen te voegen, zijn wij een aanmerkelijk deel in onze tijdsorde voorwaarts gegaan, zoodat wij hier een terugtred van eenige jaren dienen te doen. Hetgeen echter mede te deelen valt, is niet van zeer veel belang, en bepaalt zich tot eene aanteekening, dat de pastoor op den 18 December 1542 aan een bouwman leende, acht enckelle gouwen keysers Reaellen, tstuck op drye keysersgulden ghemunt, waarvoor tot onderpand gesteld werd een woonhuis in Hazerswoude. [1] Dat hij op 14 November 1548 aan een akkerman te Leiderdorp voor 300 keysersgulden,

1) Inv. Arch. Haarlem. Ie afd., No 1841.

en God ter eere, 30 £ holl., een kamp lands verkocht, welke door den kooper reeds in erfpacht gebruikt werd, en afkomstig was van den Heer Van Cruyninghen, ambachtsheer van Hazerswoude, die in 1529, dit perceel met andere gronden aan den pastoor geschonken had [1]); terwijl wij later vinden opgeteekend, dat kerkmeesteren en pastoor, het was nog altijd Heer Garbrant Claess. Van Alkmaar, den 5 Augustus 1553 in erfpacht uitgaven, elf hont lands, toebehoorende aan de kerk van Hazerswoude. [2])

Van meer beteekenis in zekeren zin, was de verwisseling van pastoor, welke niet zeer lang hierna plaats vond. Heer Garbrant Claess. Van Alkmaar, dien wij het eerst in 1537 te Hazerswoude hebben aangetroffen, kwam tot hooge jaren en zal, waarschijnlijk in het begin van 1559, teruggetrokken zijn naar de Commanderij te Haarlem, om er zijne laatste levensdagen in rust door te brengen. Het convent stond in plaats van hem, een der best aangeschreven kloosterlingen af, niet echter voor immer, want de tijd lag reeds in het verschiet, dat Heer Philips Henricss. Van Hogesteyn, die als pastoor naar Hazerswoude trok, in eer en waardigheid te Haarlem zou terugkeeren.

Ik neem het jaar 1559 voor het vertrek van den ouden pastoor aan, omdat Heer Philips Van Hogesteyn in 1553 priester was gewijd en daarna zeven jaren als Prior van het convent fungeerde, hierop moet zijne herderlijke bediening te Hazerswoude gevolgd zijn, totdat hij den 4 Augustus 1567 als coadjutor van den toenmaligen Commandeur benoemd werd, hetgeen hem verplichtte weder zijn intrek te nemen in het klooster te Haarlem. [4])

Zoo ons vermoeden omtrent den tijd van het verblijf

1) Inv. Arch. Haarlem, Ie afd., No 1860.
2) Id. No 1843. 3) Id. No 1860.
4) Zie verder over hem: De Commanderij van St. Jan, t. a. p. blz. 323.

van Heer Philips Van Hogesteyn, als pastoor te Hazerswoude, juist is, nl van 1559–1567, moeten we bekennen, dat uit de eerste jaren weinig bijzonderheden in onze geschreven stukken staan opgeteekend, doch er bestaat eene andere bron, waaruit ons eenige welkome mededeelingen toevloeien. Omstreeks 1560–1570 schreef de Rector der Latijnsche school te Haarlem, Cornelis Schonaeus [1]), verschillende tooneelstukken, waarvoor hij de stof ontleende aan het Oude Verbond, ze zijn in latijnsche versmaat opgesteld en gewoonlijk met eene uitvoerige opdracht toegeeigend hetzij aan Burgemeesteren van Haarlem of wel aan vrienden van den dichter. Uit het epigramma, dat een dier spelen begeleidde [2]) leeren we Heer Philips Van Hogesteyn als latijnsch dichter kennen, waar hij, nadat Hadrianus Junius en Heer Joannes Voccinius (Rector van het Zijlklooster te Haarlem) aan het woord zijn geweest, aldus den lof des schrijvers bezingt:

Epigramma F. Philippi Haecmundani Ab Hoghesteyn ad lectorem.

Quisquis amas vera cultas pietate Camoenas,
  Artibus ingenuis, literulisque vacans:
Quemque juvat dulcis latiae facundia linguae,
  Cuique poëmatij laurea sacra placet:
Haec, rogo, scripta pio perlustrans comica socco,
  Volvito pervigili terque quaterque manu.
Plurima repperies quae perlegisse juvabit,
  Teque gravi facient cultius ore loqui.
Namque pari paucos videas pietate Terenti
  Orchestras propius condecorasse tuas.

Maar al moge hieruit ook blijken, dat de toenmalige Commandeur van St. Jan in het maken van Latijnsche

---

1) Zie over hem: *V. d. Aa*, Biographisch Woordenboek XVII, blz. 392. De konst- en letterbode 1843. II, blz. 87 en „Godfried Wandelman" door H. J. Allard, in de: Studien op godsdienstig, wetenschappelijk en letterkundig gebied. Dl. X, N° 2, blz. 9.

2) Tobaeus Comoedia sacra. 8°. Antverpiae, Ex officina Gulielmi Silvij Typographi Regij 1570. De eerste uitgaven der spelen van Schonaeus zijn hoogst zeldzaam.

verzen geen vreemdeling was, zoo doet ons voor de kennis van den persoon des pastoors van Hazerswoude, beter dienst de epistola dedicatoria welke den: „Saulus Conversus" vergezelde. [1]) Daarin, gelijk den aandachtigen lezer blijken zal, wordt een terugblik geslagen op het herders -en leeraarsambt dat Heer Philips Van Hogesteyn te Hazerswoude bekleed had, hoe hij ten tijde der scheuring en godsdienst-oorlogen niet zonder levensgevaar zich was blijven wijden aan het zielenheil zijner kudde, zich een scherpzinnig bestrijder der nieuwe leerstellingen betoond en uit al zijn vermogen den voortgang belet had der dwalingen van den dag, die zeker minder aanhangers zouden hebben gevonden, zoo het getal der zielenherders van zijn gehalte, grooter ware geweest. Maar ik wil Cornelis Schonaeus zelf laten spreken en geef hem het woord.

Honoratissimo ornatissimoque Domino D. Philippo Haecmundano ab Hogesteyn, Rhodaniorum dominorum apud Harlemenses designato presidi dignissimo, Cornelius Sconaeus Goudanus. S. D. P. Non paucos cum politiorum literarum peritia celebres, tum sanctimoniae, pietatisque opinione suspiciendos hac tempestate reperias Praeses multis nominibus mihi colende, qui a Plauti veteris scriptoris comici lectione adolescentulos avocant: ejusque fabulas parum accommodas esse censent, quae in scholis tenerae aetati enarrentur, idque propter obscoeniores sales, facetias, jocosque invercundos, quibus ille, popularem gratiam sibi demereri studens, delicatas lascivorum hominum aures identidem demulcet, et spectatorum risum captat. Atque horum opinioni nunquam quidem magnopere refragatus sum. Verum non ita facile me in illorum sententiam adduci patiar, qui Terentium quoque uti spurcum quendam Poëtam e puerorum manibus excutiendum arbitrantur. Nam hoc quemadmodum nihil limatius, nihil tersius, ac Latinius est: ita ab indecora, turpique veteris comoediae licentia quam longissime ejus ab est oratio. Concedo in Plautinis actionibus

---

1) Saulus Conversus: Comoedia nova, et sacra, Cornelio Sconaeo Goudano Auctore. 8°. Antverpiae, Ex officina Gulielmi Silvij, Regij typographi. 1570.

frequenter legi, quod scurrile potius quam facetum videri queat: quodque castae merito aversentur aures. At nihil istiusmodi in Terentio, qui cum jocatur maxime, verecundiae tamen limites nunquam transgreditur, adeo ut urbanus lepidusque optimo jure, obscoenus vero, aut turpiloquus nullo modo appellari mereatur. Interim tamen, ut ex animo loquar, saepe tacite mecum dolui, saepe apud amicos literatos conquestus sum, in rebus tam profanis ludicrisque pulcherrimam istam collocatam esse operam: ac non plus rei seriae politissimae huic Romani sermonis puritati esse subjectum. Denique non extitisse inter Christianos, qui sacris historijs in comicos actus redigendis parem ingenij gloriam sint consequuti. Neoterici enim qui hac in re sibi elaborandum existimaverunt, quanquam sua laude minime sunt frustrandi: tamen nemo non videt opinor, quantum illorum etiam praestantissimi a singulari felicique hujus poëtae elegantia absint: quam frigeant, si cum hoc conferantur. Quin nihil fere in illis reperitur, aut venuste, aut emendate dictum, quod non ex hujus comoedijs, tanquam ex uberrimo, nitidissimoque Latinae eloquentiae fonte desumptum, ac mutuatum conspiciatur. Quae quidem res adeo nemini recentiorum vitio vertitur: ut illi prae caeteris eruditorum calculo maxime commendentur, qui suam orationem Terentianis flosculis tanquam emblematis quibusdam insigniverint, ac decoraverint maxime. Quapropter hoc unum persuasum velim studiosis adolescentibus, ut Terentij comoedijs evolvendis bonam temporis partem impendant, has nunquam e manibus deponant: sed quocumque eunt, secum in sinu circumferant: nec quiescant, donec ad unguem omnes edidicerint. Tum si quando in istiusmodi argumento ingenium exercere lubeat, hunc potissimum sibi imitandum proponant, rati suas lucubrationes apud doctos, politiorisque literaturae studiosos, eo majori in pretio futuras, quo ad elegantissimam hujus scriptoris dictionem propius accesserint. Quam sane laudem veluti nondum nos assequutos minime diffitemur: ita speramus aequum, candidumque lectorem conatus nostros boni consulturum: cum hac in re non omnino negligentem, dissolutamque nostram operam fuisse animadverterit. Huc enim licet minus feliciter, sedulo tamen, et pro ingenioli nostri viribus incubuimus, ne studiosa pubes, cujus juvandae gratia hic mihi susceptus est labor, in nostris actiunculis versans, a Terentiana phrasi penitus avocata, distractaque videatur. Neque me hujus oppellae poenitere potest: imo operae pretium fecisse mihi videor: cum tibi, aliisque multis amicis literatis, hanc qualemcunque nostram industriam non me-

diocriter probari video. Quare quicquid temporis quotidianis formandae, erundiendaeque juventutis occupationibus decidi potest, ejus maximam partem huic studio libenter insumo. Itaque quemadmodum Tobaeum, atque Nehemiam, non ita pridem dedimus: ita nunc novam comoediam, Saulum videlicet conversum, in lucem proferimus, quam ut tibi potissimum dedicandam putarem, non levibus rationibus adducor vir honoratissime. Primum quod tanta tuorum erga nos meritorum existat magnitudo, ut merito ingratissimus habendus sim, nisi quicquid in me est, id omne tibi debere lubens confitear. Deinde quod te praecipue auctore ad hanc historiam comicōs describendam animum appuli. Tu enim, cum jam in alio quodam argumento ingenium periclitari, stilumque exercere statuissem, huc me nuper, uti meministi probe, exhortatus es. Idque impetrasti facile. quid enim est, quod quidem sciam tibi gratum fore, in quo tuae voluntati non libenter geram? Postremo si nihil horum esset, vel Philippus hic diaconus, qui in hac nostra actione haud postremas tenet, me commonefaceret, hoc quicquid est lucubrationum nulli aptius, quam tibi dedicari. Quem ut nomine refers, ita ad ejus exemplum strenuum quendam, ac invictum Christianae fidei assertorem, verbique divini praeconem te praebes: nullum non movens lapidem, nihil non et agens, et patiens, quo afflictum Christi gregem e luporum faucibus extorqueas: quo famelicos evangelici sermonis pabulo exatures: imperitos doceas, lugentes consoleris: denique cuique accommodum suo morbo remedium adhibeas. In hoc pulcherrimo negotio omne tuum studium collocas, omne tempus impendis. Neque nunc solum, cum tuto, ac sine metu ecclesiastae suggestum conscendere licet, sedulam Christo navas operam: quin superioribus quoque annis cum sacrilegorum cuniculis suffossa, ruinam minitaretur Catholica religio: aprique vineam domini passim impune devastarent: tu boni pastoris officio fungens, Hasersoundam ad gregem tuae fidei quondam commissum, non sine maximo vitae periculo te conferebas, amicis hoc tuum consilium frustra dissuadentibus. Porro hic quam acrem periclitantis Ecclesiae propugnatorem te praestiteris: quanta cura, quantaque sedulitate ab oviculis tuis pertinacem anabaptistarum insaniam, seditiosamque aliorum haeresiarcharum factionem prohibueris testantur illi, qui animi sui salutem se tibi debere, et libenter fatentur, et ingenue praedicant. Atque utinam tristissimo illo tempore aliquanto plures tui similes extitissent: fortasse constantius, atque aequabilius Christianae reipublicae se haberent res. nec ita multorum animos, opi-

nor, in nassam suam illaqueasset schismaticorum personata, ac simulata pietas, qui nusquam alibi confidentius virus suum pestilentissimum simplicium mentibus instillabant, quam ubi eos, quos ipsorum dolus consuta dogmata confutare, et detegere conveniebat, aut vacillare, aut metu conticescere animadvertissent. Caeterum ad hanc tam arduam, tamque difficilem provinciam capescendam, quam non inanis gloriae cupiditate, vel vilis lucelli gratia fueris impulsus, istud opinor abunde magnum argumentum est, quod cum alios honoris accessio a laboriosis officijs plerumque avocare consuevit: tu tamen tuorum suffragijs designatus praeses nuper electus, et ad dignitatem maximam sublatus, adeo nullo modo tui dissimilis esse coepisti: adeoque a praeclarissimo istoc munere, in quo magna cum laude multos annos versatus es, tibi neque resiliendum, neque desistendum arbitraris: ut in dies dominici gregis salus, ac incolumitas tibi magis magisque curae esse videatur. Perge, perge ut coepisti Praeses reverende. nullius gratia, aut odio ab hoc divino instituto te permitte avocari. Malevolorum invidiam nihili facito: utpote non invidiam, sed virtute, ac pietate partam gloriam. Improborum simultatem aspernare: et veluti bonis placuisse ita malis displicuisse laudabile esse existima. Flagitat hoc abs te miserandus christianae reipublicae status: qui nisi tuis, aliorumque tui similium humeris fulciatur, periculum est, ne clandestinis haereticorum machinis labefactatus prolabatur in deterius. Vides quam varia luporum genera in servatoris nostri ovile irruperint, quot oviculas rapacibus suis unguibus discerpserint, quot rabiosis dentibus dilaniaverint: quam pestilentes impiorum dogmatum opiones multorum animis inseverint: dum eorum quisque Christum abominandae suae haereseos auctorem esse impudentissime praedicat. Vides quibus tempestatibus, quibus procellis, ac undis sacrosancta illa exagitetur navicula, extra quam nulli omnino ad salutem aditus patet. Age, ne cede insanientis pelagi fluctibus, ne extimesce truculentam ventorum rabiem: sed contra ardentius eluctare quo tua te virtus vocat. Sed nae ego homo sum ineptus, qui te tanquam dormitantem, aut languescentem calcaribus extimulandum puto: quem ultro indies huc omnibus ingenij conatibus, studioque indefatigabili magis magisque enitentem conspicimus. At jamdudum epistolae modum nostra excessit oratio: quare desinam si hoc unum te oravero, ut hunc nostrum Saulum non ut Christiani nominis hostem, qualis hic inducitur, aut fugiendum, aut extimescendum existimes: sed veluti acerrimum Catholicae religionis propugnatorem, qualis postea

evasit, obvijs ulnis amplectaris. Qui quoniam praepostero quodam tutandae Mosaicae legis zelo accensus, simpliciter non malitiose errabat, e medio impietatis cursu a Deo revocatus est, ut vel hinc perspiciamus quantus sit amor patris caelestis erga mortalium genus. qui non solum resipiscentibus omnem culpam libenter ignoscit. sed etiam ultro a caepto retrahit imprudenter delinquentes. hinc est quod quidam eorum, quos non ita pridem in perturbando Christianae reipublicae statu, sedeque Romani Pontificis evertenda, ipso Saulo vehementiores conspeximus, quia simplici potius ignorantia, quam perversa animi nequitia ad nefarium istud scelus prosilierunt, jamdudum divina adjuti gratia, suam impietatem, et detestentur, et defleant. Pro pertinaciter interim in errore perseverantibus nobis orandus est Deus, ut mentem illis largiri dignetur meliorem: quo vel tandem resipiscant, atque in viam redeant. Dignitatem tuam incolumem, salvamque nobis quam diutissime conservet divina benignitas. Harlemi postridie calendas Aprilis Anno 1570.

Dit was niet de eenige maal dat de Haarlemsche Rector de trompet stak ter eere van den Commandeur van St Jan, voorheen pastoor van Hazerswoude, want toen Heer Philips Van Hogesteyn den 17 December 1574 overleden was, wijdde Cornelis Schonaeus hem het volgende:

Epitaphium D. Philippi ab Hogesteyn, Rhodianorum dominorum apud Harlemenses Praesidis 1)

Exanimata cubant hic Praesidis ossa Philippi,
Effigiem cujus lectos amice vides.
Qui gravis eloquio, morum probitate verendus,
Vir dignus nunquam qui moreretur erat.
Antiquae assertor fidei, vindexque malarum
Haeresium, verae relligionis amans.
Pro quibus officiis caeli subvectus in arcem
Aeterno gaudet semper adesse Deo.

Ten tijde echter, dat wij den draad van onze schets der Parochie van Hazerswoude, hebben afgebroken, om

1) *Cornelii Schonaei* Sacrae Comoediae sex: nempe, Tobaeus, Nehemias, Saulus, Naaman, Josephus, Juditha, exacte diligenterque emendatae, atque recognitae. Ejusdem Pseudostratiotae, fabula jocosa, et ludicra. Elegiarum. Liber I. Epigrammatum. Liber I. 8o. Harlemi, Ex officina Aegidii Romanni, 1592. p. 483.

eenige weinig bekende bijzonderheden uit het leven van den pastoor mede te deelen, werd er aan den dood van Heer Philips Van Hogesteyn nog niet gedacht, en was daarentegen aan de orde, zijne verheffing tot coadjutor van den Commandeur van St. Jan en zijn aanstaand vertrek naar Haarlem. Om de beheerders der Pastorie te Hazerswoude naar eisch op de hoogte te brengen van den staat van zaken, was in 1567 opgemaakt eene bij-eenstelling van de renten en tienden der Pastorie, en dat deze vrij belangrijk waren, blijkt uit het hier volgende stuk: [1])

Register van den Incomen der renten van die Pastorije van Hazerswoude.

Eerst de landen ende thienden die men verhuyeren bij Jaren als in den text.

Cornelis Willem Jorisz. tot Koudekerc heeft opten lesten february xv^c^Lxvij ingehuyert, tgeene hij ende Willem Jorisz. sijn vader altijts gebruyct hebben, te weten viij morgen, Lxxviij roeden, streckende van den Rijn suytwaert tot die nieuwe kaa toe, daer van iiij margen lants leggende op doostzijde in tselve weer, toebehoort een vicarije tot Leyden, ende die rest al hier, Is vant cappelrijelant, ende moet jaerlicx geven vijf jaer lang, ingaende Petri ad Cathedram a° lxvij tsjaers. . . . . ix guld.

Pieter Thomasz. bruyct omtrent ij m^r^ van tselve cappelrijelant leggende westwaert ant voorn. lant op den oostege off cant van pieters weer, dat groot es xi margen ij hont xxxi roeden, streckende uyt den rijn after an die nieuwe kaade daer van die huyere volcht hier achter bij ander landen, dus hier . . . . nyet.

Jan Jacopsz. bruyct de helfft van xij m^r^ Liij roeden vant voors. cappelrielant leggende zuydtwaert vant voorgaende, effen breet als de voorgaende twee, streckende van de nieuwe kaade noortwaert tot de kercwech toe, de margen tsjaers ingehuert vijf jaer lang ingaende petri Lxvij vrijs gelts om xiiij stuvers, compt jaerlicx. . . . iiij guld. iiij st.

---

1) Utr. Cart. Dl. V, blz. 40.

Cornelis Aertz. bruyct dander helft weesende tsuydwaerste van tpael gelijcke jaeren, ende ingaende als voren, de mergen om xvij st. tsjaers. . . . . . . v guld. ii st. i blanc.

Jan Dircxz. ende Claes Meesz. tot boscoop, nu Jan Cornelisz. in de plaets van Jan Dircxz. bruycken vant voors. cappelrijelant xvi m. Lxvi roeden, streckende van de kercwech suydtwaert, tot boscoopcaade toe Twelc sij hebben overgenomen van Pieter Thomasz., die dit opten lesten February 1567 hadde ingehuert, de mergen om xxv st., seven jaer lang, ingaende Petri ad Cathedram lxvij compt jaerlicx de somme van . . . . xix guld. ix st.

Huych Dircxz. woenende 't Swammerdam bruyct van 't cappelrijelant iij m^r lants of daer omtrent als hij ende sijne voorsaten lange hebben gebruyct, leggende (als hi seyt) gemeen van Veur ende aerde in sijn huysweer groot xij morgen, belent an doostzijde eens cappelrijelant op sint annen-outaer in sint Pieterskerc tot Leyden, an de westzijde Baertgien Willem Bouwensz. oock tot Leyden, streckende vuyt den Rijn over den afterdijck toe, ende is A° Lxvij, petri het vij^e (van) ix jaer verscheenen, tsjaers vijf gulden, maer heeft proces tegen den pastoer gemoveert, daer bij hij contendeert dat hij sal gereleveert werden van 't verlij der huyercedulle, ende sustineert jaerlicx niet meer sculdich te wesen dan xLix st., ende 't proces staet noch voor t hoff van Hollant . . . . v guld.

Ander landen wesende geen cappelrije lant.

Pieter Thomasz. bruyct in huyere van de pastorije twee mergen lants, leggende in sijn wooning groot wesende in 't geheel x m^r iiij h^t v roeden, die hi heeft ingehuyert seven jaer lang, mit voorgaende ij m^r vant cappelrije lant Ingaende Petri Lxvij tsamen tsjaers om . . . . . x guld.

De blockweeren, volgende oude registeren ende morgenboucken groot sijnde iiij m^r, volgende 't nieuwe morgenbouck iij m^r ij h^t, zijn eertijts in erffpacht vuytgegeven om twee gulden 'tsjaers, ende Anno xv^cLxvi, overmits wanbetalinge, rechtelicken geevinceert, ende is de pastoer altans in possessie, dan eenen Aelbert jacopsz. Tromp, woenende tot Rotterdamme, occupeert daervan vijf hondt, onder eenige tytel die hij heeft ende jonger es dan des pastoors brieven ende titulen Ende de reste was a° Lxvij

verhuyert xx jaer lang, onder ander condicien, van tselve lant mit sant, misse ende veenbaggert toe te maken in deerste thien jaeren, ende de leste x jaeren daer in te brengen vij schepen poortaerde jaerlicx, ende soe ander mael toe te maecken, ende soude geven t sjaers de somme van . . . . xiiij guld.

Maer omdat die Curateur van Mr. Gerrit van der Laen t vonnisse ter eerster instancie geweesen heeft, beroupen in reformacie mitte clausule van relief, omdat hij tselve niet binnen 'sjaers gedaen heeft, soe en heeft die pastoer de lange huyere niet derfven houden, ende heeft sulcx tjaer LXVIJ niet dan x gul. gehouden.

Fije Cornelisd^r Wed. van Sijmon Jacopz. bruyct ij hont XLIIJ roeden lants, leggende binnen wech, genoempt: de Thuyn, daer Cornelis Aeriansz. westwaert ende suydtwaert naestgelant sijn, 't noorteynde compt ande voorwech, daer van de huyere volcht hier nae Ergo . . . . nyet.

Hier volgen Thienden.

Die koornthienden beginnende oostwaert, in de wooning van Pieter Andriesz. binnen wech, buyten wech de gemeen laen daer recht voer of, eyndende westwaert opte wooninge van Gerrit Jansz., woenende binnen wech naer ouden haercomen, streckende van de lantscheydinge noortwaert tot de maesloot tõe, naer den Rijndijck.

Item dit blockthiende compt halff de heer van Cruningen, ende half die pastoor van haserswoude, ende is a° LXVIJ verhuyert die helfft om . . . . xxi st.

Fije Cornelisd^r Wed^e van Sijmon Jacopsz. bruyct de smaeltienden vant voorgaende block, mede comende halff de heer van Cruningen ende halff die pastoer.

Item des pastoers helft es verhuyert, mittet campgien lants hier voren gementioneert, seven jaeren lanck ingaende Petri ad Cathedram 1567 tsjaers om . . . . iij gul. x st. Ende een copgien butters.

De koornthienden streckende van de maesloot voorts in den Rijn binnen de voors. limiten recht opgaende, behalve dat int oosteynde fault es, ende de pastoer daeran drie off vier weeren vuyt de possessie es Daer van behoort de Vrou van Opmeer deurgaende de helfft Behalve som·

mige landen die de pastoer alleen halff thiende geven ende van dander helfft vrij sijn.

Dese thiende heeft pieter tomasz. gehuert vant jaer Lxvij om . . . . x guld. x st.

De smaeltienden binnen tselve block, bruycken pieter Aertsz. ende gerrit Cornelisz. de pastoers-helfft om . . xxv st.

Hier volgen erffpachten ende erfrenten.

Gerijt mijnsz. woenende an den Dijck bruyct in erffpacht iij margen lants ende xv roeden, leggende in de geeren, bij oosten Roelof Adriaensz. ende Magdaleen Cornelisdochters landt, streckende van de dwerswetering suytwaert tot an het Smepeltgien of de laen toe, tsjaers iij guld. iij st.

Philips Gerijtsz. bruyct in erfpacht een mergen, ij h^t, xxxi roeden landts volgende het mergenbouck, maer volgende oude registeren niet dan acht hont, 't sjaers om xxii st.

Joris Cornelisz. Schoeneman bruyct in erffpacht een mergen lants leggende in sijn woeninge, genoempt: bottermansweer, groot wesende in tgeheel xv m^r ij h^t xLij roeden, daer westwaert Thijs Maertensz., oostwaert Heynric Jansz. naest gelant sijn, tsjaers om . . . . iij guld.

Jan Woutersz. bruyct in erffpacht xi h^t lants volgende oude registeren, leggende 't enden Craenlant, gecomen van Willem melisz., Mer volgende die mergenboucken ende het anbrengen van den x^n penning, leyt tselve in een weer van ix m^r 15 h^t xxxix roeden an den dijck, dit tsjaers om een gouden reael, doende nu . . . . iij guld. x st.

Gerijt Cornelisz. bruyct in erffpacht een acker lants, als men bevint bij eenige brieven, wesende in de kerckenkiste, off 15 acker volgende oude registeren, de welcke eenen ever dircsz. de kerck besproken heeft, Desen acker is die middelste van vijf acker lants, groot wesende volgende t mergenbouck v m^r 1 h^t xLij roeden, leggende an den Rijndijck, belent an doostzijde de kerc van Hazerwoude, de westzijde Claes Heynricxz. ende Joris Cornelisz., tsjaers om . . . . xxx st.

Willem Pietersz. tot Coudekerck is sculdich van pacht Petri ad Cathedram . . . . ij guld. ij st.

Huybert Claes Jansz. tot Waddincxveen is sculdich van pacht op ij m^r vij roeden lants, gecomen van gooltgien Dirc Mathijsz. t sjaers Petri. . . . . xv st.

Boeijen Heynricz. is schuldich an pacht op iiij m^r i h^t xxxviij roeden lants binnen wech, Petri, tsjaers . . . xij st.

Jan Jansz. Wed^e ende Pieter Wittebol op haer lant buyten wech, Petri, tsjaers . . . . x st.

Gerijt Ouwe Jans Wed^e pacht op heur huys ende erf, Petri, tsjaers . . . . viij st. i oort.

Gerrit Jansz. Koen op sijn huys, Petri, 't sjaers te pacht. v st.

Joosgien Jacopsdr. Wed^e van Dirc Wittebol is sculdich jaerlicx op de Dresschcamp after die Westvaert, tsjaers . iiij st.

Cornelis Jansz. Colenaer is sculdich jaerlicx, daer van in lange jaeren nyet betaelt es . . . . i st.

Mey.

Cornelis Claes Woutersz. is sculdich pacht 'tsjaers . . . ix st.

D'erffgenamen van Stijntgien Boonen zijn sculdich tsjaers te pacht . . . . vi st.

Dammas Cornelisz. of Aeff Neelen sijn sculdich jaerlicx te Alderheyligen op thuys. . . . . xv st.

Thijs Maertensz. vant derdepaert van 1 m^r lants, lamberti, tsjaers . . . . xx st.

Cornelis Aeriaen IJsbrantsz. op zeker lant binnen wech, verschijnt Petri ende is groot iiij h^t, tsjaers. . . . . xi st.

Maritgien Pieter Huychgen op hoor huys te lossen, de penninck xvij, te alreheyligen tsjaers . . . . xv st.

Ewout Gerritz. an den dijck, pacht tsjaers . . . . iiij st.

De Commenduyer is sculdich jaerlicx . . . . . . xiiij gul.

Joost Claesz., Aeriaen Jacopsz. ende Huych Jansz. sijn sculdich tsamen pacht . . . . vi st.

Cornelis Huych gerijtz., Agnetis . . . . vij st.

De Heylige geest te Mey . . . . vij st.

Die kercmeesters van memorien Joene sijn misse die men maendaegs doet, Tsaterdaechs loff, te mey . . . xvij guld.

De oude pastoor van Hazerswoude Heer Garbrant Claess. Van Alkmaar, zal naar wij vermoeden, in den loop van 1567 in de Commanderij te Haarlem overleden zijn, want op den 19 Januari 1568 kwam eene verdeeling van zijne achtergelaten goederen tot stand tusschen de nabestaanden en den Commandeur. Uit dat aanstonds mede te deelen verdrag blijkt, dat de oude pastoor velerlei kostbaarheden

had vergaderd en dat zijne bezitting aan vast goed en geld niet verwerpelijk was. [1])

Op huyden zijn Heer Heynrick van Swol, commanduer van t sint Jans convent tot Haerlem ter eenre, Jan Joestensz. Block als man ende voocht van Adriane Jacopsdr. mit Claes Jacopsz., Mitsgaders Pieter Pietersz. elcx voer hem selven, ende Garbrant Cornelisz. in den naem ende als voocht van de twee dochterkens van S. Heer Claes pietersz. tsamen ter andere, bij tusschenspreken van Heer Philips Heynricsz. (van Hogesteyn), Prior deszelfs convents ende Roeloff Adriaensz. secretaris t Hazerswoude, in 't vruntlick geaccordeert ende vereenicht in der vougen naervolgende: Te weten, dat Claes Jacopz. voorn., vuyt de goeden bij Z. heer garbrant Claesz. zijnen oom, die in sijn leven Pastoer Thaserswoude was, sal genieten ende ontfangen tweehondert karolus gul. tot XL groeten vlaems het stuck, mitsgaders eene huysinge staende tot Alcmaer, gecost hebbende in coop omtrent drie hondert vijff ende tsestich karolus guldens, Daertoe (daarenboven) noch twie silveren lepelen ende een ghitten vijftich, mit vijff silveren teeckenen ende een gouden rinck die hij ontfanghen heeft, ende de helft van een drincknoot ende een houten copgen, beyde mit silver boven ende beneden beslagen, Item de voorn. Jan Joostensz. sal insgelijcx profiteren ende genieten vuyt de voors. goeden, twee hondert karolus gul. an gelt off souffisante rentbrieven staende tot Haserwoude nae dat tselve den voors. Commanduer believen sal, Mitsgaders die Camer ende sijnen erff soe die tot Haserswoude staet, Item daer toe twee silveren lepelen, mitsgaders sulcke vijf ringen als hem gelevert sijn geweest, Item een root coralen vijftich met sestien silveren teyckenen ende een ruytgen, daertoe de helft van de voors. drincknoot ende houten copgen, Ende sullen tsamen hebben noch twee webbekens, die onder die voors. heer garbrants goeden sijn bevonden geweest, Item die voors. Pieter Pietersz, sal genieten vuyt de voors. goeden, an gelt eens vijftich karolus guldens, een swert fluelen riem mit gulden spengen, mit een swert ghitten vijftich, mit vijf gulden teyckenen ende een silveren tantstoocker, ende daertoe een silveren lepel, Item Garbrant Cornelisz., in den naem van de voors. twie dochterkens van heer Claes Pietersz., voor deene dochter een root coralen vijftich, mit vijfthien gulden teyckens ende een cruys-

1) Utr. Cart. Dl. V, blz. 139 v°.

gen daer onder, mede vergult, Ende voor dander dochter een minder ende cleynder root coralen vijftich ende eenen roo sij sattijnen riem rontom mit vergulden spengen, ende tsamen daertoe vijftich karolus gul. an gelt ende een silveren lepel daertoe, Ende de voorn. Commanduer zal voor den Convente ende van het Convents wegen, voorts alle de reste derselver goeden behouden, Ende hebben de voors. Jan Joostensz., Claes Jacopsz., Pieter Pietersz., Mitsgaders de voors. Garbrant Corneliss. elcx in den naem als voren, den voorn. Commenduer hertelicken bedanct ende bedancken hem bij desen, Belovende tot gheenigen tijden na de achtergelaten goeden van de voorn. Heer Garbrant te taelen, off enige actie dies angaende te moveren in gheenige manieren. Tot kennisse van desen, Soe es dit jegenwoordige accoort bij de voorgenoemde onderteyckent opten xix^en^ dach Januarij A^o^ xv^c^ acht ende tsestich stilo communi.

Toen Heer Philips Van Hogesteyn, den Commandeur bij het verlijden dezer akte ter zijde stond, was hij, gelijk wij weten, reeds eenigen tijd coadjutor en had dientengevolge de Parochie van Hazerswoude moeten verlaten en zijn verblijf weder gaan nemen in het Convent te Haarlem, waar hij in 1571 als Commandeur zou optreden. Bij zijn vertrek van daar, liet hij er de goederen en het huisraad door hem uit eigen middelen aangeschaft, en bestemde het, tot wederopzeggens toe, ten gebruike van zijn opvolger. Den 2 April 1568 werd een uitvoerige Inventaris opgemaakt, waarin ook in het breede werden aangeteekend, de herstellingen en verbeteringen door Heer Philips Van Hogesteyn uitgevoerd. Dat stuk is belangrijk genoeg, om hier opgenomen te worden, dewijl wij er uit vernemen zullen wat die pastoor te Hazerswoude samengebracht had. [1])

Inventaris van den huysraet ende inboel, int huys van de Pastorije t Hazerswoude, bij het afscheyt van B. Philips van Hogesteyn heynricxz. van Egmont, Prior van Sinct Jansconvent tot Haerlem ende Pastoer t Hazerswoude, gelaten,

1) Utr. Cart. Dl. V, blz. 36.

als hij Coadjutor van Heeren Heynrick Heynricz. Van Zwol, Commenduer deszelfs Convents was gecoren, ende ter begeerte van denzelfden Commenduyer, zijnen E. Heere, binnen den Convente ginck resideren, Welcke huysraet deselve Pastoer zelffs gecocht ende geconquestreert heeft, latende deselve sijne geconquestreerde huysraet in den Pastoirshuys omme bij den toecomenden Pastoer gebruyckt ende bewaert te werden tot zijne kenlijcke repeticie ende wederseggen toe, mitsgaders memorie van de principael reparatie ende verbeteringe bij denzelfden pastoor opte hoffstede derzelver pastorije gedaen, benaersticht ende becosticht.

In den eerten int achterhuys an de schoorsteen een root foeytgien.
Een hancijser.
Een potseel.
Een rooster.
Een ijseren afschepper.
Twee tinnen lepelen met houte stelen.
Een tange.
Een ijseren bijstermaker.
Een vispaen.
Een scharfmes.
Twee houmessen.
Een bijltgien.
Een wastobbe.
Een scarfbort.
Twee Ryecken.
Een graeff.
Een tobbetgien met gaten.
Een braetspit met twee houten braers.
Twee witquasten.
Een kaerskorf.
Een groote hengeles mandt.
Een spilmandeken.
Een hespel.
Een houten gortvaetgien.
Een houten zoutvaetgien.
Een wateremmer.
Een aerden stolp in de haert.
Twee aerden braetpannen.
Tweentwintich aerden potten, pannen, platelen ende coppen.
Een ijseren vleysgavelken.
Twee houten pollepelen.
Een kanneboender.
Twee boter schotelen.
Een houten sponsgien.

Opt Solder.

Twee deeckens. Vier banckens daer men boecken op mach setten.
Een raechquast.

In de Koecken.

Een viercante dronckaert.
Vier vrouwe stoelen.
Twee driestallen.
Een groen scoorstien cleet.
Een ijseren treeftken.
Een tange.
Een blaesbalc.
Een coperen asdecsel.

Een stoof.
Een tinnen copken.
Twee tinnen freuytschalen.
Een tinnen boterscotel met een voet.
Twee tinnen soutvaetkens.
Vier mostaert-schotelen of saucheren.
Ses tinnen tellioeren.
Negen tinnen platelen.
Drie tinnen schotelen.
Een mangelbart.
Derthien aerde cruycxkens met tinnen dexelen.
Een ront caesmantgien.
Een swart kannebort.
Een swart bort daer die platelen op staen.
Een was tavereeltgien.
Een cleerbesem.

In de Camer.

Voor die schoorsteen een mariebeelt vergult met Rode gardinen behangen.
Een root schoerstiencleet met vergulden bellen.
Twee brantijsers.
Een viercante mansstoel after met een leen.
Twee caerten van Spangen ende Italien.
Een nieuwe tafel.
Twee stoelen.
Een blaeuwe gardijn met een blaeuwe foeije.
Twee metalen cransen voor de scoorstien.
Een nieu bedde met een beddecleet met een oorcussen.
Acht tinne lepelen.
Dertien wijnroemers.
Twee eeck glasen.

Int Voorhuys.

Een caerte van t lant van beloften.
Een caerte van Egipten.
Drie kussens twee blauwe ende een ghele lijst.
Een caerte van brabant.
Een caerte van Vlaenderen.
Een caerte van gelderlant.
Een caerte van Europa.
Twee caerten gescreven deen met carmina, dander met proos.
Een caerte Retorica.
Twee taverelen, deene begripende en historie van Rome, dander Magdalena.
Een tavereeltgien met vier Wapenen.
Twee mans stoelen achter met leenen.
Een houten scutgien met vergulde copkens boven.
Een buffet, op het buffet een tavereel met namen.
Onder het buffet een tinnen lampet.
Een tinnen lavoor.
Een groot schoon nieu tafelaken.
Een tinnen lavoor.
Thien servietten.
Vijf slaeplakens.
Seven fluynen.
Twee poelu laeckens.
Vier hantdoecken.

Een tafelaken op de tafel in de Camer.

Twee cleyne lakens op het tafelken in de Coecken.

Inde Kelder.

Twee eeck glasen.

Drie ende twintich rode tafelborden.

Twee groote cruycken met tinnen decxelen.

Een tobbetgien daer men spijs in set.

Twee stellingen daer men bier op leyt.

Een knaep.

Twee groote braetpotten.

Een spinrocken.

Twee roe houten platelen.

Melioratie.

Item soe die poort staende voor aent kerchof geheel vergaen ende geramponeert was, soe heeft die voors. pastoer doen maicken een nieuwe poort, ende die doen verwen, Item den dam doen opdelven, opdat het water sijnen ganc soude mogen nemen, ende heeft daer een hoofde doen steecken met een brugge daerover, daer die poort op staet, ende heeft tsamen gecost over . . . . xx gul.

Item soe in den boemgaert alle omme leege plaetsen waeren, heeft doen coopen ende daer doen planten vele jonge enten, die hem gecost hebben over . . . . . iiij gul.

Item soe het dack vant huys zeer was verargert ende tot veel plaetsen lecte heeft tselve doen stoppen, het riet daertoe copende, Twelc hem gecost heeft over . . . vi gul.

Heeft noch veel doen baggeren, soe veenaerde, als cleybaggert, daermede die thuyn verhoocht ende hooge stalen gemaect sijn, daer die enten (want die boogaert zeer laech is) opgestelt sijn, twelc gecost heeft over . . . . . iiij gul.

Item die schuyer dien hij genoech idel ende sonder hout off turff vondt, heeft hij sulcx versien, dat die bij sijn afscheyt bij naest geheel vol van houdt ende turff gelaten is, ende gecost heeft, te weten, die turff ende darbeyt van het hout te houwen ende vergaren . . . .(?)

Deser Inventaris, die drie sijn gelijckhoudende, es aldus bij den Pastoer opgelevert, soe Adriaen Roeloffsz., mijn soen, mij seyt alle die stucken sulcx gesien ende zelffs geinventorieert te hebben, Ende angaende de melioracie van hout, timmeren, plantage ende baggaert, es mij oeck genouch kenlijck, Twelck ick onderges. sulcx attestere Actum den ij^n April 1568.

ADRIAENSZ.

De Pastorie te Hazerswoude, zoo wel voorzien en goed onderhouden, bleef niet lang ledig staan en het was Heer Theodorus Gerritss. De Vrije, geboren te Gouda, Conventuaal uit de Commanderij te Haarlem, die met de herderlijke zorg aldaar werd bekleed. Hij teekende dat zelf in dezer voege op: [1])

Anno 1568 Pastor a Domino Commendatore creatus sum Hazerswoudanus et Dominica Letare [2]) primum habui orationem A° 1568. Det omnipotens Deus ut anime sit salutem Amen.

Heer Theodorus De Vrije was nog maar weinig tijds pastoor, toen door den Commandeur een besluit genomen werd, waarbij ook de belangen van de kerk te Hazerswoude betrokken waren. Het Convent van St. Jan bezat nl. sedert eeuwen eene Vicary op St. Andries-altaar in de kerk der Commanderij, waaraan zeer belangrijke inkomsten waren verbonden: de canonieke verplichtingen werden steeds door een der conventualen waargenomen, en de opbrengsten vonden hun weg naar de algemeene kas van het klooster. Op dien tijd echter waren de renten en voordeelen der kerken van Heemskerk, Beverwijk, Zoeterwoude en Hazerswoude, gelijk voorgegeven werd, zoo gering, dat ze de lasten van de pastorien niet konden goedmaken en dragen. Dus werd den Commandeur op zijn verzoek, door Nicolaus Van Nieuwland, Bisschop van Haarlem, den 2 Juli 1569 vergund, de inkomsten van St. Andries-vicarie tot zijn eigen beschikking te nemen om ze te bestemmen tot verbetering der middelen van de vier hierboven genoemde kerken; hetgeen later ook bevestigd werd door Bisschop Godefridus Van Mierlo, bij een brief van 5 December 1571. [3])

---

1) Inv. Arch. Haarlem, Ie afd., N° 1853.

2) De 3de Zondag vóór Paschen; was dus de 28 Maart 1568, dewijl Paschen dat jaar inviel op den 18 April.

3) Bijdr. Dl. IV, blz. 267.

Toevalliger wijze weten wij met juistheid hoeveel de inkomsten der Pastorie van Hazerswoude in 1569/70 bedroegen en bij inzage van den hiervolgenden staat zal moeten toegestemd worden, dat ze niet hoog waren en dat eenige vermeerdering er welkom zal geweest zijn. [1])

Landhuren en Thienden der Pastorie van Hazerswoude, van 1569/1570.

Een weer lands aan den Rijndijk in Hazerswoude, groot 8 morgen 88 roeden, verhuurd voor een ham en 's jaars	*f* 9 : — : —
Capellerijland groot 12 morgen 53 roeden, verhuurd 's jaars voor	〃 9 : 17 : 1
Capellerijland groot 15 morgen 66 roeden, verhuurd 's jaers voor	〃 19 : 9 : —
Idem groot 3 morgen (betaald niets, staat in proces). (De vier voorgaande partijen lands had de Pastoor, zelf in erfpacht ontvangen.)	
Vier morgen lands, verhuurd 's jaars voor . . .	〃 14 : — : —
De bloktienden, voor de helft toebehoorende aan den Pastoor, verhuurd 's jaers voor	〃 6 : — : —
De korentienden, verhuurd 's jaers voor	〃 12 : — : —
De smaltienden, verhuurd 's jaers voor	〃 1 : 10 : —
De helft van 12 morgen 53 roeden capellerijland, verhuurd 's jaers voor	〃 5 : 2 : 1
Twee hond lands, genaamd 〃de Pastoorstuin", en een smaltiende, verhuurd 's jaars voor . . .	〃 3 : — : —
	f 79 : 18 : 2

Renten.	Erfpachten.	
f 1 : — : —	Voor 1 morgen 2 hond 30 roeden	*f* 1 : 2 : —
〃 — : 10 : —	〃 3 〃 15 〃	〃 3 : 3 : —
〃 — : 15 : —	〃 15 〃 2 hond 42 〃	〃 3 : — : —
〃 — : 4 : —		〃 3 : 10 : —
〃 — : 15 : —		*f* 10 : 15 : —
f 3 : 4 : —		

De kerk is den Pastoor schuldig, 's jaars	*f* 17 : — : —
De Commandeur is den Pastoor schuldig, 's jaars.	〃 14 : — : —

1) Inv. Arch. Haarlem, I[e] afd., N[o] 1853.

	Pachten.		Pachten.
	f —: 4: —	Per transp.	*f* 12: 5: 1
op 4 M. 1 H. 37 R.	„ —: 12: —	op 2 M. 7 R.	„ —: 15: —
„ een huis.	„ —: 8: 1		„ 19: 9: —
	„ 10: 10: —		„ —: 9: —
	„ —: 4: —		„ —: 1: —
	„ —: 7: —		„ —: 5: —
Transp.	*f* 12: 5: 1		*f* 33: 4: 1

De middelen, al waren ze dan niet ruim, veroorloofden Kerkmeesters toch op den 9 Januari 1571 een rentebrief te koopen van drie karoli guldens 's jaars [1]): maar meer belangrijk dan deze handeling, was de vergunning, die Fredrik Van Tautenburch, Bisschop van Utrecht, op den 30 Juli 1571 verleende, om het feest der Kerkwijding te Hazerswoude, van den Zondag na Maria-Geboorte, zooals tot dien tijd gebruikelijk was, te verzetten op den Zondag na St. Michaël. De aanleiding daartoe werd gezegd te bestaan, in den overlast, dien men te lijden had van omzwervende landloopers, welke samenstroomden tot de feestvieringen en vermakelijkheden, in den ouden tijd gepaard gaande met de kerkelijke plechtigheden van dergelijke herinneringsdagen. De Bisschop bevestigde te gelijkertijd, niet alleen de geestelijke gunsten door zijne Voorgangers aan het Kerkwijdingsfeest te Hazerswoude verbonden, maar voegde daaraan nog toe een aflaat van veertig dagen, in den gewonen vorm te verdienen. Alles breeder vermeld in het hiervolgende schrijven: [2])

Fredericus a Tautenburch Dei et apostolice sedis gracia Archiepiscopus Trajectensis Dilectis nobis in Christo pastori nec non Rectoribus magistris fabrice et communitati ecclesie parochialis de Hazerwouda partium Hollandie et diocesis nostre Trajectensis Salutem in domino sempiternam Vestre devotionis affectus non

1) Inv. Arch. Haarlem, Ie afd., No 1850.
2) Id. No 1849.

immerito promeretur ut votis vestris illis presertim que ex devotionis fervore prodire conspicimus (quantum auxiliante divino possumus) favorabiliter annuamus Exposuistis siquidem nobis supplicantes humiliter et devote Quatenus auctoritate nostra ac pastorali sollicitudine, chori, summi altaris et totius Ecclesie vestre cum altaribus dedicationem, in Dominica post nativitatem beatissime et gloriosissime Dei genitricis Marie celebrari solitam, ob notabilem in hoc tempore in hujusmodi dedicationis celebratione disconvenientiam, quum propter vagabundorum hominum tum diversorum scurrarum et sycophantarum hoc tempore illuc properantium et grassentium, improbitatem, frequentiam et molestiam transferendo singulis annis perpetuis exinde temporibus in Dominicam diem post festum divi Michaelis Archangeli constituere celebrandam dignaremur Nos itaque devotis pijsque vestris supplicationibus inclinati petitionique vestre rationi consone favorabiliter inclinati annuentesque, ejusdem ecclesie parochialis in Hazerwouda dedicationem a dominica post festum beatissime Marie virginis, in dominicam post festum divi Michaelis Archangeli transferendam, de cetera singulis annis perpetuis futuris temporibus celebrandam in eadem dominica constituimus, insuper ut eo magis Christifidelium vigeat devotionis synceritas et spiritualis utilitas laudabilius provehatur, ac predicta ecclesia a Christifidelibus avidius et copiosius hoc dedicationis tempora frequentetur, congruisque honoribus veneretur, Omnes indulgentias et gratias eidem Ecclesie in dedicatione hujusmodi a predecessoribus nostris Trajectensis seu alijs Episcopis rite indultas approbamus, ratificamus et renovamus, Quibus etiam indulgentijs antedictis nos in bono et charitativo fundamento superius edificare gratiam ampliorem volentes, de omnipotentis dei et beatorum Petri et pauli apostolorum ac beatissimi et gloriosissimi patroni nostri Martini Episcopi auctoritate confisi, quadraginta dies indulgentiarum auctoritate nostra ordinaria tenore presentium in Dei nomine adijcimus et concedimus omnibus vijs et modis in quibuscunque vestris literis indulgentiarum contentis et expressis In quorum omnium fidem et testimonium premissorum presentibus literis sigillum nostrum ad causas duximus appendendum. Datum die tricesima mensis Julii anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo primo.

De Mandato
LAMZWEERDE.

Het feest, bij dezen brief op nieuw geregeld, zou te Hazerswoude niet lang op voorvaderlijken trant kunnen gevierd worden, want de omwenteling, waarover reeds voorheen gesproken is en die als genoegzaam bekend mag verondersteld worden, brak spoedig uit en noodzaakte den pastoor, zijne Parochie te verlaten en de wijk te nemen naar Utrecht, waarheen ook de Commandeur van het Convent te Haarlem met al zijne medebroederen zich begeven had. Heer Theodorus De Vrije verbleef te Utrecht van 27 Juni 1572 tot 21 Augustus 1573 [1]), en is toen waarschijnlijk naar Haarlem gekomen, om niet weder naar Hazerswoude terug te keeren. Er bestaat eenigen grond, voor dit vermoeden, dewijl men in het Memoriale der Commanderij te Haarlem leest, dat de Commandeur en de verstrooide pastoors en kloosterlingen in 1573/1574 waren „verhopende liberatie van „Hollant, maar also die saicken des oorloechs niet en „waeren vorderende, maer meer achterwaerts gingen, „Want als den Co(ninck) meester was van den Hage met „geheel Delfflant, Rijnlant ende andere vlecken ende dor„pen, hebbent al te mael verlaten, ende sijn verreyst „tot een groote scade des gemeen lants van Hollant." Wel vinden we opgeteekend, dat in 1625, krachtens het in 1617 opgemaakte testament van den toen overleden laatsten Commandeur Meester Andries Pieterss. Van Souwen, o. a. aan de fabriek der kerk van Hazerswoude 100 £ werd uitbetaald [2]), maar dit zal meer beschouwd moeten worden als eene vermeerdering van het fonds, dat voor elke kerk der Commanderij beschikbaar werd gehouden, misschien in verwachting hoe gering die ook ware, van eene terugkeer der vroegere orde van zaken. Zoo men in het begin der zeventiende eeuw dacht, dat

1) De Commanderij van St. Jan l. c. blz. 343.
2) l. c. blz. 379.

alles weder in den ouden plooi zou kunnen komen, zeker was dit minder het geval tusschen 1570 en 1580, toen de pastoors der Commanderij-kerken omzwierven en moesten toezien, hoe op hunne tempels en pastorien de hand werd gelegd, door de aanhangers der nieuwe leer. Dit veroorzaakte, gelijk haast niet behoeft gezegd te worden, dat de inkomsten dier geestelijken zeer besnoeid werden, de middelen uitgeput raakten en er tot hun levensonderhoud op de eene of andere wijze geld gemaakt moest worden. Velen voorbeelden daarvan zijn ons reeds onder de oogen gekomen en het eerste, wat in den regel aangesproken werd, was het ongewijde kerke-zilver. Zoo had de pastoor van Hazerswoude zich ook gedrongen gezien het een en ander te verkoopen en waarin dat bestaan had, lezen wij in deze aanteekening van zijne hand. [1])

Geschreven tot Utrecht A° 1580.

Als mijn suster Ael Gerritsd. (de Vrye) tot Utrecht resideerde ende ick binnen Haerlem was, soe hadde mijn suster voirs. in haer bewaeringe ongewijt silverwerck, ende want onse saken zeer verliepen, datmen nyet en wiste waer men hemselven weynden ofte keeren soude, soe was zij zeer daer meede verleegen ende begeerde datselfde quyt te weesen, ende want het op die tijt zeer periculoes was silver over te senden (want daer tuschen Sparendam ende Aemsterdam twe convoyscepen genoemen worden), soe hebbe ick mijn suster bevoelen, dat zij dat silver om zijn waerde soude vercoepen, ende het gelt soude overgeven alsoe daenigen persoonen als ic haer scriftelijcken toesonde, om dieselfde penningen wederom mij aen te tellen binnen Haerlem, Twelck alsoe geschiet is: Ende want ick datselfde gelt op die tijt nyet van noede en hadde soe hebbe ick wtlandige persoonen verkooren, diewelke om haer catholyke religie binnen Haerlem resideerden, ende hebbe haer te werck gestelt opdat zij aen dieselfde penningen haer montcost souden winnen, geheel blijvende nochtans die hooftsomme. Ende oft dat geviel, dat ic duer armoe dieselfde penningen tot mijn onderhout besteede, detwelcke wel begeerden die

1) Inv. Arch. Haarlem, Dl. I, N° 1852.

mijn tot Hazerswou dat silver overleverden, Soe is mijn begeerte, dat het goodshuys [1]) ofte de kerck van Hazerswou voldaen wort van het silver, dat ick verteert soude moegen hebben ofte enichsins verdaen, tot een mytken thoe ende dat van het gereeste dat onder mijn is, als te weeten van gelt, cleynoedie, silver ende kleederen, van sculden die de gemeynte van haserswou mijn sculdich is.

Het vercochte silver van die kerck van hazersou is dit navolgende

Inden eersten die kroon van onsē lieve vrouwe heeft geweegen drieendertich loot ende vier engelsse, het loot is vercoft voer achthien stuvers ende xij d. die som bedraecht . . xxxi guld. vi st.

Item noch een silverscaelken met een silveren leepel, heeft geweegen twalef loet ende een half loet, het loet is gegeven voer xvi stuvers, want het silver alsoe willich nyet en was, facit x guld.

Item soe is vercocht veel kleyn ende gebroeken silvēr als te weeten silveren rinxkens, gespken, ende van boerden silver, welke boerden verrot waren overmidts datse onder die aerde geleegen hadden, ende het was het cyeraet van onser vrouwenbeelt ende het sommige was vergult ende heeft geweegen een pont ende anderhalf vierendeel ende anderhalf loet, facit somma xxxix guld. xvi st.

hier waren onder van mijn twe silveren naeldens, bedragende vi½ st.

hiēr is de kelck van gecocht.

noch een silveren capsula ende is in mijn bewaringe.

Item seeven silveren knoopen ende zijn in mijn bewaring.

Van die croon hebbe ick in mijn bewaringe drye blauwe steenkens ende drye witte steenkens.

(Pastoor DIRCK GERRITS DE VRYE.)

Veel langer hierna dan men zou verwachten, eerst in 1595, moest verantwoord worden, hoeveel voor dat verkochte zilver ontvangen, en wat er van den kerkeschat van Hazerswoude overgebleven was. Wellicht dacht men er toen aan, de ontredderde en gesloopte altaar-cieraden wat te doen herstellen, om, zoodra de kerk weder op

---

1) „Het Godshuis te Hazerswoude" bestond reeds in het begin der 16e eeuw. Een boekje van de renten er aan toebehoorende wordt vermeld in den: Inventaris Archief Haarlem, Ie afd., No 1832.

den ouden voet in gebruik zou genomen kunnen worden, een droombeeld waarmede men zich misschien destijds nog vleide, in voormaligen glans te kunnen prijken. Wat hiervan zij, de toelichting, welke de pastoor Heer Dirck Gerritss De Vrije opstelde, was van dezen inhoud. [1])

Tot restitutie van het silver van Hazersou.

Een vergulde silveren kelck met een vergult patena welcke ick gecocht hebbe ende betaelt, swaer sijnde bijnae seven ende dertich loot, het loot voer vijf ende dertich stuvers somma facit vier ende sestich guldens ende acht stuvers. Actum tot Utrecht den tweeden Martij A° 1595.

Noch een silver scaelken ende een silveren leepel wegende derthien loot ende drye engelsche, het loot ses ende twintich stuvers, voer het fatsoen ofte werck drye gulden, verbetert aen gewicht een half loot drye engelsche.

Noch is daer een silver capsula Sacramentalis, Item seeven silveren knoopen.

Van die Croon hebbe ick in mijn bewaringe drye blauwe steenkens ende vier witte steenkens.

Die croon van onser vrouwe heeft geweegen drieendertich loot ende vier engelsche; het loot is vercocht voor achthien stuvers ende twalef d., die som bedraecht xxxi guld. vi st. swaer gelt.

Dit gelt sal gerestitueert worden die kercke van hazerswou, tot restitutie van die croon van hetgene twelck aen gelt ofte goudt ende silver bij mijn gevonden sal worden ofte dat mij de Commenduer van Haerlem sculdich sal zijn van mijn alimentatie.

Noch resteert hier aen seven loot 1 engelsche ende nyet meer nae mijn rekeninge.

Ic begeer dat die croon voirs. gerestitueert sal worden ende nieuw gemaect, met die steenen beneden in den boort des croons gestelt, alsoe zij te voren geweest is.

Met deze verantwoording wordt als het ware de geschiedenis der Parochie van Hazerswoude afgesloten en de laatste pastoor Heer Dirck Gerritss. De Vrije verdwijnt uit ons oog. Daarmede is echter niet gezegd, dat de Com-

1) Inv. Arch. Haarlem, I[e] Afd. N°. 1852.

mandeur van St. Jan te Haarlem, den band losgemaakt rekende, welke er eeuwen lang had bestaan tusschen het Convent dat hij bestuurde en de vier daaraan onderhoorige kerken van Heemskerk, Beverwijk, Zoeterwoude en Hazerswoude, maar hoe ongaarne hij zich met het denkbeeld moge hebben kunnen vereenigen, bewust was hij er van, dat zoo niet de dagen, dan toch de jaren der Commanderij en al wat daaraan kleefde, geteld waren. Reeds in 1582 was een door de Stedelijke Regeering van Haarlem den Commandeur voorgeslagen accoord aangenomen, in hoofdzaak hierop neerkomende, dat de Commandeur en de conventualen, die bij hem wilden blijven, zouden behouden het convent met de kerk en bovendien levenslang de administratie en de ontvangsten van de Commanderij-goederen, dat geen nieuwe ordebroeders zouden worden aangenomen, maar dat bij overlijden van den dignitaris een ander Commandeur zou mogen worden verkozen. Deze overeenkomst berustte op een verdrag, den 24 April 1581 te Amsterdam tusschen Burgemeesteren en Regeerders van Haarlem en de Staten 's Lands van Holland gesloten, geratificeerd door den Prins van Oranje, waarbij de goederen van de conventen, geestelijke collegien en gilden aan de stad werden afgestaan. [1])

Aan onbekendheid der Commandeurs, van wat volgen moest en volgen zou, kan dus niet gedacht worden, wanneer wij hunne schrifturen uit het begin der zeventiende eeuw onder de oogen krijgen, maar het is mogelijk, dat sommigen onder hen, voor zich niets wilden doen wat eene erkenning der opgedrongen ontbindingsvoorwaarden zou in zich sluiten, en voortgingen met het beheer en bewind als in vroeger tijd. Op die wijze is veel te verklaren, wat anders raadselachtig zou toeschijnen, en wij

---

1) De Commanderij van St. Jan, blz. 367.

kunnen den sleutel vinden tot plannen en beschikkingen, hierboven reeds besproken, welke op den eersten aanblik ons vrij onverklaarbaar voorkomen.

De Commandeur Heer Timan Van Wou (1575–1605), had zich reeds wat gemeenzaam gemaakt, met de gedachte aan het toekomstig lot der Commanderij-bezittingen, en hij toont, dat zij hem nauw ter harte gaan wanneer hij er op aandringt, dat de toekomstige eigenares, de stad Haarlem, de goederen bij-een zal houden en niet verkoopen. Dit en nog veel meer lezen wij in het volgende stuk van 1603, waarin ook de eigendommen van de Parochie Hazerswoude ter sprake komen. [1])

Dit navolgende moet leggen folio 12 achter d'ontfanghen van xv[c] Lxxv ende moet daer niet vuytgenomen worden, opdat die goederen niet vervreemden *want bij sterven van ons, en dese tijt dus blijvende staen, soo schijnt wel dat die stadt van Haerlem ons(e) goederen sullen hebben, hebbe daeromme liever datse die stadt van Haerlem heeft dan dat sij vervreempt worden.*

Inden eersten staet in dit boeck niet die ontfange van pietanticlanden, alsoo die bij die Heeren selffer ontfangen ende vuytgegeven ende bij dieselffe geregyert (sijn) na oude coustume; dese sullen wel te voorschijne comen.

Hebbe in dit boeck, van commanderielanden niet gestelt xviij morgens landts gelegen in Soeterwou om 't pastoershoff, waer aff twee morgens is houtlant, dander xvi morgen hoy ende weilant.

Noch een Tiende leggende binnen Soeterwou, dese beyde parceelen waren gegeven Heer Johan van Ossanen, in sijn leven laeste pastoor van Soeterwou, is daeromme doorsaecke dat ick die onder commandurie landen niet hebbe gevonden gescreven.

Dan soo voors. landt ende Thiende vervreempt was bij desen turbel, ende ick dieselffde mit grote moeyten hebbe weder gecregen.

Soo ist dat ick dieselffe vuyt mijn ontfang van commanderielanden hebbe gelaten, ende daermede doende volgens ons ordens stabilimente, dat is Regel, gelijck sulcx dieselffe vermelden, in antiquo libro, parte de fratribus, xvij frater Ehonius de villenova magister, In novo de Commendis folio 158.

---

1) Inv. Arch. Haarlem, I[e] afd., N[o] 1847.

Die Tenoer van voors. stabilimenten is, dat ick dieselffe goederen sal mogen behouden tot mijn leven, sulcx oock ons heeren verstaen hebben, dat ick soude mogen ad pios usus imployeren, off so mij soude dat guet duncken, sonder daer aff rekeninge ende bewijs te doene, ofte enich ontfange daer aff te brengen voort convent.

Ende hoewel ick sulcx wel soude hebben mogen doen, nochtans dat niet gedaen, maer daerinne gehandelt sulcx die saecke gelegen waer, ende hebbe eensdeels vuytgegeven, pietatis ergo, ende eensdeels soo wij altoos te cort quamen, tot proffijte van 't Convents ontfange gebrocht.

Te weten sedert ick (Timan Van Wou) Commandeur sij geweest, tot den jaere xvi^c drie incluys ten behouve van t convent in ontfange gebrocht die somme van . . . .

Nu sijn daer noch eenige cleine parceelkens in haserwoude van dieselffe natuer, daer aff ick een rekenen, van ontfange ende vuytgeve apart gemaeckt hebbe, welcke ick noeme extra ordinaris; dese leit bij mijn schriften, daer vuyt salmen mogen sien, waer die ontfange ende vuytgeve gebleven is.

In welcke extra ordinaris ontfange ende vuytgeve men oock sal vinden, wat ick vuyte voorschreven xviij morgen landts, mitsgaders van die Thienden in Soeterwou ontfangen hebbe, ende vuytgegeven ad pios usus.

Is oock een Tiende in Beverwijck, van dieselffve nature, welcke mijn gegeven was ende is vuyt alle controversie dat ick daer mede doen mochte wat mijn beliefde.

Soo ist dat ick, al tgeene daer aff gecomen is, geemployeert hebbe ad pios usus, want, sonder roem te spreken, hebbe veele ende grote dingen gedaen, geeffectueert, van studenten ende anders, sonder quetsinge ende letse van t conventsgoederen off subsidien van dies.

Concludendo van dese parcelen van Soeterwou, van Haserswou ende van Beverwijck, *dit hier gestelt ten proffijte als voorens verhaelt, die na ons leven, dese tijt dus blijvende, sullen in possessie van ons goederen comen.*

Ende ter oorsaecke van dese, dit appendix hier bij geleyt.

Ende oock vuyt mijn blaffert van ontfangh, dieselffe landen gelaten te scriven, alsoo sij daer lange jaeren voer den turbel niet sijn inne geschreven gestaen, *Dan omdatse niet sullen vervreempt worden, ten contemplatie van die stadt van Haerlem, als verhaelt dit gedaen.*

Dan ick vermane ende waerschouwe die Stad van Haerlem, datse, wat se doen, de goederen bij ene houden ende niet vercoopen.

Naer collatie jegens seker geschrifte, sijnde d'eigen hant van wijlen Heer Tymen van Wou, in sijn leven Commandeur van St. Jans-oordenhuys binnen Haerlem, Sulcx de E. Nicolaes Janss. Verwer, oudt-schepen derselver stadt ende tegenwoordich rentmeester van denselven Convente, voor mij ondergeschreven Notaris verclaerde, ende es dese accorderende bevonden, den vij Augusti xvi[c] achttien; onderstont: W. VAN TRIER, Notaris publ.

Gaandeweg hebben wij den grens der geschiedenis van de Parochie Hazerswoude in den ouden tijd, bereikt. Ook hier was de kerk-zelve, op het oogenblik waartoe wij thans genaderd zijn, waarschijnlijk reeds lang in gebruik bij de Hervormden, doch zekere data kunnen daaromtrent niet opgegeven worden: het recht van collatie evenwel werd nog steeds beschouwd als een der prerogatieven van de Commanderij van St. Jan, maar, hiertoe aangezocht door Burgemeesteren, deed de laatste Commandeur Mr. Andries Pieterss. Van Souwen ook daarvan afstand, bij eene akte van den 28 Mei 1616. [1])

Toen wij bij het vertrek van Heer Philips Van Hogesteyn, in 1567, met den inventaris in de hand de verlaten Pastorie van Hazerswoude rondgingen, vonden we „int Voorhuys" onder veel andere zaken, ook „een caerte Retorica" aan den wand hangen, en de belangstellende lezer zal zich misschien afgevraagd hebben, wat dergelijk rijmwerk daar ter plaatse kon beteekenen. Om een antwoord op die vraag te geven, wil ik de geschiedenis der Parochie Hazerswoude aanvullen met eene mededeeling over de Rederijkerskamers, welke daar in vroeger eeuwen bestonden en waarvan ten minste eene, langen

1) Bijdragen, Dl. IV, blz. 295.

tijd in zeker aanzien was, ja zelfs hier en daar op den voorgrond trad.

De Rederijkers en hunne mysterien zijn, zoo niet van kerkelijken oorsprong, dan toch zeer nauw aan de Katholieke kerk verwant: in Vlaanderen vooral waren zij reeds zeer vroeg bekend en in bloei, en later is de neiging voor de vertooningen der Rederijkers, ook in het Noordelijk deel der Nederlanden vrij algemeen geworden. In de zestiende eeuw had elke stad, elk dorp, een of meer kamers van „Rhetrosijnen", zooals men de leden van dergelijke gilden noemde, en ook Hazerswoude telde er twee binnen hare dorpspalen, nl.: „de Haeselen-boom" onder de spreuk „Aensiet Gods cracht", en „de Meibloem" die tot devies had „Met liefde volbracht. De tijd der stichting van deze beide Vereenigingen, is, evenmin als van de meeste Kamers van Rhetorica, bekend, en ook zou niemand waarschijnlijk weten te zeggen, wanneer de Kamer „de Meibloem" heeft opgehouden te bestaan. Hare zuster in de kunst was nog in vollen bloei toen de Zuidhollandsche Kamers den 22 October 1606 hare plechtige intrede deden te Haarlem tot het Landjuweel, waarop zij door „het Speelcoornken" of de Pelicanisten onder de spreuk „Trou moet blijcken", genoodigd waren, en waarop ook „de Haeselen-boom" van Hazerswoude verscheen. In den wedstrijd werd door deze kamer een „Spel van Sinnen" vertoond, rakende het oordeel over de barmhartigen en de onbarmhartigen, waarmede door haar de tweede prijs, een zilveren beker van 18 lood, werd behaald. Bij gelegenheid van dat feest gaven de verschillende kamers hare blazoenen aan Trou Moet Blijcken ten geschenken en ook het Hazerswou'sche is thans nog in Haarlem bij de sedert in eene Societeit omgeschapen Rhetorijkkamer, voorhanden. Wie lust mocht hebben het bekroonde rijmwerk te lezen, kan dat vinden in de dichtkunstige proeven der Rhetro-

sijnen, welke onder den titel van: „Const-thoonende Ju-„weel, bij de loflijcke stadt Haerlem, ten versoecke van „Trou moet blijcken, int licht gebracht", verschenen te Zwolle bij Zacharias Heyns in 1607, waar men dan tevens eene afbeelding van den optocht der Hazerswou'sche kamer, in koper gegraveerd, aantreffen zal. Ziedaar het voornaamste wat van de Rederijkers te Hazerswoude bekend is, en dit kan er bijgevoegd worden, dat de kamer in het midden der 16e eeuw nog bestond, dewijl toen als een harer leden zekere Van Dobbe vermeld wordt. [1])

NASCHRIFT OP HEEMSKERK.

Bij het bewerken van eene geschiedenis der Parochie Heemskerk in de middeleeuwen, was ik niet bekend met een opstel van Dr. J. Van Vloten, getiteld „Noord-Holland in 't Geuzen-jaar (naar de verhooren in 't Belgische Rijks-Archief)", voorkomende in de: Studiën en Bijdragen op 't gebied der historische Theologie, verzameld door W. Moll en J. G. de Hoop Scheffer, Hoogleeraren te Amsterdam. 8°. Amsterdam 1870, Eerste Deel, blz. 326 [2]). Misschien is dit werk niet dadelijk onder het bereik van alle lezers dezer „Bijdragen" en om die reden, meen ik vrijheid te hebben, het relaas van wat in het gedenkwaardige jaar 1566 op het stuk der religie in de Parochie van Heemskerk voorviel, onder hunne oogen te brengen.

Zie hier in welken geest de Pastoor van Heemskerk, aan de Commissarissen van den Hertog Van Alva, op den 14 April 1568 verslag deed, toen alom in den lande Verhooren werden gehouden van de medeplichtigen aan den Beeldenstorm van 1566 en het verbreiden der nieuwe

1) V. d. Aa, Biogr. Woordenboek, Dl. IV, blz. 201; Bijdragen, Dl. V, blz. 182; Schotel, Geschiedenis der Rederijkers. 1871. 2 deelen passim.

2) Zie verder over den toenmaligen Pastoor van Heemskerk Heer Franc Willemsz. Van Dubben, later Predikant te Hoogmade, de pas aangehaalde: Studiën en Bijdragen, 4e deel (1880) blz. 322 sqq.

leer, en van degenen die daaromtrent eenige inlichtingen konden geven:

Heer Vranck Willemsz. sedert drie jaren pastoor tot Eemskerk, 29 j. oud, zegt, dat bij de gratie Gods geen oproer kwam tusschen zijn parochianen, uitgezonderd dat een jonker Frits van Egmont, wonende binnen derz. parochie op zeker huis, gen.[d] Merestein, hem vervoorderd heeft, gedurenden den turbulenten tijd, te frequenteeren de predicatie van eenen Heer Jan Petri, pastoor tot Castricum, wezende sectaris en apostaat [1]); ter cause van welke apostasie de voorn. Heer Jan Petri namaals gevlucht is. Sints Frits van Egmont die preeken hoorde, heeft hij zich nooit gedragen als een goed Kerstenmensche schuldig is van doene, en over zulks latende den dienst Gods te hooren en de sermonen. Frits van Egmont alleen is in zijne parochie vluchtig, absent, of latiteerende. Zijn broeder Albert is, geleden anderhalf jaar, luttel min of meer, vertrokken van Eemskerke, daar hij met zijn broeder wonachtig was. In 't eerst, toen de nieuwigheden in de religie begonnen, ging Albert gehabitueerd met een minrebroeders grauw mantele, en droeg ook aan den hals een teeken, 't welk zij noemden een *Geus*. En alzoo de voorn. Albert een jonkman was ongehuwd, geen zeker domicilie hebbende, en overal reizende, weet hij in 't zeker niet, of hij ter causen van de voorn. nieuwigheden en turbutien absent en uitten lande gescheiden is; veel te min, alzoo de absentie geweest is van den tijd, dat de gereprobeerde predicatie tot diverse plaatsen in 't openbaar geschiedde binnen de provincie van Holland. Hij had geen meubele of immeubele goederen binnen Holland, maar, wesende beneficiant, was genietende zeker perseel lands, gelegen in Valkenborg, niet verre van Leiden, en dat uit titele van zijn beneficie.

Hiermede zijn de schetsen van Vier Parochien in de Middeleeuwen ten einde. Wat ik gaf zijn enkel omtrekken, en zou, zoo slechts meer uit den tijd vóór de kerkhervorming bekend ware, al zeer weinig te beteekenen hebben. Ook thans zijn de zaken, die ik in het licht heb gesteld, onbeduidend, en somwijlen misschien niet waardig geweest om er de aandacht van den lezer mede bezig te houden.

---

1) Deze Jan Petri was de zoon van den koster aldaar, en zijn vader werd om zijnentwil afgezet. De gemeente schuwde zijn preeken.

Tot goedmaking daarvoor, zeg ik mijne Vriendin Anna Roemers, volmondig na

Terecht een yder op mijn slechte (schetsen) smaelt,
Ick geef al dat ick heb, ey, neemt het voor betaelt.

PASTOORS VAN HAZERSWOUDE.

A° 1292–1293. Heer Eustacius.
„ 1327. Heer Jacobus, ruilt zijne bediening met
„ 1327. Heer Petrus.
„ 1327 (misschien). Heer Nicolaas Stevenss. Van Voorschoten.
„ 1350. Heer Jan Van den Poel.
„ 1351. Heer Huygh Van Koudekerk.
„ 1384–1391. Heer Willem Busser.
„ 1391. Heer Lambertus Van Westcappel.
„ 1391. Heer Jacob Van Tiel.
„ 1392–1404. Heer Aelbrecht Van Colcwijc; eerst vicecureit.
„ 1404–1409. Heer Willem Van Boemel.
„ 1432 † Heer Zweder Groenwalt.
„ 1432–1439. Heer Eghen Graet.
„ 1439–1441. Heer Dirc Moer, alias: Van Boemel.
„ 1441–1474. Heer Dirc Niclaess.
„ 1474–1485? Heer Symon Janss. Van Gisp.
„ 1485–1502? Heer Florentius Adriaenss.
„ 1502. Heer Everairdus?
„ . . . . Heer Heynric Keyser.
„ 1514. Heer Jan Pouwelsz.
„ 1515. Heer Pieter Wijbrantsz.
„ 1516–1517. Heer Jan Pouwelsz.
„ 1517. Heer Claes Claess.
„ 1527–1529. Heer Jan Pouwelsz.
„ 1533. Heer Joest Clementss. Uytenhage.
„ 1537–1559. Heer Garbrant Claess. Van Alkmaar.
„ 1559–1567. Heer Philips Henricss. Van Hogesteyn.
„ 1568–1595? Heer Dirck Gerritss. De Vrije.

Haarlem. C. J. GONNET.

PASTOORS DER STATIE OUD-ADE C. A.

Vervolg van Deel VII, bladz. 229 vv.

HET ARMENFONDS VAN DE VRIJE EN LAGE BOEKHORST.

BRONNEN voor dit opstel gebruikt en waarnaar met een beginletter tusschen haakjes wordt verwezen, zijn:

Rekenboeken van het armbestuur Boekhorst = (R).

Jaarlijksche Rekeningen en Verantwoordingen = (RV.)

Andere losse stukken en papieren (archief) = (A).

Doop- trouw- en sterfregisters van de R. K. gemeente Oud-Ade c. a. waartoe de Boekhorst behoort = (Db. Tb. St.)

Een pakket registers en losse papieren de Boekhorst betreffende, in 1855 na de inlijving bij Alkemade naar het raadhuis dier gemeente overgebragt en geinventariseerd als Oud Archief van Alkemade N° 189. Waarin zich o. a. bevinden: Prothocol van de Leenen = (P). Gaarderboeken = (G). Keuren en Ordonnantien = (K).

Indemnisatie-acten = (I).

Koopbrieven en mondelinge overlevering van ingezetenen.

Het armenfonds van de Vrije en Lage Boekhorst, naar de tegenwoordige waarde van het geld te rekenen, in den beginne zeer klein, doch thans vrij aanzienlijk, dagteekent van den 1 Januari 1751. Het is dus niet heel oud, ouders van oude lieden beleefden de gebeurtenissen, die we beschrijven.

Cryntje Pieters, haar volle naam is: Cryntje Pieters van Zeijl, weduwe van Willem Endelstraet, zouden we de eigenlijke stichteres kunnen noemen, wijl haar inleg op Driekoningendag, toen de eerste collecte gedaan werd, bijna twintigmaal het gezamelijk bedrag van al de anderen overschreed. Zij was vroeger, in de Boekhorst, boerin geweest en had er den 27 Juli 1737 „een jongen zoon overgebouwen", dien ik denk dat vroegtijdig is gestorven,

daar ik nimmer meer van hem vernomen heb. Na den dood van haar man deed zij de boerderij over aan haar jongeren broer Pieter Mouring van Zeijl × Maartie Alders van Egmond, en leefde nu stil, in een wijd, breed huis met rondboogvensters, dat, ook daar de binnenbetimmering uit fijn besneden eikenhout bestond en Abrahams offerande op een glasvenster te zien was, uit een ruime beurs scheen gebouwd te zijn, schuins over het regthuis (bierstal) aan den overkant van het pad; een zegen voor de buurtschap, verbleef de vriendin en raadsvrouw tusschen haar geburen en betrekkingen, meest allen geringe lieden, die trotscher waren op hare genegenheid, dan op den naam van Riddermatige, Hooge en Vrije Heerlijkheid, welken het armelijk gehucht voerde. Haar huis in 1828 wegens bouwvalligheid afgebroken heeft gestaan, waar nu het zandige aardappelenveld is van C. v. d. V. Dz. Het laat zich denken, dat het luttel hoopje volks van de Boekhorst — in een groote kamer borg men ze allen — door de hoofden der gezinnen vertegenwoordigd, „Cryntjebuur" met warmte „zalig nieuwjaar", haar vooral „nog vele jaren na deze" heeft gewenscht: geringe lieden ten plattenlande weten maar al te goed, dat eene vrouw van zulken stempel in hunne buurt onbetaalbaar is. We kunnen raden, waarover het gezelschap zich achter de koffie met krentekater onderhield; de tijden waren slecht, velen geraakten aan lager wal, „abandonneeren" en afbreken van huizen was aan de orde, de landerijen werden bijkans om niet weggegeven, en van den pas ontslapen en begraven herder hadden ze gehoord, dat de boedel voor schuld zou worden verkocht. Ook kunnen we begrijpen, dat pastoor van Aalst, dien we als een ordelijk, zorgzaam, voor zijne gemeente zeer hartelijk man leerden kennen, onder den indruk van velerlei treurige bevinding op den eersten nieuwjaarsdag, welken hij in zijn nieuwe standplaats vierde, de zijnen heilwen-

schend, over eigen zorg ook voor tijdelijk geluk zal hebben vermaand. Dit was hem uitnemend toevertrouwd, daar hij, zooals ik later vernomen heb, ook een voortreffelijk en zeer gevraagd preker was. [1]) Doch hoe het alles zich in de bijzonderheden mag hebben toegedragen, zeker is dat de katholieke ingezetenen van de Boekhorst den nieuwjaarsdag van 1751 voorbeeldig hebben gevierd, door met elkander een fonds te scheppen, ten einde daaruit elkander in geval van tijdelijken nood bij te staan.

De hiervan zijnde oorkonde, op de eerste bladzijde van het rekenboek vermeld, luidt:

„Anno 1751.

Consept en Reesolutie van alle de burgers en ingezeeten van vrije en Laage Boekhorst met kennes en overleg van de heer en meester Josue Lange [L'Ange] Josue zoon Balliuw en schoudt.

Jan van dregt en Claas Aars Coleijn, scheepenen, Creijntje Pieters van Zeijl weeduwe Willem Endelstraet, Reijnier Corneelise groeneweegen, Pieter mouwring van Zeijl, deese als Eygenaars Dirk baarens Hooman, Gerridt louwkamp en Lucas Aarse vermeij als huurders hebben goedt gevonde en gereesolveert: in Godts Naam door den Zeegen en beystandt van godt den H. Geest Te collecteeren en te maaken een beurs, waar uijt Te kunnen onderschraagen en eenighzins te onderhouden, de Armen of behoeftigen die aldaar in Teydt en weijle mogte seijn en seijn voor eerst beij Proviesie Tot Armmeesters ver-

---

1) De WelEerw. Heer G. Feije, kapelaan te Purmerend, thans pastoor te Wijk a/Zee, heeft de goedheid gehad den WEw. Heer J. J. Graaf, Secr. te schrijven, dat hij van Alb. Theod. van Aalst twee boekdeelen geschreven preken bezit en een opgaaf van den inhoud der beide deelen met het op- en onderschrift van elke preek bij te voegen. Uit deze opgaaf blijkt dat v. Aalst als kapelaan in onderscheiden steden en dorpen bij Patroon- en Portiuncula-feesten het woord heeft gevoerd. Ook blijkt er uit, dat hij te Oudorp in 1736, te Poeldijk nog in den herfst van 1737 kapelaan was.

kooren en aangestelt Jan van dregt en Claas Ars Coleijn."

Na een paar witte bladen, open gelaten tot invulling van de namen der opvolgende armmeesters, wordt de feitelijke vorming van het fonds met de eerste jaarrekening aldus vermeld:

„Anno 1751 Primo Januarij

Jan Broekmeijer Jan Coen Raadszoon geeft dit boek		*f* 1– 6–0
en een Niewe yke kist met 2 sloote kost .		*f* 5–16–0
Nog aan gelt by collecte	*f* 8– 1–0.	
Januarij 6 Armmeesters voor eerst collect.	*f* 7–19–0.	
en K^r Pieters geeft voor t eerst	*f* 115– 5–0.	
Nog ontvange	*f* 0– 9–0.	
mey 12 gecollekteert . .	*f* 28–16–0.	
K^r Pieters geeft	*f* 18–12–0.	
Septemb. 26 collecteert. .	*f* 6– 0–8.	
desemb. 12 collekteert . .	*f* 4–10–0.	
	f 189–12–8.	*f* 189–12–8."

Om over den aard en de bestemming dezer „instelling van weldadigheid" met het oog op de bestaande Armenwet van 28 Juni/12 Aug. 1854 (Stsbl. N° 100) te laten oordeelen, is het op de eerste plaats van belang het bewijs te leveren, dat al de oprigters van het fonds zonder uitzondering katholiek waren. Dit bewijs verstrekken de doop- en trouwregisters meer dan overvloedig. Slechts het noodige zullen we afschrijven en uit het doopboek alleen die extracten geven, welker datums het naast aan het stichtingsjaar zijn.

Jan van Dregt

„1743. 5 Meij 7 huijse [1]) Jan Cornelis van dregt cum Marijtie van der Schilde." (Tb).

---

1) Waarom hier en vervolgens „7 huijse" in plaats van „Boekhorst" staat, wordt aanstonds opgehelderd.

CLAAS AARS COLEIJN

„1743 3 Febr. 7 huijse Claas Aris Cousijn [Colijn] cum Burgie Willems Scakebos Testes Jan Broekmeijer cum Pieter Plaute." (Tb)

„1750 3 Oct. Maria 7 huijse Pater Klaas Aris Colijn Mater Burgie Willems Scakebos." (Db.)

CREIJNTJE PIETERS VAN ZEIJL Wed. WILLEM ENDELSTRAET

„1737 27 Julii 7 huysen Cornelius Pater Willem Cornelis Endelstraet Mater Crijntie Pieters van Zijl." (Db)

REYNIER CORNELISZ. GROENEWEGEN

„1735 25 Julii 7 huijsen Johanna Pater Reinier Corn. groenewegen Mater huijbertie Claas vrouw." (Db)

PIETER MOURING VAN ZEIJL

„1749 6 Sept. Emerentiana 7 huijse Pater Pieter Mouris van Zijl Mater Maartie Alders van Egmond." (Db)

„1751 8 Febr. ex 7 huysen Pieter." (ib.)

DIRK BAARENS HOOMAN

„1743 4 Oct. 7 huijse Dirk Barentse homan cum Tryntie Simons Kins." (Tb

GERRIT LOUWKAMP

„1749 4 Mei 7 huijse Gerrit Barentz. Louwkamp cum Cornelia Pieters van Zijl." (Tb)

„1750. 7 Febr. 7 huyse Petrus Gerrit Barentz. Louwkamp Cornelia pieters van Sijl." (Db)

„1751. 24 Nov. 7 huijse Anna." (ib.)

LUCAS AARSE VERMEIJ (lees: VAN DER MEIJ.) [1])

„1745. 16 Juli Lucas van der Meij cum Marijtje Dirks Roos." (Tb)

„1750. 20 April 7 huijse Marytje Pater Lucas van der Meij Mater Marij de Roos." (Db)

„1751. 21 Dec. Lucas 7 huyse." (ib.)

---

1) Ook in de lijst der armmeesters komt de naamspelling van dezen Lucas verschillend voor. Van der Meij en Vermeij zijn nogtans twee familien. Vermei (Dirk) is eerst later van Vrouweven in de Boekhorst gekomen (I) en na den dood zijner eerste vrouw aldaar in 1773 getrouwd met Hillegonda van der Meij, dochter van Lucas van der Meij en Maria de Roos, in de Boekhorst geboren 2 Jan. 1746. (Tb. Db.)

Maar wie was Jan Broekmeijer? Dit weet ik met geen volledige juistheid te zeggen. Zekerlijk een goed vriend der Boekhorsters. Daar hij den 21 Juli 1763 te Leiden voor Maximiliaan Leopold Joseph Graaf van Merode en van het H. Roomsche Rijk, Prince van Rubempré en van Eversbergen, Heer van de Vrije en Lage Boekhorst enz. enz. te zamen met Josue L'Ange als getuige optreedt bij de aanstelling van Antonius Francken tot stadhouder der leenen (P), is het waarschijnlijk, dat hij tot den medegetuige bijv. als notarisklerk in betrekking stond. Dat hij katholiek was, blijkt, mijns inziens, genoegzaam hieruit, dat hij den 3 Febr. 1743 getuige is bij het kerkelijk huwelijk van Claas Coleijn (zie boven). De vermelde Josue L'Ange is notaris te Leiden geweest. De roomsche regenten van Cornelis Sprong's H. Geest-hofje aldaar stelden hem tot rentmeester daarover aan. Tevens was hij toen bailluw-en-schout van Hoogmade, onder den grondheer-administrateur Jhr. Diert van Melissant. [1]) Ik zou daaruit willen afleiden dat ook deze persoon katholiek was, ofschoon dit voor onze studie tamelijk onverschillig is.

Tot de opvatting van het vrome plan, waarvan de oorkonde spreekt, drong blijkbaar geen oogenblikkelijke behoefte aan vereenigde of gemeenschappelijke armverzorging: niet vóór 1780 had de eerste, in 1790 een tweede uitgaaf uit de kas plaats, beide betroffen de ondersteunings- en begrafeniskosten voor een kind (R). Hierdoor doet het vermoeden zich nog waarschijnlijker voor, dat de katholieken van de Boekhorst, van hart en ziel één, uit godsdienstige, door vaderlijken raad opgewekte voorzigtigheid gehandeld hebben.

Uit de oorkonde zelve blijkt reeds dat alle hoofden van gezinnen tot het plan toetraden. De Boekhorst is niet

---

1) Zie van Mieris *Beschrijving der stad Leiden*, II. Bijvoegsel 42* en 47*.

grooter. Toen, vroeger en heden niet Het ligt in den aard der zaak, dat in een kleine, van het openbaar verkeer schier verstoken buurtschap van landlieden, die aan het erf eenige roeden gronds waarvan zij leven bezitten, het gezinnental niet veel toeneemt. De lijsten, zelfs van zeer uiteenloopende jaren, toonen dan ook geen noemenswaard verschil. Op het jaar 1625, toen Willem van Bronckhorst vrijheer van de Boekhorst werd, zegt het Prothocol der leenen: „Achtervolgende d'affictie van billetten bij Heer Willem van Bronckhorst, Ridder Heer van Vliet en van de Vrije Boechorst tot verscheijde plaetsen gedaen, soo sijn de naevolgende Leenmannen van de heerlijcheyd van de Vrije Boechorst gecompareerd voor Jan Claesz. van Lijn Zijn Stadthouder der voorsz. Leenen. Ende hebben van de Leenen die sij houdende sijn op een nieuw mette leege hant hulde eedt ende manschap gedaen aen handen vande voorn. Stadthouder." Alsdan worden er zes personen met het hun toebedeelde roedental opgenoemd en daarna nog drie andere, welke in hetzelfde jaar, doch in verschillende maanden verleibrieven ontvingen (P) Volgens de bekende telling van landswege A° 1632 waren er 10 huizen. Naar de verpondingslijst van 1732 7 huizen, 34 zielen. Blijkens een register, eigenhandig geschreven door den vrijheer N. C. de Stoppelaar, woonden er op het einde van 1772 tien gezinnen, waarvoor zijn gaarderboek van 1773 zeven huisnummers opgeeft. En in eene lijst van 1851 door armmeesters tot behoorlijke verdeeling van de quota „fonds Willemsen" ingeleverd, worden 54 zielen in 11 gezinnen over 7 huisnummers vermeld. (A.)

Niet altoos waren de inwoners de leenmannen zelven. Soms waren zij pachters of huurders van het leen. Somtijds ook was van een of ander perceel de leenman of eigenaar protestant, de huurder en bewoner evenwel

roomsch. De oudste lieden, voor een kleine twintig jaar te dezen aanzien door mij ondervraagd, getuigden nooit of nimmer te hebben gehoord, dan van een enkel gereformeerd gezin, dat op het laatst der vorige eeuw in de Boekhorst is komen wonen. En sedert is dat tot aan den dag van heden met geen tweede het geval geweest.

Doch het behoeft noodwendig eene verklaring, waarom, hoezeer de oprigters van het fonds zeggen allen inwoners van de Boekhorst te zijn, in de vermelde extracten geen enkele maal van die buurtschap, overal van „7 huijse" spraak is. Reeds in Dl. VI van de Bijdragen, bladz. 119 is daaromtrent iets aangestipt. In de wandeling werd, en het is nog zoo, altoos van Zevenhuizen gesproken, ook waar Boekhorst bedoeld was. Van zelf werd dit in doop- en trouwboeken, die opnemen zooals opgegeven wordt, zigtbaar. De naam-verwisseling was hierdoor ontstaan, dat een nog geringere buurt, misschien vroeger zeven, doch in de vorige eeuw eerst drie, later twee hofsteden groot, de Zevenhuizen heetend en behoorende onder Alkemade, slechts door een smalle vaart van de huizen der Boekhorst gescheiden is en de beide buurtschappen alleen langs hetzelfde water of hetzelfde pad te bereiken zijn. Daar ik de oude en blijvende gewoonte kende, viel het mij sterk op, dat twee der vroegere pastoors, van Westerloo te beginnen met Sept. 1776 en van der Valk altoos, in hunne registers een scherp onderscheid tusschen Boekhorst en Zevenhuizen in acht namen. Niet onaardig, ook niet ongerijmd scheen de gissing, dat de edele afkomst der genoemde pastoors, beiden waren geboren patriciërs, daarmee den adeldom der oude heerlijkheid verpligtte. Naderhand echter bevond ik dat, althans wat pastoor van Westerloo betreft, mijne gissing een zoo groot mogelijke vergissing was, daar integendeel een dwangbevel van den vrijheer tot de nauwkeurigheid had

aangezet. Het was *noblesse oblige*, doch in ongebruikelijken zin.

„Keur en Ordonnantie.

Wij Nicolaus Cornelius de Stoppelaar, Vrijheer van de Hooge en laage Boeckhorst van tyd tot tyd ondervonden hebbende dat veele onzer Ingezeetenen in de Vrije en Laage Boeckhorst zoo in het Passeeren van actens, Doopen van kinderen en Trouwen en Begraven als anderzints opgeeven te woonen in de Zeevenhuizen zynde van ouds aldus genaamt geweest zeekere Buurt aan de overzyde van de Slikvaart off beoosten deselve vaart geleegen en gehoorende onder de Heerlykheijd van Alkemade, en alsoo daardoor in tyd en wijlen omtrend het Alimenteeren van Armen en het uijtgeven van Actens van Indemniteijd groote Differenten en moeijelykheden zouden kunnen ontstaan, strekkende tot Prejuditie van Ons en onze voorsch. Heerlykheid. Zoo is 't dat Wij goedgevonden hebben te ordonneeren en statueeren zoo als wij ordonneeren en statueeren by deezen, dat niemand onzer Ingezeetenen, wie hy ook zyn moge offte degeenen die in onze Voorsch. Heerlykheid vaste goederen zijn hebbende, in Eenigen handen acten nog in t doopen van kinderen, Trouwen off begraven off in welk geval het ook zyn mooge hun off hun huysgezin zullen vermogen op te geeven off te zeggen te woonen onder de Zeevenhuysen. off goederen geleegen te hebben onder de Zeevenhuysen op een boete van vyf en twintig Guldens telken Reijze te verbeuren, te appliceeren een derde voor onzen officier, een derde voor den aanbrenger en t overige Een derde ten behoeve van onze armen.

En opdat Niemand hier van Ignorantie praetendeere Lasten Wij dat deese zal worden gepubliceerd en geaffigeerd ter plaatse daar men gewoon is zulks te doen.

En zal copie deeses gezonden worden aan den Pastor onzer gemeente omme hem daar na te reguleeren.

Actum in de Vrije en Laage Boekhorst den 15 Sept[er] 1776." (K)

Niet slechts uit de gewone collecten, die aanvankelijk viermaal 's jaars werden gedaan, ook uit andere bronnen vloeide somtijds iets in de kas van het armenfonds over. Voor ons doel vermeldenswaard is:

„Anno 1759 den 10 Juni ontvangen weegens de aalmissen het Jubilee de som van *f* 10–1–0." (R)

„1770 den 14 ijunij gekolecteert wegens het ijubilee 5–5–0." (R)

„1847 op Roomsch Catolik Kerkhof op ouda gecollecteerd vier gulden zestig cens." (R. V.)

„1851 den 4 Juni ontvangen ... (Hier wordt eene uitweiding gedaan over de beschikking, door den heer Hendrik Cornelis Willemsen, koopman te Rotterdam († 30 Sept. 1843), ten voordeele der R. K. Armen ten plattenlande in Zuidholland gemaakt, en de uitgekeerde quota aangeteekend). (R) De quota werd jaarlijks in de kas der Boekhorst ontvangen tot aan de oprigting van het parochiaal armbestuur.

Onder de inkomsten is er sedert 1784 ook spraak van eene rente of erfpacht, gevestigd op het perceel, dat als bierstekerij, regthuis en boekhorst voorkomt. Met de benaming: rente, erfpacht, wordt echter eene kusting bedoeld groot *f* 800.— die genomen was als belegging der spaarpenningen van het armenfonds. Genoemd perceel, in het gaarderboek van 1773 staande op naam van het „Provenhuys" te Alkmaar als „Een huijs en 50 R. Erff" werd in 1781 het eigendom van den vrijheer de Stoppelaar en ging bij elken lateren verkoop aan zijn opvolgers over, tot welke ook behoord heeft de WEd. Gestr. Heer Mr. Gerardus Johannes de Martini, regtsgeleerde en advocaat

te Amsterdam († 21 Oct. 1869, bidprentje), die het huis van een ietwat gothiek geveltje voorzag, een houten klokhuis met luidklok op het dak en in den gevel een steen, waarop: VRIJE EN LAGE BOECKHORST plaatste. Over deze „erfpacht" groot ƒ 30, den 1 Mei 1785 voor het eerst voldaan, is in 1812 een proces gevoerd, daar de opvolger van den vrijheer Mr. N. Hartingh, de heer A. de Jong haar weigerde te betalen. Het geschil werd ten voordeele der armen beslecht, als blijkt:

„1813 de 3 Januarie Betaald Aan Advocaat de Lie voor seyne gedane prakesaatie tegen myn heer de Jong en mynheer Willem bart Huijgens ƒ 14." (R) „1814 de 3 Februarie ontfangen 7 jaren erfpagt van de Heer de Jong ƒ 210." (R) In het vervolg werd zij weer geregeld voldaan tot in 1842, toen de heer Hendrik van Evenepoel haar afkocht met ƒ 600.— (R. V.)

De armen van de Boekhorst bezitten ook onroerende goederen. Deze, tevens de eenige, zijn hun aangekomen door testament van den inwoner Cornelis Groenewegen, zoon van den medestichter van het fonds Reynier Cornelisz. Ziehier zijne beschikking.

„Zegel 12 stuivers."

„Bij gebrek aan behoorlijk zegel tgeen naderhand zal worden omgeslagen, de testatuer heeft gedeclareert geen ƒ 2000 gegoet te zijn." Op het omgeslagen duplicaat op zegel van 30 stuivers staat: „dit zegel behoort tot het inleggend testament van Cornelis groenewege beginnende de testatuer heeft gedeclareert geen ƒ 2000 gegoet te zijn."

„Op heede den 23 Januarij 1796.

Compareerende voor mijn A. Zandwyk, Secretaares van laage Boekhorst Aangestelt door de munisiepaliteijt van de boekhorst voorn. dat de Nagenoemde persoon Cornelis groenewege woonende in de laage boekhorst heeft met

zijn Uyterste wil en volle kennes bedonge en begeert dat met het eynde van zijn leeve als hy komt te sterve Zeyne Nagelaatene Boedel en huijs zouden komen tot Erfgenaame den Arme van de vrije en laage boekhorst, en dat by uytsluijting van alle andere vrinde die zoude mogen opkomen vermits dat de Armmeestere van de laage boekhorst voorn. zulle gehoude zijn zyn schuld te voldoen van deze persoon, welke opgaaf hy heeft gedaan van zyne schuldenaars [schuldeischers] den burger Gerrit van den brink en den burger Gerrit melleman [den timmerman en den geneesheer]. En zal verder de Armmeestere van de laage boekhorst moete laate doen een ordentelyke uytvaart en begrafenis van zijn overgelaatene boedel en behoorlyk tot kist en chluijs Zonder dat schuldenaars [schuldeischers] of Armmeestere eeder ietwas kan proffiteere en voorst zal alle maande een Jaar lang moete worde gedaan een Zielmis en met het eynde van het Jaar een Jaariegeteij dit alles onder het vorige begreepe. En zal in het vervolg tien Jaar agter een volgende Alle Jaars moete worde gedaan een Jaariegetij voor zijn overleedene ziel ten koste der Arme van de boekhorst voorn. Alle het welke de testatuer duijdelyk heeft verklaart dit zijn testament te zijn en met zyn uyterste wil heb begeert dat dit zal stiptelyk nagekome worde.

Aldus gepasseert ter presentie van den burger pieter van Rijn En Jan Overwijn als getuijge Die de minste dezes benevens de Comparante En myn Secretaares behoorlyk hebbe onderteekent.

Cornelis groenewegen.
Dit is het merk van
+ Jan Overwijn.
pieter van rijn.
Albert Sandwijk,
Secretaares 1796." (A)

De erflater overleed na weinige dagen. Zijne nalatenschap bestond in: 1° het huis, waarin vader en zoon waren gestorven, dat reeds bij het leven van Cornelis in drieën bewoond en voortdurend daarna aan drie gezinnen verhuurd werd, opbrengend aan huurpenningen p. m. *f* 110 's jaars. 2° Een erf (waarop het huis is staande) met tuin, en een hakboschje in de onmiddellijke nabijheid, te zamen belast voor 197 (r.) roeden. 3° Den inboedel, welke den 8 Febr. 1796 openbaar verkocht, de som van *f* 130 heeft opgebragt. In de „Uytgaav van den boedel van Cornelis Groenewegen" komt voor: „den uytvaart *f* 6. begraave *f* 15–14–0. aan dienste voor 1 jaar *f* 12." (R) De armmeesters hebben zich tot het einde toe getrouw van hunnen pligt gekweten met te voldoen „voor de jaaregeteij van Kesie *f* 2." (R)

Nog iets anders verdient, mijns dunks, bijzondere aandacht en vermelding. Indien op gronden als daarvoor zijn de vraag werd gesteld: Wiens is het armenfonds van de Boekhorst? Aan welke handen behoort het beheer er van te zijn toevertrouwd? dan zou zekerlijk een tweede vraag luiden: Hoe werd daar in vroeger tijd over gedacht? Daar ik den dag hoop te beleven, dat bevoegden genoemde vragen doen en beantwoorden, en deze bladzijden ook met het doel worden geschreven om, ter zake doende feiten, waarvan in 1855 en later iedereen, hoog en laag, onkundig was, voor het licht brengend, tot het antwoord van dienst te kunnen zijn, zoo acht ik het van gewigt te hebben ontdekt, dat in vroeger tijd de vrijheer van de Boekhorst, hoewel zelf protestant, over de armenzaak aldaar als over roomsch fonds, roomsche armen, roomsch bestuur heeft gedacht en geschreven. Terstond wordt eene vraag van het uiterste belang deze: Was die heer, zelf immers niet in de Boekhorst woonachtig, wel goed op de hoogte van zaken? De hier bedoelde vrijheer (1772–1785)

is Mr. Nicolaus Cornelis de Stoppelaar, „notaris publicq", wonende (vroeger in den Haag) op de Oude Vest bij de Mare te Leiden, zich onderteekenend, tenzij hij als notaris optrad, N. C de Stoppelaar van de Boekhorst. Evenals zijn voorgangers had hij voor zijne heerlijkheid een bailluw- en schout, doch spoedig dankte hij dezen ondergeschikte af en „fungeerde" voortaan daarvoor zelf. Ook was hij „bekleedende het Secretarisambt in de B." Ook was hij „door den Hove van Holland geadmitteerd notaris in de B." Ook „gequalificeerd Geerder" van de Rijks- en Rhijnlands belastingen in de B. en bezat er persoonlijk „Parthye" in eigendom, te weten een hofstede met p. m. 20 morgen lands en het winkelhaakvormig perceel, dat bierstal en regthuis heette. (G. en K.) We zullen dezen heer aanstonds nog nader leeren kennen, doch behooren zonder uitstel te zeggen, dat een *Beschrijving van de Boekhorsten* door hem uitgegeven is en dat hij in de Vrije en Lage Boekhorst op techniesch en administratief gebied een hoogst nuttige bedrijvigheid ontwikkelde, met zooveel beleid en toewijding, dat hij een burgemeesterszetel in Amsterdam was waard geweest. Deze heer nu schrijft eigenhandig, in een officieel stuk, dat daarenboven regtstreeks de zaak der armen betreft, het volgende:

„Op heden den 16 Augustus 1782 compareerde voor mij Nicolaus Cornelis de Stoppelaar openbaar en bij den Edelen Hoven van Holland geadmitteert Notaris binnen de Vrije en Lage Boekhorst ter presentie van de nagenoemde getuijgen:

De eerzame Gerrit Bijevelt en Jan Schakenbos, jegenwoordige gezwore Armmeesteren van de Roomsch Catholijke armen alhier. Dewelke bekende verkogt te hebben... Een obligatie groot in Capitaal drie hondert gulden... bij de comparanten ten behoeven van den selven armen aangekogt den 17 November 1776... Ende nog een kleine

prijsobligatie... groot in Capitaal twee hondert guldens... mede bij de comparanten ten behoeve als voren aangekogt den 1 Februarij 1777....

Aldus gepasseert ter presentie van Jan van Tol, regeerend schepen in de Vrije en Lage Boekhorst en Klaas quant fungeerende Gerechtsbode aldaer als getuigen (de menute deeses is behoorlijk geteekend)

quod attestor
N. C. DE STOPPELAAR,
Notaris publicq. 1782." (A)

En eenige jaren later schijnt Hermanus van Waalswijk, schout van de Stoppelaar's opvolger niet anders te hebben geoordeeld, schoon toen, gelijk we zien zullen, reeds een voorname duim op de geldkist gelegd was. Als hij namelijk de armmeesters behulpzaam is, om een het bovenstaande nog betreffende uitgaaf naar behooren d i. met de onontbeerlijke omslagtigheid in hun rekenboek aan te teekenen, schrijft hij:

„1788, 16 April betaald voor een simpel Copie uit het transportrs der obligatien.... door Gerrit Bijeveld en Jan Schakenbos als gezwore Armmeesteren van de Roomsch Catholyke Armen der Vrije & Lage Boeckhorst, voor Nicolaas Cornelius de Stoppelaar als Notaris in gem. Vrije & Lage Boeckhorst en getuygen den 16 Augustus 1782 ten behoeve van den Heer Johannes Quackelsteijn in 's Hage gepasst ƒ 1–4." (R)

Ten aanzien van de baten van het fonds, gewone en buitengewone, sedert den dag der oprigting tot heden toe verkregen, ben ik de verzekering schuldig, dat er mij uit geen enkel der bescheiden ergens iets gebleken is van onkatholieke zijde te zijn ingekomen, dat er zelfs geen enkele maal van een gemengd huwelijk spraak of teeken is. Allezins vertrouwbaar is bovendien de reeds vermelde getuigenis

van ingezetenen omtrent de niet-aanwezigheid van protestanten in de Boekhorst. Doch opdat het den schijn niet hebbe, dat de lezer op deze beide punten gemoedelijk onder den arm genomen en rondgeleid wordt, ben ik genoodzaakt hier nog het volgende mee te deelen, daar ik anders tot staving van het betuigde de niet verkwikkelijke lectuur van vele bladzijden namen en jaartallen zou moeten voorleggen. In ons parochiaal (*pastoreel-* en *kerk-*)archief bevindt zich (*kerk*-archief N° 172) een geschrift van 48 foliobladen, getiteld: *Nasporingen betrekkelijk het in de Vrije en Lage Boekhorst binnen Alkemade, parochie Oud-Ade, bestaand armenfonds. Door J. P. Görtz, pastoor.* 1874. De *Inhoud* er van is: „§ 1. Aanleiding tot dit onderzoek. Bronnen. § 2. De Vrije en Lage Boekhorst. § 3. Heeren der heerlijkheid V. & L. B. § 4. Bestuur der gemeente Boekhorst. § 5. Oprigting van het armenfonds. § 6. Volglijst der armmeesters. § 7. Ter zake doende feiten (Afschriften en uittreksels). § 8. Dat de oprigters van het armenfonds allen katholiek waren. § 9. Dat de onroerende goederen, door het armbestuur beheerd, door een katholiek zijn geschonken. § 10. Dat het armbestuur door den Heer van de Boekhorst voor een roomsch katholiek is aangezien. § 11. Dat zij, die de betrekking van armmeester hebben vervuld, allen katholiek waren, uitgenomen één. § 12. Hoe die ééne in de Boekhorst gekomen en daar uitgegaan is. § 13. Inwoners van de Boekhorst bij hoofden van gezinnen vermeld, zooveelen dat uit de bescheiden blijken geweest te zijn, met het bewijs dat zij katholiek waren en onder aanwijzing, zooveel mogelijk, van het huis waarin zij hebben gewoond (Met gevulde grondteekening). § 14. Hoe het in zijn werk gegaan is de beheerders van het fonds voor een algemeen-burgerlijk bestuur te verklaren. § 15. Latere gebeurtenissen. § 16. Tegenwoordige staat.” In § 6 ontbreekt geen enkel man

op zijne plaats; in § 11 vertoont elk der armmeesters een afdoend getuigschrift zijner godsdienstige belijdenis; en over de lijst in § 13 durf ik beweren dat zij het kenmerk van volledigheid aan zich draagt. Deze uitkomst, door vergelijkend gebruik van de vele hulpbronnen verkregen, heeft zooveel wonders niet. Het onderzoek betreft immers eene buurtschap van hoogstens een tiental gezinnen, loopt over een nabijzijnd, kort tijdvak, op zijn ruimst genomen van 1751 tot 1855 en geldt een soort lieden, zóó wortelvast, dat zij bijna niet zouden weten hoe te kunnen sterven, als dat niet op hun geboortegrond plaats had. Daarenboven, de ingezetenen van 1751 en eerstvolgende jaren zijn bekend; het doopboek geeft vervolgens jaar en dag van verblijvenden, het sterfregister van gestorvenen, de indemnisatie-acten, verstrekt en ontvangen, geven den tijd van vertrokkenen en nieuw ingekomenen met juistheid aan, afgezien nog hiervan, dat, zooals ieder weet, de *memoria localis* bij de landlieden sterk is. Genoemd geschrift en ook een afdruk dezer gedrukte bladzijden stellen we gaarne ter beschikking van belanghebbenden.

Ons verhaal van de *facta* leidde reeds ten deele tot de kennis der *fata* in. We zullen er *ab ovo* een beknopte uiteenzetting van geven; in het algemeen komen zij hierop neer: De „instelling van weldadigheid" in de Boekhorst met het daarvoor zijnd bestuur wordt beschouwd als *algemeen-burgerlijk* in den zin der wet, art. 2, *a.* [1])

Niets heeft zich ongestoorder, kalmer toegedragen. Geen onverzoenbare twist, geen proces of regterlijke beslissing

---

1) „(Art.) 2. De wet onderscheidt:

a. Staats-, provinciale of gemeente-instellingen, door de burgerlijke overheid geregeld en van harentwege bestuurd;

b. instellingen eener kerkelijke gemeente, bestemd voor de armen eener bepaalde godsdienstige gezindte, en van wege die kerkelijke gemeente geregeld en bestuurd;

hebben een woord daarin gesproken Alles is van lieverlede, ongemerkt toegegaan: alles was, om zoo te spreken, het werk van niemand en van allen en tot heden toe is er geen bevoegde geweest, die gezegd heeft: het is goed. In weerwil dat wij vaststaan in de overtuiging, dat sedert 1855 het fonds niet op zijne plaats is, koesteren we gaarne de meening, dat geen kwade trouw in de zaak is gemengd geweest. Landelijke goede trouw, gemoedelijk-vreedzame verhoudingen, afwisseling van telkens vreemd bestuurspersoneel, daaruit ontsproten en langzaam groeiende onbekendheid met de juiste toestanden van voorheen, op deze omstandigheden willen we liever dan op personen de schuld der afdwaling van het eerste standpunt laden.

Den gang van zaken zullende blootleggen, behoeven we eerst even op de oorkonde der stichting terug te komen. Daar het zeer wel mogelijk is, dat iemand uit hetgeen daarin gezegd wordt en uit hetgeen daar niet in gezegd wordt in het voordeel van het gebeurde meent te kunnen pleiten, zoo schijnt het niet overtollig, op bedenkingen, als worden verondersteld, met een op grond steunend antwoord in het gereede te zijn. Het zal wel niet schaden, denk ik, dat de katholieken van de Boekhorst *allen* dezelfde goede gezindheid hadden, zoodat hun liefdewerk toevallig het werk van het *algemeen*, van de *gemeente* was. Is daar nog iets anders uit af te leiden, dan dat wij *algemeen* in meer dan ééne beteekenis bezigen? Ook niet, dat zij zich *burgers en ingezetenen* noemen Hoe moesten zij zich dan genoemd hebben? Zij verzwijgen slechts hun „bijnaam";

---

c. instellingen, door bijzondere personen of door bijzondere, niet-kerkelijke, vereenigingen geregeld en bestuurd;

d. instellingen van gemengden aard, in welker regeling of bestuur door de burgerlijke overheid en van wege eene kerkelijke gemeente of door bijzondere personen of bijzondere, niet-kerkelijke, vereenigingen gezamelijk wordt voorzien."

in katholiek en burger een tegenstelling te willen zien is zoo berispelijk als ongerijmd. Maar, zij hebben gecollecteerd *in kennis en overleg met den schout?* Ja, doch wie zal er zich aan stooten, die de dagen indenkt van „hulde, eed en manschap met de leege hand", toen letterlijk „geen vinger in de asch steken" dan bij gunst van den „genadigen heer" met hooge en lage jurisdictie geoorloofd was. In onzen tijd, dat men van alle mogelijke vrijheden zijn lijf en goed haast niet weet te bergen, is zoodanige maatregel van orde nog van kracht, doch gelukkig zonder het gevolg, dat de collecte door een kerkelijke gezindheid met kennis van den burgemeester aan de huizen der ingezetenen gedaan, op het raadhuis wordt uitgestort. Maar, zij hebben geen bepaalde kleur aan hunne instelling gegeven. Zij deden het ten minste niet door nadrukkelijke uitsluiting; toch zou ik willen vragen, of zij het niet sterk genoeg deden door hun menschlievend plan te stellen onder den zegen en bijstand van God den H. Geest? Denk eens, hoe de katholieken als zoodanig destijds spraken: de stichting van den hoogmaaschen grondheer Cornelis Sprong heet H. Geest-hofje, en het roomsch armbestuur te Roelofarendsveen droeg voor dat het parochiaal werd geen anderen naam dan armmeesters van de H. Geest-armen. Mij dunkt, men vergt te veel met van de Boekhorsters een geschreven tekst van uitsluiting te vragen, hierom te veel, omdat er in hun midden geen enkel onkatholiek was en welligt nooit geweest was. Overigens, instellingen van weldadigheid, kerkelijke, burgerlijke en bijzondere hebben gelijk regt op bestaan en erkenning. Wordt dus van een bepaalde instelling het bewijs gevorderd, bijv. dat zij kerkelijk is, met evenveel regt mag naar het bewijs worden gevraagd, dat zij het niet is, maar burgelijk in den zin der wet.

Volgen we nu den loop der gebeurtenissen. Kennelijk

zijn er drie tijdvakken in de geschiedenis dezer katholieke stichting:

1. Sedert de oprigting van het fonds tot en na N. C. de Stoppelaar, 1751–1788.

2. Nicolaas Hartingh. — Bataafsche Vrijheid. — Willem Bart Huijgens, 1788–1820.

3. Van 1820 tot de oprigting van het parochiaal armbestuur van Oud-Ade in 1855.

I. In de eerste vijf en twintig jaren na de oprigting van het fonds is er geen enkel spoor van inmenging in de benoeming van, noch in de zaken en het werk der armmeesters te ontdekken. Zij zijn en blijven twee in getal. Jaarlijks treedt de eerst aangekomene af, wordt door een ander vervangen, doch — er was weinig verschot — soms spoedig daarna en meermaal herkozen. Viermaal 's jaars houden zij collecte, teekenen het bedrag in het rekenboek aan en leggen het geld, niet zóó maar, maar alle penningen uitgezocht, soort bij soort, in daarvoor zijnde afzonderlijke zakken netjes in de kist als in een graf, verzegeld ter ruste. Daarmee is de geheele administratie afgeloopen. Voor die nu en dan behoefte hadden is de particuliere liefdadigheid groot genoeg, dus uitgaven waren er niet te doen. Die goede lieden! daar kruimeltjes ook brood is, hielden ze er een buultje voor „waardelooze" munt op na, zoo goed als voor zesthalven; doch konden zij het helpen, dat ze hevig bang waren voor een vracht papier van geweld, overdragten en nog eens overdragten met veel onverstaanbaar fransch en latijn, noodig om verantwoord bezitter van een rentegevend stuk te zijn?

Aan den heer de Stoppelaar hebben we dit eerste kijkje in de spaarbank te danken.

Van Catharina Josepha prinses van Rubempré × Philippus Maximiliaan, graaf van het H. Roomsche Rijk en van Merode, de erfdochter van wijlen Maximiliaan Leopold

prins van Rubempré en Eversbergen enz. gingen den 23 Sept. 1772 door verkoop uit de hand de heerlijkheidsregten van de Hooge alsook van de Vrije en Lage Boekhorst met een gedeelte der vaste goederen op den heer N. C. de Stoppelaar over. [1]) En toen deze heer zijne regten met een gedeelte der goederen den 23 April 1785 op *den Burght* te Leiden in veiling bragt, was aan het Heerschap van Vrije en Lage Boekhorst nog verbonden: „hooge, middelbare en lage jurisdictie (uitoefening zoo van crimineele als civiele justitie) hebbende mitsdien de aanstelling van schout, welgeboren mannen, schepenen, leenmannen, burgemeesters, armmeesters, secretaris, bode en andere bedienden, regt van nakoop, naasting, tienden en pondgeld, vrije en private jagt, visscherijen in de boekhorst- en slijkvaart, sauvegarde en zwanendrift, zijnde een onsterfelijk Leen releveerende van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Holland en Westfriesland." (*Veilconditien*)

Of de kleine koningen, voorgangers van de Stoppelaar, enkel op het ontvangen van „Heergewaden en Hofgeld" bedacht waren geweest, of niet, zijn handen vonden veel werks. Hij groef de boekhorstvaart, eene verlenging van de bestaande zomersloot, tot betere verbinding van zijn gebied met de meeren; legde er een draaiplank over op de polderka van Vrouwe-Ven, het eenige (voet)pad naar de kerk [2]) en de wijde wereld; gaf keuren omtrent de

---

1) Tot heden toe bleven eenige morgens land in de Vrije en Lage Boekhorst het eigendom der familie de Merode en hare erfgenamen. Z. K. H. prins Amedeus, hertog van Aosta, op wiens naam zij laatstelijk staan, deed ze in Decemb. des vorigen jaars (1880) met nog vele andere te Noordwijk en in Noordholland hem toebehoorende landerijen te Antwerpen openbaar veilen, zoodat van nu af alle herinnering aan vroegere grootheid der Boekhorst op weg is van uitgewischt te worden, ook al zijn, zooals ik verneem, de geveilde goederen voorshands opgehouden.

2) De Boekhorst ligt op tien minuten afstand van het Oud-Aasche kerkterrein.

zindelijkheid aan en om de huizen en op het gaanpad in zijn ambacht; zorgde voor de openbare veiligheid door het bevel op boete, dat, als 't digt water is, elk gezin, klein of groot, bij beurte een man moest leveren om 's nachts met de klap te waken; verdedigde de „vrijheden" zijner onderzaten tegen de afpersing van een aangrenzend ambacht, rakende zeker schouw- en schoeiinggeld, wat hij verbood te voldoen; behandelde persoonlijk de huwelijkszaken; gijzelde eenige jagtstroopers en stelde in 1785 een misdadiger, met de verdiende strop naast hem, op het galgeveld te pronk. „Den die het er veel geklust", zei een stokoud man, mij vertellende wat ik later op de papieren terugvond. (K)

Het was dus wel onmogelijk, dat een man als de Stoppelaar zich niet met de armenzaak in zijn gebied zou inlaten; hij wijdde er zelfs een bijzondere belangstelling aan. Hetzij dan uit ijverzucht voor de eer zijner heerlijkheid, hetzij als wederdienst voor het vertrouwen, wat de armmeesters hem schonken, hij gaf blijk dat het belang der armen hem zeer ter harte ging. Tot een blijvende wet stelde hij vast, dat van elke overdragt, boelhuis, houtveiling enz. de armen een opgeld zouden genieten; neringdoenden van elders, die hunne waar in de Boekhorst kwamen venten of de klanten bedienen, hadden een jaarlijksche recognitie (de bakker en de grutter ieder *f* 1.–) aan de armen te voldoen. (R) Het rekenboek overtuigt ons verder, dat de Stoppelaar met goed gevolg de armmeesters heeft weten onder het oog te brengen, dat hunne wijze van beheer wel eerlijk en braaf, maar dat het voor de armen niet profijtig was, al dat geld van al die jaren zoo maar stil in de kist te laten rusten; met het, zooals menschen van verstand doen, te beleggen, werd geld gewonnen zonder naar iets om te zien; dan kon men des noods als er geen uitgaven waren de collecten wat in-

krimpen; het was wel goed, dat hij een keer bij hen kwam, om dan zamen de boel eens na te zien en te behartigen; de armmeesters behoefden niet bang te zijn, hij zou op de beste wijs zorgen. De Stoppelaar, man van verstand en zaken, had hun vertrouwen Zoo gebeurde het dan werkelijk op den 6 Febr. 1776, dat een groote tafel aan het haardvuur onder de schouw en de heilige kist, onder de bedsteê vandaan, er naast geschoven werd en toen ontsloten, om voor den heer van de Boekhorst den inhoud drie voet in de hoogte bloot te leggen en door hem te laten monsteren. De armmeesters van dat jaar waren Lucas van der Meij, medeoprigter van de „beurs" en Hendrik de Haas, als boereknecht uit Pijnakker in de Boekhorst gekomen (I) en daar in 1765 getrouwd met Teunisje Dirkse Zwanenburg. (Tb.) De een kon niet te best, de ander in 't geheel niet schrijven, de Stoppelaar zou dus de bevinding en de verdere behartiging van het montant voor hun gemak ook maar opteekenen.

„Den 6 Febr. 1776", zoo schrijft hij in het rekenboek, nooit door zulke hand aangeraakt, „in de armenkist gevonden:
een zak sesthalven 170 worp bedt. – een dito guldens – een dito dubbeltjes – een dito schellingen – een dito duyten – aan diverse specie – 7 gouden ducaaten – 12 oude ducaaten gereekend tegens *f* 5 – 6 eng. achtentwintigen ger. a 26 stfs. – 18 eng. sesthalven a 4½ stfs. – 167 kwaade duijten gereekend op – en nog 4 stfs. 2½ stfs. en halve permissie geld gereekend op –". De waarde in guldens werd achter elke telling geboekt, opgetrokken bedroeg de som een kleine zeshonderd gulden. Dan de Stoppelaar wil verantwoord zijn omtrent hetgeen hij tijdelijk onder zijne berusting neemt; derhalve laat hij de armmeesters de bevinding op hun boek onderteekenen: „luckas van der meij Dit + is eijgenhandig gesteld door Hendrik

den Haas In kennisse van mij N. C. de Stoppelaar van de Boekhorst" (R. bladz 10)

Verder: dezelfde heer wisselde de kleine en „kwade" munt tegen groot geld op; hij kocht daarna twee obligaties, een van *f* 300, een van *f* 200, deze laatste op 1 Febr. 1777; hij gaf die bij gelegenheid zijn bailluw naar de Boekhorst meê met den last, de armmeesters, met zulke waar geheel onbekend, behulpzaam te zijn, door de obligaties en daarop gekomen kosten in hun rekenboek in te schrijven; en „W. Lutsenburg, bailluw van de Boekhorst", volbrengt het bevel zijns meesters. (R. bladz. 11–13)

Nu zal het geld, in goede aarde gepoot, eerst regt gaan groeien; inderdaad de lente van 1777 stond voor de deur. Alles goed en wel; — maar de potentaat van de Boekhorst was van het armbestuur geworden... de makelaar en zijn bailluw klerk.

De armmeesters, met hunne administratie in onbekend vaarwater verzeild, waren thans den koers bijster. Niet zoo geregeld als voorheen werden de collecten meer gedaan, want de zakken zouden nu van zelf zwellen; het lieve geld weg; naar een verre stad reizen, geld betalen om zijn rentegeld te krijgen; de „obelegasies" ook al weg geweest om vernieuwd te worden; dat had ook al weer geld gekost, allemaal verkeerde dingen Zij waren nog eens rond geweest, maar waar moest de *f* 2–12–0 staan? Zij zouden maar een nieuw blad beginnen, na die drie, vier geleerde bladzijden waren ze in hun eigen rekenboek niet wijs meer. Doch de heer de Stoppelaar, die het best met hen meende, wist al weer raad; hij nam in 1782 die verwenschte obligaties met den aanwas, dien de kas intusschen gemaakt had, tegen een soort hijpotheek op zijn eigen pand, de bierstekerij, over. Er kwam bij liquidatie-rekening *f* 11 op de ronde som te kort, die zal hij

wel geschonken hebben, en de „jegenwoordige gezwore Armmeesteren van de Roomsch Catholijke armen" hadden nu geen duit meer in kas, maar hadden in de kist één papier, een kustingbrief of een bewijs van erfpachtsregt groot *f* 800.- (R. bladz 14–17. Vgl. het boven meegedeelde notarieele stuk)

Afscheid van den heer N. C. de Stoppelaar nemend, herinneren we ten overvloede, dat onder zijne „regeering", gelijk vroeger, enkel katholieken in de Boekhorst woonden, ditmaal verwijzende naar R. Bakker, *Nederlandsche Stad- en Dorpbeschrijver*, die onder *Rhijnland*, *Vrije en Lage Boekhorst* aanteekent: „Alle de ingezeetenen welke de Roomsche Religie beleeden waarmeede in 1785 ook alle Regenten en Ambtenaaren van de Roomsche Godsdienst."

II. Er hebben van nu af stoute feiten plaats, waarop men zich, omdat ze van lieverlede worden ingeleid, bij de arglooste menschen ter wereld zeer wel kan verwachten, maar die het gevolg hadden, dat de „instelling van weldadigheid" van 1751 en vijf en twintig achtereenvolgende jaren, eene „instelling door bijzondere personen [gemaakt] geregeld en bestuurd", van hare plaats geligt en van haar primitieven aard en bestuur vervreemd is geworden. Dood onschuldig kan intusschen het begin geweest zijn. Zeer begrijpelijk eensdeels is het, dat de armmeesters van de Boekhorst de hulp van wijzeren, notarissen nog wel, in hunne wat omslagtiger geworden administratie niet versmaadden, maar integendeel, met zulke welwillendheid ingenomen, er „voor de gerustigheid" aan overlieten te doen, wat hun minister van finantiën wat nieuw en vreemd was; nog in onzen tijd is een parochiaal armbestuur ten plattenlande dankbaar, als bijv. de pastoor eenig administratiewerk voor hen verrigt of hunne Rekening en Verantwoording naar het bestaand model helpt

opmaken. Dit hebben zij echter niet ingedacht, dat van helpen naar zich toe trekken en inpalmen komen kon, of dat kleine lui, die groote lui op kersen te gast nooden, zelven de pitten voor hun deel kunnen krijgen.

In 1787 of in de eerste dagen van 1788 hebben de Staten van Holland en Westfriesland met de heerlijkheid Boekhorst verleid den heer Mr. Nicolaas Hartingh, raad en president-schepen der stad Leiden. [1]) Hij was de laatste van de reeks der „koningen."

Geheel vreemde mannen traden weer als burgerlijke bestuurders in de Vrije en Lage Boekhorst op. Voor hunne handelingen brengen we gaarne dit ter verontschuldiging bij, dat zij, van bemoeiingen van den vrijheer en den schout betrekkelijk de armenkas de sporen ziende, denken konden, dat de belangen en het beheer er van ook tot hun ressort behoorde, dewijl het volstrekt aannemelijk is, dat zij juist niet naar het begin en de aanleiding dier bemoeiingen onderzocht, noch vermoed zullen hebben, hoe hunne daden een vijftig jaar later konden worden uitgelegd. Zekerlijk hadden overigens hunne handelingen of bemoeiingen *per se* de strekking niet van dergelijke in onzen tijd, nu de grenzen van kerkelijk en burgerlijk op het punt van armverzorging met juistheid zijn afgebakend.

Wat er nu omtrent het beheer der armengelden gebeurde, verhalen we het kortst en het best met de afschriften dienaangaande uit het rekenboek te geven. De hand, welke van nu af tot den dag dat kroon en scepter onder den voet der revolutie werden vertreden, het boek beschrijft, is die van H. van Waalswijk, schout.

---

1) Hoewel niet als onmiddellijk opvolger van de Stoppelaar. Wie bij den verkoop in 1785 eigenaar werd, is mij niet gebleken. Ook R. Bakker (*op. cit.*) wist het niet.

Een nieuwe bladzijde (19) wordt geheel ingenomen door: „Ontfang en Uijtgaaff zeedert den 1 Januarij 1788 voor den Armen der Vrije Heerlijkheyd de Lage Boekhorst gehad en gedaan. Zynde door den WelEd. Ged. Heer Mr. Nicolaas Hartingh, Raad en Regeerend Schepen der Stad Leyden aangesteld tot Schout 5 Januarij 1788 Hermanus van Waalswijk, Not^s^. & Proc^r^ te Leyden Beeedigt 13 Maart 1788. tot Armmeesteren den 13 Maart 1788 Lucas van der Meij & Pieter van Rijn beëdigt den 18 Maart 1788."

Daar maken we geen aanmerking op, zulke benoeming enz. eerbiedigen we als een „prerogatief der kroon." Doch nu, bladz. 21:

„de voorsz. Cassa bij [door] ons onderget. Schout & Armmeesteren nagezien & behoorlijk bevonden den 24 Februarij 1790. H^s^ van Waalswijk Schout pieter van rijn Albert Zandwijk." Nooit vroeger zoo iets hier beleefd. De Stoppelaar had heel ander voorbeeld gegeven. Het gebeurde wordt den 25 Januari 1791 met dezelfde woorden en handteekeningen herhaald (bladz. 22); maar niet juist ieder jaar werd de zaak met zooveel deftigheid behandeld, de eerste goedkeuring liep over de dienst van 1788 en 1789, de tweede over die van 1790 en (reeds bij voorbaat) 1791. De *scriba* van Waalswijk kan het nogtans vrij onschuldig bedoeld hebben; ten andere moet men de armmeesters over hunne onnoozelheid niet al te lastig vallen. De handteekening van van Waalswijk was, ofschoon het bijvoegsel *schout* gevoegelijk had kunnen achterwege blijven (in die hoedanigheid had hij niets met de zaak uitstaan), heden werkelijk „de gerustigheid" der armmeesters. Want ziet, de vrijheer Mr. Hartingh, die in de stad woonde, was, zooals we zagen, schuldenaar van de armen; [1]) hij had aan van Waalswijk, ook in de

---

1) Namelijk als eigenaar van de bierstekerij, zie bladz. 270 en 271.

stad woonachtig, vijf jaren rente (erfpacht) voor hen ter hand gesteld; van Waalswijk zelf had als notaris eenig opgeld van overdragten in de Boekhorst voor hen ontvangen; had ook uitgaven, alleen aan de hooge kantoren doenlijk, gedaan, als voor copie van obligatie-transporten, inkoop op de veiling van een nieuwe obligatie enz. (R) was dus voor een groot gedeelte kashouder geweest; en nu hij de goedheid had dit alles voor de armmeesters te boeken, nu scheen het, misschien hem zelven allereerst, wel zeer behoorlijk toe, door zijn handteekening te verklaren dat hij eerlijk gehandeld en geboekt had. Intusschen was er zoodoende wat al te vertrouwelijke verstandhouding tusschen de burgerlijke bestuurders en de boertjes-armverzorgers ontstaan, om niet te vreezen dat de een des anderen schoenen zal aanpassen.

Waarlijk, onze vrees blijkt maar al te zeer gegrond te zijn geweest. Reeds de eerstvolgende bladzijde (23) geeft te lezen:

„Ontfang & Uijtgaaff zeedert den 25 January 1791 voor den Armen der Vrije Heerlijkheyd de Vrije en Lage Boekhorst. Zynde op 25 January 1791 tot Armmeesteren aangesteld beneevens den Schout Hermanus van Waalswijk Pieter van Rijn en Albert Sandwijk [de fungeerende] Armmeesteren." Alweer dus eene verrassing en geen geringe, namelijk dat er inbreuk gemaakt wordt op de primitieve inrigting van het bestuur, van de eigenaars-oprigters verordend, door een derden bij de twee armmeesters aan te stellen, en dat nog wel den *schout*, tegelijk een niet uit hun midden, een *vreemdeling*.

Iemand, die een goed deel zijner rijpe jaren ten plattenlande met eenvoudigen heeft geleefd, kan zich van deze historie een alleronschuldigst begin voorstellen op deze wijs: — Piet, ik zal 't wel voor je waarnemen, hoor, blijf jij maar in je bedrijf; je kunt met het bosje loopen,

maar 't boek bijhouden zal ik wel voor je doen; je weet, mij kost dat weinig moeite, 'k moet toch als notaris als anderzins dikwijls genoeg bij jelui zijn. — En Piet zegt: Als u zoo vriendelijk wil wezen; hij vindt den schout een allerliefst mensch; hij de kas, en menheer het schrijfwerk, de zaken zullen er niet slechter om gaan, anders moesten ze toch den schoolmeester vragen.[1])

Met dat al is het echter zoover gekomen, dat men zich in het vervolg over niets meer te verwonderen heeft. Hoe gaarne we oogmerken buiten beoordeeling laten, gelijk we feiten ten beste zoeken te verklaren, is het moeilijk den heer Hartingh wegens laatstgemelde daad niet van te misprijzen toeleg te verdenken. Wat reden had de vrijheer om zoo te doen? Verzwaring van bezigheden voor de armen kan als niet bestaande de drijfveer dier handeling niet geweest zijn. Onwillekeurig dringt zich de gedachte op, dat, indien het streven geweest is in zijn gebied een armbestuur van gemengden aard, van de burgerlijke overheid afhankelijk te verkrijgen, de ingeslagen weg, het bestaande armbestuur pasklaar maken, buiten twijfel de kortste was. Er kon, indien men zoo gezind wilde zijn, veel worden ondernomen, nu de oude luidjes allen ter ziele waren en de jongere lui er aan gewoon waren geraakt in den schout zoogoed als de directie van armenzaken te zien. 't Springt in het oog dat sedert 25 Januari 1791 geen benoeming of herbenoeming van armmeesters door Hartingh gedaan meer staat opgeteekend. Even opmerkelijk is dat van Waalswijk, Hartinghs dienaar, niet onduidelijk laat zien, hoe hij van lieverlede met het denkbeeld vertrouwd is geworden en het koestert, dat zijn bemoeiing voor de armen tot de bemoeiingen van het *schoutsambt als*

1) Over tal van jaren houden de schoolmeesters Teunis van Katwijk, Christiaan Kunst en Hendrik van Witsenburg te Rijpwetering tegen zeker salaris boek voor het armbestuur aldaar.

zoodanig behoort; zijn laatste daad toont ontegensprekelijk, dat hij zijn verrigtingen desaangaande niet beschouwt als van van Waalswijk (ingedrongen) *armmeester*, maar van van Waalswijk *schout*. We staan aan den dag, dat deze heer met zijn „Ged." (geduchten) meester van de Bataafsche Vrijheid vrijheid krijgt om te vertrekken. En wat doet hij nu op den 19 Mei 1795, toen hij voor de laatste maal zijn pen op het armenboek zette? Treedt hij eenvoudig terug? Geeft hij zijn werk aan de andere armmeesters na goedkeuring op zijn boekhouden te laten stellen zooals vroeger, over? Neen, maar als burgerlijk ambtenaar legt hij het beheer over de armenkas in handen, waar „Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap" voortaan het bestuur van burgerlijke zaken zien wil, neer en roept daarom niet de armmeesters maar de „municipaliteit" tot goedkeuring van de administratie en overneming van de kas bijeen. Letterlijk lezen we op bladz. 24 en 25:

„Aldus de voorseide Reekening en Verantwoording [zij liep van April 1792 tot dato als onder] nagezien, opgenoomen en geapprobeerd en het batige slot van dezelve Reekening ter somme van Twee hondert zeven en zestig gld. Agtien stuijvers en twee Penningen, gelijk meede de voorseide obligatie groot in Capitaal Twee hondert guldens en de verdere Papieren tot gem. Armen behorende overgenomen en ontfangen, quiterende mitsdien gem Armmeesteren deswegens. Actum bij ons ondergeteekende Leeden der municipaliteijt der Vrije en Lage Boekhorst den 19 Maij 1795. Cornelis Groeneweegen, Jacob van Bostelen, ijan beijijeveld, Cornelis van berkel, pieter van rijn." [1])

Zeven, acht jaren schenen dus lang genoeg, om het

1) De weduwe Arie van der Plas niet meegerekend, worden hier de namen gemist van Hannes Brosius, Jan Overwijn en Cornelis Schakenbos, zoon van den onder de Stoppelaar fungeerenden armmeester. De schoenmaker Cornelis van Berkel, die teekende, is kersversch in de Boekhorst gekomen,

nieuwe geslacht aan de praktijken van Hartingh en zijn schout te gewennen. Wie in aanmerking neemt, dat de Boekhorst, ook na de regeering der vrijheeren, een eigene, zelfstandige gemeente bleef, welke alzoo voor binnen haar omtrek geboren armlastigen van aangrenzende gemeenten geen ondersteuning vragen kon, zal het begrijpelijk vinden, dat het reeds in dien geest bewerkte jongere geslacht zich bij het denkbeeld *burgerlijk armbestuur* zonder verder nadenken neervleide. Hoezeer het gebeurde daarmee niet te regtvaardigen is, voor verzet van den kant der ingezetenen was niet te vreezen. Want ook de abnormale toestand, waarin het R. K. Kerkwezen verkeerde, bragt mee, dat men wel van „armmeesters der roomsche armen" hoorde spreken, maar in plaatsen, waar alles katholiek was, van een eigenlijk roomsch armbestuur geen onderscheidend begrip had. Bovendien had er in 1794 iets plaats, wat voor Hartingh–van Waalswijk allergunstigst was, zóó gunstig, dat, nu eenmaal de armenzaak was aangehaakt, zij als van zelf in het gelegde spoor voortliep. Er was namelijk een gereformeerd gezin in de Boekhorst komen wonen, het gezin van Jacob van Bostelen. De vreedzame geburen zullen, met de bus rondgaande, het huis van den nieuwen „burger" wel niet hebben overgeslagen; met een „ik wil ook wel wat voor de armen geven" zou de voorbijganger zijn bejegend. Vervolgens, daar moesten in de gemeente, groot: drie boertjes, drie baggerlui-daggelders, een „flessiaan" (drankverkooper), een schoenmaker en een die niets of van alles was, heel wat waardigheidsbekleeders gevonden, uit de achtbaarste mansleden gekozen worden, als: twee schepenen, een gemeente-secretaris, een geregtsbode en twee of drie armmeesters; vandaar dat in den regel meer dan

op denzelfden 19 Mei vertoont hij zijne acte van „armetasie" (indemnisatie). Of Arend de Vette reeds inwoner was, is niet volkomen zeker, in December was hij het. (Vgl. *Nasporingen* § 13)

één last op twee schouders drukte. Ook Jacob van Bostelen, landman op een der drie hofsteden, kreeg in ambtsbedieningen deel; hij werd in Juli 1797 voor het eerst, later nog weer en het laatst in 1809 armmeester, bragt het onder Willem Burchart (Bart) Huijgens in 1805 tot schepen en verbleef in de Boekhorst tot 1815. [1])

Na het aftreden van van Waalswijk kwam beheer en administratie over de armenkas wel weer in handen van ingezetenen en ging alles tamelijk op den ouden voet, doch de „municipalen" bleven nog in actieve dienst en de bedieningen waren eenmaal ineengevloeid. Gelijk de schout, hoe dan ook, armmeester geworden was, zoo was kort daarna de armmeester Zandwijk tevens gemeente-secretaris; weshalve het Huijgens weinig moeite kostte om van den gelegden grondslag tot ineensmelting van armen- en gemeentezaak sport voor sport opklimmend, de kroon op het annexatiewerk te zetten.

III. Deze heer, namelijk Willem Burchart Huijgens, was gedurende een halve eeuw (1805-1855) in verschillende betrekkingen ter Boekhorst werkzaam. Behalve als griffier van het kantongeregt te Noordwijk was hij in de

---

1) Hij woonde op de hofstede die vroeger aan de Stoppelaar had toebehoord. De latere eigenares Everina van Asperen, huisvrouw van Petrus Witteman te Sassenheim, verkocht haar den 12/16 April 1792 aan Cornelis Petrus Leijendekker, predikant te Sassenheim. Bewoner, die er nog huur aan had, welke de kooper moest praesteren (koopbrief) was Kors Rusman, na wiens vertrek de predikant er Jacob van Bostelen op plaatste. — Allerongelukkigst zijn de lotgevallen van dien landman in de Boekhorst geweest. Zijn huwelijk was kinderloos; zijne vrouw Maartje van Greuningen was met lamheid geslagen; zijne dienstmaagd, eigenlijk een „thuishaaldertje", genaamd Leuntje Bol, den 10 Juni 1806 uitgegaan zijnde om boodschappen in de stad te doen, werd den 12 Juni vermoord gevonden in een boschje aan de Zijl. Volgens bekentenis van den schuldige was de eerste aanleiding tot zijne misdaad begeerte naar hare schoengespen geweest (*Interrogatoire*, bundel N° 189). Het gezin en de landerijen kwamen in behoeftigen staat; gelukkiger voor den predikant was, dat hij met eene winst van 100 p.c. zijn hofstede kon overdoen, den 15 Nov. 1815 werd daarvan kooper Gerrit de Heus, wiens kleinzoon en naamgenoot er nog heden op woont.

Boekhorst belastinggaarder, rentmeester van A de Jong, secretaris en schout, terwijl hij, laatstgenoemde betrekking vervullende, tevens schout of burgemeester van Sassenheim was, alwaar hij woonde.

Van Sassenheim uit werden voortaan de belangen der gemeente Boekhorst verzorgd, nog slechts eenmaal gebeurde het dat een paar in de Boekhorst trouwde, door schepen Piet de Heus.

Huijgens, alweder een van buiten ingekomen bestuurslid, nam, zeer verschoonbaar, de armenzaak eenvoudig als iets van zijn ressort onder handen en bragt ze tot verdere regeling. Sedert 1809 veroorloofde hij zich op belastingsbilletten meerendeels te schrijven, wat we nog niet hadden gelezen: „*Algemeene Armen van de Boekhorst*" (A). Hij stuurde de administratie een geheel anderen weg in: de armmeesters werden niet meer voor twee jaren maar *ad vitam* benoemd en in 1816 legde hij hun op jaarlijks Rekening en Verantwoording aan hem in te dienen. Hij deed de van de armmeesters als gewoonlijk gehouden aanteekening van inkomsten en uitgaven over de jaren 1816 tot en met 1820 tot één Rekening en Verantwoording herleiden, aan het hoofd waarvan door hem of zijn klerk ('t is een kantoorman) voor de eerste maal gesteld wordt: „Rekening en Verantwoording van Cornelis van Gent als administreerende Armmeester van de Algemeene Armen van de Vrije en Lage Boekhorst." Daarin deed hij vóór alles de inventaris opnemen van alle „fondsen, goederen, schuldvorderingen" enz. En deze Rekening en Verantwoording, door de armmeesters Cornelis van Gent en Jan Vink onderteekend, werd door den schout Huijgens en zijn schepenen gecontrasigneerd. Dit niet alleen, maar aan het slot verklaren zij, schout en schepenen, „dat zij deze Rekening goedkeurende niet willen geacht worden goed te keuren de administratie van vroegere jaren, als reserveerende zij wel expresselijk als zoo-

danig regt en acte als aan hun of diegenen die met het beheer der Armen belast zijn of zullen worden belast, zou mogen competeeren." (R.V.)

De armmeesters leveren 's jaarlijks hunne Rekening in. Op die van de jaren 1821–1825 noemen zij zich, 't gegeven exempel verkortend, „Armmeesters van de Vrije en Lage Boekhorst." Die van 1826–1829 heb ik niet gevonden, maar in die van 1830 en vervolgens zie ik dat zij heeten „Armmeesters van de Algemeene Armen" enz. (R.V.)

Zoo was dan de geheele weg afgelegd.

In 1855 hield de Boekhorst op een zelfstandige gemeente te zijn, bij wet van 11 April werd zij verklaard tot de gemeente Alkemade te zijn ingelijfd. Zij bleef nogtans het armenfonds met twee armmeesters uit de buurtschap gekozen voor de buurtschap zelve behouden, doch op den voet der voor de burgerlijke armbesturen bestaande voorschriften.

Bij gelegenheid van de oprigting van het parochiaal armbestuur alhier, in hetzelfde jaar 1855, is er inderminne spraak over den aard en bestemming dezer „instelling van weldadigheid" geweest. De Weleerw. Heer W. L Mosmans, pastoor te Oud-Ade, gaf den armmeesters van de Boekhorst als zijne meening, in overeenstemming met de meening van het publiek, te kennen, dat, zijnde de Boekhorst van ouder tot ouder een katholieke buurtschap der roomsch katholieke gemeente Oud-Ade, het fonds nu onder het beheer van het parochiaal armbestuur behoorde over te gaan, kunnende alsdan de armmeesters van de Boekhorst als medeleden daarvan optreden. Mij is gezegd, dat de administratieve magt van Alkemade van de beste gezindheid voor deze regeling was, hetgeen niets bevreemdends heeft voor hen, die zich herinneren hoe de Regeering destijds missieves van zoodanige strekking heeft doen uitgaan. Waarschijnlijk zou dus toen aan den eisch der billijkheid voldaan zijn geweest, indien niet

een van de twee armmeesters van de Boekhorst bezwaar had gemaakt toe te treden, meenende hij, dat het armbestuur aldaar burgerlijk was, omdat ook wel een protestant armmeester was geweest Het gesprokene werd ter plaatse waar dat behoorde meegedeeld, en in den geest van evengroote goede gezindheid werd geantwoord, dat men goeddacht van katholieke zijde de zaak te laten rusten „dewijl niet blijkt", enz. [1]) Inderdaad, *er bleek niet;* want, het zij bij herhaling gezegd, destijds was iedereen, de armmeesters op de eerste plaats, onbekend met oorkonden en andere bescheiden, die ik van vochtigen bodem opgehaald en in deze bladzijden overgeschreven heb.

Aan de wet van 14 Januari 1815 was door de armmeesters gehoorzaamd. Zij beheeren alzoo behalve de genoemde onroerende goederen Inschrijvingen op het Grootboek der Nationale Schuld, op dezen oogenblik tot een bedrag van *f* 12000 – 2½ p. c.

Onze conclusie luidt:

De wet van 28 Juni 1854 (Stsbl. N° 100) wil de ondersteuning der armen zooveel mogelijk aan de kerkelijke en bijzondere instellingen van weldadigheid overgelaten zien. Art. 20 en 21.

Dezelfde wet veronderstelt dat er geschillen kunnen rijzen over de inrigting en bestemming van instellingen onder litt. *a* en *d* van art 2 vermeld, alsmede over de vraag tot welke der in art. 2 omschreven soorten eene instelling van weldadigheid behoort. Art. 69 en 72.

Worde dus met kennis van zaken de vraag overwogen en beslist: Wiens is het armenfonds van de Boekhorst? Aan welke handen behoort het beheer er van naar alle billijkheid te zijn toevertrouwd? J. P. G.

1) Arch. par. armbest. Correspondentie April 1855.

DE PAROCHIE VOORBURG.

„Sommigen", zegt een oudheidkundige, [1]) „willen Voorburg gestigd hebben van Keizer Aurelianus, of van „Aurelius in het jaar na de geboorte van Christus 162, „of van Adrianus 40 jaar nog vroeger, welke het waarschijnelijkste is, en overeenkomende is met het Reisboek „van Keizer Antonius Pius die 20 jaren na hem Keizer „werd, en in zijn reiskaarte door deze landen het Forum „Adriani op deze plaats gesteld heeft."

Tusschen den Ouden en Nieuwen Tol moet de Oude Romeinsche Burgt hebben gestaan, op de plaats waar thans Hoekenburch en Arentsburch zijn gebouwd. Toen de Noormannen hunne bekende strooptochten hielden, hebben zij ook dezen burg in 856 verwoest. [2])

Onder den naam van Forenburch, staat Voorburg reeds vermeld in het oude inkomsten-boek van de Sint Maartens-kerk of Dom van Utrecht, vóór den jare 900, ten tijde van Bisschop Odilbald XII. [3]) En andermaal wordt de parochie van Voorburg vermeld in het Register der leenkamer van Holland, toen het anno 1274–1275 is opgemaakt. [4])

De heden nog bestaande oude parochie-kerk was reeds lang vóór de Reformatie gebouwd en toegewijd aan den H. Martinus, Bisschop van Tours. Aan het Maria-altaar was een kapelanie of vicarie verbonden [5]), en als er processie gehouden werd, werd zij, uit het dorp komende, rondom

1) Adrianus Pars. De Katten of de twee Katwijken. Voorreden, bl. 16.

2) Nederl. Stads- en Dorpsbeschr. 2 Deel sub Voorburg, pag. 11.

3) „ „ „ „ 2 Deel. onder Voorburg, pag. 2 en A. Pars zooals boven.

4) Bijdr. Deel I, blz. 72.

5) Bat. Sacr. Pars II, blz. 282.

den Elsberg gevoerd, welke Elsberg een heuvel was met Elzenhout beplant, liggende nabij Veur, op de landerijen van de hofstede Duivenvoorde [1]) (ook Duivestijn genoemd).

Als bedienaars dezer parochie vindt men in de Bijdragen (Deel IV, afl. 3, bl. 373):

1324. Jan den Buser, prochiepaep. – 1482. Jacob Suijs, pastoer. – 1503–1505. Philips Hendriksz., pastoor. In eerstgenoemd jaar komt hij voor, den xiven dach in Januario met zijn kapellaan Hr Frederik Symons-zoon als getuige bij den verkoop van 5 hont lants aan het Convent van Nazareth bij Rijswijk. – 1542. Hr Heynrick Gerritsz., vice-cureyt.

In 1520 wordt nog D. Joannes Nicolai als pastoor genoemd in de Batavia Sacra, bladz. 282. „Joannes Ni„colai, Vicarius ad altare S. Crucis in D. Petri Leidae, „anno 1520 pastor erat in Voorburg."

In 1571 Johan Vreem, opvolger van Arent van Lens. Hij zelf werd in 1573 opgevolgd door Johan Jobszoon (Oudh. v. Delfl. bl. 479).

Op den 6den Jan. 1330 is te Voorburg geboren de zaliggenoemde *Geertruide van Oosten*. Zij heeft daar hare jeugd doorgebracht, leerde bij den onder-pastoor fraai lezen en schrijven, en is weldra naar Delft getrokken, waar zij als Begijntje een waarlijk wondervol leven heeft geleid. Zij droeg de wonden des Heeren in haar lichaam, bezat de gave der prophetie, en stierf in geur van heiligheid op Drie-Koningendag van het jaar 1358. [2])

Uit deze tijden is eene bijzonderheid te vermelden aangaande de Voorburgsche Vicarie, welke in de Rijnlandsche Oudheden (bladz. 384) aldus wordt meêgedeeld:

„Over het vergeeven van deze Vikarij (namelijk te Voorschoten) van eene Vikarij te Voorburg *en van eene*

1) Nederl. Stads- en Dorpsb. 2de Deel Voorburg, blz. 15.

2) Geertr. v. Oosten door J. A. Alb. Thijm, pag. 26, 33 etc.

kanonniksdij in S. Pancraskerke te Leiden, is in het jaar 1522 en wat later groot geschil geweest tusschen den WelEdelen Heer Floris Oem van Wijngaarden en den (meergemelden) Heer Vincent Kornelisz., welk verschil bij deze gelegenheid opgekomen was De heer Dirk van Zwieten wiens voorouders die kanonniksdij en de twee vicarijen gesticht hadden, en die het recht van vergeevinge, in 't Latijn jus patronatus genaamd, beoefende, had hetzelve recht in 't jaar 1521, „om zekere redenen zijn gemoed en gewisse daertoe beweegende, en zonder daartoe gedwongen of in eenigen deele misleid of bedrogen te zijn, maar vrijwillig en om niet, op de beste wijze en form, als hem mogelijk was . . . voor zich zelven, en zooverre als 't aan hem stond, voor zijne nazaaten . . . . gegeeven en overgedaan aan den eerzamen en geleerden man Meester Floris Oom van Wijngaarden, leeraar in beide de rechten. Kort daarna is de gemelde Dirk van Zwieten overleden: waarop zijn zoon en eenige erfgenaam Joost van Zwieten, hetzelve recht om de drie gemelde kerk-ampten te vergeeven in 't jaar 1522 overgedaan heeft aan Vincent Kornelisz., Rekenmeester van Holland. En is deze overgifte door den Utrechtschen Bisschop Philips van Borgonje goedgekeurd en bevestigt. Als hierover een proces ontstaan was of te verwachten stond, is de gantsche zaak wederzijds verbleeven aan den eerzamen Heer en Meester Pieter van den Goude, Deken van S Adrianus-kerke te Naaldwijk en kanonnik in 's Gravenhage. Zoo is dan door den gemelden zegsman in 't jaar 1524 de zaak zoodanig bemiddelt, dat de kanonniksdij van Leiden door Vincent-Korneliszoon, de Vicarij van Voorschoten door Floris Oem van Wijngaarden, die van Voorburg, door hen beiden, te weeten bij beurten zouden vergeven worden. Hendrik van Beijeren, tot Bisschop van Utrecht verkoren, heeft deze uitspraak in 't zelve jaar bevestigt."

Uit het droevig tijdperk van Voorburgs overgang tot de nieuwe religie, staat mij geen enkel bericht ten dienste vóór het jaar 1602. In welk jaar dus de aloude Sint-Maartenskerk haar offer en plechtigheden verloor, kan hier met zekerheid niet worden vermeld. Maar welk geweldig juk ook hier der trouwgeblevene Catholieken werd opgelegd, mag eenigzins worden afgeleid uit den toon en den titel van het volgende placcaat, gegeven anno 1602 en meegedeeld in de Bijdr. voor de Geschied. van het Bisdom van Haarlem, Deel VI, blz. 149. Ziehier den tekst:

„Aan Joachim Cornelisz. schout van den dorpe van Voorburg, wegens *overblijfsels des pausdoms* op het kerkhof. — A° 1602.

Maurits ..... Eersamen, voorsienige ende discreten. Alsoe wij verstaan hebben ende onderrecht zijn, dat binnen Voorburch, in 't begraven van den overleden persoonen gebruickt wert, dat de graven verciert werden met hoedekens van bloemen, stellen van cruijcen ende diergelijcke, ende dat ook deselve graven nijet en werden geslecht maar verheven blyven legghen. Ende want t selve nergens anders toe en dient dan tot onderhoudinge ende voedinghe van de pauselijcke superstitien; behalven dat, mits de contagieuse siekte der peste die aldaer regneert; den reuk der blommen [die op geinfecteerde plaetsen mede contagieus es] een schrick maeckt ende oock periculeus es voor dengeenen die aldaer passeren ende repasseren ende derhalven daerinne dient voorsien ende geremedieert. Soo ist dat wy goedgevonden hebben, U, by desen te vermanen, ende niettemin van wegen de Hoge Overheyt ende graeffelijckheyt van Hollant, Zeelant, ende W.-Vrieslant te ordonneren dat gij terstont ende metter daet ordre stelt: ten eynde de voors. manieren van doen voortaen werden naergelaten ende over sulcx een yegelijcken, die t aen-

gaen mach, te interdiceren de voirs. veranderingen van graven eenichsints meer te doen. Ende voorts te ordonneren dat deselve graven werden geslecht, ten minste binnen acht of thien dagen naer de begravinge, ende dat op seekeren peijnen, daertoe te statueren. Hiermede etc.

Geschreven den 29 Apr. 1602."

Onderwijl is de zielzorg van Voorburgs geloovigen waargenomen door de Paters Jesuiten uit den Haag. Immers onder de berichten aan het hof van Holland, over „de paepsche stoutichheden" vinden we: (Bijdr. Dl. IX, bl 3)

„Anno 1652. De Jesuiten uytten Hage comen predicken tot Voorburch, accorderen à part met Wimmenum."

Verder blijkt in de verdedigins-acte van den Bisschop van Castorien [1]) dat door den Aartsbisschop van Ephese aan de Paters Jesuiten bepaaldelijk faculteit was gegeven, om ter wille der prediking en ter wille van het biechthooren uit te gaan naar de dorpen Voorburg, Voorschoten en Wassenaar. „Ad excurrendum praedicationis et excipiendarum confessionum ergo, in pagos Voorburg, Voorschoten et Wassenaar."

Eerst in het jaar 1654–1663 vinden wij:

Everardus of Eduardus de Graaf [2]), als den eersten pastoor na de Reformatie. Hij was, volgens de Bat. Sacra, uit Gouda, Theol. Bacc. Form., die de zijnen, zegt de Aartsbisschop van Ephese, loffelijk onderwijst. Dezelfde Aartsbisschop toch, die voorheen aan de Jesuiten volmacht gaf, om Voorburg te bedienen, heeft later dezen eersten pastoor aldaar benoemd, hetgeen Joannes Neercassel, Bisschop van Castorie, in zijn verdediging duidelijk aantoont, omdat hem door de PP. Jesuiten werd voor-

---

1) Bijdr. Deel V, blz. 443. Vgl. Historie van Monster van Past. Bauer, Bijdr. Deel II, blz. 429.

2) Anders „Gruijtershof" Bat. Sacr. II, blz. 183. Vgl. Godsdienstvriend in een bericht „Kerkwijding te Voorburg" Dl. 51, N° 6, blz. 332.

geworpen „dat hij de eerste is die in Voorburg eenen „pastoor heeft aangesteld." [1])

Pastoor de Graaf begon dan in Voorburg de oude religie te herstellen, en hij deed dit niet weinig door den spoedigen aankoop van een gebouw ter godsdienst-oefening. De buitenplaats „Bijvliet" werd om de verbodswetten op naam van eenen zekeren Van der Dussen te Delft aangekocht, wiens zoon — na 's vaders dood — betuigde geen enkelen aanspraak op het gekochte te kunnen maken. [2])

Er schijnt onder pastoor de Graaf nog een ander priester in Voorburg te hebben geleefd. Want hoewel de Bat. Sacra erkent dat past. de Graaf, de eerste pastoor was, die fixum domicilium in Voorburg had, en het verder te bewijzen is dat het pastoorschap van Heer de Graaf in Voorburg van 1654–1663 loopt, staat niettemin in Bat. Sacra, pag. 282 onder de pastores dier parochie: „R. D. Maurituis Douzanus obiit in Voorburch 27 Julij anno D. 1661.

In het jaar 1654 is er een bericht medegedeeld door zekeren Bouchorst [3]) „Dat hy om de placcaten . . . . te executeeren ende doen executeeren persoonlyk verscheyden papen, soo tot Voorburch, Calslagen, Soetermeer, als elders hadde gevangen ende door sijn substituijten indertydt hadde doen vangen; en in een ander rapport van dezelfde liefelijke qualiteit staat [4]): „De H^r de Graef [van Voorburg?] te ontbieden." Het begin van dit pastoorschap schijnt dus vrij onrustig te zijn geweest.

Niet lang heeft de parochie van Voorburg zich in het

---

1) Bijdr. Deel V, blz. 444.

2) *a* Aldus bericht Past. Mesker in zijn weinige noten over Voorburg, behoorende tot de acten van het R. C. Parochiaal Kerkbestuur.

b Bijvliet is nog het perceel van kerk en pastorie. Die naam stond nog in den onlangs gesloopten koepel.

3) Bijdr. Deel IX, blz. 9.

4) Bijdr. Deel IX, blz. 3.

bezit van dezen goeden herder verheugd, wijl hij verplaatst is naar Gouda, om daar zijnen ouden beschermer en pastoor, Petrus van Purmerent op te volgen. Toen in 1672 de pest te Gouda heerschte, is deze Everardus door zijnen ijver voor die pestlijders bezweken.

In Voorburg was zijn opvolger van 1663-1678:

JOANNES VERHORST: Rotterdammer en eenigen tijd Secretaris bij Adrianus Walemburg, Suffragaan-Bisschop van Keulen, want Verhorst was even vlug met de pen als welbespraakt. Behalve de welsprekendheid, beoefende hij ook de muziek. Om het bezit en de rechten der Voorburgsche parochie, zegt Batavia Sacra, heeft hij een hevigen strijd gehad met eenige regulieren, die van den Haag somtijds daarheen kwamen, totdat het verschil te Rome is uitgemaakt, en hem toegewezen. [1])

Dat echter na dat oordeel van Rome de zaak nog niet dadelijk was geeindigd, blijkt uit hetgeen wij lezen in het stuk van Bisschop van Neercassel uit 1679. Immers „toen de Vaders der Societeit door de klaarheid der waar„heid overwonnen, de rechtspraak die tegen hen gedaan „was, niet meer konden krachteloos maken, vonden zij „eene andere uitvlucht, zeggende: „„dat het genoemde „„besluit hen niet was meegedeeld."" [2]) Vandaar nieuwe en nog lang-voortdurende moeijelijkheden!

Als een groot curiosum deelen de Rijnlandsche Oudheden (p. 464) mede, dat bij Joannes Verhorst, „zijn

---

1) Bat. Sacr. Dl. II, p. 282. Joannes Verhorst, Roterodamensis, Adriano Walemburgio Suffraganeo Coloniensi aliquamdiu illic amanuensis. Valebat enim calamo uti et lingua Verhorstius. Praeter dicendi facundiam musica etiam arte pollebat. Pro possessione ac juribus parochiae Vorburgensis, acre ei certamen fuit cum quibusdam religiosis, qui Haga eo aliquando excurrebant, donec lis Romae.... dirempta, eique fuerit adjudicata.

2) Bijdr. Deel V, p. 443. „Cum Patres Societatis, evidentia veritatis condicti, sententiam contra se latam, amplius inficiari non possent, aliud invenerunt effugium, dicentes: laudatum decretum, sibi non fuisse intimatum.

eigen broeder *Bernard Verhorst* kapelaan is geweest. Verder komt aan pastoor Verhorst de glorie toe, het huis des Heeren, door zijn voorganger gekocht, in 1675 tot kerkelijk gebruik te hebben ingericht. Zekere Liduwina v. d. Aa, wier gedachtenis nog in Voorburg gehouden wordt, verschafte daartoe de penningen. Onverwachts is pastoor Verhorst op 14 Oct. 1678 gestorven, eenig muziekwerk door hem zamengesteld in handschrift nalatende, alsmede eenige gedrukte dichtstukken, voornamelijk ter eere van zijn Beschermheer Walemburch [1])

Zijn opvolger was van 1678 tot 19 Sept. 1679:

Isodorus van Veen, Utrechtenaar en ex-pastoor van de Utrechtsche voorstad „de Weert"; hij overleed als pastoor te Voorburg zeer spoedig en had als opvolger [2])

Van 1679–1680.

Theodorus Stalpaart v. d. Wielen, van eene deftige Utrechtsche familie en voorheen student in de beide rechten. Na der wereld te hebben vaarwel gezegd, begon hij zijn Theologische studien in Leuven en voltooide ze in Huissen onder toezicht van den Bisschop van Castorie, door wien hij ook priester is gewijd. Vervolgens werd

---

1) Bat. Sacr. II, p. 282. Obiit autem immature R. D. Verhorst pastor in Voorburch 14 Oct. anni 1678, relictis quibusdam a se compositis Musices operibus, M.S., atque impressis poematibus, in laudem praecipue Maecenatis sui Walemburgii.

2) Bat. Sacr. ut supra: Isodorus van Veen Ultrajectensis, expastore in sub-Urbii Ultrajectini de Weert Vorburgensis pastor, qui ibidem brevi 19 Sept. 79 Pastor defunctus, successorem accepit.

3) Theodorum Stalpaert, ex patritia familia Ultrajecti oriundum, juris utriusque aliquando studiosum: Hic, mundo abdicato, Lovanii S. Theol[ae] jecerat rudimenta; scientiam hanc cum Hussiae sub auspiciis Castoriensis episcopi, illic post Gallorum ex finibus nostris decessum degentis, perfecisset presbyter ab eo initiatus, Monialium curae ibidem admovetur, at mortuo Veenio Voorburgum destinatur. Sed vix anno fidelibus istis praefectus, praemature in flore aetatis ab eis eripitur ex acuta febri 19 Nov. an. 1680, in D. Martini aedibus illic conditus.

deze Theodorus nonnen-rector in Huissen, en na den dood van Isodorus van Veen, werd hij naar Voorburg gezonden. Maar nauwelijks een jaar aan het hoofd dier geloovigen, werd hij in den bloei zijns levens, door eene hevige of kwade koorts van hen weggerukt. Van hem alleen staat vermeld: „Dat hij begraven is in de Sint Maartenskerk aldaar.” Welke kerk is er nu bedoeld? De oude reeds Protestantsche of de nieuwe? Zeer waarschijnlijk zal het de oude kerk zijn, omdat de Roomsche parochie nog ten huidigen dage eene kleine belasting opbrengt voor het pastoors graf in de Gereformeerde kerk, en omdat het priestergraf van het Roomsche kerkhof slechts korten tijd bestaat, en er niets over een ander priestergraf is bekend.

Thans volgde van 1680–1692: [1])

Joannes van Neercassel, Gorcummer van geboorte en broederskind van den Apost. Vicaris Neercassel. Hij had te Rome in het Collegium Romanum gestudeerd en reeds verschillende bedieningen waargenomen, voordat hij in Voorburg kwam De Godsdienstvriend verhaalt, dat deze Neercassel eens een boete beliep van 800 gulden, omdat hij eene predicatie toeliet, door eenen niet goedgekeurden priester, welke zaak tegen verwachting bekend was geworden. Op een bezoek, door hem aan den pastoor van Soeterwoude gebracht, stierf hij eensklaps „pleuritide correptus” op 3 Junij 1692.

Petrus van Beest (1692–1704). Deze is de bekende balling (zie zijn historie Bijdr. Dl. VI, p. 275) bij Placcaat van 10 Mei 1704 verbannen, als zijnde een der landdekens door den Pro-Vicaris de Cock aangesteld, bij wien hij vroeger kapelaan was geweest. Eerst is deze verbannene pastoor van Voorburg naar Emmerik getrokken, later werd hij nog Aartspriester van Gelderland, en in 1716

1) Bat. Sacra II, pag. 282.

had hij — desverkiezende — „wellicht" Apostolisch Vicaris kunnen worden. Hij weigerde echter om zijn hooge jaren, en overleed in Huijssen 8 Dec. 1738.

De verbanning van pastoor van Beest, S. T. Doct., was een onbeschrijfelijke ramp voor Voorburg. Want nu drong de Jansenist Nicolaus de Reeder [1]) zich in de pastorie. Deze Nicolaus moet een goede spreker zijn geweest, maar heeft toch met zijn schoone woorden, den afkeer der trouwe Voorburgers niet kunnen overwinnen. Ja, toen hij zich in 1714 loffelijk aan den H. Stoel onderwierp, bleef in Voorburg de afkeer tegen den vorigen dwaalleeraar zoozeer voortduren, dat hij om die reden in 1716 naar Oegstgeest is verplaatst, waar hij in 1727 overleed.

Ondertusschen bevond zich naast den schismatieken de Reeder, ten jare 1706, nog een andere priester in Voorburg, namelijk Silvester Boudewijn Trimault, over wien het volgende Plakkaat is gegeven. [2])

„Den 17 Maart 1706.

„Is na voorgaande deliberatie goedgevonden ende verstaan dat den Heer van Duyvenvoirde als baljuw van „Rhynlandt sal werden versogt sig te informeeren of „Silvester Boudewijn Trimault, die zich tot Voorburg „metterwoon onthout, en soo gesegt wort, na 't eijnde van „de laatste vreede uit Brabant aldaer gekomen te syn, „op zijn aankomst van een behoorlyk pasport van den „Staat is voorsien; soo neen. dat welgemelte Heer Bail„liuw alsdan soodanigh tegen de voorn. Trimault sal heb„ben te procedeeren als na de placaten en ordre van den „lande sal bevinden te behooren; maar wanneer de ge-

1) Bat. Sacr. II, p. 282 en ook Godsdienstvr. Kerkwijd. in Voorburg. Dl. 51, N° 6, p. 332.

2) Zie Besognes van de Gecomm. Raden en Staten v. Holland. Bijdr. Dl. III, p. 250.

„melte Trimault binnen dese provincie met een behoorlyk „pasport sal wezen gekomen, werd in die gevalle de Pen„sionaris Akersloot versogt en committeert, de voorn. „Trimault by hem te ontbieden en hem, Trimault in ern„stige en cragtige termen aan te seggen, dat hy *met den „priester nog met de kerk tot Voorburgh sig sal hebben te „bemoeyen* off iets ondernemen of doen, 't welk eenigsints „de rust onder Catholijcken ingezetene aldaar soude con„nen troubleren, maar hem stil en gerust houden; want „dat anders en bij de minste informatie van desselfs onge„rust gedrag, hem Trimault sal werden geordonneerd de „Provincie van Hollant en West-Vrieslant te ontruimen."

Toen pastoor de Reeder bekeerd en in 1716 vertrokken was, kwam

David van der Mije [1]) (1716–1730) als pastoor in Voorburg. Hij was bloedverwant van Joês v. d. Mije, den Rom. Doctor, en heeft wellicht diens geleerdheid gedeeld. Althans, hij werd in 1730 tot President benoemd van het Pulcheria-Collegie in Leuven en liet zijne parochie achter aan

Joannes Casimirus Hooft (1730–1773). [2]) Hij was de laatste pastoor die den H. Dienst in de buitenplaats waarnam, en koesterde het vurig verlangen, die buitenplaats in eene kerk te veranderen. Dat verlangen heeft hij niet vervuld, maar bij zijn overlijden liet hij een aanzienlijke som voor den bouw achter aan zijn opvolger

Cornelius de Graaf (1773–1779). Deze heeft dan ook den nieuwen tempel gesticht en het verlangen van pastoor Hooft voltrokken. Zijn tempel had toen echter geen voorgevel, en geen kruis-uitbouw, zooals heden, maar de buitenplaats werd slechts als een enorme ruime

---

1) Godsdienstvr. Deel 51, N° 6. Bijdr. Dl. VIII, blz. 310.

2) Godsdienstvr. ut supra, en noten van Pastoor Mesker, boven onder den eersten Pastoor na de Reformatie vermeld.

woning. De bouw begon 28 Maart 1774 en de inwijding geschiedde 11 Oct. van dat jaar. Nog bestaat de feestrede, die J. Uitenhooven, de pastoor van Leidschendam, toen gehouden heeft. Naar Ps. CXXXIII, v. 1 en 2: „Ecce nunc benedicite Dominum" enz. sprak hij over den geschikten tijd en over de geschikte plaats om God te loven, en de goede priester looft in dat sermoen, den gezegenden tijd, waarin de Katholieken zoo vrij zijn geworden!

Pastoor de Graaf heeft aan dat gebouw den eersten steen gelegd, die nog in den muur te vinden is, tusschen de tegenwoordige pastorie en de kerk. Zijn vriendelijk portret, rondom in de boeken, is in de Voorburgsche pastorie aanwezig. De laatste Januarij-dag van 1779 was zijn sterfdag. Nu volgde

Joannes Meijbeek [1]) (1779–11 Julij 1807), de oude vurige kapelaan van Edam, die aldaar bijkans eene verbanning beliep, en later nog in Noordwijkerhout is geweest. Uit zijn lang pastoorschap wordt weinig of niets vernomen. Hij is de eerste, die van de Doodenlijst Zondags wordt afgelezen en stierf 11 Julij 1807. Nu kwam de Voorburgsche kudde aan

Nicolaus de Jong [2]) (1807–1817). Pastoor de Jong, een Maassluiser, wordt beschreven als een man vol wijsheid en bedaard overleg; hij was reeds pastoor geweest in het Veld en Oud-Aa, en werd van Voorburg naar den Leidschendam — zijn naaste buurt-parochie — verplaatst, wellicht om zijn kalm karakter. [3]) Want in zijne nieuwe parochie, heeft *hij* vooral veel bijgedragen ter bekoeling van de geweldige gisting, welke de sluiting der Veursche bijkerk had opgewekt. Vier jaren na zijne laatste verplaatsing stierf hij.

---

1) Bijdr. Deel III, blz. 13 en 14.
2) Bijdr. Deel III, blz. 385 en Godsdienstvr. ut supra.
3) Zie Geschiedenis der parochie van de HH. Petrus en Paulus te Leidschendam, door A. H. J. Vos. Bijdr. Dl. III, blz. 385.

Theodorus Gustavus Seegers (1817–1837). Onder dezen pastoor onderging de kerk nog weêr een verandering aan de voorzijde, zoodat het huis van God beter te herkennen was. In 1831 moet die verbouwing zijn geschied. Van hem is die schalksche beeldtenis in Voorburgs pastorie, die u met zijn wat scheelachtigen blik zoo opgeruimd aanziet, de man, ja! van wien gij dadelijk zegt: „Mens sana in corpore sano." Ook het kerkhof is het werk van pastoor Seegers en op het nieuwe priestergraf staat bovenaan:

„Hic depositae sunt mortales exuviae Rev. Dmi. Th. G. Seegers."

Joannes Mesker (1837–1847), secretaris van den Vice-Superior der Holl. Zending en Deken van Rijnland. Onder den bijstand van vele voorname parochianen, voornamelijk van de hoogst milddadige Vrouwe de Vogel van Aalst, bracht hij ongeloofelijk veel tot stand. De laatste verbouwing en voltooiing der kerk is het werk van dezen herder; hij bouwde het zoogenaamde kruis- en priesterkoor, verplaatste het altaar, voegde er twee andere altaren bij, en voorzag den toren van twee klokken. Deze bouw begon in het voorjaar van 1843 [zooals een groote steen in den achtergevel te lezen geeft, die met al de namen van den WelEerw. Heer Kapelaan, Kerkmeesters, Aannemer enz. is gevuld] en Z. D. Hoogw. Mgr. van Wijckersloot verrichtte de plechtigheid der kerkwijding. Bij die gelegenheid hield de ZeerEerw. Heer P. Does, Deken van West-Vriesland en pastoor te Hoorn, de feestrede. Zijn tekst was (Lucas II, 14) „Gloria in Altissimis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis", en hij betoogde de volgende beide punten, hoe namelijk de kerken der Katholieken inderdaad zijn ingericht: tot glorie van God en tot vrede aan de menschen.

Het plan was geweest, zegt de Godsdienstvriend, op

dezen dag ook de twee nieuwe klokken te wijden, doch zij waren nog niet aanwezig. Mgr. van Curium zag er niet tegen op, later in de gemeente weêr te keeren, die twee tolken van vreugde, droefheid en gebed te komen zegenen, en hun dienst als stemmen des hemels aan de gemeente te verklaren.

Na veel voor Gods glorie te hebben gearbeid, vooral ook door zijne herhaalde en beroemde prediking, is pastoor Mesker in 's Heeren vrede heengegaan. Zijn portret is in de pastorie. Men ziet hem daar in den predikstoel zeer bleek en vermagerd, want die beeldtenis zou (naar men zegt) van zijn lijk genomen zijn. Als pastoor volgde nu

Albertus op den Ende, die ongeloofelijk in zijn lichaam en daardoor ook in zijn geest geleden heeft, zoodat deze beklagenswaardige herder, om die reden, de heilige bediening heeft verlaten. Hij werd opgevolgd door den tegenwoordigen pastoor:

Joannes Steenvoorden, den bouwheer der pastorie en van het gesticht. Dit gesticht behoorde met den grond vroeger aan de Congregatie der Eerw. Zusters van Amersfoort, maar de parochie had op dien grond een bewaarschool. Pastoor Steenvoorden kocht het bouwvallige huis en het terrein en bouwde een nieuw gesticht, zoodat thans zoowel de grond als de opstal aan de parochie behoort. De Eerw. Zusters van Amersfoort houden daarin bewaar- naai- en leerschool en het R. C. Armbestuur besteedt daarin zijn ouden van dagen van het vrouwelijk geslacht. Het overige nu, hetgeen pastoor Steenvoorden heeft gedaan in zijne herderlijke bediening te Voorburg en zijn arbeid als eerste pastoor van den Haarlemmermeer, het blijve alles voor latere tijden overgelaten, als een meer bekwame pen dan de mijne, zijne historie voortzetten zal. Dominus interea eum diu sospitem servet.

P. M. BOTS, *Kap.*

MEDEDEELINGEN

OVER DE STATIËN VAN S. JACOBUS, VAN DE PATERS JESUITEN (Nobel- en Jufvr. Idastr.), EN VAN S. WILLIBRORDUS TE 'S GRAVENHAGE. 1678, 1682, 1690, 1719 en 1771.

Extract uit de Resolutiën ofte Dagh-Bouck van Schouth, Burgemeester ende Schepenen van 's Gravenhage.

den 16e Julij 1678.

De Heeren Burgemeesteren en Schepenen vergaderd, heeft de Heer President Schepen Rosa bekent gemaakt dat ZynEd. neffens de heer Burgemeester Lesier met den Pensionaris van der Hoück op 't verzoek van de Heeren van den Hove ter Raedkaemer van dezelven hove gecompareerd was geweest, en by den Heer President aldaar voorgedraegen was, dat de gedeputeerden van den Kerkenraed de heeren van den opgemelten Hove (gelyk dezelve ook eenige daegen te vooren ter Kaemere van Burgemeesteren hadden gedaan) twee aanstootelyke voorvallen hadden geremonstreet, versoekende daar inne bij de twee respective colleges te mogen worden voorsien: Eerstelyk aangaande het bouwen van zeekere groote zael ofte zalet in 't huis van den heer van Sprang, staande in de oude molstraat alhier, die zij seyden voor seeker berigt te zyn, dat tot een paepsekerk zoude werden geapproprieert:

En ten tweden, dat Dominus Coeleman voor dezen Predikant geweest tot Sluis in Vlaenderen, maar vermits eenige zyne nieuwigheden en met de algemeene gereformeerde nederduitse Kerk hier te lande niet overeenkomende opinien, bij haar Hoogmogende van den voors. zynen dienst gedepossideert, zig niet en ontsag meenigmaelen alhier in den hage komende, private conventiculen te helpen oprigten voeren en bij te woonen en aldaar dezelve zyne dogmata ofte opiniën onder den deckmantel van Heiligheid en devotie te debiteeren en alzoo de ge-

moederen van veele luiden, die de nieuwigheden altyd smaekelyk zyn, tegens de gestatueerde Ecclesiastycque ordres te doen banderen, en aan te hitsen;

Preponeerende opgemelten Heer President, of bij de Heeren van den Hage ongeraeden geoordeelt zoude kunnen werden, dat in 't regarde van 't voors. eerste point den timmerman en metselaar, de voors. zael bewerkende, voor heeren commissarissen van den heeren van den opgemelten Hove en van den Hage ontboden, en aldaar henlieden uit beider naam scherpelyk aangezeit, en bevolen wierde met het voors. werk niet voort te gaan, op poene van andersints dienaangaande tegen henlieden te zullen worden gestatueerd, zooals bevonden zoude worden te behooren; En in 't regard van den voorn. Dom Coeleman dat denzelven verboden en scherpelyk geinterdiceert zoude werden, alhier binnen den Haege ofte den districte van dien eenige conventiculen te houden op gelyke comminatie als voorren; Welke voors propositie by opgemelte Heeren Rosa en Lesier was overgenomen, omme aan de andere Heeren Burgermeesteren en Schepenen te refereeren.

Daarop zynde gedelibereert, en met eenpaerige stemmen goedgevonden en verstaan, dat in 't regarde van 't voors. eerste point niet den timmerman en metzelaar, maar den Heer van Sprang zelfs voor opgemelte commissarissen ontboden, en denzelven 't geene voors. is moeste worden aangezeit, immers en in allen gevalle den meergemelten Timmerman en metzelaar niet anders als gezamentlyk met en neffen den voorm. Heer van Sprang als zynde den autheur en aanbesteeder van 't voorm. werk. En aangaande Dom. Coeleman is insgelyks by eenpaerige stemmen (uitgezondert de Heer Schepen van der Haar, die zeide den voorm. Dom^e Coeleman voor een Godvreezend, stigtelyk en devoot man te erkennen en met zyn gemoed niet overeen te kunnen komen, en tevens tot nadeel van denzelven te helpen bestemmen, dat ook de voors. conventiculen in voortijden niet alleen niet verboden, nemaar by synodaele resolutien waeren gelaudeert en geapprobeert) goedgevon-

den en verstaan dat zoude worden afgewagt tot dat bevonden zoude werden alhier in den Hage te zyn, en hem alsdan uit den naam als vooren 't geene voorschreeve is te doen aanseggen: tegen welke voors. Resolutie opgemelte Heer van der Haar verklaarde te protesteeren, met verzoek dat van de voorschreeve zyne protestatie bij den Pensionaris en Secretaris respectivelyk notulen mogten werden gehouden.

Den 19e July heeft opgemelten Heer Rosa ter kaemere van Burgermeesteren gerapporteert, dat met de Heer Burgermeester van der Made agtervolgende haere Commissie, met en neffens de Heeren Goes en de Nijn als daartoe bij de Heeren van den Hove gecommitteert nopende 't geene voors. is in conferentie waeren geweest, en terzelve tijd Mr. Adam Hooft, als hebbende de directie van de Timmeragie van de bovengemelte huisinge mitsgaeders den Timmerman en metzelaer voor haer hebbende gedaan compareeren denzelven door den voorm. Raedsheer Goes serieuselyk was aangezeit zo uit den naam van den geheelen Raed, als van weegen de Magistraet van den Haeg, met de meer begoste Timmeragie niet voort te gaan; En aangaande Dom. Coeleman [1]) het bovengemelte geresolveerde van de Heeren van den Haege aan de voors. Heeren Commissarissen zynde bekent gemaakt, zij Heeren Commissarissen hadden aangenoomen daarvan aan den Raad rapport te doen.

23 October 1682.

Burgermeesteren van 's Gravenhaege op het exempel van de Heeren van den Hove van Holland, die privativelyk en buiten kennisse van haar Edele Agtb. inspectie hadden genomen van de huisinge van den Heer van Sprang, insgelyks meede inspectie hebbende genoomen van de opgemelde huisinge, en bevonden dat dezelve niet anders tot het exerceeren van den papisten Godsdienst was geapproprieert als andere plaatsen, daar dezelve door gepermit-

1) Dominus Coeleman 12 April 1690 den Haag ontzegd.

teerde priesteren werd gepleegt, hebben goedgevonden te desisteeren van de interdictie voordeesen by haarlieden gedaan, en te conniveeren dat de voors. dienst door gepermitteerde priesteren aldaar werde gepleegt.

---

5 December 1690.

De Heeren Schout, Burgermeesteren en Schepenen op het verzoek van den Heer presideerende Burgermeester Dedel des morgens ten tien uuren zynde vergaedert, heeft opgemelde Heer presiderende Burgermeester bekent gemaekt, dat de Griffier van den Hove van Hollant uit ordre van den Raet daegs te vooren des namiddags by hem ten zyne huize was gekoomen, en de Heeren Burgermeesteren had versogt, ten elf uuren ten Hove voors. te compareeren, zeggende weiders opgemelde Heer Dedel, dat hij geloofde dat het was op 't subject van een paepschekerk, die gemaekt wiert of reeds gemaekt was in zeeker huis, uitkomende in de nobel en Juffvrouw Ydastraat, [1]) daar van eenige tijt geleeden door yemant van de roomsche gezintheid notificatie en het volgende berigt aan Burgemeesteren was gedaan, dat van oude tijden af in het voors. huis op een bovenkamer altoos een papistekerk gehouden was geweest, maar dat, de zolder zeer oud zynde, te vreesen stont, dat er een diergelyk ongeluk zoude overkomen, als in het Logement van den Grave van Berka, Envoyé van den Keizer, zynde het huis van Heer van Ouwerkerk in het Voorhout, daar de zoldering onder het doen van de misse met ettelyke menschen niet lang geleeden was ingestort, voorgevallen was: dat zy lieden derhalve genootzaekt waeren geweest, de voors. kerk op de eige grootheit als voor deeze boven, voortaan beneden te houden; Dat, zeide hij Heer Burgermeester Dedel, Burgermeesteren op de voors. notificatie in het

---

1) Het huis in de Nobelstraat, is later ingerigt voor het ministerie van Roomsche eeredienst; terwijl het gedeelte uitkomende in de Jufvrouw Idastraat, in 1772 in gebruik werd gegeven aan het Collegium Chirurgicum, als anatomie of ontleedkamer; thans openbare school voor min-vermogenden.

gene voors. hebbende geconniveert, nu te resolveeren stont op twee punten.

Voor eerst, dewijle op den 10den November laatstleeden, twee Burgermeesteren van den Haeg, in de Raetkamer van den Hove, met de Heeren van denzelve Hove in conferentie zynde, niet als voor deeze waren geplaatst geweest, gelyk by de notulen hier vooren onder den voors. 10 November breeder is genarreert, wat te doen zoude staan indien de Heeren van den Haeg, tot deeze besoigne te committeeren weederom op dezelfde manier wierden getracteert, en of het gebeurde, dat de meer genoemde Heeren van den Haeg niet in de Raetkamer, maar in eenig ander vertrek wierden gebragt en alleenlyk gecommitteerden uit den Raet bij henlieden quaemen, wat alsdan te doen zoude staan.

En aangaande het tweede point, wat op de zaeke zelfs, namentlyk het houden van de papistekerk, indien de Heeren van den Hove dezelve geweert wilde hebben, gezeid diende te worden; daarop bij opgemelde Heeren Schout Burgermeesteren en Schepenen eenpaeriglyk is goedgevonden en geresolveert, dat de Heeren Burgermeesteren in deeze te committeeren, indien in de meergemelde Raetkamer geintremitteert, en aldaar niet aan de tafel als voor deeze gezet wierden, rontuit zouden zeggen in geene conferentien te zullen treeden, tenzij als vooren, vervolgens aan en neevens de Heeren van den Hove, en niet op stoelen aan het onderste einde van de tafel of gesepareert wierden gezet, en indien daarin geen veranderinge wierden gemaekt, dat meergemelde Gedeputeerden in geen besoigne treeden, maar zonder verder gesprek te houden van daar zouden scheiden; maar of het gebeurde, dat niet in meergemelde Raetkamer, maar in eenig ander vertrek wierden gebragt, dat zig alsdan na gelegentheid van zaeken zouden gedraegen, immers niet anders zig ergens inlaeten, tenzy pararel neevens de Heeren van het Hof wierden gestelt. Weiders indien de voors. conferentie de gemelde paepschekerk was betreffende, dat, dewyle de

Heeren van den Haag niet wisten op wat subject te Hove waren verzegt, de voorn. gedeputeerden dien aangaande rapport aan hunne principaelen zouden doen; dog hoewel niet geauthoriseert zynde, om ietwas daarop te antwoorden, te gelooven, dat de Heeren hunne Committanten van opinie zouden weesen, dat men by deeze conjuncturen van tijden de placaeten teegens de papisten ten rigoureusten niet ter executie zoude kunnen doen stellen.

Daarop tot de voors. besoigne gecommitteert is geworden de Heer Burgermeester Johan van Bejamont met den Pensionaris van der Houck.

16 December 1690.

Zijn op het verzoek van de Heeren van den Hove na het Hof gegaan de Heeren Burgemeesteren Dedel en Brand met den Pensionaris van der Houck, en, in de Leenkamer zynde gebragt, alwaar een vuur aanlag zyn aldaar by henluiden gekoomen den Raetsheeren Lier en Gool, dewelke na reciproque beweesen civiliteiten, opgemelde Heeren van den Haege verzogten, hunne plaatsen op stoelen bij het vuur te nemen; needergezeten, vraagde gemelde Raetsheer Lier opgemelde Pensionaris van het geene door hem Raetsheer op den 5[den] December raekende de papistekerk was voorgedraegen, rapport had gedaan.

Daar op meergenoemde Pensionaris antwoorde Ja, maar dat, gelijk hij voor deeze had gezeit, de Heeren van den Haeg, voor het teegenwoordige niet konden oordeelen tydig te weesen de papisten in hunnen Godsdienst ten rigoureusten te stuiten of teegen te gaan, dat er van alle oude tyden, misschien boven memorie van menschen ter plaatse voors: papistekerk was gehouden, en dat dezelve om redenen, hier voor genarreert van boven beneeden was gebragt, dat sulks ook niet ten eenemael buiten kennisse Burgermeesteren was geschiet, maer dat daer van door een fatçoenlyk persoon kennis zynde gegeeven, Burgermeesteren voorn[t] daerin hadden geconniveert dewijl gezeit wierd, geen nieuwigheid, als alleen in de verandering van de plaets te worden gemaekt.

Daarop gemelde Raetsheer Gool repliceerde, dat de Heeren van den Hove inspectie hadden laeten neemen van het werk dat on eet voors. huis wiert gemaekt, en dat bevonden wiert, dat de voors: plaets beneeden veele voeten langer en breeder was als boven was geweest, dat de Heeren van den Hove van sentiment waaren, dat indien men de papisten voor het teegenwoordige in dingen daervan zij in immemoriaele possessie mogten weesen, niet ten rigoureusten wilden teegen gaen, in allen gevallen van hen geen grooter of nieuwe vryheeden behoorde te vergunnen.

Daarop zeide meergenoemde Burgermeester Dedel, dat Burgermeesteren van de merkelyke vergrootinge geene de minste kennisse hadden, maer ten contrarie, indien het zoodanig was, de waere geschapenheid van het voorn: werk voor Burgermeesteren verzweegen was geweest, dat Burgemeesteren zig insgelyks daarop zouden informeeren, en hetzelve gedaan zynde, met de beste zeekerheit met de Heeren van den Hove, indien het noodig zoude mogen weesen, kunnen spreeken.

Daarop gemelde Burgermeesteren, reciproque beweesene -civiliteiten en nog eenige discourse op het weesen der papisten van daer zyn gescheiden.

18 December 1690.

Zyn op het verzoek van den Heeren van den Hove weederom na hetzelve Hof gegaen de Burgermeesteren Dedel en Brand met den Pensionaris van der Houck en aldaer weederom in de voors: Leenkamer zynde gebragt, zyn bij henlieden gekoomen de Raetsheeren Lier en Gool, en na reciproque beweesen civiliteiten met malkanderen voor het vuur ter needer zynde gezeeten, heeft meergenoemde Raetsheer Lier, andermael zeer ernstig uit den naam van den geheelen Raet geinsisteert, ten einde het werk, de meergemelde papistekerk aangaande mogt worden gestuit, en de exercitie van de pausselyke religie aldaar scherpelyk verboden.

Daarop meergenoemde Heer Burgermeester Dedel ant-

woorde, dat wel waer was, dat Burgermeesteren verstaan hadden, dat de plaets, die nu beneeden wiert geappropriëert wat grooter zoude weezen als boven was geweest, dat Burgermeesteren ook hun misnoegen daerover hadden getoont, maar dat zulks van zo groote importantie niet was, dat daerom nu ter tyd naeuwer reguard en verbod omtrent het voors: huis zoude moeten worden genomen en gedaan als in zooveel jaeren herwaerts was geschiet, dat de Heeren van den Haeg de voortzetting van de paperijen zo weinig gedoogen wilden als de Heeren van den Hove, maer, gelyk te meermaelen gezeid was, voor het tegenwoordige niet tydig oordeelen, alle rigeur van de placaten te gebruiken, dat men in allen gevallen een nadere ordre van de Heeren Staeten, of wel van zyne Majesteit van Grootbrittannien, die alle daegen alhier te lande verwagt wierd zoude kunnen afwagten.

Daarop door meergemelde Raetsheeren zynde gerepliceert, dat zij lieden van alles wel rapport zouden doen maer egter niet geloofden, dat de Heeren van den Raet van sentiment zouden veranderen, voegde meergenoemde Burgermeester Dedel daarop, dat men nu ondervond hoe nadeelig het was, dat de Conferentien tusschen de Heeren van het Hof en den Haeg, niet als voor deeze, met den geheele Raet wierden gehouden, dat men elkanders raisonnementen beeter zoude hebben kunnen hooren en inneemen, ook expedienten uitvinden, om in zaeken van difficulteit en teeder belang bequaemst te reusseeren, daarop verder met den voors: Raetsheer Gool in discours raekende, over het tegenwoordig zetten van de stoelen en plaetseeren van de Heeren van den Haeg in de Raetkaemer en dienthalve bij meergenoemden Raetsheer niet anders wordende geallegueert, als, en bijna met de eigen woorden, hetgeen de President te vooren tegen den Pensionaris van der Houck hadden geavanceert, hiervoore breeder verhaalt, en daarop dienvolgende de eige solutien zynde gegeven, zyn meergemelde Heeren van den Haeg, zonder ter weederzyden ietwas finaelyks vast te hebben

gestelt, of geconcludeert, met betuiging van weederzeide civiliteiten van daar gescheiden.

Eenige dagen daerna hebben Burgemeesteren verstaan, dat de Heeren van den Hove buiten kennisse van die van den Haege de voorschreeve kerk hadden belast te sluiten, en alle exercitien van pausselyke religie in het voors. huis verbōden.

Extract uit de notulen van de Wet. 18 November 1771.

Is geleesen de requeste van Deeken en Hoofdmannen van Cosmas en Damianus confreri of het Chirurgijnsgilde alhier: te kennen gevende dat, zy supplianten te meermaalen aan haar Edele Achtb. hebbende voorgedraagen en geklaagd dat hun Theatrum Anatomicum veel te klein en te bekrompen is, om ten gemeenen nutte van een ieder die daarby tegenwoordig wil zyn, de nodige lessen in de Anatomie, Chirurgie, en vroetkunde te kunnen geeven, en tot dat einde, zullen de gemelde lessen van vrucht zyn, zodanige demonstratie te kunnen doen als het behoorden gerequireert word, zulks by Haar Edele Achtb. al seederd een geruimen tyd van die ingressie geweest was, dat haar Edele Achtb de supplianten goedgunstiglyk hadden toegezegd, dat op de gemelde klachten reguard zoude worden gegeeven en dezelve by Haar Edele Achtb. in overweeging zoude genomen worden zo ras zich eene bekwaame geleegenheid zoude opdoen om de supplianten van een ruimer en beeter plaats tot het geeven van de voors lessen en wat daarvan dependeert of daartoe relatief is, te voorzien: dat aan hun supplianten na zodanige geleegenheid was voorgekomen, vermits het huis en erve, staande aan de zuidzyde van de Jufvrouw IJdastraat alhier, daar de roomschgezinden voorheen kerk gehouden hebben, met de tuin daartoe behoorende, te koop is, en dat huis en erve met de gemelde tuin uithoofde van den aanleg en de situatie regt geschikt zoude zyn om er een Theatrum Anatomicum van te maaken, en nevens hetzelve de nodige vertrekken te laaten appro-

prieeren voor het collegium Chirurgicum, dienende niet alleen tot een vergaderplaats of gildekamer van hetzelve Collegie maar ook vooral tot bewaaring van Anatomische praeparata, en al wat verder tot het aankweeken van de Anatomie en chirurgie dienstig en noodig is, terwijl het tegenwoordige Theater cum annexis alsdan aan Heeren Kerkmeesteren van de St. Jacobskerk zou kunnen worden overgelaaten welke de supplianten (onder verbeetering) vermeenden dat hetzelve wel convinieeren zoude, of immers door Haar Edele Achtb. tot zodanig ander einde gebruikt zou kunnen worden als haar Edele Achtb. zouden goedvinden en oordeelen te behooren; verzoekende derhalven, dat Haar Edele Achtb de supplianten geliefden te permitteeren en te accordeeren, dat zy het voorschreeven huis en erve, met de tuin daartoe behoorende, ten einde en gebruiken als vooren, mogen koopen, en dat Haar Edele Achtb hunlieden door het fourneeren van de gerequireerde penningen daartoe in staat geliefden te stellen, mitsgaders ook om hetzelve huis en erve dan verder in voegen voorschreeven te laaten approprieeren. Waarop na deliberatie is goedgevonden Heeren Burgermeesteren te authoriseeren om, zo tot aankoop van het bovengemelde huis, als tot de nodige reparatien, melioratien, en verdere onkosten hoe ook genaamd, te mogen inpendeeren de somma van dertien duizend guldens, wordende de supplianten weiders het gebruik van hetzelve huis tot wederopzeggens toe overgelaaten; zullende van het oude Theatrum Anatomicum in het vervolg zodanig employ worden gemaakt als Heeren Burgemeesteren zullen oordeelen te behooren.

En zal extract deeses gegeeven worden aan Deeken en Hoofdmannen voornoemd om te strekken tot naricht.

Extract uit het Resolutieboek van Schout en Burgemeester van 's Gravenhage.

den 30 Januarij 1719.

Is ter Camere van Burgemeesteren ontbooden en gecompareert de Franse Priester uyt de Assendelftstraat alhier ende afgevraaght zynde of hy sigh hadde bedaght omtrent de propositie op voor-

leeden woensdag aan hem gedaan, heeft gedeclareert te persisteren by syne gedaane weygering van ietwes te connen contribueren veel min sigh te connen gedraagen gelyk de andere geadmitteerde Priesters alhier; Waarop aan denzelven is geantwoord dat haar Eed. Aghtb. haare resolutie aan hem sullen bekent doen maaken. Ende is den geregtsboode de Bruyn daarop geordonneert sigh aanstonds aan het huys van voors. priester te vervoegen ende uyt naame van magistraat te interdiceren dat hy voortaan eenigen dienst in syn kerk sal hebben te doen ende deselve by provisie te sluyten, die ook vervolgens gerapporteert heeft dat denselven Priester sulkx hadde aangenoomen, ende geantwoord 't is wel.

den 1 Febr. 1719

heeft Anselmus Triperet aan de Heeren Schout en Burgemeesteren gepresenteert de onderstaande Requeste:

Aan de Eedele Aghbare Heeren de Schout en Burgemeesteren van 's Gravenhage.

Geeft reverentelyk te kennen Anselmus Treperet Priester in de Franse Catholique Kerk in de Lorrestraat alhier dat hy neegentien jaaren den dienst aldaar heeft gedaan sonder datter met syne kennisse eenige klaghten over hem zyn gedaan, dat hy tot zyn groot Leedweesen door den Gereghtsboode de Bruyn een ordre heeft gekreegen van d'Edele Aghtb. dat hy syn kerk sou hebben te sluyten en daar geen dienst in soude moogen doen. Versoekende UEed. Aghtb. dat die ordre wederom moghte ingetrokken werden dat hy belooft in toekoomende sigh te reguleeren naar de Plaçaaten van Lande, hebbende reets syne besendinge van Priester Codde, in die tyt daartoe gestelt zynde, en beloovende verders dat hy jaarlykx sal contribueeren sooals de twee andere Priesters alhier in den Hage doen, en dat hy sal maaken datter geen klaghten over hem sal coomen wegens de arme die by hem te kerk gaan. (Was geteekent) ANSELMUS TRIPERET.

Ende is naar lecture van deselve geresolveert de gedaane Interdictie om reeden daarinne gemelt weederom te ontheeven, gelyk deselve ontheeven word mits deesen mits den suppl^{t} sigh gedraagende conform den Inhoud en belofte in deselve Req^{te} gedaan.

Afgeschreven uit het Stedelijk Archief.

J. D. L.

BOUWSTOFFEN VOOR DE KERKELIJKE GESCHIEDENIS

VAN

VERSCHILLENDE PAROCHIEN THANS BEHOORENDE

TOT HET

BISDOM VAN HAARLEM.

(Vervolg van Deel IX, bladz. 42).

De predikant van de Koog op Texel aan de Staten van Holland, klagende over de stoutheden der Papisten en de nalatigheid van den drost des eilands. — 25 April 1655.

Edel-Gr.-Mo.-Heeren. — Nadien het dien grooten ende alleen wysen Godt heeft behaecht, om my nevens andere, oock te stellen tot een wachter over syn huys, [t welck is syn dier gecochten Gemeynte] om niet alleen te waecken voor de zielen der menschen; maer oock om te waecken tegen de wolven, die de kudde des Heeren soecken te vernielen. Soo ist, dat ick tot ontlastinge van myne conscientie in soo een hoogen en dueren last my van Christo opgeleyt, oock uyt een oprechten ijver voor Godts eere, de opbouwinge van Christi coninckryck ende den welstant ende behoudenisse van ons vaderlant niet en hebbe connen, veel min willen, nalaten UEd.-Gr.-Mo. in alle oprechticheyt ende waerheyt te remonstreren die alsnoch continuerende ende onverdragelycke stouticheyt der Pausgesinden; dewelcke gelyck allome onder het district van UE.-Gr.-Mo. regeeringhen, alsoo mede alhier op onsen eylande, sodanich is ende als een loopent vuer van tyt tot tyt hoe langer hoe arger soo dapper grasseert en toeneemt: int plegen van hare verboden conventiculen, afgodische misse, choorsangen, bedevaerden, wijen, lichten

ende allerley superstitieuse diensten; dat deselve, in soodanige harde, boose excessen, soo het schynt voortaen niet meer te steuyten ofte in te toomen en syn, noch door eenige ordre noch resolutien noch mandamenten ofte placcaten van Ud.-Gr.-Mo., min noch meer, als of daar geen en waren; jae selfs noch rechter noch coninck in Israel en was, ende een yegelyck mochte doen, dat goet is in syne oogen.

Hier woont opentlyck met kennisse ende voorweten van den officier een Roomschen priester [1]), die ook wel een jaer lanck hier woonachtigh is geweest, ten huyse van eenen Isbrant Snijer, gelyck ick voor weynich dagen uyt synen eyghen mont verstaen hebbe. Dese die gaet ofte rijt te paert ofte met een wagen, hetsy om siecken te besoecken ofte oock om syn playsier te nemen, door het gansche eilandt, waer het hem lust ende ghelieft, ende dat by claren daghe, voor de oogen van de gansche werelt; hy doet dagelyks opentlyck syn afgodische misse, hy maeckt veele aencomende meyskens van 14, 15 jaren en diergelycken tot cloppen, nonnen ende bagijnen Des Sondags gaen de Papisten soo opentlyck ende vrymoedig nae haere afgodische vergaderingen, als wy nae het huys des Heeren gaen ende dat op denselven tijt ende clockengeluij met ons; ende even op dieselve tyt als wy uit de kerck comen, so comen sy wederom tegens ons aen; sy singen oock harde choorsangen als sy vergadert sijn, so overleuyt, dat men langs de straet gaende, haer singen wel 3 ofte 4 huisen verre hooren kan; sy hebben oock al eenighen materialen gereet leggen om haren afgodische vergaderplaetse aen de Burgh te vernieuwen ende soo geseyt wort

1) Hier wordt hoogstwaarschijnlijk bedoeld Bruno Joannis, *pastor habitans in pago* DE BURCH, gelijk in de Batavia Sacra II, bl. 437 wordt aangeduid. Aldaar kan men tevens vernemen, hoe reeds vroeg na de Reformatie een Mr Joannes van der Meije als pastor aldaar werkzaam was.

te vergrooten. Want de Papisten seggen opentlyck, dat die plaets haer te cleyn is, dat sy nu daer niet meer in en mogen, ende daer gaen oock geruchten, dat de Papisten wel souden willen coopen het huis van Jan van Galen om van hetselve een clooster te maecken; soodat de pauschelycke hierarchie op onsen eylande soo openbaer begint in swange te gaen, als off wy midden onder het pausdom waren. Immers Godts Kercke in 't gemeyn ende alle ware ledematen Jesu X[ti] in 't bysonder ende ick selve oock, [Godt is myn getuygen] die wy ons den schapen Josephs laten ter harte gaen, suchten dach en nacht tot Godt van wegen den gruwel des pausdoms, die nu soo opentlyck ende so stoutelyck onder ons gepleecht ende toegelaten wort. Maer wat wonder is 't, dat de afgodt domineert, daer Achab en Jesabel regeert! Want selfs de vrouwe van onsen officier, die gaet dagelycx ende opentlycke in de paepsche vergaderinge ende dat meer is, die heeft hare bysondere sitplaetse recht over het outaer; ende den officier die hinckt met Achab op beyde syden, waerop dan niet anders en can volghen [indien niet by UE.-Gr.-Mo. tegens de voor ziel en lantverdervende stouticheden der Papisten promptelyck voorsien ende de facto uytgeroijt worden] dan dat deselve meer ende meer sulcx sal acresseren, dat se de overhandt nemende over de macht van UE.-Gr.-Mo. ende onse gereformeerde kercke, tot onderganck van beyde sal predomineren. Oversulcx soo dwinght my de liefde X[ti] om UE.-Gr.-Mo. als myne wettelycke overheden ende ware voedtsterheeren van Godts kercke, niet alleen alle 't gene voorscreven is, te remonstreren gansch ernstelyck; maer oock om Christi wille UEd.-Gr.-Mo. te bidden ende niettemin amptshalve [als een gesant van X[ti] wegen] te vermanen, om haere conscientien in desen voor Godt ende syne Gemeynte volcomentlyck te quyten ende nae den hoochdunckende noodt

op alles, wat voorscreven is, sulcx te letten in de vreese Godts; [wien UE.-Gr.-Mo. het gerechte ende niet den menschen hout] dat de facto tegens de voorn. van God vervloeckte, oock landt ende ziel verdervende afgoderye ende alderleye paepsche excessen medebrengende: de verstooringhe der landen ende der Kercke Godts, door de authoriteyt van UEd.-G.m. mach ordre gestelt ende het gewenschte effect daervan by een yegelycken op 't spoedigste gesien mach werden; dat den Roomschen priester uyt onsen eylande geweert worde ende dat noch hy noch een ander immermeer nae desen op onsen eylande mach woonachtigh sijn; opdat niet de laetste dwalinge arger en worde dan de eerste, waervan wy de vrucht [Godt betert] nu smaecken, ende dat volgens de resolutie ende het mandement van UE.-Gr.-Mo. [soo myn memorie my niet en bedrieght] in den jare 1621 off 1622 genomen ende gegeven. Dat ook volgens het bevel Godts, hare altaren afgeworpen, hare opgerechte beelden verbroken, hare bosschen affgehouwen ende hare gesnedenen beelden met vier verbrandt worden; opdat de Heeren sich wende van de hitte syns toorns ende ons barmharticheyt geve ende sich onser erbarmen. Betuijgende hiermede als voor den Heere; dat dit stuck my soo ter harte gaet ende ernst is, als eenich ander deel van myne kerckelycke beroepinghe, waervan ick hier naemaels, voor het oordeel ende de vierschare Godts ende syns Gesalfden, sware ende diere reeckeninghe sal hebben te geven. En daerom ingevalle het voornt. quaedt door de macht ende volgens het ampt UEd.-Gr.-Mo. van Godt gegeven ende toevertrouwt niet geweert en soude connen worden; [waervan ik doch een beter gevoelen hebbe] soo ist, dat ick als een dienaer Christi my genootsaeckt sal vinden te protesteren, gelyck ick by desen protesteere voor Godt ende de geheele werelt ende alle diegenen, die buyten off binnenslants even dierbaren gelove met my

vercregen hebben: dat ick begeerde vrij ende onschuldich te syn voor Godt ende voor UE.-Gr.-Mo., van derselver ende harer ondersaten bloede ende van alle apparenten swaricheden ende aenstaende onheylen, waermede ons eylandt ende Godts Kercke in deselve gedreycht wordt. Immers die niet blint en is, die kan wel sien, dat ons eylant nu alle uren in peryckel is, om overgegeven te connen worden ofte in de macht van onsen gesworen ende erfvyant, ofte in de macht van andere uytheemsche potentaten; dewyle de Pausgesinden nu genoegsaem meester zyn van het eylant ende daerby een hooft hebben op 't welck sij haer verlaten. Verclarende ende protesterende by deesen, bij aldien [dat Godt verhoede] op desen soo heylighen ende welgefondeerde doleantie niet naer behooren en soude geleth worden, dat ick het myne, van Godts wegen volcomentlyk by UE.-Gr.-Mo gedaen hebbe ende niet en sal connen naelaeten myne ontschult ende onnoselheyt by alle occurrentien, qua publice, qua privatim, alle ende een yegelijken, die daeraen gelegen is, bekent te maken. Vertrouwende nochtans dat UE.-Gr.-Mo. nae uwe weysheyt ende godvruchtigheyt den Sone Godts kussen, syn cruys eeren ende waerheyt dragen, voorstaen ende beschermen sullen; dat het rycke van den antichrist, als synde een rycke aller sonden ende schanden, aller laster ende afgoderije, affgebroocken ende het Rycke Christi als een ryck van alle heylicheyt, waerheijt ende vrede opgebouwt sal worden. Waertoe ik UE.-Gr.-Mo. van Godt den Coningh aller Coninghen ende den Heere der Heeren toewensche de geduyrige bywooninghe ende leydinghe synes heyligen Geestes.

Actum 25 Apr. 1655. Uw Ed.-Gr.-Mo. ootm. en onderdanighe dienaer in X^to^,

JOH. CRALINGIUS, ecclesiastes Cogensis op den eylande van Texel.

P. S. — Ende om UE.-Gr.-Mo, met een woort alleen, bekent te maken myn ernstich debvoir, 't welck ick alrede int particulier dese saeck belangende, by onsen officier gedaen hebbe.

Ick hebbe yterativelyck, soo mondelingh als schriftelyck, onsen officier begroet ende aengesproken, hem vriendelyck ende ernstelyck vermanende: dat hy doch het ampt van Godt hem opgeleyt, oprechtelyck ende getrouwelyck als voor de oogen Godts wilde bedienen, tot verbreydinghe van Godts eere, voortplantinge van het Rycke Jesu X[ti] ende bevorderinge van syne eygene salicheyt; maer tot noch toe heeft hy syne ooren daervan affgewent, jae, hy en ontsiet hem niet opentlyk stoutelyck, in myn aengesicht my te seggen: dat hier een paep is, dat weet ick wel, ick en wil niemant in syn conscientie dwingen. Ende wat meijnt Gy [segt hy] dat de Heeren Staten hare placaten soo strictelyck willen uutgevoerd hebben, als sy die instellen; voordragende: neen, sy willen, men sal conniventie gebruycken, men sal tydt, gelegentheyt ende plaetsen aensien. Genoechsaem [nae myn oordeel] de autoriteyt ende het christelycke oogmerck van UE.-Gr.-Mo. als illuderende ende bespottende; immers UE.-Gr.-Mo genoechsaem beschuldigende van geveynstheyt ende leugentale. Waer dit eyndelyk heen loopen wil, laet ick UE.-Gr.-Mo. selve oordeelen.

Extract uit de resolutien van de Heeren Staten van Holl. en W.-Vr. in hare Edel-Gr.-Mo. vergaderinge, genomen op maendagh den 3 *Mey* 1655.

Ontfangen een missive van Joh. Cralingius, ecclesiastes Cogensis op den eylande van Texel, geschreven aldaer den 25 der voorl. maendt, houdende serieuse clachten over de exorbitante stouticheydt van de Pausgesinden op den voors. eylande, mitsgaders over de nalaticheydt ende

quade conportementen van den officier aldaer. Waerop gedelibereert synde is goetgevonden ende verstaen: dat copie van de voors. missive gesonden sal worden aen den president ende rade van den Hove, met last ende ordre, omme jegens 't gene voorscreven is ende specialyck jegens den persoon van den voors. officier, alsulcken ordre te stellen ende met alle betamelycke viguer soodanich te disponeren, als deselve naer bevindinghe van saecken, achtervolgende de placaten ende iterative resolutien van Haer Ed -Gr.-Mo., sullen bevinden te behooren. Des, dat gemelten president ende raden soo haest doenlyck aen Haer Ed.-Gr.-Mo. sullen hebben te berichten: wat by henluyden op 't gene voors. is sal wesen geresolveert ende by der hant genomen, omme 't selve gesien; vervolgens mede by dese vergaderinge naer exigentie van saecken, te werden gedisponeert op de informaliteyt by den voorn. Cralingius in 't schryven van de voors missive begaen, mitsgaders op de abusive ende desrespectueuse perioden daerinne influerende.

Accordeert mette voors. resolutie. 1655.

De Staten van Holland en W.-Vr. aan het Hof.

Edel, Erntfeste... wy senden UE hiernevens ons geresolveerde, sub dato deses, over seeckere missive aen ons geadresseert op den naeme van Johannes Cralingius, predikant op den eijlande van Texel, mede copiëlyck hierbij gevoecht, ende begeeren dat onse goede meyninge in de voors. resolutie vervat, sooveel UE. aengaet, sal werden naergecomen; waertoe ons verlatende enz.

Geschr. in den Hage, 3 Meije 1655.

Ter ordonnantie van de Staten.

Verantwoording van den drost van Texel.

Op den 1 Juny 1655 by my, Frederick van Dorp, raedt ordinaris in den Hove van Holl., drossaert van

Texel, gehoort, verklaert ter goeder trouwe ende in conscientie, niet te weten datter eenen priester sich op 't eylandt van Tessel is metter woon onthoudende; maar wel datter syn veel Pausgesinden. Datter een schuur staet op den Burch, daer hem geseyt is, dat misse werde gedaen, maer dat hy noyt sulx heeft kunnen bevinden. Dat hy by andere occasien, neffens eenige van de Heeren Gec. Raden in deselve schuur synde geweest, die alsdan wierde gerepareert, hy wel expresselyck heeft gelast: dat men sich niet en soude vervorderen deselve tot soodanigen dienst ende misbruyck te approprieren, 't gunt hy oock naderhant den secretaris heeft gelast, gedurende syn absentie alhier in den Haghe, op 't selve goed regard te willen blijven neemen. Seijt wel syn huisvrouwe pausgesindt te sijn: maer dat hy selve de gereformeerde religie is frequenterende, mede oock is lidtmaet van dien; gelyck hy sulcx dede blycken by attestatien van verscheyden predikanten. Seyt wel te kennen IJsbrant Snyer, maer niet te weeten datter ijemant vreemdts in desselfs huys, veel min een paep soude woonen. Verclaerde oock noijt gesien te hebben, datter eenige luyden uyt de papiste vergaderinghe quaemen ende sulx hem oock noijt van yemandt te syn voorgekomen, als wel van eenen van de predikanten, genaempt Cralingius, staende op de Coog op Tessel. Seggende vorders datter egene Papisten tegenwoordigh syn in de regeeringe, als eenen schepen, wonende aen het dorpken gen. de Westen, die aldaer geadmitteert werd by gebreck van andere stoffe. Dat hem oock eens van denselven Cralingius was aengescreven, datter eene vergaderinge was op sekere plaetse, toebehoort hebbende eenen Claes Claessen; maer dat hij sich daerop hebbende geinformeert, goede en pertinente kennisse heeft gevonden, aldaer doemaels niet geschiet te syn.

HENRICK DE GOIJER.

Remonstrantie van het N.-Holl. synode, tegen het pausdom. — A° 1656.

Aan de Ed.-Gr.-Mog. Heeren de Staeten van Hollandt en Westvrieslandt.

Gelijk wij ons, Ed.-Gr.-Mog. Heeren verblijdt hebben, als de resolutie commissorial van UEd.-Gr.-Mog. van den 16 Decemb. 1655 ons ter handen is gestelt; omdat daer bleek dat UEd.-Gr.-Mog. onse remonstrantie met het vertoog van redenen, waerom allen Roomschen mispriesteren de vrye en opentlijke inwoninge in Hollandt en Westvrieslandt opgesegt en verboden behoort te worden, soo goetgunstiglijk hadden ontfangen, en in sulken serieuse bedenkingen opgenomen, dat daer over sulke aensienlijke commissie is gemaekt, met ordre, om deselve te examineren en te overwegen, en daervan aan UEd.-Gr.-mog. rapport te doen; alsoo meinen wij regtveerdige oorsaeke van verwonderinge en droefheijt gekregen te hebben, als wij verstaen hebben het advijs, 't welk daerover op den 21 desselven maents, aen UEd.-Gr.-Mog. is gerapporteert: namelijk dat de Gecommitteerde van UEd.-Gr.-Mog. na rijpe overweginge van alles hadden geoordeelt, dat soodanige opsegginge en verbodt met hetgeine daer aan dependeert, soude sijn een bedenkelijke en sorgelijke nieuwigheyt, strijdende tegens de gronden en fondamenten, bij de voorouderen, in ende omtrent het formeeren, van dese vrye Republijke geleyt, en ook alomme publijk gedefendeert: en dat oversulxs bij UEd.-Gr.-Mog. daerinne niet en soude behooren te worden getreden.

Van verwonderinge: omdat dit advijs, voor UEd.-Gr.-Mog. schijnt gebraegt te sijn, niet anders, alsof hetselve van alle de leden, die hierover hebben gebesoigneert, eenpaeriglijk waere genoomen, om alsoo in UEd.-Gr.-Mog. vergaederinge gerapporteert te worden: daer wij nogthans

uijt de rescriptie van de respective kerkenraaden, aan de welke ons vertoog, volgens de last van beide de synoden is gesonden, wel weten, dat verschijde vroedschappen van Zuid- en Noorthollandt, het voorschreve sijnodale verzoek hebben geapprobeert en prout jacet aengenomen, ook hare gecommitteerden ter dagvaert belast, 't selve alsoo in UEd.-Gr.-Mog. vergaederinge, uit hare naeme bekent te maken; jae ook, dat verscheyden leden van de commissie van ander advijs sijn geweest, en besonderlijk een notabele stadt haer contrarie gevoelen tegen het rapport heeft laeten aentekenen; van al het welke in de resolutie gantsch geen gewagh, tot merkelijke prejudicie, so van de saeke selfs, als van vele leden, wort gemaekt.

Van droefheit: omdat de billijke begeerte van alle de gereformeerde kerken dezer provincie, soo ligt wort verworpen, en insonderheijt, dat niet alleen dit verzoek, met zooveel bondige redenen bekleedt, van bedenkelijke en sorgelijke nieuwigheijt wordt beschuldight; maer ook 't welk het swaerste is, beide de synoden in UEd.-Gr.-Mog. hoogh aensienlijke vergaderinge, met de blame worden belast, als of sy, die nochtans God almachtig voor den welstandt van deze Republijke geduerrigh bidden, daer over uit souden zijn, om de gronden en fondamenten van desen Staet, die soowel en gelukkiglijk gelegt syn, om verre te werpen. Een saeke, die bij alle rechte liefhebberen des vaderlants abominabel is en behoort te zijn. Eene beschuldiginge tegens dewelke wij de gereformeerde kerke voor Godt, UEd.-Gr.-Mog. en de geheele weerelt, moeten verontschuldigen: houdende ons genootsaekt de Christelijke synode, voor UE.-Gr.-Mog. vergaederinge, die t' allen tyden een vrye toevlucht is geweest voor alle onnosele, behoudens het behoorlijk respect van de Heeren UEd.-Gr.-Mog. Gecommitteerden te verantwoorden, 't welk wij ook meinen, met goeden gront te konnen doen. Want hoe

kan dat met redenen, van nieuwigheyt worden beschuldight, 't welke de oude en gedurige sucht, wensch en begeerte van de waere gereformeerde kerke is geweert?

Ja, dewijl de openbare inwooninge van de paepen op voorgaende aenteeckinge, niet van het begin van desen Staet, maer lange daerna eerst is begonnen, gelijk uijt de historie bekent is, soo is dat een nieuwigheit; en 't en is geen nieuwigheit, tegens sulken schaedelijke nieuwigheit aen te gaen.

Ende wat bedenkelijkheijt en besorgelijkheijt is in dese sake; dewelke van sooveel provincien, in desen gesegenden Staet, en ook selfs van sooveele steden in UEd.-Gr.-Mog. provintie al voor lange met sulken voordeel van reformatie, is gepractiseert en noch heden op dezen dagh wordt gepractiseert?

En hoe kan dat, van bedenkelyke en sorgelyke nieuwigheit beschuldight worden, daerop van de andere bondgenooten, soo meenigmael en noch onlangs in de Groote Vergaderinge derselven, soo ernstelijk is gedrongen? tenwaere dat men dezelve wilde overdacht houden, dat se geen behoorlijke sorge en bedachtsaemheit voor de gemeene welstandt van de Geunieerde Staet en zouden hebben.

Ja, genomen, 't waere een nieuwigheyt: soo en is nochtans die nieuwigheijt niet als quadt te verwerpen, daerdoor men een oudt quaedt, 't welke al lange hadde behooren verbetert te sijn, soekt wegh te neemen. Want anders moeste alle reformatie, die sich tegens oude abusen stelt, en altijt wat nieuws medebrenght, voor quaedt en een bedenkelijke en sorgelijke nieuwigheit gekeurt worden: ende soo soude dan de oude beschuldiginge en prejudicie tegen de Gereformeerden als sy haer novatoren, nieuwsgesinden, noemen, gebillikt moeten worden.

Te meer, dewijl alle sorge en bedenkelijkheijt, die hier tegens ingebragt wordt, alreede in ons vertoog, met soo veel reden grondigh is wederleght.

Of souden de Heeren commissarissen noch andere swaerwigtige bedenkelykheden hebben; 't waere te wenschen, dat die te voorschijn waeren gebracht, wij en twijfelen niet, of dezelve sullen wel beantwoort kunnen worden.

Zoude het wel sijn; dat, als de vrye en openbaere inwooninge van de paepen wierde geweert, als dan veele rijke Papisten, tot schaede van de Republijke souden vertrekken? Maar ook die swarigheit is al beantwoort, en wordt door de bevindinge selve, in andere provincien, daer de Papisten vrijheijt van conscientie hebben, zonder dat de paepen aldaer moogen woonen, oogenschijnlijk wederlegt.

Ende waerom sal men niet liever de bekeeringe van de Papisten, die door de papen in blintheyt worden gehouden, hoopen; als haer vertrek vreesen? dewijl van 't eerste geene ofte weinige, maer van tweede veele exempelen, in andere provintien worden bevonden?

Ende, genomen, sommige Papisten quaemen te vertrekken, sal daerom en daermede de welvaert van desen Staet vertrekken? sal daerom het lant van goede ingesetenen en genoegsaeme negotianten sijn ontbloot?

Of souder wel een bloedtbadt te vreesen zijn, indien den paepen de vrye en openbaere inwooninge wierde geweygert? maer dat is een ydle vreese: want niet de vermindering, maer de vermeerderinge van de paepen geeft iechtveerdige vreese van bloedtstortingen: gelijk in het vertoog klaerlijk is bewesen. De paepen; de paepen sijn de stookebranden en beroerders der Republijke, die godsdienstigheit stellen in 't doodtslaen, en verdienstelykheijt in 't moorden. Onder de paepsche martelaeren pronken de princen-moorders, die daermede, een roode letter als een bloedvane, die haer wel lust, in den almanach hebben verkregen.

Voorwaer het veelvoudige voordeel, 't welke uijt de

publijke en openbaere weeringe van de paepen, waerschynlijk staet te verwachten, en in 't Vertoog in 't breede is vertoont, behoort swaerder te weegen als dese, ofte diergelijke bedenkelykheden.

En immers als een saeke bewesen is, op Godts woordt gegrondt te sijn, soo en behooren daertegens geene menschlijke en politycque redenen te gelden. Reden van staet die buiten en tegen de reden van Godts woort gaet, is het allergemeenste verderf van een staet.

Ende daerom, dat dit versouk tegen de vrye inwooninge van de paepen hier in 't rapport een bedenkelijke en sorgelijke, en elders een exorbitante, nieuwigheyt is genoemt; soude dat niet met recht, by alle oprechte liefhebbers van de waerheyt en vrijheyt, voor een al te onbedachte en voor desen, in desen Staet ongehoorde nieuwigheijt mogen worden gehouden?

Maer men roept harder: dat verzoek dat men den paepen de vrye en openbare wooninge in dese provincie soude opseggen en verbieden, strijt tegens de gronden en de fondamenten bij de voorouderen in en omtrent het formeren van deze vrye Republijk geleyt en alomme publijkelijk gedefendeert.

Maer voorwaer deze beschuldinge is abusivelijk voortgebracht; hetsy dat men siet op de intentie van de Christelijke synoden, hetsy dat met lette op de sake selve

Sulx van de christelijke synoden te vermoeden, dat die de gronden van dezen staet souden willen omstooten oft eenigsints losmaken, kan in niemant plaetse hebben, als die, of opentlijk, of in sijn herte een vyandt van de gereformeerde kerke en religie is.

Wij beroepen ons op alle acten van alle de synoden, van den beginne der Reformatie tot nu toe gehouden, op alle remontstrantien aen den Staet overgelevert; op alle boeken en schriften van gereformeerde leeraerts; op

alle de gebeden, die alle daegen opentlijk voor de welstant van dezen Staet worden gedaen.

Siet men op de saeke selfs, waer, wanneer, van wien, en oit [is?] het verblijf, en de vrye en openbare inwooninge van de paepen in dese provintie, tot een grondt en fundament van desen Staet gelegt?

Soo men door deze vrije Republyke verstaedt de gemeene Staet van de Vereenigde Nederlanden: 't is notoir dat het verblijf en vrye inwooninge van de papen, in dese landen, noit en is gelegt tot een gront en fundament van den Staet.

Maer ter contrarie, is altijt de ware gereformeerde religie en de handthaevinge van deselve, voor sulx gehouden; waermede immers de openbaere toelatinge van de paepen en de paepsche superstitien, niet en kan bestaan: ten waere dat men de waerheyt en de leugen, de suivre godtsdienst ende afgoderij van Babel, het licht ende duisternis wilde vereenigen, en 't samen tot gronde van desen Staet maken.

Dit blijkt in die provintien en steden, daer de papen niet alleen niet vryelijk en openbaerlijk moogen woonen, maer ook t' eenemael sorgvuldiglijk werden geweert, en nogtans de gronden van desen Staet wel worden gehouden.

Dit blijkt uit alle generale en particuliere plakkaeten tegens de paepsche conventiculen en superstitieuse godtsdiensten; waermede het openbaer verblijf van papen niet en kan bestaen; sonder dezelve illusoir en bespottelijk te maken, gelijk de dagelijksche bevindinge in deze provintie oogenschijnlijk bewijst.

Dit blijkt uit de loffelijke practycque van haer Hoog-Mog. in de landtschappen, leden en steden, die immediatelijk onder haer gehoorsaemheit staen; als in dewelke de inwooninge van de paepen sonder quedsinge van gronden van dezen Staet, wordt verboden.

Soo men door deze vrye Republycke, alleen Holland en Westvrieslandt verstaet; soo scheurt men, 't geene wel vereenigt is; en soo stelt men andere besondere gronden en fondamenten van den Staet dezer provintie, als de gemeene bondtgenooten in haere genauwe en onverbreekelijke unie hebben geleijt.

Ende zoo soude Hollandt, in stuk van religie andere gemeene gronden met de generaliteit en andere besondre gronden in haren staet hebben en practiseeren, 't welke immers niet en kan bestaen met de solemnele verbonden en contracten, die de Gemeene Provintien, van den beginne hebben gemaekt, en noch onlangs in de Groote Vergaderinge tot vaststellingge, van desen Staet vernieuwt.

Daar is immers eendrachtelijk aengenoomen, belooft en beswooren, dat men alleen de waere gereformeerde religie sal maintineeren, en in 't bijsonder: dat men op 't inkomen van de genoemde Roomsche geestelijkheit, sulk een temperament sal stellen, als met de articulen van de laest gemaekte vrede kan bestaen; tegens dewelke soodanige opsegginge en verbodt, als van de synode wort versocht, niet en strijdt; gelijk in 't vertoog is bewesen.

Ja, nergens is eerder, eenpariger en scherper tot maintenue van de gereformeerde religie alleen, en de uitsluitinge van de paepsche, geprocedeert als in Hollandt; gelijk daerna breeder sal blijken.

Maar alschoon het verzoek selve soodanig niet en is, als in 't advys wort beschuldigt, gelijk het voorseker niet en is: misschien dependeert daer ijets aan, 't welk sulken bedenkelijke en sorgelijke nieuwigheijt is, en tegens de gronden en fondamenten van deze vrye Republijke strydt.

'T geen uijt de de natuure van de saeke selve hieraen dependeert, naemelijk de meerder versekeringe van den Staet, de eere en achtbaerheijt van de regeeringe, de verstooringe van het rijke des antichrist, de bevordering

van het coninkryk J.-Christi, de saligheit van de onderdaenen, en de eer Godts en grootmaekinge van sijn H. naem, gelijk in 't vertoog in 't breede is aengeweesen, en kan immers van sulke bedenkelijke sorgelijke nieuwigheijt niet en worden beschuldigt en strijdt immers niet tegens de gronden van desen Staet; tenwaere dat men wilde seggen, dat het openbaere verblijf van de paepen, ende toelatinge van de paepsche superstitien, sijn het fondament van desen Staet; 't welk openbaerlijk tegens de historien en sooveel bekenden plakkaten van desen Staet komt te strijden.

Maar soo daer yets anders niet uyt, maer op de verzochte weeringe van de vrye en openbare inwooninge der paepen mochte coomen te volgen; dat [dan?] en kan met geen meerder reden, dit billijke verzoek, als de beroeringe van de werlt, de predikatie des Evangeliums mach worden toegeschreven. Misschien meint men dat aen deze opseggınge en aan dit verbodt een dwang van de conscientie soude aan dependeren, 't welk met de gronden van dezen Staet niet overeen en komt, als in dewelke altijt de vrijheit van de conscientie publykelijk is gedefendeert.

Wij bekennen, soo dit met gront van reden kan worden beweert; dat dit met den grondt van dezen Staet strijdigh is. Maer die maxime; dat de Papisten geen vrijheijt van conscientie en hebben sonder vrijheijt van exercitie en in 't bijsonder in 't hooren van de misse, 't welk sonder het verblijf van de paepen niet en kan sijn; is een bedenkelijke en sorgelijke nieuwigheijt, die niet soo seer van de Papisten selve, (want die en leeren niet, dat het hooren van de misse en de openbaere exercitie van haere godtsdiensten absoluit ter saligheyt van nooden is) als van haere patroonen wort geurgeert: openbaerlijk strijdende tegens de gronden van desen Staet; gelijk uit de eigene woorden van de H. H. Staeten Generael; die

wy in 't vertoog hebben verhaelt en hier wederom moeten verhaelen, om dat se dit geschil klaerlijk decideeren, komt te blijken. De Regieringe (seggen sy) der Vereenighde Nederlanden heeft van den beginne deses Staets, aen de eene sijde altijds vast-gestelt, niemandt van de ingesetenen derselver eenige conscientie-dwang op te dringen, maer in tegendeel een ijglijk der voorschreven ingesetenen toe te staan in syne particuliere woninge en familie conscientieshalve ongemolesteert te laten blyven, en aen d'andre syde heeft deselve regeeringe noit konnen goedtvinden, dat den Pausgesinden soude worden toegelaeten: pleginge van superstitie tegens Godts heylig woordt, oeffeninge van kennelijke ergernissen, ofte invoeringe van pauselijke hierarchie etc. Jae sy verklaeren in deselve resolutie, dat de veranderinge en moderatie die in 't jaer 1644 van de ambassadeurs van Vrankrijk wierde voorgeslaegen (en nu wederom schijnt aengedrongen te worden) regelrecht gaet, tegen de gronden van de christelijke gemeinte ende goede ingesetenen dezer landen, en mitsdien niet compatibel te wesen met de constitutien van desen Staet.

Voorwaer wij en konnen niet vatten: hoedat dit advys, waer in de weeringe van de vrye ende openbaere inwooningen der paepen UEd.-Gr.-Mog. wort ontraden, met dezen woorden van de Heeren Staeten Generael en alzoo mede van de Staeten van Holland en West-Vriesland konnen overeen gebracht worden.

Maer misschien hebben de voorouderen in en omtrent het formeren van deze vrye Republijke andere gronden geleyt en alomme publijkelijk gedefendeert.

Om de waerheyt van deze saeke, en de grondt van dit advys te verstaen, soo moet men noodsakelijk de historie van de eerste oprechtinge deses Staets bemerken, want het bloote seggen, moet immers geen geloove meriteren.

Wij hebben alrede de Staeten-Generael in de terstond aengetoogene resolutie hooren verklaren, dat de regeeringe der Vereenighde Nederlanden van den aenbeginne deses Staets noit en heeft konnen goedtvinden, dat den Pausgesinden soude toegelaten worden pleginge van superstitie tegen Godes heijlig woort; jae, dat sulx regelrecht gaet tegen de gronden en ordre van den Staet en mitsdien niet compatibel en is met de constitutien van desen Staet.

't Welk alleen genoegh konde en behoorde te wesen tot een onweerspreekelijk bewijs, dat de weeringe van de vrye en openbaere inwooninge der paepen, die in 't Vertoog wort verzocht, niet en strijt met de gronden van de voorouderen, in en omtrent het formeren van dese vrye Republijke geleght, maer met dezelve t'eenemael overeenkomt.

Niettemin wij sullen de saeke wat verder ophaelen. Het is wel in den beginne van de troubelen en oorloge soo geweest, dat men ook vrijheijt heeft toegestaen aen die van de Roomsche kerke: als in 't jaer 1572 den 20 April in de instructie by den Prins hooglof. mem, tot Dillenborg gegeven aen Diederig Sonoy, gouverneur van Noord-hollant: „Item sal van stonden aen met alle neerstigheyt de handt daeraen houden, opdat het woort Godts aldaer verkondigt en gepredict worde, mits ook toelatende het exercitie van religie, denselven woorde Godts conform, indien de ingesetenen voorschreven of eenige van dien 't selve begeeren; sonder nochtans te gedoogen, dat die van de Roomsche kerk eenige overlast gedaen worde, of ook, dat sij belet worden in de exertitie van haerlieder religie, tertyt en derwijle wij anders daerop sullen geordineert hebben."

Maer soo haest het landt in eenige postuere gecomen is, en tot onderlinge verbintenisse, is in Hollandt en Zeelandt de gereformeerde religie, bij den Staet, alleen gemaintineert geworden, met exclusie van de andere.

In de eerste unie der edelen en steden in Hollandt in 't jaer 1575 den 11 July: „aengaende de Religie sal sijn Excellentie admitteren en handt–houden de oeffeninge van de gereformeerde evangelische religie, doende surcheeren en ophouden de exercitie van de Roomsche religie."

Dit blijkt mede in de unie tusschen Hollandt en Zeelandt in 't jaer 1576, 25 April art. 15. „Ende aengaende de religie sal sijn Excellentie admitteren en handt-houden de oeffeninge van de gereformeerde evangelische, doende surcheeren en ophouden de exercitie van alle andere religie, den Evangelio contrarierende, sonderdat sijn Excellentie sal toelaten, dat men op ymants, geloof ofte conscientie sal inquireren, ofte dat ymant ter cause van dien eenige moeyenisse, injurie ofte letsel aengedaen sal worden.

De Staeten-Generael in haere vergaederinge in 't jaer 1579 den 11 April, delibererende over de sake van vredehandel met den Coning, stipuleerden vooreerst expresselijk: bij de gereformeerde religie, soo sij die nu hadden, te willen blijven, sonder andere toe te laten en Godt meer als de menschen te vreesen.

Prins Willem, in de acceptatie van de hooge overigheit by de heeren Staeten van Hollandt aan hem gedefereerd in 't jaer 1580 den 5 July: „Ende aengaende de religie sullen wij vorderen en handhouden de oeffeninge alleene van de gereformeerde evangelische religie, sonderdat wij sullen toelaeten, dat men op ymants geloove ofte conscientie zal inquireren, ofte dat ymant ter cause van dien eenige moeienisse, injurie, ofte letsel aengedaen sal worden."

De Prins in de Apologie, geschreven in 't jaer 1580 den 13 Dec. „De Staeten hadden in 't begin tot 's landts behoudt goetgevonden, dat de eene en de andre religie soude onderhouden worden; maer naderhandt, door de slimme practicque en veraderye van de vijanden, die onder hen gemenght waeren, sijn geleert en gewaerschouwt,

dat haere Staet in gevaer stont van 't uyterste verderf, 't en waere sij de exercitie van de Roomsche schorsten en verboden; omdat ten minsten de paepen eenen anderen eedt aen den paus hadden, die sij hooger achtten dan dien sij aan haere Vaderlandt hebben. In der voege, dat sy in de vergaederinge tot *Leyden* en daerna in de vereeninge tusschen Hollandt en Zeelandt t'samen dese articulen besblooten hebben, dat de gereformeerde religie alleen soude worden toegelaeten."

Nu nadat men den Coningh heeft afgeswooren in 't jaer 1581 den 26 July heeft de sake der religie in Hollandt en Zeelandt altyt gebleven op denselven voet.

Daervan wordt in de articulen met Duc d'Alenson in 't jaer 1581 art. 13 gesegt: „Hollandt en Zeelant sullen blijven als sij tegenwoordig sijn in stuk van religie"

In 't jaer 1583 sijn door last van de Staeten de dato 18 Jan. en des Prinsen van den 4 Martii de paepsche vergaederingen gestoort in Noorthollandt, door den overste Sonoy.

De Staeten-Generael in hare vergaederinge tot Uitrecht in 't jaer 1583 den 12 May style novo, bemerkende dat de woorden in den 13 art. van de Unie van Uitrecht soude mogen getrokken worden tegen de intentie en meeninge van de Unie en daerdoor veranderinge van religie worde ingevoert, hebben geprojecteert; of het niet raetsaem soude sijn, deselve artykel wat klaerder te stellen, en sulx te veranderen: dat aengesien alle de provintien door Gods genade, de evangelische gereformeerde religie, nu eendrachtelijk hebben aengenoomen, sij daerbij sullen blijven, sonder eenige veranderinge daerinne te mogen doen, als met gemeene consent van alle de bondtgenooten, en elk den anderen met lijf, goet en bloet, daerinne te maintineren; om alsoo te voorkomen dat in toekomende tijden door veranderinge van religie geen scheuringe mocht

werden gepracticeert ofte te wegegebracht, onder de provintie ofte lede van dien.

'T welk bij die van Hollandt ten vollen is toegestaen en gearressteert, den 14 Juny 1583 in haer Ed. Mog. vergaderinge, om op de vergaederinge van de gedeputeerde der Geunieerde Provincien, te worden ingebracht, als volgt. „Dat de evangelische gereformeerde religie daervan de exercitie openbaerlijk is toegelaeten en aengenomen gebruykt te worden en ook tegenwoordigh in 't openbaer gepredikt en geoeffent wordt, sal worden gemaintineert en beschermt allomme binnen de Geunnieerde Provintien sonder de openbaere leeringe ofte exercitie van eenige andere religie in de tegenwoordige Geunieerde Provintien toe te laeten, en voorts andere in den verbonde toe te laten, achtervolgende den inhout van deze artikels. Daerbij ook komt, sij verdacht aan die van Uitrecht aen te houden: dat de predikanten tot Cudelstaert, tot Meydreght en elders cesseren mogen, die genoegsaem geschiedt nae de Roomsche religie.

Welke resolutien der Ed. Mog. Staeten van Holland bij de steden: Dordrecht, Amsterdam, Schiedam, Enkhuisen, Edam en Purmerende bijsonderlijk bevestight en aengedrongen sijn in haere justificatie in 't jaer 1618.

Daer opgevolght is, dat niet alleen in Hollandt en Zeelandt, als tot noch toe, maer ook in andere provintien, alleen de gereformeerden religie is gemaintineert met uytsluitinge van andere.

De Staeten van Uitrecht in de instructie aan den grave van Nieuwenaer als haere gouverneur in 't jaer 1585, den 10 Septemb. art. 1. „In den eersten sal sijn Genade in de stadt, steden en landen van Uitrecht onderhouden ende doen onderhouden de oeffening van de oprechte evangelische religie, in Godes heijlige woort gefondeert, en geen andere daer jegens wesende noch heijmelijke, noch openbaer.

Als in 't jaer 1587 den 14 Mey op de beschrijvinge van prins Maurits, hooglof. gedachtenis, en van 't Hof, in den Haege sekere conferentie wierde gehouden tusschen gedeputeerde der Heeren Staeten en eenige predikanten over onlusten en oneenigheden, toen swevende, hebben de gedeputeerden der Heeren Staeten onder anderen in hare propositien geseijt aengaende voortscr: dat Mijne Heeren de Staeten tenderen souden tot uitroeijinge van de gereformeerde religie, dat daer in H.Ed groot ongelijk gedaen wort; want immers in Hollandt geen openbaere exercitie van eenige andere religie toegelaeten wort, dan van de Gereformeerden alleen, 't welk te rekenen is voor een groote weldaet ten aenzien van de meenigerley en verscheyde opinien, die daer sijn, soodat het tiende deel van de ingesetenen van de Lande niet en is van de gereformeerde religie. Daerom het voor een groote weldaet Godts te rekenen is, dat degeene, die vere sijn, meest in getaele geen openbaere exercitie en hebben, en die de minste sijn, Godts woort opentlijk en sonder achterdenken hooren en de religie oefenen mogen.

Hoe veel te minder behoort dan nu den Papisten sulken ongebondene licentie in 't exerceeren van hare superstitien toegelaeten te worden; dewijl haer getal door de kracht des Evangeliums veel is vermindert en de meenighte der Gereformeerden door Gots genaade soo is gewassen?

In 't jaer 1588 den 11 July heeft de magistraet van Uitrecht *in conformité van verscheyden voorgaende ordonnantien verboden*, het exercitie van de Roomsche religie scherpelijk en de op swaere straffe verboden.

Hetselve is ook bij het overgaen van Groeningen gestipuleert in 't verdragh met de Princen in 't jaer 1594 den 22 July art. 6. „Item dat binnen de stadt Groeningen en Lande geen andere religie geexerceert sal werden, dan de gereformeerde religie, sulks als die jegenwoordelijk

in de Geunieerde Provincien openbaerlijk geexerceert wordt."

En de Staeten van Hollandt hebben in 't jaer 1584 en 1589 en 1594 den eersten July alle conventiculen en exercitie van de Roomsche religie op groote boeten en straffen verboden.

Uit alle 't welke openbaerlijk blijkt, en dat de vryheyt van de conscientie door 't verbieden van excertitie der religie niet en wort weghgenoomen, en dat de handhavinge van de gereformeerde religie alleen met uitsluitinge van alle exercitien der Papisten, bij de voorouderen selfs in en omtrent het formeeren van desen Staet, tot een gront van dese vrye Republijke is geleght, en ook alomme publijkelijk is gedefendeert, en oversulx de versochte weeringe van de vrije en openbaere inwooningen der paepen (sonder dewelke de paepsche supstitien in der eeuwigheyt niet konnen worden geweert) niet en strijdt tegen de gronden van den Staet.

Ende daerom vertrouwen wij dat UEd.-Gr.-Mog. haer geensins, door dit advijs, van de oude en goede maximen van desen Staet, en zullen laeten aftrekken, nochte in 't billijke en wel gegronde versouk van de christelijke synoden sulke sorgelijke bedenkelijkheyt sullen sien; waeromme bij UEd.-Gr.Mog. daerinne niet en souden hehooren te worden getreden.

In welke hoope ons seer versterken twee saeken, die in UEd.-Gr.-Mog. resolutie uytgedrukt staen.

Vooreerst dat UEd.-Gr.-Mog. als bij verschyde leden wierden verzocht 't voorschreven rapport en advijs, alvoorens daerop formeele resolutie te nemen, te mogen communiceeren aan de Heeren, haere principaelen, om derselver sentiment daarop ter naeste vergaederinge in te brengen, sulx haerlieden geerne hebben geaccordeert

Want dat geeft ons een klaer bewijs van UEd.-Gr.-Mog. ten hoogsten loflijke voorsichtigheijt, om in sulken

swaerwichtighen sake niets onbedachtelijx te resolveren, nochte het verzoek van alle de kerken onder UEd.-Mog. gehoorsaemheijt en protectie staende, met sooveel redenen bekleedt, plotselijk af te slaen.

Ende dat doet ons hoope scheppen, dat de respective vroedschappen, dit advijs met het debatteren en rapporteeren daervan, naeder overwoogen en onderzocht hebbende, een ander sentiment sullen hebben en inbrengen.

Ten tweeden, dat UEd.-Gr.-Mog.de Heeren, UEd.-Gr.-Mog. Gecommitteerden hebben verzocht en belast, haere gedachten naerder te laeten gaen, en met den anderen rijpelijk te overwegen, wat bij UEd -Gr.-Mog boven voorgaende gearresteerde resolutien en decreten tot inbindinge van de stoutigheijt en exorbitantien der paepen en Pausgesinden hier te lande, mitsgaders tot stricte observantie van de plakkaeten daertegens geemaneert, geresolveert, gedaen en in 't werk gestelt soude konnen worden.

Want daermede bekennen UEd.-Gr.-Mog. oprechtelyk, gelijk het de waerheit is, en de bevindinge selfs openbaerlijk leert:

1. dat de stoutigheijt van de paepen en Pausgesinden hier te lande exorbitant is, 2. dat deselve stoutigheden en exorbitantie moeten ingebonden worden, 3. dat de plakkaeten daertegens geëmaneert, strictelijk behoorden geobserveert te worden, 4. dat er yets boven de voorgaende resolutien en decreten, tot dien, bij UEd.-Gr.-Mog. behoort, niet alleen geresolveert; maer ook gedaen en in het werk gestelt te worden.

Ende het is de ernstige wille van UEd.-Gr.-Mog. dat de Heeren UEd.-Gr.-Mog. Gecommitteerden daerop haere gedachten sullen laeten gaen en dat met den andren rijpelijk overwegen en hare consideratien en advijs op alles soo haest doenlijk, aan UEd.-Gr.-Mog. rapporteren.

Dat versekert ons, dat UEd.-Gr.-Mog. geene gedachten

hebben, den paepen, noch meerder licentie hier te lande toe te laeten. Ende volgens dien, dat UEd.-Gr.-Mog. geensins smakelijk sal sijn die voorslagh, dewelke men hoort, dat in de vergaderinge van de heeren UEd.-Gr.-Mog. Gecommitteerden te berde soude gecome sijn; namentlijk, dat men een gelijk getal van gereformeerde leeraers en Roomsche mis-priesters in de steden en op de dorpen soude toelaten: (want nu is het getal van de afgodische paepen veel grooter als het getal van de regtsinnige leeraerts; 't welk hier voor bekent wort gestelt) door [doch?] dat de paapen van Hollandsche afkoomste souden moeten sijn, de Roomsche hierarchie en het aenstellen ende het uitvoeren van de collecten versweeren, geen grooter conventiculen als van twaelf persoonen en mis-priester incluis, souden mogen houden.

Want dat soude voorseker een al te bedenkelijke en sorgelijke nieuwigheid sijn, openbaerlijk strijdende tegen de gronden en fondamenten van dezen Staet: tegens het contract tusschen de edelen ende steden van Hollandt gemaekt; tegen het verbondt in dit stuk tusschen Hollandt en Zeelandt opgerecht; tegen de solemnele beloften en eeden aan de gemeene bondgenooten gedaan.

Dat soude niet boven, maer regelrecht tegen de voorgaende gearresteerde resolutien en decreten aengaen.

Dat soude niet dienen tot inbindinge, maer meerder ontbindinge van de stoutigheyt en exorbitantien van de paepen en Pausgesinden hier te lande.

Dat soude niet strekken tot strikte observantie, maer tot totale vernietinge van alle de plakkaeten tegens de paepsche superstitien geemaneert; dewelke alsoo, gelijk als met een slagh souden worden verbrooken. Want dit soude een publijcq en geauthoriseerde invoeringe van het pausdom in dese landen wesen.

Jae, dit soude UEd.-Gr.-Mog. dese blame by de andere

provintien en gereformeerde kerken in andere landen aenvryven, als of UEd.-Gr.-Mog. zich voortaen nuetrael wilden stellen tusschen Christum en den antichrist, een ygelijk even veel dienaren toestaende, alleen of voornaementlijk met dat onderscheijt, dat de Gereformeerden haere vergaederinge in de publijke kerken, maer de Papisten haere conventiculen in private huijsen; dewelke ook wel haest tot kerken mochten worden; souden houden.

Wel verre sullen immers sulke gedachten van UEd.-Gr.-Mog. sijn en blijven, als dewelke soo solemneel hebben aengenomen, en heilighlijk hebben belooft, alleen de waere gereformeerde religie, selfs met de macht van 't Landt te sullen mainteneeren.

Ende daerom, wij bidden UEd.-Gr.-Mog. wederom uit de naem van beijde synoden, jae uyt de naeme J.-Christi selfs, wiens dienaers wij zijn: dat UEd.-Gr.-Mog. eenmael de rechtveerdige klachte, en het billijke versouk van alle de kerken, in sulke serieuse bedenkingen willen gelieven te nemen, dat wy oorsaek mogen hebben, om Godt almachtigh voor de genaedige bestieringe van de godsalighe herten van UEd.-Gr.-Mog. en UEd.-Gr.-Mog. selve voor haer heylige ijverheijt grondelijk en openbaerlijk te bedanken.

Waertoe ook UEd.-Gr.-Mog. gelijk wij vertrouwen, sal wekken de contrarie blinde ijver en de wreede vervolgingen, die tegens ons geloofsgenooten in de verheerde provintien en elders wordt getoont en geoefent; waervan levende, tegenwoordighe en verschrikkelijke exempelen; die steenen herten souden vermurwen; dagelijks worden gesien ende vernoomen.

De gedeputeerden des synodi van Noorthollandt,

Hermannus Langelius.
Jacobus Triglandius.

Sluiting en verzegeling van een Roomsch bedehuis te Hugo-waard. — 12 Jul. 1654.

Op huyden den 12 Jul. 1654 hebben wy ondergeschreven Jacob Dierten Cromhout ende Mr. Gillis van Oudensteyn, schepenen van Heer Huygenwaert, ten versoecke van Mr Jacob van Veen, bailjuw van voors. Huygenwaert, ons nevens syn Edelheijt vervoecht ten huyse van Symon de Wit, in deselve Huygenwaert, ende aldaer gesien: dat voorgem Heere bailliuw alsvoren aen Symon de Wit present wesende, bekent gemaeckt hebbende syne intentie, omme van wegen ende uyt last van de hooge Overheyt ten overstaen van ons schepenen, op staende voet te sluyten de kercke ofte vergaderplaetse der Pausgesinden, in deesen huyse gesticht ende opgerecht; ende daerop met ons in de voors. kercke geleijt ende met gemoede geadmitteert synde, de deure van deselve vergaderplaetse der Pausgesinden met een grendelslot toegeslooten, ende 't voors. grendelslot met twee segelen van rooden wasse ingedruckt hebbende 't ordinaris segel van Heer Huyghwaert, versegelt ende verseeckert heeft; d'eene over de scotel op het sleutelgat, d'andere tegens het gat aen, daer de grendel insluyt. Nae welcke actie, hem Simon de Wit door onse secretaris claerlyck voorgelesen is de acte van den Edel. Hr. commissaris Gualter de Raet, waerby de Hr baljuw Jacob van Veen gelast ende geauthoriseert wert, alles te doen 't geen voorschreven is ende de kercke niet te openen nochte te gedogen geopent te werden; dan bij consent ende naerder ordre van den Hove. Van welcke acte copie authentycq aen synen handen overgelevert ende daernevens door onzen boode expresselyck by monde van wege de hooge Overheyt geinterdiceert eenige attentaten tot het openen van de kercke, sonder ordre als vooren, te doen. In wae-

ren oerconde desen by ons schepenen voornoemt, opten dage ende jaeren als boven.

Onderteijckent: Jacob Dierten Cromhout ende Gillis van Oudensteyn, Pieter Laerts, secretaris.

Na collatie etc. 18 Jul. 1654.

Jacob van Veen, baljuw van Heer-Hugowaard aan 't Hof aangaande de sluiting eener Roomsche vergaderplaats. — 18 Jul. 1654.

Edel-Moge Heeren. — Achtervolgens UEd.-Moge speciael bevel, mij op den 8en deser door den Heere raetsheer de Raet gegeven, heb ick [mij ?] op den 12 aenvolgende ten overstaen van twee schepenen van Heer-Huygenwaert gevonden, ten huijse van Simon de Wit, inwoonder in Huygenwaert voornoemt, ende hem voorgehouden den last mij door UEdel-Moge gegeven: om de vergaderplaets off kercke van de Pausgesinden, die in syn huijse werde gehouden te sluyten. Waertoe hem niet ongehoorsaem vindende, hebbe deselve geslooten ende toegesegelt, breder blyckende by de copie van de acte, hier neffens gaende; ende alsoo in deselve kercke bevonden hebbe volle bougereetschap ende dat deselve plaetse was de principaelste ruymte van syn gansche huijse, waerinne hy oock syn saet over winter was leggende, heeft hij mij seer ernstelyck versocht, ick voor hem soude willen intercedeeren, om de voorschreven kercke wederom te mogen openen; niet met intentie om daar t'eenigen tyden wederom vergaderinge te houden, maer om desselfs gebruyck tot syn particulier gerijff te mogen hebben; soo heb ik niet konnen naelaeten UEdel-Moge hetselve bekent te maken met recommandatie: dat syn versoeck, breder in dese nevensgaende requeste gementioneert, hem by UEdel-Moge [onder stipulatie en ist noodt by eede, hy noeijt gedogen sal dat

daer eenighe vergaderinghe in werden gehouden] hem mocht werden toegestaen. My verders onderdanichlyck onderwerpende UEdel-Mog[e] bevelen, Godt biddende, dat Hy UEdel-Mog[e] wil conserveeren in voorspoet ende goede regeringe, altoos blyvende,

UEdel-Mog[e].... dienaar,
JACOB VAN VEEN.

Alckmaar, 18 Jul. 1654.

De Staten van Holland en W.-Vriesland gelasten het Hof de schepenen, de vijf burgermeesters en de kerk- en armeester van Diemen, die „Paepsgesindt" zyn, onverwyld af te zetten. — 5 Jun. 1656.

Edele, erntfeste, eersame, vroome, seer discrete, lieve, besondere.

Naerdien nu onlancx, by de gedeputeerden der Suyt-Holl. en N.-Holl. synoden, ons vertoont ende daer nevens oock geexhibeert is sekere lyste, waeruyt wy bevonden hebben: dat niet jegenstaende onse aengewende ernstige debvoiren, echter de meermalen gegeven last ende ordre, uyt crachte van onse commissie van de Ed.-Gr.-Mo. Heeren Staten van Hollant ende West-Vriesland, nyet behoorlyck achtervolcht ende ter executie gestelt is. Soo hebben wy tot dechargie van deselve commissie ende bevorderinge van de serieuse intentien van meergemelde H.Ed.-Gr.-Mog. hoog noodich geacht, UEd. by desen voor de laatste mael, uijt ten name derselver, te bevelen ende sommeren: dat aenstonts ende sonder uytstel binnen het district ende dorpe van Dyemen de bewuste resolutie van den 28 en 29 July 1654 van meergemelte H.Ed.-Gr.-Mo. geexecuteert ende diensvolgens de ses schepenen, vijff burgerm[s] een kerckmeester ende een armeester, Paepsgesindt synde, verlaten ende andere personen van de gereformeerde re-

ligie in derselver plaetsen mogen werden gesurrogeert; off dat by gebreeken ende nalatigheijt van dien, ons soodanig suffisant bericht werde gegeven; dat binnen de voors. plaetse volgens privilegiën ende octroijen aen deselve verleende, geen gequalificeerde personen van de gereformeerde religie haer onthouden ofte te vinden sijn, omme in plaetse der Roomsgesinde personen gesurrogeert te connen worden. Ten eynde wy volcomentlyck geinformeert synde met den eersten pertinent bericht aan H.Ed.-Moge mogen doen. Ende dat by deselve, naer gedaen rapport, op naerdere effective middelen van redres gedelibereert ende gedisponeert mach worden, als de hoogh gemelte H E.-Gr.-Mog. tot effectieringe van de meergem. resolutie, sullen bevinden te behooren. Waertoe ons verlatende ende uwe rescriptie, ten langsten binnen 14 dagen, te gemoet siende, bevelen UEd. onder de genadige bescherminge des Almogende.

Uwer geaffectioneerde vrunden, de commissarissen van de Ed.-Gr.-Mog. Heeren Staten van Holl. ende W.-Vr.

G. de Raet. Gerard [Nauw?].

's Hage, 5 Juny 1656.

[Ingekomen missiven bij 't Hof.]

Bevel van het Hof van Holland aan den baljuw van Delfland, van te beletten dat zich andermaal een Roomsch priester nederzette te Berkel — 13 Oct. 1656.

Erntfeste, voorsienige, discrete, lieve, bysondere. — Wy syn bericht, dat den paepschen priester; die hem tot Berckel heeft onthouden deser werelt is overleden. [1]) Ende

1) Hier kan kwalijk iemand anders bedoeld worden dan Guilielmus Hugonis, die in Bat. Sac. II, p. 234 als de eerste pastoor van Berkel na de Reformatie, en als aldaar gestorven op 29 Sept. 1656, vermeld staat. Lange jaren was Hr Hugo de herder van Berkel, enz. Zulks blijkt uit het boekje:

alsoo voor den dienst van de kercken ende welstant van de ware gereformeerde religie aldaer, seer veele daeraen gelegen is, dat geen ander paepspriester daer weer in de plaetsen en comen; zoo lasten wy UL, van wegen de hoge Overheyt, wel expresselyk by desen, scherpe toesicht te nemen ende in alle manieren te beletten, dat sulcx niet en geschieden, ofte souden andersints genootsaeckt syn daerinne selve te voorsien, soo als wy na gelegentheyt van saken bevinden souden, te behooren. Wy sullen ook hierop uwe antwoorde verwachten en wat sorge gij tot weringhe van dien sult hebben gedragen. Hiermede etc.

In den Haghe, den 13 Oct. 1656.

Antwoord van den baljuw van Delfland op 't voorgaande bevel. — 29 Oct. 1656.

Edele Mogende, Hoochgeleerde Heeren. — Achtervolgende Haer Ed.-Mog. missive, van dato den 13 Oct. 1656, my ter hande gestelt synde ende daerby belast wert, als datter in de plaets van den overleden priester in 't ambacht van Berckel lest gewoont hebbende, gheen ander in sijn plaets en soude comen, als mede daerop scherpe toesicht te nemen ende in alle manieren hetselve te beletten. Soo dient H.Ed.-Mo. voor rescriptie: als dat ick mij wel scherpelyck hebbe geinformeert ende in 't seecker bericht sy, als datter tegenwoordigh gheen priester aldaer sich is ont-

---

"Waerachtich Verhael van eene disputatie gehouden te Berckel den 6 Jan. 1634 met een R. C. priester enz."; ook moet dat langdurig verblijf van H[r] Hugo afgeleid worden uit de getuigenis in Bat. Sac. II, bl. 248, gedaan in betrekking tot de eerste opleiding door hem te Berkel gegeven aan Franciscus Verburch. Deze laatste toch A° 1617 te Berkel geboren en A° 1646/7 de eerste pastoor van 't Westland geworden, moet wel vóór 1634 van Berkel vertrokken zijn naar Keulen; immers aldaar heeft hij eerst de Humaniora voortgezet en voltooid en voorts de gewone jaren gewijd aan de Philosophie, Theologie enz. en hij zal ook wel als jeugdig priester eenigen tijd als kapellaan gefungeerd hebben.

houdende, alsmede eenige in 't voors. ambacht woonachtigh; wel scherpelijcken hebbe aengeseijt ende verboden, dat syluyden haer hebben te wachten van eenige priesters aldaer te admitteeren in eeniger manieren ofte by nonobedientie, als dan daerinne sal voorsien, als naer behooren; vertrouwende als dat H.Ed.-Mo. voor als noch daermede contentement sullen nemen. Hiermede Edel-Mog. hooch geleerde Heeren syt den almogenden Godt in genade bevolen.

UE.-mog. dienstwillige dienaer,
WILL. V. DER HOEFF,
In Delft, 29 Oct. 1656. Hoochballiu in Delflandt.

Nader bericht van den baljuw van Delfland aan 't Hof van Holland wegens de veronderstelde nederzetting van een' nieuwen R. C. priester te Berkel. — 26 Feb. 1657.

Edele Mogende, hoochgeleerde Heeren. — Alzoo daer eenige geruchten in Delflant syn gelopen; als dat in 't ambacht van Berckel een priester sich aldaer sijn residentie soude hebben genomen, omme syn afgoderie aldaer te plegen en hebbe niet ledich gestaen, omme my daerop te informeren; ende mijn stedehouder door 't selve quartier gesonden ende hebbe doen verscheyde huysen visiteeren met expresse last, soo hy aldaer eenigen prijester ofte geestelyck persoon vinde, hem aen te segghen: als dat hy datelycken soude vertrecken. My heeft verklaert, aldaer gheen gevonden te hebben ende verscheyde aldaer aengeseit haer te wachten sodanige personen aldaer te logeren op peyne achtervolgende de placcaten daerover gecorrigeert te worden. Sal verders myn uyterste debvoijr doen soo verde het mogelyck is hetselfdde te weren. Hiermede

In Delff, 26 feb. 1657. WILH. V. DER HOEFF,
[Ingekomen missiven etc.] Balliou van Delflandt.

Artyckelen [1]) *den Hove van Holland overgegeven by den procureur generael van denselven Hove, omme daerop gehoort ende geexamineert te worden, Lodewyck van Alteren van Jaersvelt, balliuw van Kennemerland, beschrevene in persoon.* — 1656.

N^s 1. Wat debvoir hy oyt gedaen heeft, omme de placcaten tegen de Papisten geemaneert, uyt te voeren ende aen te wysen de storinghen en condemnatien oyt tegen deselve gedaen en geobtineert.

N^s 2. Hoe en in wat voeghen, dat hy oijt en altijd met deselve heeft gecomposeert en wat geld daer jaerlicx van getrocken, alles pertinentelyck te specificeeren naer de waerheyd.

N^s 3. Of hij niet van deselve jaerlicx genoten heeft, door handen van synen stedehouder ofte andersints, de somme ongeveerlijck van 4000 ofte 3800 gl^s.; indien jae, te specificeren de verdeelinghe ende respective quartieren syner jurisdictie en op wat, of hoe groote contributie ijder is sittende.

N^s 4. Waerom deselve penninghen, soo secretelyck, werden gebracht in handen van den stedehouder, ten behoeve vau hem baljiu, sonder quitantie daervan te nemen ofte geven. En of hy baljiu niet allemet selfs de voorschr. jaerlickse contributien ofte de maendlycke ofte andersints korter of langher termijnen van dien, en heeft ontfangen en welke de conditien van 't contract syn geweest. En of onder andere mede niet en is besproken, als hy baljiu wierde gelast, om storinge te doen: dat hy haer dan soude waerschuwen ende dat daerop de Papisten sich dan souden onthouden van verder dienst te doen.

---

1) Die artikelen waren 429 in getale, waarvan 314 — tot 375, dus een en zestig, de compositie met de Roomschgesinden betroffen; slechts deze heb ik ex originali overgeschreven uit de Criminele Papieren van het Hof A^i 1656/7, portefeuille C.

N^s 5. Wie voor hem deselfde contributie heeft vastgesteld ende ofse niet by vierendeel jaren en sijn by hem ontfangen ende by hem met eenige papisten ingesetenen voor hun gansch corpus alsoo gemaeckt ende gearresteert, en wie die syn geweest.

N[s] 6. Item voor te houden 't extract van den notaris Coltermans; memorie ofte notitie daervan gehouden en te vragen of hy deselfde niet is agnoscerende.

N[s] 7. Wat hy omtrent de exercitie van de paepsche religie in den beginne van syn ampt heeft gedaen en wat in de eerste twee jaeren syner balliuage en hoe hy sich daernae inne Papisten regarde heeft gedragen, en of hy sich egalyck dienthalven heeft gecompoteert; indien niet, te seggen de redenen van dien.

N[s] 8. Wie in de eerste twee jaeren, syn stedehouder is geweest en wat deselve door ordren, van hem baljiu, in dat regard heeft gedaen en geaccordeert en of hy niet en is geaccordeert ter somme van de voors. 4000 of 3800 gl., circum circa voor alle de paepsche ingesetenen van **Kennemerland** ofte hoe anders.

N[s] 9. Waerom de licentie van d'exercitie van de paepschen godsdienst d'eerste twee jaren in **Kennemerland** stil gestaen heeft; of het niet te was ter oorsaecke, dat hy meer pretendeerde als sijn predecesseur had getrocken; indien jae, hoeveel meer hy pretendeerde; of het niet en was ses off acht honderd guldens meer, en off syn predecesseur niet ongeveerlick 3000 of 3200 gulden te dier oorsaecke en heeft genoten.

N[s] 10. Of niet boven het voors. oud compositie geld en het augmentum van dien, de twee soo men seyde achterstallige jaeren, ter somme als voren, aen hem ofte synen gemachtigden en syn voldaen, die in begin van syn ambt sonder exercitie van de paepsche religie waeren gepasseert

N[s] 11. Of hy niet en kent AUGUSTINUM BLOMMERT,

sich seggende Roomsch priester, indien jae, te seggen of hy niet eenige jaeren het compositiegelt als voren ofte een gedeelte uyt desselfs handen heeft ontfangen, ten minste 2 of 3 jaeren.

Ns 12. Hoe veel hy jaerlicx, ofte alle vierdeeljaers is treckende van den dorpe van **Uytgeest**, en door wiens handen voor den jare 1650 en uyt wiens handen daernae.

Ns 13. Of hy van denselven dorpen en uyt de Papisten aldaer niet alle 1/4 jaers praecise en trecht de somma van 100 gls. Dan eens ofte somtyds uyt handen van Pieter Gerbrantsen buyrman, aldaer en somtyds uyt handen van seker persoon, wonende op de Backenessegracht tot Haerlem, gen. Verhoogh.

Ns 14. Of hy niet neffens Damius heeft gemaeckt de voors. compositie over **Uytgeest** ter voors. somme van 100 gl. alle 1/4 jaers met Isbrant Bruynssen en Heynrick Florissen buyrluyden aldaer, en of deselfde compositie voor 't genieten van de vryheyd van den paepschen godsdienst niet en heeft geduyrt tot nu toe op denselven voet.

Ns 15. Of de voorn. Isbrand Janssen niet wel selfs het voors. gelt in handen van hem baljiu en heeft gebraght, en oeck 't syn bailluws behoeve aen den notaris Colterman.

Ns 16. Hoeveel en op wat manieren om gelycke vryheid te laten en te geven aen de Papisten tot **Wormer** hy uytte selfde heeft getrocken als vooren, en met wien verdragen dienthalven.

Ns 17. Of hy niet gelijcke 100 gls. yeder 1/4 jaers heeft getrocken uyt hetselfde dorp; indien neen, te vragen, hoeveel anders en van wien.

Ns 18. Of hy deselve penningen niet somtyds en heeft getrocken in eygen handen, door en van Willem Baerendss buyrman tot **Wormer**, en somtyds van den voorn. Verhoogh en of syn huysvrouw niet somtyds hetselfde voor hem en heeft getrocken.

N[s] 19. Wat hy voor het wederopenen van de paepsche kercke, die over eenige jaeren, als mede nu in den voorleden jaere, door en van wege de hooge Overheydt is gesloten geweest, aldaer genoten heeft.

N[s] 20. Of hy daervoor niet en heeft getrocken een vierendeel jaerstermijn van 100 guldens extraordinaer of per avance, soo men het noemde; wat hy voor 't openen van andere kercken heeft genoten, soo niet met all; waerom de kercken dan open syn en hij niet heeft versorgt dat se bleven gesloten.

N[s] 21. Hoe hy diesaengaende, te weten voor 't geven van vryheyd als voren is treckende van **'t Kalf** en door wien.

N[s] 22. Of hy niet alle vierendeeljaers nu door Claes Dircksen buyrman aldaer, en dan door Pater BLOMMERT, Verhoogh ofte Colterman voors. ter sake van dien, van 't selfde **Kalf** is treckende de somma van 62 gls. en 10 stuivers.

N[s] 23. Of hy niet van de Papisten van **Akerslooth** ofte uytten naem van deselve, alle vierendeel 's jaers, ter cause als voren en is genietende de somme van 100 gl.; indien jae, te seggen sedert wanneer, mede en door wien.

N[s] 24. Of Claes Dircks Mol buyrman aldaer hetselfde geld hem niet is brengende, ongeveerlyck 2 jaeren herwaerts ende of hy 't niet oock wel ontfanght van voorn. Verhoogh.

N[s] 25. Of hy 't selfde geld, niet oock verscheyde malen en heeft ontfangen door Pieter Dirckse, buyrman tot **Akerslooth,** alles sonder quitantie als voren.

N[s] 26. Of hy van Cornelis Pietersen van **Limmen** noyt eenigh geld als voren en heeft ontfangen voor de vryheydt van de paepsche dienst aldaer, of hetselfde dorp niet insgelyck op hondert gulden yder 1/4 jaers en staet geset. En van wien al hetselfde ontfanghen, van eerst af aen, dat hij bailliu werde.

Ns 27. Of hy 't selfde geld, nu sedert vier of vijff jaren herwaerts, van de voors. persoon niet en heeft genoten.

Ns 28. Hoe de paepsche priester, aldaer residererende, is hietende, wanneer hy hem toegelaten heeft, aldaer te resideren en wat daervoor genoten.

Ns 29. Of niet de voorn. Molenaer nevens Jan Allecsien hem daervoor en heeft aengetelt oft in handen gebragt omtrent 100 rycksdaelders, nu geleden ongeveerlick 5 jaren. Ende of hij mede niet sooveel en heeft van alle andere priesters, soo wanneer sy komen resideren in eenich dorp van **Kennemerland**. En hoe menichmael hetselve is geschiet ende of in alle dorpen met syne kennisse oock priesters resideren.

Ns 30. Of hy niet van **Heyloo** ter sake voors. en onder belofte van de Papisten te sullen waerschouwen, eer hij stooren soude, ofte yet diergelycx, en heeft, 't sij selfs of door syn huisvrouw altijd genoten de somme van 50 gl. alle 1/4 jaers en ofte hij hetselfde niet ongeveerlyck over 8 jaren alsoo heeft geaccordeert aen Bouwen Michielsen aldaer, en van hem alsmede door den voorn. Colterman en door Claes Theunissen en Jan Gerbrantsen schipper, hetselfde geld en heeft ontfangen.

Ns 31. Of niet sedert drie of vier jaeren herwaerts de Papisten van **Heyloo** in gebreke syn gebleven het voors. veraccordeert geld te fourneren; indien jae, of sy niet en seyden, dat het haer al te beswaerlycken viel of wat andere redenen sij waren alle gevende.

Ns 32. Of hy niet ter saecke als voren van de Papisten van **Castricom** oock en is ontfangende eenigh geld; indien jae, te seggen hoeveel en van wien en sedert wanneer.

Ns 33. Of hy niet hetselfde somwylen en heeft ontfangen van voorn. Pater BLOMMAERT, somtyds van Claes Adriaensen Schoorl.

Nˢ 34 Of hy voor het vergunnen van de residentie van den paep LIPPELE, haeren tegenwoordigen priester aldaer, en hoe, heeft 250 gl. ende sooveel oock van den paep tot **Heemskercke.** Item of hy den voorgenoemde paep VERHEEREN voor 't wederopenen van de paepsche conventikelplaets, en anders en niet en heeft gedwonghen door gedreigde apprehensie, gedaen uijt syn ordre, door synen gewesen stedehouder P. de Jongh hem te passeren eene obligatie van 100 ducatons, by hem naderhand ontfanghen.

Nˢ 35. Of hy eenighen tijd geleden, met die Papisten van **Castricom**, aengaende hunne voors. versochte vryheid niet hebbende konnen verdragen, nu in 't voorleden jaer 1655 mette selve niet en is veraccordeert. Indien jae, te seggen door wiens tusschenspreken hetselfde is geschiet en waervoor.

Nˢ 36. Of hetselfde niet en is geschiet door tusschenkomst [tusschenspreken] van voorn. Verhoogh met Willem Arissen buyrman tot **Castricom**; indien jae, voor wat somme en hoe te betalen en alreede betaelt.

Nˢ 37. Of het niet en is geweest voor 350 gl. in 't jaer te betalen by vierendeelen jaers, yder vierendeel jaeren een gerecht vierdepart.

Nˢ 38. Of in hetselfde accoort niet expresselyk en is bedonghen; niet te sullen werden gestoort en indien datter eenige swaerigheid quam, dat hy balliu haerluiden wel tydelyck soude doen waerschuwen.

Nˢ 39. Of niet de voorn. Willem Arissen, soo voor als nae den voors. accorde, menichmael het geld heeft aen hem balliu behandigt en of hy hetselfde niet somwylen en heeft ontfangen van voorn. Verhoogh, Colterman of BLOMMERT.

Nˢ 40. Of hem niet, voor den nieuw by hem geadmitteerden priester aldaer, en is opgebragt de somme van 125 gl. en by hem ontfanghen.

N^s 41. Of hy niet van de Papisten van **Heemskercke**, by accorde als voren, en is treckende jaerlicx de somme van 330 gl.; werdende betaelt in vier jaerlickse termynen; om te hebben hare vrye vergaderinghen, en of hy hetselve gelt of eenigh van dien niet wel en heeft ontfangen van Corn^s Laurissen Stuyvesant buyrman aldaer; item door den voorn Verhoogh, BLOMMERT ofte Colderman.

N^s 42. Of hy niet voor den nieuwelyks geadm^tten paep aldaer uyt handen van de voorn. Stuyvesant en heeft genoten de somma van 125 gl. Hoe hy staet mette de Papisten van **Slooten** en **Oostdorp**, en wat hy van deselve is genietende, ter saecke als voren, tot nu omtrent een jaer geleden.

N^s 43. Hoe hy nu omtrent een jaer geleden mette selve is veraccordeert voor de vergunninge van vryheid als voren.

N^s 44. Wie den secretaris Vlasval en den bode gelast had, die van **Oostdorp** te stooren en om wat redenen.

N^s 45. Hoe die stoornisse in syn wercke is gegaen; wat rechtsvorderinge, condemnatien ende executien daerover syn gevallen.

N^s 46. Hoe en met wien hy dieshalven is veraccordeert en wat overgegeven en bedonghen.

N^s 47. Of het accort niet en is geschiet door ofte met Verhoogh voors. in henluyder naem.

N^s 48. Of hetselfde accort niet en houdt: dat gheene boete voor de voors. storinghe en soude werden betaelt; maer dat hy balliu telken vierendeel jaers soude genieten 125 gl., mits genietende vryheid als voren.

N^s 49. Of de voors. Stuyvesant ofte Verhoogh ende andere, te weten: Corn. Pietersen en Dirck Cornelisse voor deselve betalinghe niet vast en staen en of hy niet alreede van deselve eenighe termynen en heeft ontfanghen; indien jae, hoe veele.

N^s 50. Of niet, die van **Oostdorp** voors. hun van wegen

d'hooge overicheyt gesloten kerck ofte conventyckel-plaets hadden geopent, elders als daerse besegelt was; latende de zegelen ongeschonden. Indien jae, hoe hetselfde by hen is geschiet, door wiens toelaten ofte oogluiking; hoe by hem daerop is geinformeert en wie gecauseert, by vonnisse gestraft, en of op die ofte diergelyke manier niet alle paepse kercken in **Kennemerland** en syn geopend.

N^s^ 51. Of hy voor 't openen van yder paepse kercke kerke ofte conventyckelplaets, sedert de visitatie van wylen den raedsheer Francquen en 't sluyten van deselve, niet en heeft genoten meest van alle de kercken in **Kennemerlandt**, respective de somma van 100 ducatons of weynigh minder of meer.

N^s^ 52. Of hy niet insgelycks en heeft gehad sedert de visitatie van de HH. de Raedt en Heemstede.

N^s^ 53. Of hy van de Papisten tot **Jispe** ter sake van de vergunninge als voren niet jaerlycx en treckt de somme van 300 en 50 gls.

N^s^ 54. Of niet, die van **Jisp** voors. mede en is bedonghen als syluyden het te grof souden komen te maken, ofte indien der klachten quaemen; dat hy balliu hetselfde henluyden door een bode soude laten weten.

N^s^ 55. Of hy met de Papisten van **Aelsmeer** mede niet, ten tyde van de voorn. Damius, al is geaccordeert nopende hare als voren contributie; en wat hy daervan successivelyck al heeft genoten en door wien.

N^s^ 56. Of hy door den voorn. Colterman en BLOMMERT ofte van een van beyden niet daervoor en heeft genoten alle 1/4 jaeren de somme van 75 gls.

N^s^ 57. Wat hy voor het aenteyckenen van den nieuwen paep aldaer, ARNOLDUS CUYSTEN sich noemende, heeft ontfangen. Dus syluiden in 't voorleden somer of sedert een jaer hebben gecregen en door wien.

N^s^ 58. Of hy niet daervoor en heeft ontfangen de

somme van 250 gl. door handen van Verhoogh of yemand anders.

Ns 59. Of hy van Hendrick Hendricksen patroon tot **Aelsmeer**, van wegen de vergunde vryheid aan de Papisten, als voren, noijt eenig gelt en heeft ontfangen en hoeveel, wanneer en waerover.

Ns 60. Of hy van deselven patroon niet wel het voors. vierendeel-jaers geld en heeft ontfangen, alsmede uyt handen van Maerten Wittersen patroon en ook sijn balliuws dienaer of knecht, in der tijd en specialyck oock mede eens de somme van 250 gl. van voorn. Hendrik Heyndriksen ofte daeromtrent, over den aengekomen paep over 4 of 5 jaeren, genaemt JOHAN SCHOTT, soo hy seyde van Amersfoort.

Ns 61. Waerom hy sich in alle de saecken met de Papisten heeft vervordert, te overtreden de placcaten van den Lande en het aenschryven aen hem staetsgewyse menigmael gedaen.

Informatie [1]) *extraordinaris, genomen alhier in den Hage ter ordonnantie van den Hove van Holl. by my Willem Goes, raedt ordinaris in denselven Hove als commissaris, hebbende tot adjunct Joost van Hoogenhoeck, secretaris in den voorsch. Hove, nopende de actien ende quade comportementen, die Lodewyck van Alteren van Jaersvelt, baljuw van Kennemerlandt in 't exerceren van 't selve ampt te laste werden geleyt, in der manieren hiernaer volgende.*

Sparendam. — Op den 28 July 1656. Pieter Vlasvalt, out 39 jaeren, secretaris van Kennemerlant, gevraecht synde van Bruyns Bruynsz., seyt dat deselve den bailliu omtrent Sparendam te gemoet gecomen sijnde, van hem

1) Deze informatie bevattende 176 nummers, begon op 24 Julij 1656 en eindigde op 9 Sept. 1656. — Crim. Papieren van het Hof. Portef. C.

baljuw is medegenomen tot Haerlem in syn huys in de maendt van Meij des jaers XVI^c^LV, ter oorsaecke dat hy hem voor een priester aensach ende dat hij denselven aldaer gedetineert heeft den tyt van omtrent 8 of 10 dagen ende dat de voorn. Bruyns Bruynss. syne slaeplaeckens hebbende aen malcander gecnoopt, sich selven daermede door de venster heeft neergelaeten; ende dat hy het alsoo is ontcoomen.

Castricum. — Op 18 Augt. 1656. Pieter de Jongh, gewesene stedehouder van den baljuw van Kennemerlandt oudt 50 j. gehoort onder eede by my commissaris affgenomen, gevraecht synde, verclaert ten derde: dat hy in denselven tydt, hy deposant by den baljuw is gelast geweest, om sich te begeven naer Castricum, om mette secretaris van hetselve dorp te gaen ten huise van den priester, die aldaer ter plaetse, met kennisse van den bailluw resideerde, met ordre om denselven priester tot Haerlem te brengen in het huijs van hem baljuw; ofte dat den secretaris voorn^t^. soude passeren een obligatie van 300 gl. als geleende penninghen ten behouve van hem baljuw; sonder dat hem deposant wierde geseijt wat d'oorsaecke van de voors. apprehensie mochte syn. Ende tot Castricum gecomen sijnde, dat hij deposant volgens sijne ordre metter secretaris is gegaen ten huyse van dên voorschr. priester, dien hy des avondts ten negen uyren heeft gevonden in sijn slaepcaemer, dien hy nae eenige voorgaende propoosten heeft aengeseijt, dat hy volgens d'ordre van den voorn. baljuw soude moeten megaen. Waerover den meergemelten priester (alsoo hy een oudt man was van omtrent de seventich jaeren) sich selven soo heeft ontstelt dat het scheen als off hy eene appoplexie op het lyff soude gecregen hebben ende peryckel was, soo 't scheen, van hem levendich te Haerlem te brengen; waerdoor hij

deposant is beweecht geworden denselven priester niet mede te nemen, nochte oock van de obligatie te spreecken, maer alleen den secretaris doen beloven onder handtastinge: dat deselve priester t' aller tijden, des vermaendt synde, te sullen compareren. Van welcke rencontre ende verrichtinge hy deposant des anderen daechs aen den baljuw rapport gedaen hebbende, soo is hy deposant daerover qualycken bejegent geworden, sonder te cunnen seggen wat den baljuw metten voors. priester ende secretaris vorders heeft verrigt.

Akersloot. — Op 18 Augt. 1656 naer noens. Johan Colterman, notaris en procureur tot Haerlem, oudt omtrent 38 j., verklaart: dat insgelijcx hy deposant aldaer ten huyse [i. e. van den baljuw] heeft zien zitten Mr NICLAES STENIUS, priester van Aeckerslooth, ende wel te weeten dat deselve is ontslagen sonder sententie van leenmannen, deur tusschenspreecken van hem deposant ende voornamentlyk van Beuckel van Santen, leenman van de hooge vierschaere van Kennemerlandt.

Dezelfde gevraecht synde alsvoren, nopende de compositie ofte contributie van de Papisten, seyt, goede kennisse te hebben, dat de dorpen van Kennemerlandt gewoon syn alle vierendeeljaers eenige penningen te contribueren ten behouve van den baljuw ende dat hy deposant daervan oock eenen tyt langh den ontfanck aff heeft ghehadt, bedragende d'selve in 't geheel des jaers ongeveerlyck de somme van omtrent 3800 gls. Dan dat deselve penningen seer secretelyck worden betaelt, sonder dat diegeene, diese brenght seijt d'oorsaecke, waeruyt hy die brengt, maer alleen dat het gelt daer voor den baljuw moet wesen, ende dat hij daermede heenen gaet, sonder quitantie daervan te vorderen ende dat hem deposant alsnoch wel geheught, dat hy soodanighe penningen heeft ontfangen van

Bouwen Miechiels van Heyloo, van Wouter Dircxs tot Wormer ende van Harman Janss. laeckcooper van Aelsmeer; d'andere hem nu niet verder heugende, ofte in den sin commende; alsoo het nu al ontrent drie of vier jaeren is geleden, dat hy die collecten niet meer heeft gedaen; alsmede omdat hy noijt aenteijckeningen van de personen heeft gedaen, die het gelt brachten. Was onderteyckent: J. Colterman.

Wormer. — Op 19 der voors. maent Augt. des voormiddaechs 1656. Willem Gerrits., oudt-burgemeester tot Wormer voort gevraecht synde van de Papisten haer vergaderinge ende derselver contributien aen den balliu, verclaert als voren: dat niet jegenstaende de kerck, die sij daer groot ende aensienelyck hebben, het hoff verscheyden maelen heeft gelast te sluyten ende oock is gelast om tot een gemeen gebruyck vercocht te worden; dat echter de Papisten daer opentlyck ende op Sondagen ende heylinge dagen haeren dienst oeffenen. Dat mede hy deposant uijt de mont van Baert, seylmaecker ende andere voorneeme Papisten van 't dorp, wel heeft verstaen, dat sij jaarlycks verdragen over hare vrijheijt ende exercitie van hare religie Was onderteyckent: Will. Gerrits.

Wormer. — Tenselvigen dagen naer middach: Cornelis Cornelissz., out-burgerm[r] van Wormer, gevraeght nopende de saecken en comportement der Papisten verclaert alsvoren: dat niet jegenstaande contrarie ordre van den Hove van Hollandt, haere kerck binnen Wormer is geopent, ende dat sij op Sondagen ende heiligendagen daer weder openbarelyck haeren dienst doen. Ende dat se op het luyden van de clocke van de publycken kercke wederom nae haere vergaederingen gaen. Dat mede de Papisten niet en ontkennen, jae selver, dat Willem Baertsze hem deposant

duydelyk heeft te kennen gegeven, dat sy metten bailliu desaegaende voor seeckere somme van penningen syn veraccordeert. Ende dat syluyden menichmaelen van [aan?] de regeerders van Wormer hebben te gemoet gevoerd tot eene reden waeromme sy haere armen niet wel en cunnen onderhouden, dat sy sooveel aan den balliu mosten geven. Was ondert.: CORN. CORNELIS SCHOON.

Op 21 der maent Augt. 1656 segt nogh Joh. Colterman, dat beteekend worden door de Letters: H–K, Heemskerck; C, Castricom; L, Limmen; H–L, Heylo; A–S, Ackerslooth; W, soowel Wormer als Wtgeest; G, Gisp. K, Kalff. S, Slooten. A–M, Aelsmeer; en dat de somme in 't selve extract beteekenen, 't geen ijder vierendeel jaars, van yder dorp werd opgebracht.

Aalsmeer. — Op 21 Augt. 1656 getuigt nogh M[r] Willem van Groenhoudt, advoc. oudt 45 j. dat die baljuw van Kennemerlandt nog heeft geexerceerd private incarceratie van een P[r] ARNOLDUS, van de Ordre der Minnebroeders — de soon van den schout van Aelsmeer. Hij had hem weer eigenmagtig ontslagen.

Uitgeest. — Op 22 Augt. 1656. Pieter Gerbrantsz., buyrman van Uytgeest, gevraecht .... nopende de compositie van de Paepsgesinden van denselve dorpe met den baljuw van Kennemerlandt, verclaert onder eede, hem by mij comissaris affgenomen: dat hy deposant over de compositie niet en is geweest, als synde gedaen bij eenige van syne voorsaeten; maer dat hij uyt crachte van denselve accoorde van 't jaar 1650 aff tot nu toe, verscheyden malen gelt heeft gebracht, soo aen den baljiu selfs als oock aen Verhoogh, wonende op de Baeckenesse-gracht. Ende dat de betalinge geschiet alle vierendeel jaers pre-

cise ter somme van 100 gls ; sonder daer oijt affgenomen te hebben eenige quitantie. Ende dat hetselve gelt door hem deposant by de gemeynte van Uutgeest [synde van de Roomsche religie] is gegaert. Was onderteeckent:

PIETER GARBRANTSZ.

Uitgeest. — Isbrandt Bruynsz. buyrman tot Uitgeest, oudt 54 jaren, gevraecht synde nogende de compositie van de Roomsgesinden van Uitgeest, gemaeckt metten baljuw van Kennemerlandt, verclaert onder eede hem by my comissaris affgenomen: dat hy deposant met ende beneffens Heyndrick Florisz. het accoord nopende d'selve vryheyt, met Damius heeft helpen maken; ten tyde, als hy stedehouder was met den jegenwoordigen baljuw. Ende datter doen ter tydt is geaccordeert voor de somma van 100 gls. yder vierendeel jaers ende dat het van dien tyt aff tot nu toe is gebleven op denselven voet, alsmede dat hy deposant het gelt verscheyden malen heeft gebracht soo aen den baljuw selfs als oock aen den notaris Colterman ende mede Pater BLOMMAERT, sonder oyt van de penningen, quitantie genomen te hebbeu. Ende dat deselve penningen uijt de Roomsgesinden van Uytgeest werden gegaert als hebbende hy deposant daertoe mede gecontribueert. Doch noeyt eenige collecte gedaen. Was onderteekent: IJSBRANT BRUYNSZ.

Wormer. — Willem Baertsz., buyrman tot Wormer, oudt 38 j., gevraecht synde nopende de compositie van de Roomsgesinden van Wormer aengaende haere vryheyt van d'exercitie haerder religie gemaeckt metten bailluw van Kennemerlandt, verclaert onder eede hem by my commissaris affgenomen: geene kennisse te hebben van de compositie selfs, als synde maer twee jaeren ofte daeromtrent gebruyckt om de saecken van haere gesintheyt wat te derigeren. Ende dat hy deposant in die qualiteijt ver-

scheyden malen gelt heeft gebracht soo aen den baljuw ende syne huisvrouwe als ook Verhooch op de Backenessegracht. Ende dat hij gevraecht heeft voor ijder vierendeel jaars 100 gls., sonder daer aff te nemen eenige quitantie. Verder gevraecht sijnde off den baljuw niet en is gegeven voor het openen van haerluider kerck die het voorleden jaar door ordre van de hooge Overicheijt was gesloten, verclaert, datter een vierendeel jaers is gegeven by avance; maer datter geseijt wierde onder henluyden, dat men naederhant eens sien soude om 't selve by gelegentheijt te corten, mede dat d'voorschreven penningen werden gevonden by collectatie uyt de Roomsgesinden van haer dorp, die daer vrywilligh toe willen contribueren. Ende dat deselve collecte by hem deposant nu eenigen tyt herwaerts is gedaen. Was onderteeckent:

WILLEM BAERTSZ.

Wormer. — Taems Cornelisz. buyrman tot Wormer, out 38 j. gevraecht synde van de compositie der Roomsgesinde binnen den dorpe van Wormer over de vreyheyt van de exercitie haerder religie, verclaert onder eede, hem by my commissaris affgenomen: dat hy deposant by ofte over het contract niet en is geweest, maer wel te weten, dat den tydt geduyrende die hy is gebruyct geweest tot directie der saecken van de gesintheyt der Roomsgesinden, 't welck ongeveerlyck is geweest derde half jaer, alle vierdeel jaers aen den baljuw is gegeven deur handen van Willem Baertsz. de somme van 100 gls. Ende dat hetselve gelt ten deele is gegaert door hem deposant ende aen Willem Baertsz. overgelevert. Verclaert noch daerenboven dat ten tyde als de kerck wierde geopent, een somma van 100 gls. extraordinaris aen den voors. baljuw is gegeven. Was ondertekent:

TAEMS CORNELISZ. PROOST.

't Kalf. — Claes Dircxsz. buyrman van 't Kalf, out 51 jaeren, gevraecht sijnde van de compositie der Roomsgesinden van 't Kalff, over de vryheyt van de exercitie haerder religie, verclaert onder eede hem by my commissaris affgenomen: dat hy deposant noijt by eenige contracte is geweest, maer dat naer ouder gewoonte hy deposant alle vierendeeljaers heeft gebrocht de somma van 62 gls. 10 stuyvers, somwylen aen den baljuw, selfs somwylen aen Colterman, somwylen aen Verhoogh ende oock wel aen Pater Blommert. Ende dat d'selve penninge by hem deposant van de goetwillige Roomsgesinden vrywillich werden gebracht. Was ondert.:

Claes Dircxsz.

Eodem die, gevraecht over de compositie gemaeckt metten balluw van wegen de soon van Jan Jansz. van den Ryn verclaert: dat de soon van de voorschr. Jan Jansz. gestolen hebbende eenige schapen ofte Lammeren uyt de weyde van Huyb. Arentsz. ende IJsbrant Dircsz. Kitsen gelyck deselve Kitsen hem deposant heeft verclaert ende hy Kitsen oock daerenboven nogh heeft verclaert, dat hy het gelt aan Pater Blommert heeft gegeven om door hem aen den baljuw te worden behandigt. Was ondert.:

J. A. Bouckenburch.

Akersloot. — Op 23 Augt. Claes Dircsz. Mol, buyrman tot Akerslooth, out 31 j. gevraecht synde nopende de contractatie der Paepsgesinden van Aeckerslooth metten bailliuw van Kennemerlandt over de vrije exercitie van hare religie, verclaert onder eede, hem by my commissaris affgenomen: niet te weten van de contractatie selffs; maer dat naer ouder gewoonte 100 gls. alle vierendeel jaers wert gegeven omdat hy balluw haerluider niet stooren en soude in d'oeffeninge haerder religie. Ende

dat hetselve gelt ongevaerlyck twee jaren herwaerts verscheyden maelen door hem deposant is gebracht aen den baljuw selfs ende oock wel aen Verhooch, wonende op de Backenesse-gracht. Ende dat hy de penningen ontfingh van verscheydene goetwilligen van de paepse religie, d'welcke hem deposant die van selfs t'huis brengen. Was ondert.: CLAES DIRCKSZ. MOL.

Akersloot. — Pieter Dirckz. buyrman tot Akersloot, oud 54 jaeren, gevraecht synde nopende de contractatie der Paepsgesinden van Ackerslooth metten voorn. bailluw ter oorsaecke van de vrije exercitie van hare religie, verclaert onder eede als voren, van de contractatie niet te weten, als synde geschiet vóór synen tyd; maer dat hij verscheyden malen aen den baljuw van Kennemerlandt ten fijnen voors., gelt heeft gebracht; sijnde geweest 100 gl. elck vierendeel jaers. Ende dat hetselve door Maerten Cornelisz. Vijselaer, nu overleden, gemeenlijk tot dien eynde is behandicht aan hem deposant, 't welck hij dan weder overleverende, sonder eenige quitantie daervan te nemen. Was ondert.: PIETER DIRCKSZ.

Limmen. — Cornelis Pietersz., molenaer van Limmen, out drie-en-sestich jaeren, gevraecht synde nopende de contractatie der Paepsgesinden van Limmen, metten bailliuw ter saecke van de vrije exercitie van haere religie, verclaert onder eede als voren, omtrent het maecken van een accoort niet geweest te syn; maer verscheyden malen, tsedert 4 of 5 jaeren herwaerts gelt aen den bailluw te hebben gebracht, om daervoor te genieten de vrije exercitie van de paussche religie. Ende dat 't selve is geweest 100 gls. in 't vierendeel jaers, welck gelt hem deposant van de goetwillige Paepsgesinden binnen Limmen van selfs is t'huys gebracht, sonder dat hy deposant yemandt daer-

over heeft aengesproken. Gevraecht sijnde, watter gegeven is aen den baljuw voor het aenteyckenen van den tegenwoordigen priester, residerende tot Limmen, genaempt VALESTEIJN [1]), verclaert alsvoren, dat ongevaerlyck 5 jaeren aen den baljuw daerover is gegeven omtrent de somme van 100 ryksdaelders. Ende dat hy deposant het gelt self aan den bailliu heeft behandigt met Jan Albertsz. die beneffens hem deposant doenmaels de saecke van de Papisten deden. Was ondert.: CORNELIS PIETERSZ.

Heilo. — Bouwen Michielsz. buyrman tot Heylo, oudt 57 jaren, gevraecht synde nopende de contractatie der Paepsgesinden van Heyloo voors. metten balliu van Kennemerlandt ter saecke van de vrije exercitie haerder religie, verclaert onder eede alsvoren: dat ongevaerlyck over 8 jaren hy deposant metten baljuw van Kennemerland, een accoort heeft aangegaen van wegen de Roomsgesinden van Heijloo, medebrengende 't selve accoord, dat den baljuw haerluyden in de oefeninge van hare religie niet en soude stooren, maer als hy balliu van de hooge Overicheyt wierde belast, om 't selve te doen, dat hy baljuw hunluyden alsdan soude waerschouwen ende dat syluyden alsdan souden gehouden syn, haer van de vergaderingete onthouden. Ende dat syluyden daervoor aen den bailliu souden geven 50 gls. yder vierendeel jaers; hetwelcke oock alsoo is geschiet. Ende dat hy deposant oock eens hetselve gelt heeft betaelt aen den notaris Colterman ende oock verscheyde malen door Claes Thonissz. ende Jan Gerbrantsz. schipper, maer dat in 3 ofte 4 jaeren herwaerts geene vergaderinge binnen Heijlo is gehouden; omdat het henluijde te beswaerelyck viel, het gelt op te

---

1) De priester Palensteyn? Zie dan Bijdr. van Haarlem, Deel V, bl. 105.

brengen ende oock de stadt Alckmaer naeby hadden, daer sy conden werden gerijft. Was ondert.:

BOUWEN MICHIELSZ.

Heilo. — Claes Theuniss, buyrman tot Heylo, out zeven-en-dertich jaeren, gevraecht synde nopende de contractatie der Paepsgesinden van Heyloo voors. metten baljuw van Kennemerlandt, ter saecke van de vrye exercitie haerlieder religie, verclaert onder eede alsvoren: by geen accoord te syn geweest, maer verscheyden malen te hebben gelt gebracht ter somme van 50 ende 55 gls. hetwelk is gegeven somwylen aan den baljuw, somwylen aen den notaris Colterman en somwylen aen des baljuws huysvrouwe, sonder hiervan te nemen quitantie. Was ondert.:

CLAES THEUNISZ.

Castricum. — Claes Adriaensz. Schoorl, buyrman tot Castricum, out omtrent 51 jaren, gevraecht synde nopende de contractatie der Paepsgesinden van Castricum metten baljuw van Kennemerlandt, ter saecke van de vrye exercitie haerder religie, verclaert onder den eedt, hem by mij commissaris afgenomen: dat hy deposant niet en is geweest over eenige sodanige contractatie, als synde deselve gemaeckt vóór syne tydt, gelyck als hij deposant uyt anderen wel heeft verstaen; maer wel te hebben gebracht eenich gelt ingevolge van dien, aen den baljiuw van Kennemerland ofte ook aen Pater BLOMMERT, om aen hem balliuw te worden behandigt. Verders gevraecht synde watter is gecontribueert voor het aenteyckenen van FRANCOIS LIPPELE haeren jegenswoordigen priester, die gesuccedeert is in plaetse van ANTHONY VERHEEREN [1]), verclaert, by haer dorp gegeven te syn 125 gl. ende mede

1) Verheeren of Verheerent?

wel verstaen te hebben datter oock sooveel is gegeven van het dorp Heemskerk. Oock noch gevraecht synde, watter soude mogen syn gegeven voor het openen van heurluider vergaderplaets, verclaert alsvoren: dat naer deselve is gesloten geweest door ordre van den H^r^ raetsheer Francken, den baljiuw dienstelyck van de Roomsgesinden voor het openen van deselve plaetse, gelyck geseyt wierdt, dat hy bailliu wel op andere plaetsen becomen hadde, niet en heeft gecregen, maer dat het is gesciet, dat de stedehouder de Jongh is gecomen tot Castricom ten huise van hem deposant, synde doenmaels secretaris van deselve plaetse, versoeckende door hem geleijt te worden by den voorn. Anthonij Verheeren: hetwelck hy deposant dientvolgende oock hebbende gedaen, soo heeft d'selve stedehouder in haer beyder tegenwoordigheyt naementlyck van hem deposant ende den voornoemde Verheeren geseijt, dat hy Verheeren met hem moste gaen naer Haerlem, niet wetende nochtans dat den bailluw eenige de minste actie tegens hem Verheeren hadde te pretendeeren, selver oock niet, dat den stedenhouder oijt verclaerde eenige actie tegens hem te hebben. Dat evenwel nae het wisselen van verscheyde propoosten op d'instantie van den stedenhouder voorn. is geinduceert geworden, om te passeren eene obligatie van 100 ducatons, ten behouve van den baljiuw van Kennemerlandt, sijnde geconcipieert even als off se sproot uyt oorsaecke van de geleende penningen; maer synde in der daet alleen gegeven om den meergem. Verheeren van sijne apprehensie te libereren. Verders dat nae de visitatie van den Heere raetsheer de Raedt de vergaderplaats wel is gesloten ende ook weer geopent; maer dat syns wetens daervoor directelyck noch indirectelyck niet en is gegeven. Was ondert.:

Claes Adriaens Schoorl.

Castricum. — Willem Arissz. buyrman tot Castricom voors., oudt 52 jaren, gevraecht synde nopende de contractatie der Paepsgesinden van Castricom metten baljuw van Kennemerlandt, ter saecke van de vrye exercitie haerder religie, verclaert onder eede alsvoren: dat eenigen tydt geleden de Roomschgesinden niet hebbende metten baljuw connen accorderen, geene vergaderinge hebben gehouden; maer dat in het voorleden jaer hij deposant, van wegen de Roomschgesinden van Castricum, heeft aengegaen seecker verdrach metten baljuw van Kennemerlandt, door het tusschenspreken van Verhooch, wonende op de Backenesse-gracht, voor de somme van 315 gls. in 't jaer te betalen, by ieder vierendeeljaars een gerecht vierde part. Ende dat hetselve accoort innehout, dat syluyden in hare vergaderinge niet en souden worden gestoort, ende indien datter eenige swaericheyt quam, dat hy bailliu haerluiden tydelyck wel soude doen waerschouwen. Dat hij deposant mede de penningen der Roomsgesinden, soo voor als nae het leste aangegaen accoort, verscheyden maelen aen den bailliu selfs heeft gebracht, ofte oock om aen denselven behandight te worden, aen notaris Colterman, Pater Blommert ende Verhoogh voornoemd. Verders gevraecht synde op d'aenteyckeninge van den nieuwen priester, residerende te Castricom, verclaert alsvoren, by henluyden opgebracht te syn ten behouve van den bailliu de somme van 125 gls. ende dat 't selve gelt is gegaen door sijn deposants handen. Oock wel te hebben verstaen, dat gelycke somme is gegeven by die van Heemskerk. Was ondert.:

Willem Arissz.

Heemskerk. — Cornelis Lourisz. Stuyffvesant, buyrman tot Heemskerk, out omtrent 59 j., gevraecht synde nopende diergelycke contractatie der Paepsgesinden van Heemskerck metten baljiuw van Kennemerlandt, wegens de vrye

exercitie haerder religie, verclaert onder eede, hem by my commissaris affgenomen, over geen accoord metten baljuw desaengaende te syn geweest; maer uyt crachte van seeker accoord by syne voorsaten gemaeckt, aen den baljuw eenige jaeren langh, te hebben betaelt de somma van 330 gls. des jaers, telken vierendeele jaers een gerecht vierdepart, om te hebben vryheyt van heurluyder vergaderinge. Ende hetselve gelt te hebben betaelt niet alleen aen den baljuw, maer oock aen den notaris Colterman, Pater Blommert ende Verhoogh, wonende op de Backenesse-gracht. Ende gevraecht synde op d'aenteyckeninge van haren jegenswoordigen priester, seyt daervoren selfve in eigen handen van den baljuw gegeven te hebben de somme van 125 gls. Ende wel verstaen te hebben, dat even sooveel is gegeven by die van Castricom. Ende verclaert ten lesten, dat de penningen by hem deposant aen den baljiu betaelt, syn gecollecteert, soo door hem als door anderen uyt de paepsgesinde gemeente van Heemskerk. Was ondert.:

Cornelis Lourissen.

Oostdorp. — Op den 24 des voormiddachs, Diert Cornelisz. wonende tot Oostdorp, oudt 52 j., gevraecht synde nopende de contractatie der Paepsgesinden tot Oostdorp metten baljuw van Kennemerlandt, aengaende de vrije exercitie haerder religie, verclaert onder eede alsvoren: dat hij deposant wel heeft gehoort, datter voor desen eenigh gelt van de Pausgesinden van Oostdorp aen den baljuw is gegeven; maer van het contract uyt welcke hetselve wert gegeven, niet te weten als moetende gesciet syn vóór synen tyt. Maer dat het gebeurt is, omtrent een jaer geleden, dat syluyden sijn gestoort deur den secretaris Vlasvat ende den bode, ende dat syluyden doen sijn veraccordeert door Verhoogh, wonende alhier op de Backenesse-

gracht, die sich daertoe liet gebruycken; houdende hetselve accoordt dat geene boete over de gedaene stooringe souden werden betaelt, maer dat telcken vierendeel jaers hy baljiuw soude genieten 125 gls. Ende dat hy deposant voor de betalinge van deselve penningen vast staet, gelyck hy ook deselve tot desen tydt toe heeft betaelt in handen van den voorn. Verhoogh. Ende dat syluyden voorts vryelyck souden gebruycken de exercitie van haerluyder religie. Verders gevraecht synde van het openen van de kerck, seyt daervoor aen den baljuw niet te syn gegeven. Was ondert:

DIERT CORNELISZ.

Slooten. — Cornelis Pietersz., wonende tot Slooten, out 44 j., gevraecht synde nopende de contractatie der Pausgesinden tot Slooten ende Oostdorp, metten baljuw van Kennemerlandt, aengaende de vrye exercitie haerder religie, verclaert onder eede, hem by my commissaris affgenomen: dat tot Oostdorp, ongeveerlyck over een jaer storinge gedaen is door den secretaris Vlasvat ende den bode, naedat syluyden in de kerck, die door ordre van de hooge Overichheijt was toegeslooten eenen nieuwen inganck hadden gemaeckt, de zegelen ongeschent hebbende gelaeten. Ende dat doen Verhoogh op de Baeckenesse-gracht van harentwegen metten bailluw heeft gemaeckt een accoordt, inhoudende dat syluiden over de gedane bekeuringe niet en souden betalen ende oock dat syl. haer religie voortaen vry souden oeffenen ende daerover aen den baljiu geven alle vierendeel jaers de somme van 125 gl. Ende dat hij deposant sich mede voor de voors. penningen heeft verbonden, nevens Diert Cornelisz. Dat ook deselve penningen door den voorn. Diert [gelyck hy deposant anders niet en weet] tot nu toe syn betaelt. Was ondert.:

CORNELIS PIETERSZ.

Kennemerland. — Ten selvigen dagen na middach, AUGUSTINUS BLOMMERT, priester, oudt 71 jaeren, gevraecht synde op de onbehoorlycke compositien van den baljiu van Kennemerlandt, verclaert onder eede hem by mij commissaris affgenomen. Dat alsoo den tegenwoordige baljiuw in synen dienst getreden synde ende merckelyck meerder penningen pretenderende van de Roomsgesinden in Kennemerlandt, als by den voorgaende baljiu was genooten, d'exercitien van haerluider vergaderinge, omtrent 2 jaren hebben stille gestaen. Ende dat ten lesten, deur de ernstige instantie van den stedehouder Damius, het van nieuws is geaccordeert tusschen de 38 en 40 hondert gulden, synde ongeveerlyck ses off 800 gls. meer als te voren was gegeven; niet jegenstaende de twee achterstallige jaeren daerenboven noch moesten werden voldaen. Dat mede hy deposant, wel niet over off omtrent het maecken van de accorden met de respective dorpen van Kennemerlandt is geweest; maer dat eventwel in gevolge van deselve hy deposant, die penningen van den dorpen heeft ontfangen ende wederom aen den baljiu, den tydt van twee jaren off meer uytgekeert. Ende indien der naederhant yetwes soude mogen sijn gesciet, dat 't selve niet veel en can weesen ende geene geheugenisse daervan te hebben, sulcx dat hy deposant daerinne niet gaerne soude wesen begrepen.

Verder gevraecht sijnde op de schaepen-dieverye, begaen by den soon van Jan Jansz. van den Rhijn, buyrman tot Uitgeest, verclaert alsvoren dat in den jaere 1644 of 1645 nae syns deposants beste onthout, seeckere luyden hem onbekent, by hem deposant syn gecomen, te kennen gevende, datter seeckere schaepdieverije was begaen, ende dat deselve door haer overvloedigh schreyen ende clagen soo verre hebben beweecht, dat hy op derselver versouck hem aen den baljiuw heeft geadresseert, ver-

souckende dat hy wat gemackelyck wilde gaen. Ende dat naderhandt deselve luyden bij hem deposant syn gecomen, hem eenich gelt gevende; alsoo het scheen, dat sy waren veraccordeert; om aen den baljiuw te behandigen. Doch evenwel nu niet seggen conde, hoeveel 't selve is geweest, maer wel te meenen hetselve geweest te syn omtrent de 5 ofte 6 hondert guldens.

Noch gevraecht synde, wat den baljiu gewoon is te nemen van het aenteyckenen van eenen priester, die nieuwelycxs in eenich dorp comt resideeren, verclaert alsvoren, dat hy baljiu daervoren in 't gemeen geniet de somma van 100 rijxsdaelders ofte daeromtrent, nietjegenstaende het wel geschiet is, dat in een jaer min ofte meer wel drije priesters naer den anderen sijn aengeteijckent; gelyck over vier ofte vyff jaeren in het dorp van Uitgeest is geschiet, als hij deposant heeft verstaen, soo uit de priesters selffs als verscheyden anderen der Roomsgesinden van 't selve dorp.

Noch gevraecht synde, wat den baljuw heeft genooten van 't openen der kercken van de Roomsgesinden in Kennemerlandt, verclaert alsvoren: uyt verscheyden personen, alsmede uyt verscheyden priesters aldaer residerende, te hebben verstaen, dat nae de visitatie by den raetsheer Francken gedaen, de kercken weder geopent synde, hy bailliu meest van alle de kercken heeft gehadt 100 ducatons, gelyck hy mede heeft gehadt nae de visitatie van den raedtsheer de Raedt ende den Hr van Heemsteede. Was onderteeckent:

Augustinus Alstenus Blommert.

Jisp. — Cornelis Claesz. Coter, buyrman tot Jisp, oudt 70 j. gevraecht synde nopende de contractatie der Papisten tot Jisp met den baljiu van Kennemerlandt, aengaende de vrye exercitie van heurluyder religie, verclaert onder

eede alsvoren: dat hy deposant niet over eenige diergelycke contractatie is geweest, maer wel te hebben betaelt aen den bailliuw de somme van 350 gls. jaerlycx, uyt den naeme van de Pausgesinden van Jisp, opdat die wat vryheyt souden mogen [hebben] gebruiken in de exercitie van haerder religie, volgende den gemeene loop in Hollandt: ende by aldien syluiden het te groff maeckten, ofte indien der clachten quamen; dat hy baljiu het henluiden door een boode soude laten weten, ende dat syluiden hen daernaer souden reguleeren. Was ondert.:

CORNELIS CLAESEN COETER.

Aalsmeer. — Herman Jansz., laeckencoper tot Aelsmeer, out 60 j., gevraecht over de transactie der Pausgesinden tot Aelsmeer ende oock d'aenteyckeninge van heurluider priester, verclaert alsvoren: over geene contractatie der Papisten metten baljiu, nopende de vrije exercitie van hare religie te sijn geweest; als synde hetselve alle geschiet, wanneer Damius noch stedehouder was ende hy deposant mette directie van diergelycke saecken noch niet en bemoeide; maer dat hy ingevolge van denselven contracte wel verscheijden malen heeft gebracht eenich gelt aen BLOMMAERT ende Colterman, om aen den bailliuw te behandigen, synde 't selve geweest 75 gls. alle vierdeel jaers; ende dat voor het aenteyckenen van haeren priester genaempt ARNOLDUS CUYSTEN, die sy voorleden somer hebben gecregen, aen den baljiu hebben betaelt de somma van 100 ryksdaelders. Ende dat hy 't selve selfs heeft gegeven aen Verhooch, ten behouve van den voors. baljiu. Was ondertekent:

HARMAN JANSZ.

Aalsmeer. — Tenselven dage des naemiddachs. Heyndrick Hendricksz., patroon van de papistenkerck te Aelsmeer, out 37 j., gevraecht synde nopende de penningen

betaelt aen den baljiu van Kennemerlandt, aengaende de vrye exercitie van de Roomsche religie, verclaert onder eede hem by mij commissaris affgenomen: dat omtrent een jaer of twee geleden, hy deposant ter saecke voors. aen den baljiu van Kennemerlant uit dien hoofde altyts, ten minsten eens, heeft gelt gegeven. Ende wel te weten dat syluiden gewoon syn yder vierendeel jaers aen den balliu te betaelen de somma van 75 gl. Dat mede hem deposant wel geheugt over 4 off 5 jaeren nae sijn beste onthout noch eens aen den baljiu van Kennemerlandt gelt te hebben gebracht, synde 't selve geweest omtrent de 100 ryxdaelders, over de aenteyckeninge van den nieuwen aengenomen priester, genaemt JOHAN SCHOTT van Amersfoort ende van diergelycke penningen noijt quitantie te hebben genomen. Was ondert.:

HEYNDRICK HEYNDRIKSZ.

Aalsmeer. — Maerten Swittersz., patroon van de papistenkercke tot Aelsmeer, out 42 jaren, gevraecht synde op de contributie aen den bailliu van Kennemerlandt gegeven voor de vrye oeffeninge van den Roomsche religie, verclaert onder eede by my commissaris, hem affgenomen: wel te weeten, dat aen den balliu van Kennemerlandt alle vierendeel jaers daervoren by henluyden werd betaelt de somme van 75 gls.; maer dat hetselve gebruik soo oudt is, dat hem het begin niet en heugt; mede, dat hy deposant deselve penningen tweemalen heeft gebracht ende deselve behandigt, eens aen den baljiu selfs ende eens aen syn knecht. Was ondert.:

MAERTEN SWITTERSZ.

Akersloot. — De voorn. Pieter Vlasvat, secretaris van Kennemerlandt, gevraecht op de apprehensie van NICOLAUS THEUNISZ. [STENIUS], priester tot Ackerslooth, verclaert

alsvoren: dat denselve baljiu den voorn. THEUNIS hebbende civiliter gedagvaert, hangende de proceduren, deur syn stedehouder heeft doen ophaelen in syn eigen huijs ende in verseeckeringe doen brengen, als naerder is blyckende by de extracten uyt de rollen van Kennemerland, van den xv^{en} Mey des jaers 1655. Ende alsoo de voors. STENIUS van de voors. detentie in oppositie quam ende den balliu gecondemneert wierde, binnen 3 dagen daervan redenen te geven, dat den voors. balliu de saecke heeft laeten blyven, ende den geapprehendeerde heeft ontslagen onder cautie van Claes Dircxz. Mol, ende noch seecker ander persoon, wonende tot Aeckerslooth: vermoedende de borgthochte geschreven te syn by den procureur Colterman.

Examen en antwoorden op de nadere artyckelen in zake Lodewyck v. Alteren van Jaersveld, balliuw van Kennemerland. — 1657.

Examen. — 72. Indien het waer is, dat hy noyt met de Papisten heeft gecomponeert, als hy by syn vorige examen heeft geseyt, waeruyt het dan komt, dat de quoten van ieder dorp alle vierendeel jaeren precies wierden betaelt op Meij, 's Jacobs, Allerheyligen, Vrou-lichtmis en dat noyt betalinghe wierden bevonden gedaen op eenen anderen tyd.

73. Hoe het dan ook bykomt, dat de betalinge van yder vierendeel 's jaers even hoogh is sonder eenen eenichen duyt te verschillen. Ende of het wel te begrypen is dat de boeten ijder vierendeeljaers eenige jaeren terug pertinent deselve somme . . . . uijtbrengen.

74. Indien ook de penninghen die by de Papisten werden opgebracht spruyten uyt bekeuringen en boeten, waerom en werden van deselve gansch geene quitantie gegeven.

75. Waerom ook werd dan den ontvangh soo blind ge-

steld, dat hem niemant verstaet, als die van de saek kennisse heeft. Als in het hooft alleen *anderen ontfangh* ende waerom niet *ontfangh*, *spruytende uyt storinge ofte bekeuringhe der Papisten* ofte diergelyke.

76. Waerom ook werden dan de dorpen op de rekening alleen aangewesen met eene enkele letter ofte ten hoogste twee.

77. Ende ten lesten, waerom werden de namen van de patronen van de paepsche kerken, die deselve penningen ordinaris brengen, in 't geheel voorbijgegaen en verswegen.

78. Of hy na de visitatie van den raetsheer Francken met de Papisten niet en is veraccordeert, dat se in het toecomende de kercken kunnen openhouwen en frequenteeren.

79. Indien hy de Papisten, die de kerken tegens de ordre van de hoge Overheydt hadden opengebroken, alleen had bekeurt en beboet; soo werd hy gevraecht, hoe hy die van de andere, die daer niet handdadig aen en waeren heeft konnen onderscheyden, wie deselve syn geweest en haer als nogh aen te wijsen.

80. Indien hij se ook maer over het voorgaende heeft beboet, of hy wel sorge heeft gedragen, dat se na de bekeuringe weder sijn besegelt ende gesloten gehouwen.

81. Indien ja, soo werd hy gevraegd, hoe het is bygekomen: dat hare Gr.-Mog^e^ voor de tweede mael commissarissen tot het sluyten van de paepsche kerken hebben geordonneert.

82. Wat debvoir hy heeft gedaen om te achterhalen en te doen straffen die na de jongste mael de paepsche kerken geopent [hebben], soo vóór den 3 Dec. ll. alsmede na die tydt in conformité van syne toeseggínghe, op denselven dagh gedaen, als blykt by de antwoorden op het 367 art. van syne vorige examinatie. CORN. BODIJ. [1657].

Antwoorden. — Op 't 72 art. seght de betalinge van de Papisten, op yeder vierendeeljaers niet precise, te syn geschiet.

Op 't 73 art. seght met de Papisten noijt te hebben geaccordeert; ende verstaet daermede dit artyckel te hebben beantwoort

Op 't 74 art. segt geene quitantie in officio te hebben gegeven als ten hoogsten drie ofte vier, ende dat geen styl en is voor een officier, quitantien te geven.

Op 't 75 en 76 art. segt geen boeck gehouden te hebben van de penningen van de Papisten ontfangen. Ende nader gevraecht synde, off andere die ontfang hebben gehadt van deselve penningen, niet wel met hem die spreeckt, hebben gerekent met diergelycke blinde reeckeningen; segt daeraff niet te weeten.

Op 't 77 art. segt, geene reden te connen geven, waerom de namen van patronen van de paepsche kercken ofte diegeene die de gelden brengen, werden voorby gegaen ende is [werden?] verswegen.

Op 't 78 art. seijt naer d'acte van de visitatie van den Heer raetsheer Francken met de Papisten, niet te syn veraccordeert over het openen en frequenteeren van de paepsche kercken.

Op het 79 art. seght, niemant anders bekeurt ende beboet te hebben, als diegeene, die in de paepsche kercken selfs woonen ofte over-hoofden van deselve syn, ende datter eenige in rechte betrocken synde, alle syn affgecomen om de saecke aff te maecken.

Op 't 80st art. en 81st art. seyt: nadat hy deselve luyden alsoo beboet ende bekeurt hadde, geen ordre heeft gecregen om de voors kercken weder te sluyten ende dat sy dieshalven, door hem die spreekt, niet weder sijn versegelt.

Op 't 82 art. seght: byaldien naer de visitatie van de HH^r de Raet ende Heemstede de paepse kercken weder mochten syn geopent, dat hetselve buijten syne kennisse is, ende datter de zegels alsnoch, ten minsten binnen

weynige maenden herwaerts hebben aengestaen. Ende dat hij na den 3 Dec. ll. sooveele met syne eygen saecken heeft te doen gehadt, dat hy den stadhouder met het bedienen van 't ampt heeft laten bewerden.

L. v. Alteren v. Jaersvelt.

Storing eener byeenkomst van Roomschen in de Beemster. — 10 Jun. 1657.

De baljuw van de Beemster aan den Hr de Raet, lid van 't Hof.

Mynheer. — Uyt d'ingelegde acte sal UEd. konnen bemerken het debvoir, 't welke hebbe aengewent, sedert UEd. vertrek, tegens de Roomsgesinden, weshalve verhoope, dat UEd. removerende hetgene dat UEd. tegens mij geliefde te seggen dien aengaende op 't slot alhier zijnde. Hiermede sult nemen contentement ende verders verseekere ZynEd. mij alteyt sal bereijt vinden van te syn

UEd. dienstwillige dienaer,
Venditius Riccen.

Wy ondergeschreven Engel Engelsen d'oude en Ariaen Cornelissen, huysluijden, wonende in de Beemster, bekennen mitsdien, ons selven vrywillichlyk ende [bij?] renunciatie van 't beneficie ordinis excussionis et divisionis, bekennende van den effecte wel onderrecht te sijn; gestelt en geconstitueert te hebben tot borgen ende selfs als principale schuldenaren, ten behoeve van den Ed. Hr Ventidius Riccen, baljuw van de Beemster etc. Ende dat voor alsulcke dertich personen als boven bevonden syn op seeckere Roomsgesinde vergaderinge aen de Jisperwech, ten huijse van de Wedr van Jan Garbrants ende aldaer op den 10en deser maent Juny door den schout van de Beemster in de boeten geslagen ende verstoort. Daervoren

verbindende onse personen ende goederen, geen uytgesondert, deselve submitterende ten bedwangh van alle rechten ende rechteren. Ter oirconde dese onderteekent in de Beemster, desen 10 Juny 1657.

ENGEL ENGELSSEN. ARIJAN CORNELISS.

Beschuldicheden des pausdom tot Loenen. — $\frac{13}{23}$ Sept. 1657.

Wy onderschreven Dominé Kickius ende Kerckenraedt der kercke tot Loenen, verklaren hoe waer is: dat in den gerechte van Cronenburch alhier aen Slootdyck, is staende een nieuw huys; 't welck voor eenigen jaren, vertrouwen, uyt der Papisten beurs is gebout; daerin daegelyks haer vergaderinge maecken met groote toeloop van menschen; soo met rijden van wagens als anders, ende soe hare affgodense dienst doen, in 't doen derselve dienst, buytens huis hebben staen twee à drie personen, als de wacht hebbende, om niet in haren dienst gestoort te worden, welcke parsonen sy noemen Kerkm^s. Dat haer vergaederinghe ende toeloop meer en meer aenwast ofte toeneempt. In 't scheyden van haere vergaderingen veeltyds gebeurt, dat de personen uyt onse gereformeerde kercke maelcandere rescontreeren, nouwelicxs willen wycken. Den paep aldaer veeltyts te peert rijdt ende ons dorp voor ofte achter passeert. Vordens geven voor redenen van wetenschap, wel te weeten, dat de wagens, daermede de Papisten comen rijden, omtrent het voors. huys met groot getal blyven staen wachten, dat haeren dienst gedaen is. Actum desen in onsen kerckencamer onderteekent op $\frac{23}{13}$ Sept. 1657. Loenen. JAN HEINDRICKSEN, ouderlingh. JOÊS KICKIUS.

CORNELIS JACOPSEN SMEEDT, diaken in der tydt.

Dit ✕ is het merk gesteld by ANTHONIS WANICKS, ouderlingh. D. COOP VAN QRAENSS, diacon. DIERT JACOBS PORTEGEN?

Requeste der classis van Amsterdam aan het Hof, rakende de vergaderingen van de Papisten bij Loenen onder Cronenburg. — 1 Oct. 1657.

Edel-Mog^e^ Heeren. — Geven oitmoedichlyck te kennen de dienaren des goddelyken woorts, resorterende onder de Eerw. classis van Amsterdam. Hoe dat in den jare 1654 UEd.-Gr.-Mog^e^ is voorgedragen de groote insolente stoutícheden der Papisten van den dorpe van Loenen, alias Croonenburgh, die aldaer hebben gebouwt een seer groot huys tot haren afgodendienst, op den gront van den Ed. H^r^ van Croonenburgh: waerover alsdoen UEd.-Gr.-Mog^e^ hebben gelieven te nemen oculaire inspectie door haar gedeputeerden; maer in plaets dat de Eerw. classen gewenscht hadden, dat den toeloop en gepleeghde stouticheden daerdoor souden gestuyt sijn geweest; soo ist dat sy ter contrarie met droefheyt moeten sien, dat deselve dagelycxs meer en meer accresseren, volgens annexe certificatie des kerckenraedts van deselve plaets, op ons versoek gegeven; in so verre dat haer vergift sich verspreijt tot d'ingesetenen van 't sticht van Utrecht, waerover de Eerw. classes van die provincie onlangs hare gedeputeerden met eene doleantie aen onse classen hebben gesonden, met versoek dat daer tegens op 't hoogste mocht gevigileert en gearbeijt, ja tegengegaen worden. So ist, dat de Eerw. classis van Amsterdam, sulcx ter herte nemende en merckende, dat hetselve niet en sal worden geremedieerd en tegengegaen door den schout van die plaetse, also hij gestelt is van een paeps Heer [die nu overleden is en desselfs soontje twee vooghden heeft, die tot den afgodendienst seer syn genegen] haer adresseert aen UEd.-Gr.-Mog^e^, hebbende tot dien eynde, nevens den predicant van Loenen, mijn ondergeschreven, gedeputeert, om serieuselyk te versoecken dat UEd.-Gr.-Mog^e^ daerin met hooge macht

gelieve te voorsien; opdat sulcke publycke huys van afgoderije en insolente stouticheden soude mogen geweert worden; hetwelck doende etc.

Uyt last en name des classis van Amsterdam.

In Amsterdam, 1 Oct. 1657.

C. SCHULER, pastor Amstelodamus ejusdemque classis pro tempore deputatus.

JOANNES KICKIUS, verbi Dei minister tot Loenen.

Bericht van de secretarissen van Loenen–Cronenburgh, aangaande eene onderzoeking naar een paepsche vergadering. — 1 Oct. 1657.

Wy Barent Coop van Groen ende Dirck Coop van Groen, beyde secretaris tot Loenen, verclaren dat wy ons ten versoecke van Herman van Ringelsberch, schout der heerlijckheyt ende gerechte van Cronenburgh, tot Loenen getransporteert hebben beneffens den voorn. schout opten eersten Oct. 1657, stilo novo verleeden synde Mattheeus apostolus dach, nae den olden styls; naedien ons bericht was ofte verstaen hadden: datter een vergaderinge van de Paepsgesinden soude syn in een huys staende in de voors. heerlickheyt aan Slootdyck, omtrent een half uur van 't dorp, van den wech veltwaerts in, alwaer de Paepsgesinden aldaer haren paepschen godtsdienst souden gebruycken. Nae ondersoekinge in de voors. huyse, gedaen omtrent des morgens ten thien uren, hebben geen vergaderinge van eenige Paepsgesinden aldaer gevonden. Verclaeren wel gehoort ende verstaen te hebben, dat den voors. schout toen tenselve tyde aen den priester Heymenberch ernstelyck belast en verboden heeft, uyt den naem van de hooge Overicheyt, eenige dienst of vergaderinghe van de Paepsgesinden te doen ofte maecken; sulcx ver-

scheyden malen by den voorn. schout aen den voorn. priester repeterende. Waerop den priester seyde: ist niet genoegh, schout dat ghij 't éénmael heeft geseijt.

Hetgeene voorschreven staet alsoo waerachtigh synde, hebben desen onderteijckent op den 1sten Oct. 1657.

B. Coop van Groen.

D. Coop van Groen.

Resolutie van 't Hof van Holland, waarby de sluiting van de Roomsche vergaderplaats by Loenen wordt bevolen. — 6 Oct. 1657.

'T Hof van Holland, kennisse hebbende becomen van de groote, insolente stouticheden der Papisten van den dorpe van Loenen alias Cronenburgh, die aldaer hare paepschen godsdienst met een grooten toeloop, in seecker huys daertoe gebouwt, syn plegende, heeft goetgevonden ende geresolveert; dat den officier van deselve plaetse sal worden aengescreven ende scherpelyck van wegen de hooge Overheyt gelast: dat hy het voors. huys sal hebben te sluijten en oock gesloten te houden, ende dat conform de placcaten van Haar-Ed.-Gr.-Mog[e] Heeren Staten van Hollandt en W.-Vrieslandt, alsmede speciale injunctie, hem voor desen gedaen, te beletten, dat in den voors. dorpe ende specialicken in het voors. huys eenighe paepsche godtsdienst werden gepleecht en den Hove aenstonts te adviseren, wat by hem daerinne sal wesen gedaen ende in hetselve sijn debvoir te continueeren, off dat het Hof genootsaeckt sal sijn selffs daerinne soodanich te voorsien en ordre te stellen, als na gelegenheyt van saken bevonden sal werden te behooren.

Gedaen in den rade, den 6 Oct. 1657.

Onderzoek naar eene vergaderplaats van de Roomschen te Slootdyk by Loenen. — 14 Oct. 1657.

Wy Dirck Coop van Groen, secretaris tot Loenen ende Cornelis Ghysbertsz., schepen der heerlicheijt ende gerechte van Cronenburgh alhier, verclaren ten versoeke van Hermes van Ringelsberch, schout des voorn. gerechte: hoe dat wy ons, ten versoecke ende beneffens den voorn. schout, opten 14 Oct. deses jaers 1657 verleeden, synde Sonnendach des voornoens tusschen negen ende thien uren, getransporteert hebben in een huijs, staende aen Slootdyck in de voors. gerechte, omtrent een halff ure gaens van ons dorp aff, alwaer ons bericht was datter in de voors. huysinge eenige vergaderinge der Paepsgesinden soude syn, om haeren paepschen godtsdienst aldaer te gebruycken. Nae gedaene ondersoekinge geen vergaderinge van deselve vernomen nochte bevonden, heeft den schout voornoemd den priester Heymenberch ernstelyck belast ende bevolen [de placcaten?] van de hooge Overheijt te gehoorsamen ende deselve nae te comen.

'T geen voorschreven staet waerachtig synde, hebben desen mits onse gewoonlicken hantschrift onderteekent op Loenen, den 14 dito 1657.

Cornelis Ghysbertsz.

D. Coop van Groen.

Verklaring wegens een onderzoek naar eene vergaderplaats der Roomschen te Slootdyk onder Loenen. — 21 Oct. 1657.

Wy Dirck Coop van Groen, secretaris, Cornelis Ghijsbertsz., Jacob Dircksz. Toll, schepenen der heerlicheijt ende gerechte van Cronenburgh tot Loenen, hebben ons ten versoecke ende beneffens Hermes van Ringelsberch,

schout, ons opten 21 Oct. 1657 verleeden getransporteert in een huijs, staende aen Slootdijck in de voors. gerechte van de wech veltwaert in, omtrent een half ure gaens, van ons dorp aff, sijnde geweest Sonnendach omtrent thien uren; soo ons bericht was, datter in de voors. huysinge eene vergaderinge der paepsche godtsdienst, aldaer ten voors. tijde te doen ende plegen. Nae gedaene ondersoeckinge hebben geen vergaderinge bevonden, dan maer twee vrouwspersonen, die in de voors. huysinge waren. Op de wech ons rescontreerende den priester Heymenberch, heeft den schout voorn. hem Heymenberch wederom belast ende ernstelyck bevolen de placcaten van de hooge Overheijt te gehoorsamen ende nae te comen. Verclaren wy voorn. attestanten dat by onser kennisse ofte niet gehoort te hebben, datter in onsen dorpe eenige vergaderinge der Paepsgesinden om haer paepschen godtsdienst te gebruycken, geweest ofte gepleecht is.

Actum der waerheijt desen onderteeckent opten 21 Oct. 1657.

Cornelis Ghysbertsz.
D. Coop van Groen.
Jacob Dircksz. Toll.

De schout van Cronenburg aan 't Hof. — 25 Oct. 1657.

In crachte van UEd.-Mog^e missive van dato $\frac{14}{4}$ deser aen mij gesonden, hebbe my aenstonts, alsoock daer te voren ende naer date voors. meermalen, met schepenen ende secretarissen getransporteert aen seecker huijs staende aen Slootdyck, in de heerlicheijt van Cronenburgh, omtrent een half ure van ons dorp van den wech aff veltwaerts in [blyckende alles uyt de bygaende verclaringen] om haer paepsche godtsdienst en vergaderinge, soo mij telkens bericht was, te beletten ende anderdeels om UEd.-

Mog^{r} bevelen, in 't sluyten van het huys naer te comen, geen vergaderinghe telkens en vonden; soodat ick UEd.-Moge verseeckere dat soodanighe paepsche godtsdienst aldaer niet opentlyck noch stoutelyck in den dorpe van Loenen, alias Cronenburgh gepleecht wort; vermits het voorn. huijs van 't dorp en wech aff, als voorschreven staet, gelegen is, ende bewoont wert by een juffer, die my instantelyk seer ootmoedelyck versocht ende gebeden heeft UEd -Moge te rescribeeren, wat in waerheijt van de saecke soude mogen wesen. Ende meteen UEd.-Moge te adviseeren: dat nae besichtinge ick bevonden hebbe, aldaer eene bidtplaets te wesen, die niet bequaemelyck can gesloten worden; mits die van den huijse haer toeganck naer de camer, alsmede kleer en turffsolder, daerdoor syn hebbende; en wenschte die voors. juffer, neffens haer broeder, een werelts priester [van myn hoog-Edel Heer in sijn leven Heer van Cronenburgh, Loenen etc. ende oock nu mede der onmundige hooch edele Heeren haren voochden] geconsenteert ende toegestaen aldaer te mogen woonen, mits hem voegende naer UEd.-Moge placcaten ende bevelen, als synde mede vrij-priester binnen Amsterdam, alwaer hy sich veeltyts is onthoudende.

Dat van UEd.-Moge deselve plaetse mochte besichtigt worden aengesien de bidtplaetse aldaer, 't sedert van UEd.-Moge commissarissen gevisiteert, de helft is.

Hiermede blyvende — Edele, wyse etc.

UEd.-Moge ootmoedige en bereyde dienaer,

H. O. van Ringelsberch.

schout van Cronenburgh [1657].

Actum Loenen-Cronenburgh, 25 Oct. 1657.

Banvonnis[1] *door het Hof van Holland uitgesproken tegen Christiaan Vermeulen, priester te Stompwyk.* — 11 Jan. 1658.

Alsoo Christiaen van der Meulen, geboortich van Utrecht, hem metter woon onthouden hebbende aen de Stompwyckewech, jegenwoordich gevangen op de voorpoorte van den Hove van Hollandt, denselven Hove bekent heeft, dat niettegenstaende hem by speciale acte van den voors. Hove van Hollandt, om zyne groote stouticheden, was belast ende bevolen binnen acht dagen, naedat hem de resolutie van den voors. Hove soude wesen bekent gemaeckt, te vertrecken uyt Hollandt ende West-Vriesland, sonder daer weder inne te comen, op peijne van naer denselven tydt aldaer weder bevonden werdende, daerover arbitralycken gecorrigeert ende gestraft te werden, als naer behoiren ende daervan acte door een van de eerste deurwaerders aen syne huysinge op den 21 Aug. 1655 was gelevert, die hy oock bekent tot zyne kennisse gecomen te zijn ende daeromme binnen acht dagen daernaer uijt Hollandt ende West-Vrieslandt vertrocken is geweest, hem naderhandt dies niettegenstaende vervordert heeft weder tot Stompwyk te comen ende hem aldaer in zijne voorgaende woninge te onthouden, streckende 't selve tot groote kleynachtinge van de bevelen van den voors. Hove ende disrespect van de Justitie. Soo ist dat 't voors. Hoff met rijpe deliberatie van rade deurgesien ende overwogen hebbende alle 't gene ter materie dienende is, doende recht in den name ende van wegen de hoge Overicheijt ende Graeffelicheijt van Hollandt, Zeelandt ende W.-Vrieslandt, den voors gevangen gecondemneert heeft ende condemneert hem mits-

---

1) Crim. Pap. van 't Hof, 1658. Portef. A. N° 10. Het staat ook op bladzijde 123 in de Registers der Crim. Sententien van 't Hof. 1652-63.

desen in een boete van 1000 ponden, te veertich grooten 't pondt, te betalen aen handen van den rentmeester van de exploicten. Bant hem voorts uijt den lande van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, sonder oijt weder daerinne te comen, op pene van swaerder straffe: te ruymen den Haech ende Haech-ambacht binnen vier-en-twintich uijren, ende de verdere landen binnen drie dagen, nae betalinge van de voors. boete, ende condemneert hem mede in de costen ende misen van de justicie, tot taxatie ende moderatie van den voors. Hove; ende wederomme in besloten hechtenisse te gaen, totdat de voors. boete, costen ende misen van justicie sullen wesen voldaen.

Actum by de Heeren president, Blocq, Sixti, de Raet, Nierop, Pauw, Goes, Graeff, Ockers ende Aelmonde, ende gepronuncieert den XI Jan. 1658.

Getuigenverhoor te Weesp aangaande de Roomschen aldaar. 7 Apr. 1662.

Op huijden den vij April 1662 compareerde voor mij Johan van Es, openbaer notaris bij den Hove van Hollant geadmitteerd, tot Weesp, adsisteerende de getuigen nader genoemt Joës Reyersse Verlaet, gerechtsbode aldaar ende Dirck Delmerhorst, beijde van competenten ouderdom, ende verclaerde ter requisitie ende versoecken van den heere Everard Bicker, Heere van Engelenburch, drost en casteleijn tot Muijden, baillui van Goijlant ende hooftofficier over Weesp, Weespercaspel ende Hooch-Bijlmeer, waer ende waerachtig te wesen: dat sij op huijden met den heere requirant sijn geweest ter woonplaetse van den priester Pynacker, en gevisiteerd ende besichticht te hebben de gelegentheijt van desselffs huisinge en onder anderen aldaer gevonden seeckere plaetse, daer niet alleen een autaer was gestelt, maer oock verscheyde bancken;

dewelcke, soo sij getuijgen conden sien, tot paepsche vergaderingen waren dienende. Dan wiert aen de meijt ofte vrouw, dewelcke haer getuijgen de voorscr. plaetse aenwees door den Heere requirant belast, dat deselve van daer moste worden gedaen. Verclaren sij getuijgen verder: dat den voornoemden Heere requirant naert besichtigen van de voorn. plaetse aen de gemelte meyt ofte vrouw heeft gevraecht naer seekere andere kerck, die aldaer omtrent was en dat de voorsc. vrouw daerop antwoorde, dat sij den Heere requirant tot die plaetse achterdeur (denoterende de thuijn ofte erft vant voorsc. huijs) soude leijden, gelyck sij getuygen oock verclaren in dier voegen alsoo gegaen te sijn. En even vervolgens gecomen te wesen ten huijse van den notaris Elsenburch en dat aldaer den voorsc. Heere requirant eerst gesproocken heeft desselfts Elsenburch clercq, en hem belaste dat hij seeckere deur in de voorsc huisinge soude hebben open te doen, dan dat denselven daerop seijde, dat hij het niet conde doen, en voorts gevraecht sijnde, waer sijn meester ofte vrouw was, soo verclaren sij deponenten: dat den voorn. clercq daerop antwoorde, dat het wel conde wesen dat sij boven waren. Doch alsoo de voorn. deure ondertusschen niet en wierde opengedaen, soo is daerop gevolcht, dat den Heere requirant aen den voorn. eerste comparant belaste, dat hij bij de naeste smit een moocker, en schepenen [?] soude halen, om alsoo de voors. deure te openen.

Verklaerde verder den voors. tweede deponent, dat hy naderhant met den Heere requirant is gegaen door het koehuijs van den voors. Elsenburch, om alsoo achter in desselfts huysinge te comen; dan dat aldaar de deur by seeckere meijt ofte vrouw wierde toegegrendelt, waer aft by den Heere requirant reden wierde gevraecht, doch dat deselve daerop antwoorde: dat de voors deur toegespyckert was en in jaer en dach niet en hadde open geweest.

Ten laesten verclaerde de voors. getuigen waerachtich te wesen: dat in haer presentie bij den Heere requirant is gecomen den voors. notaris Elsenburch, tegens dewelche den Heere requirant seijde, dat hem vreemt docht, dat hij, gelyck voren geseijt is, wierde bejegent; terwijl hy aldaer alleen sonder eenige assistentie, als sijn dienaer, de gelegentheijt van sijn Elsenburch huijsinge quam besichtigen; waerop hij Elsenburch in 't regard van 't voors. toespijckeren van de deure seijde, dat de voorn meijt soo wat praete ofte diergelijcke woorden in substantie, en dat den Heere requirant alsdoen bij denselven Elsenburch wierde geleijt op sijn kercke ofte vergaderinge van de Papisten; sijnde twee solderingen boven den anderen, beijde met bancken en een altaer beset.

Eijndigende hiermede hare verclaringe, te vreden sijnde 't selve des nood, bij solemnelen eede, nader te affirmeren. Alles oprecht gedaen ende gepasseert tot Weesp ter presentie van Rombout Noordinch ende Isaek van Eijck, getuigen van gelooven; hiertoe versocht.

Accordeert met de geteeckende minute, 't welck getuicht:

J. van Es, Nots. 1662.

Gerard Bicker, Heer van Engelenburch, drost en kastelein tot Muiden, bailliu van Gooiland en hoofdofficier over Weesp, Weesperkarspel en Hoog-Bylmeer, beklaagt zich te 's Hage wegens de toelating en priesterlyke bedieninge te Weesp van den Roomschen priester Joannes Pynakker. — 13 Jul. 1662.

Monsieur Copmeijer. — Op huyden is d'eerste mael, dat ick wederom van het bedt ben gekomen, doch vinde mij gantsch slap; en moet evenwel dit UE. bekent maecken, ten-eynde door den Ed. Hove daerinne mach werden

versien. Ick hebbe den Ed. Hove bekent gemaeckt laestmael in den Haeghe geweest synde: hoedat seecker priester Pynacker jegens ordre ende sonder myn consent, jae tegens hetselve by drie schepenen tegens protestatie van de vier andere binnen de stadt [Weesp] is geadmitteert geworden. Waertegens H Ed^{en} voorn. by missive aen my, burgermeesters en schepenen hebben believen bekent te maecken en met een te belasten: dat hy, Pynacker, soude hebben te vertrecken uyt myne jurisdictie en dat die van den gerechte gehouden souden sijn, mijn alle hulpe ende assistentie te bewijsen, des van nooden hebbende, in 't steuren van eenighe papiste conventiculen. Welcke missive is geopent op het stadthuijs tot Weesp door den secretaris en den inhoudt, burgermeesters ende schepenen bekent gemaeckt. Daerop soo aenstonts den gerechtsbode ten overstaen van burgermeesters ende schepenen, hebbe gelast den priester Pynacker aen te seggen, uyt name ende van wegen de hooge Overheyt: dat hy, Pynacker, binnen den tyt van drie daeghen myn jurisdictie soude hebben te ruijmen.

In plaetse van sulcx naer te comen, heeft hetselve gevilipendeert; doende sijn gewoonen dienst als voren; soo ben genootsaeckt geworden eenighe weecken daernae, mij te vervoegen binnen Weesp, ende dat op een by haer geheyligde daeghen, ten huijse, daer hy, Pijnacker, sijn residentie ofte woonplaetse houdt. Hem aldaer niet vindende [alsoo vertrouwe mijn compste bespiet was, gelyck noch dagelycx geschiet, wordende van Muyden tot Weesp spions uytgestelt] soo hebbe syn huys doorsocht ende aldaer bevonden boven over het geheele huys een plaets, bereyt tot een paepsche kerk, met authaer, ornamenten, bancken etc. De tuijn doorgeleijt synde, ben gecomen in seecker huys, eenen notaris Elsenburch toebehoorende; alwaer men mijn niet wilde inlaten, maer de deur voor

mij soo gesloten als gegrendelt gehouden [vermits soo ick naederhandt onderricht ben hy, Pynacker, syn conventicul aldaer was houdende] totdat eyndelyk hy Elsenburgh by my is gekomen en my heeft laten sien de plaetse daer de daeghelychse papiste conventiculen wierden gehouden; synde twee solders boven den anderen, met bancken en stoelen beset; het authaer staende op de benedenste, doch door de hoochte mede op de bovenste solder uytcomende.

In plaetse dat hy, Pynacker, hierdoor soude worden beweecht, om de bevelen van H.Ed.-Mog[e] naer te comen, soo gaet hij integendeel des te stouter voort; wordende door de sijnen gestijft ende onder de hant door eenighe uyt de magistraet. Alle 't welcke UEd[e] den Edel[n] Heere de Raedt uyt mynen naeme wilt bekent maecken met versoeck, dat soodanighe prompte ordre mach werden gestelt, dat d'ordre by H.Ed,-Mog[e] [gegeven] mach werden naergecomen ende hy, Pynacker, ende die in syn vergaderinghe comen naer behooren mooghen werden gecorrigeert.

Wilt doch sooveel moeyte door den Edel[n] Heer fiscael van Streijen aenwenden, dat de Heer pensionaris van Streijen de saeck dese daghvaert wil ophouden, vermits mijn indispositie; tot welcken eynde aen den Heere van Polsbroeck mede is geschreven. Die van Weesp syn op eergisteren wederom uyt den Haeghe gekomen; sij houden haer selve heel stil en hebben niemandt in den Haeghe gelaten. Soo de saeck van Pynacker, by requeste moet worden gepresenteert, soo laet de Heer Limburch hetselve instellen, en mij UEd. wedervaren op het spoedigste toecomen. Waermede soo blyve nae groetenisse

Monsieur Copmayer. — UEd[s] dienstwillige

Gerard Bicker.

Van den huyse te Muyden, den 13 Jul. 1662.

P.S. Dit versoeck ofte requeste wenste, dat met den eersten wierd gepresenteert.

De Roomsche priester Joannes Pynacker, uit Weesp geciteerd te 's Gravenhage. — 19 Jul. 1662.

De president en raden over Hollandt, Zeeland en Vrieslandt.

Erntfeste, voorsienige, discrete, lieve, bijsondere. — Alsoo wij alhier te spreeken hebben met een priester, genaamd Pynacker, hem tot Weesp onthoudende, soo hebben wij UE. daarvan bij desen wel advertentie willen geven, ten eynde ghij denselven sult hebben te lasten, dat hy make, op Dijnghsdagh toekomende goetstijts alhier in den Hage te wesen, ende sijne komste door een van de twee eerste deurwaerders den Hove bekent te maecken: omme alsdan, te verstaen, 't gene wij hem voor te houden hebben, waarop ons verlatende,

Erntfeste, voorsienige, discrete, lieve, bijsondere; UEd[e] in de hoede van Godt almaghtigh etc. Geschreven in den Hage, den XIX Julij XVI[c] twee ende zestigh.

ADR. POTES.

Verclare ick onderget. deurwaerder bij den eedt int stuck mijner offitie gedaan: dat ick op heden ben geweest ten huijse van den priester Pijnacker en aldaar (mits desselffs absentie) aen de meijt voorgelesen, alsmede ter handen gestelt copye autentycq van de bovenstaande missive, waerop de voors. meyt mij tot antwoort gaft: Ick sal them, (denoterende de voorsc. copye autentycq aan den Heere Pynacker) als hij thuijs comt, geven.

Actum in Weesp, den XX Julij 1662.

ISACK VAN DIJCK.

Verhoor voor het Hof van Holland te 's Hage van Johannes Noorman, Roomsch priester te Castricum. — 15 Maart 1666.

Johannes Noorman, oudt 31 jaren, gehoort sijnde seyt: te weesen borger tot Amsterdam, te sijn werelts priester ende syne woonplaetse te houden tot Castricom, ende dat aldaer eene kercke is ten dienste van de Rooms-Catholycken, daerinne hy synen dienst als priester is doende. Seyt aldaer omtrent anderhalf jaer als priester geweest te sijn en datter voor desen, soo hy heeft hooren seggen geresideert heeft eenen brabantsche priester genaemt Meester Frans. [Lippelo?].

Het Hof van Holland gelast Joannes Noorman, Roomsch priester, Castricum te ontruimen; en den baljuw van Brederode inlichtingen te nemen aangaande de compositie van den schout van Schoorl, betrekkelyk den Roomschen priester, aldaar dienstdoende. — 18 Mart. 1666.

De priester, die tot Castricom op nieuws omtrent anderhalf jaar geleden, syne residentie hadde genomen, genaamt Johannes Noorman, alhier volgens de bevelen van den Hove gecomen ende gehoort ende daarop gedelibereert sijnde, is goedgevonden, dat men den bailjiuw van Kennemerlandt soude aenschryven: dat hij denselven daer van daen metter woon soude doen vertrekken; sonder te gedoogen, dat hij daer ofte daeromtrent wederom eenige pausselycke dienst quame te doen; ende voorts sorge te dragen, dat den paepschen godtsdienst aldaer naer behooren werde geweert, ende den Hove adviseren, wat by hem daarinne sal weesen geschiet. Ende is denselven brief oock terstont gedepescheert.

'T Hoff bericht sijnde: dat den schoutet tot Schoorl met een Paepsgesinde soude overcomen sijn, dat seecker paeps

priester vryelich aldaer souden mogen dienst doen; is goetgevonden, dat men den baljiuw van Brederode soude aenschrijven, dat hij hem daerop exactelyck soude informeren ende daerinne sodanige ordre stellen, dat de voorscreven paep daer van daen, niet alleen wierde geweert; maer oock sorge te dragen, dat de placcaten tegens het oeffenen van den paepschen godtsdienst aldaer werden geobserveert ende nagecomen, ende den Hove weder bescheijt te laten toecomen, wat by hem daerinne sal weesen gedaen. Welcke missive op den 19 Martii is geschreven.

Verdryving enz. van een Roomsch priester uit Ursem. — 22 Mart. 1666.

Ontfangen eene missive van Jacob Coren, bailliuw van den Nieuburch, daer-by schryft, dat hy den paep, die tot Ursem somtyts was vernachtende, syne boucken ende passeport hadde gedaen arresteeren, dat hy aen [van?] hem oock de 200 gls. die hem gelast was te betalen; ter oorsake, dat hy op de bevelen van den baljiuw van den Nieuwburch daer van daen niet en was vertrocken; hadde ontfangen. Versouckende ordre waer hy de voors penningen soude beschicken, ende verseeckerende den Hove, dat hij sodanige ordre sal stellen, dat die paep hem daer noijt wederom sal comen te onthouden ofte eenigen dienst te plegen.

Beraadslaging van het Hof van Holland aangaande eene storing of een bezoek in de Assendelft-straat te 's Hage, ten huyse van een' priester genaamd Père Bernard. — 26 Mart. 1666.

Gepoponeert synde off ende wat men soude doen in sake van de storinge van de Papisten, by den advocaet

fiscael op den 14 deser gedaen, in de Nieuwe-Assendelftstraet, ten huyse van een paep, genaemt Père Bernard, en is daerop geene resolutie genomen, nochte eenige conclusie gevolcht.

Voorstel tot een nieuw placcaat tegen de Roomschen door het Hof van Holland ondienstig geacht. – 26 Mart. 1666.

De Heeren Staten van Hollandt den Hove hebbende aengeschreven ende eene resolutie toegesonden op den 1sten deser, daerbij sy hadden goetgevonden, dat alle vremde papen, priesters ende andere geordende personen van de Roomsche religie synde, volgens voorgaende placcaten uyt de provincie van Hollandt ende W.-Vrieslandt geweert souden werden ende dat tot dien eynde by desen Hove een nieuw strict placcaet met insertie van de nodige peynen ende straffen tegens de contraventeurs van dien soude werden geconcipieert ende op het papier gebracht. De Heeren van desen Raedt daerover hare gedachten hebbende laten gaen en alles rypelyck overwogen, hebben geoordeelt: dat soodanige particulier placcaet ondienstig soude wesen ende de redenen daervan aen HEd.-Gr.-Mogen in 't breede by missive te gemoete gevoert.

De priester te Huisduinen gelast van daar te vertrekken. — 2 April 1666.

Den officier van Huysduynen aengeschreven: dat hy seeckeren paep, die hem aldaer was onthoudende; daer der nochtans van te voren geene aldaer was geweest; daer van daen soude doen vertrekken.

Beraadslaging enz. van het Hof van Holland aangaande eene resolutie der Staten van Holland, ter weering der uitheemsche priesters. — 2 April 1666.

Ontfangen eene missive met eene resolutie van Heeren Staten, op onsen brief van 26 Martii, nopende het weren van alle uytheemsche papen enz., daerby goetgevonden is, dat de Ridderschap ende Gecommitteerden, in gevolge van de commissie van 17 Maert 1656, beneffens gedeputeerden van den Hove, daertoe bij denselve Hove te deputeren, de voorschreven missive nader sullen examineren ende H.Ed.-Gr.-Mog[en] rapport doen. In margine stond: By den Hove daertoe gedeputeert de Heeren Nierop, Goes ende de Graeff.

Commissie ter onderzoek naar de papen en papisten te Wateringen. — 30 Mart. 1666.

Commissie [van 't Hof] op den Heere van de Graeff, om hem te informeren op de stouticheijt van de papen ende Papisten tot Wateringhe ende Ryswyck.

Last des Hofs de priesters, monniken en kloppen te Wateringen en te Ryswyk verblijvend, te doen vertrekken. — Die Lunae, 5 April 1666.

De Heere van der Graeff doet rapport van syne informatien, genomen op de excessen van de Papisten tot Wateringen ende Ryswyck: in reguarde van Wateringen, dat men den baljiuw van Wateringhe alhier sal beschryven ende na eene scherpe censure lasten, dat hy den paepschen priester, die aldaer syne residentie is comen nemen, sonder datter van te voren aldaer is geweest met syne twee Minnebroeders daervan daen sal doen vertrek-

ken; 't welck oock alsoo gedaen is. Ende in reguarde van den priester van Rhyn tot Ryswyck, die geseyt werd tegen syne overgifte op peijne van confiscatie in syn huys dienst gedaen te hebben, dat men daerop nader sal informeren.

Nadere resolutie van 't Hof van Holland, tegen de Roomsche priesters Cornelis Verburch en N. N. [Mathias van Rhyn?], die zich te Wateringen en te Ryswijk hadden neêrgezet. — 1666.

'T Hoff van Hollant, gehoort het rapport van den commissaris; die hem geinformeert heeft op de excessen van den paep die tot Wateringe is comen te resideeren, mitsgaders de Minnebroeders ende cloppen, die haer in een nieuw huys, daer dicht by, sijn onthoudende, alsmede van den paep, dicht aen den dorpe van Ryswyck wonende, met alle 't gene daeraen dependeert; heeft goedgevonden, en geresolveert: dat Isaac Knol, bailliuw van Wateringen voornoemt, alhier soude werden beschreven ende hem ondervraeght, waeromme hij tegens de placcaten deser landen hadde gedoocht, dat binnen den dorpe van Wateringhe in den jaare 1662 Cornelis Verburch, paeps priester was comen resideeren ende synen dienst aldaer pleechgde; daer nochtans binnen Wateringe noijt te voren eenigen paep hadde geresideert ende dat hy denselven daertoe speciale acte hadde gegeven. Ende dat men voorts den voorn. balliuw, na eene scherpe reprimande, van wegen de hoge Overheyt soude belasten den voors. paep, de cloppen ende Mindrebroeders daer van daen te doen deslogeren, sonder oijt te gedogen, dat hy ofte eenich ander paep oyt met der woon weders aldaer comen resideeren. Ende in reguarde van den paep tot Ryswyck; dat men denselven alhier soude ontbieden en voorhouden syne overgifte ende ten

reguarde bevonden wierde, dat hy tegens zyne overgifte daer dickwijls dienst hadde gedaen, dat men soude verclaeren de voors. huijsinghe ten profyte ende behouve van de hoge Overheijt ende Graeffelykheijt van Hollandt te houden voor geconfisqueert. Ende voorts dat men den officier van Delfft, als balliuw van Ryswyck soude aenschrijven, dat hy den voors. paep ende paepsche vergaderinghen aldaer soude hebben te weeren. Ende alsoo geseyt werdt, datter noch een paeps ambachtsbewaarder was en een papist tot schepen was gestelt, alsmede dat men wel het ooch soude hebben op een paeps persoon, omme die tot bode te maken, dat men de voochden soude aenschrijven om daerinne te voorsien ende hetselve te weeren. Ende wat belangt, dat bevonden wiert dat den capiteyn-lieutenant, vendrich ende capteijn des armes, binnen Wateringhen alle formele papisten waren, dat men daerover metten raedtpensionaris soude communiceeren.

JACOB PAUWELSSEN, substituut van den balliuw van Wateringhen.

De baljiuw van Oosthuizen geeft bericht aan 't Hof aangaande den dienst der priesters. — 3 Mei 1666.

Gelesen eene missive van Anthonis van Noorthuysen, baljuw van Oosthuysen responsif, op den brief van 2 April, daerby hy verclaert: dat aldaer noyt een paep heeft geresideert, maer by sijne indispositie wel van andere plaetse is comen dienst doen, maer dat die nu weder achterblyft.

Eene vergadering van Roomschen in de heerlykheid van Zouteveen by Vlaardigen gestoord etc.; verwikkelingen dientengevolge tusschen het Hof en den H^r van Mathenesse. — Apr./Oct. 1668.

10 April 1668. — By requeste door Isaack Cnol, hooftofficier over de Heerlykheyt van Zouteveen, geclaecht synde:

dat hem in het willen *storen van eene groote paepsche vergaderinghe aldaer opten 25 Maert voorleden, synde Palm-Sondach, ten huijse van eene Maritije Jans* belet was gedaen, ende dat hy onder andere by eenen Meester Dircxse ende Cornelis Roskam *seer spottelijk ende schaendelyck was bejegent*, ende versocht sijnde, vermits geen welgeboren mannen over de Souteveen sijn; in consideratie, dat daer *geen personen van de gereformeerde Religie sijn, bequaem om deselve ampten te bedienen*, dat het Hoff een ofte meer commissarissen geliefde te authoriseeren, omme hun op 't gene te kennen was gegeven, te informeeren, om 't selve gedaen en bij desen Hove summarie geprocedeert sijnde, bij denselven Hove gedisponeert te werden als in goede justitie bevonden soude worden te behooren. Waerop gedelibereert synde, is goedgevonden, dat men de voors. Maritije Jans, Mees[r] Dircxsz. ende Corn[s] Roskam soude beschrijven, ende door den officier Knol lasten, alhier te comen; 't gene oock gedaen is.

3 Mey 1668. — Op den 16 en 17 April door commissarissen van den Hove gehoort synde de 3 personen in den Souteveen op den 10 April beschreven, namenlijk Maritije Jans *tot wiens huyse de paepsche vergaderinge was gehouden*, M[r]. Dircksen ende Cornelis Roskam, die den baljiuw Knol *soo ontfatsoenlijk en spottelyk hadden bejegent*, is daarop de navolgende resolutie genomen ende condemnatie gedecerneert.

'T Hoff van Holland gesien de req[te] aan denselven Hove gepresenteert by Isaacq Knol, officier van de Souteveen, gehoort het rapport van de commissarissen, daarvoor, Maritije Jans, weduwe van Jacob Jansen de Vette, M[r]. Dirkse ende Claas Roskam gehoort sijn geweest:

gesien derselver antwoort en confessie ende op alles rypelyk hebbende gelet, heeft de voors. Maritie Jans, *tot wiers huyse op Palmsondag laatsleden de paepsche vergaderinge is gehouden ende den dienst is gedaen*, gecondemneert en condemneert haar mits desen in eene boete van 200 gls. en Mr. Dirckse, die mede in de voors. paepsche vergaderinge en dienst is geweest in eene somma van 20 gl. [Caroli gl.] ende Pieter Claesz. Röskam aldaar almede geweest sijnde terselver oorsake ende dat hy den voorn. officier *seer onhebbelijk ende irreverentelyk heeft bejegent* in eene somme van 100 gls. en condemneert deselve personen mede in de costen tot tauxatie ende moderatie van den voors. Hove gereserveert. Voorts den voorn officier sijn actie jegens de verdere personen, die aldaar in de voors. vergaderinge mede sijn geweest. Actum in den rade, den 3 Maji 1668.

4 Juny 1668. — Gelesen synde de requeste aan den Hove gepresenteert by Gysbert, Heere van Mathenesse, Reviere, Opmeer, Soutevenen etc daarby hy versoeckt mandement poenaal jegens de proceduren van Isacq Cnol, jegens de voorgaande drie personen aangewent, is goetgevonden dat niet verder konde worden verleent, als simpele provisie met de clausule omme ten dage dienende, te versoeken de bevelen poenael. En is voorts 's anderen daaghs op den 5 Junij na voorgaande deliberatie omme partijen ende de sake ter wedersyden in sijn geheel te laten, dat de boeten daarinne de voors. drie personen syn gecondemneert by provisie, onvermindert iders gerechtigheydt, sullen moeten werden gelevert in handen van den advocaat fiscaal van denselven Hove, ten behouve van diegenen, dewelke daartoe bevonden sal werden gerechticht te zyn. En dat den voorn. officier Cnol sal worden aangeschreven, gelyk ook gedaan is, met sijne begonnen

proceduren van executie jegens de voorn. gecondemneerden niet voort te procedeeren, maar alles te laten in state, totdat daarinne nader sal wesen gedisponeert.

'T voors. appointement van simpele provisie, met de voors. clausule etc. op den 13 Junij op de voors. requeste gestelt en aan den procureur van den Heer van Mathenesse uytgegeven, heeft nooyt versocht, dat het mandement opgemaakt soude worden.

Den 8 Juny 1668. — Ontfangen eene miss[e] en resolutie van HEd.-Gr.-m. in dato 7 Junij, daarby verstaan en geordonneert wiert, also van wegen de Ridderschap ten onregte geclaaght wiert, dat het Hoff niet gepermoveert hadde connen worden, omme op de voors. requeste van den H[r] van Mathenesse, daarby versocht was mandem[t] poenael ter eener of ter andere sijde te disponeren, dat het Hoff effective op de voors. requeste sou hebben te disponeren, sulx in goede conscientie bevinden souden te behooren. Waarop gedelibereert synde is goetgevonden, dat den griffier een brief sou concipieeren, daarby HEd.-Gr.-Mo. van de ware gelegentheyt onderrigt ende gedesabuseert wierde ende dat hij deselve geconcipieert hebbende den Heeren van raden soude communiceeren om afgesonden te werden.

1668, 19 Oct. — De Heeren van den rade, in 't seeckere bericht sijnde dat in de heerlykheydt van de Soutevenen, sijnde parochianen van Vlaardingen, by den Heere van Mathenesse een derde paepsche schepen was gestelt, als mede dat in het publijck schoolhuis in weerwil van capelmeester, schepenen ende buyren, die van de gereformeerde religie sijn, ende over het schoolhuis te seggen hebben, door de paepsche schepenen ende andere Papisten, die verre

aldaer de meeste in getale sijn, *wert staande gehouden in volcomene forme een autaer ten tyde des paesdoms gesticht*, ende daerop gedelibereert synde is goedgevonden: dat men den Heere van Mathenesse soude aanschrijven van hetselve te willen redresseren ende weeren, gelyck tenselve dage geschiet is.

(Wordt vervolgd.) A. V. LOMMEL. S. J.

CORNELIUS SCHONAEUS

EN

EENIGE ZIJNER HAARLEMSCHE VRIENDEN.

De beknoptheid waarmede de Heer P. Hofman Peerlkamp in zijn bekend handboek [1]) de Nederlanders bespreekt, die zich met het maken van latijnsche verzen hebben bezig-gehouden, kan de reden geweest zijn, dat hij aan Cornelius Schonaeus te nauwernood eene bladzijde afstaat. Maar het is ook mogelijk, zelfs waarschijnlijk, dat de geleerde samensteller de geschriften van den Rector der Latijnsche school te Haarlem, niet anders dan bij sober uittreksel onder de oogen heeft gehad. Ware dit wel het geval geweest, dan zou de Hr. Peerlkamp, die in zijn boek eene ruime plaats beschikbaar stelt voor katholieke dichters in het latijn, gelegenheid gehad hebben, zijne nomenclatuur nog met een drietal namen te vermeerderen, die (onder vrij veel anderen) weldra in het oog moeten vallen, wanneer men het dichtwerk van Schonaeus doorbladert.

Ik bedoel Heer Philips Henricss. Van Hogesteyn, Commandeur van St. Jan van 11 October 1571 tot zijn dood, 17 December 1574, Heer Joannes Voccinius, Pater van het Zijlklooster, † ... Februari 15?7 en Heer Willem Jacobss. Van Assendelft, pastoor van het Beggijnhof, † 28 Januari 1615.

Wel is niet veel uit hunnen veder gevloeid, maar genoeg om aan te toonen, dat zij medegingen in de letterkundige richting van hun tijd, de herlevende beoefening

1) *P. Hofmanni Peerlkamp* Liber de vita, doctrina et facultate Nederlandorum qui carmina Latina composuerunt. 8°. Harlemi apud Vincentium Loosjes. 1838. p. 226.

der humaniora, en dat dit paar bescheiden kloostervoogden en de nu schier vergeten Beggijnenpastoor, den zwierigen dichter Schonaeus smaakvol te woord konden staan.

Over Cornelius Schonaeus is reeds zooveel gezegd, dat het zeer gemakkelijk valt eenige inlichtingen omtrent zijn leven te bekomen. **Hij werd in 1541 te Gouda uit een** aanzienlijk geslacht geboren, studeerde te Leuven, kwam naar Haarlem en werd er schoolmeester (ludimagister, gelijk hij zich zelf noemde). Dat was omstreeks 1570. Het is aan te nemen dat Schonaeus destijds in eene of andere ondergeschikte betrekking aan de Latijnsche school verbonden was, want het eerste zijner tooneelstukken, „Tobaeus", in 1570 toewijdende aan de Vroedschap der Stad Haarlem, zegt hij o. a.: „Dispicienti igitur cui potissimum has ingenioli nostri primitias dedicarem, protinus vos mihi in mentem venistis viri colendi quorum in nos benignior extat beneficentia, quam ut parem gratiam referre queamus. Quapropter ingratus merito habendus sim, si tam benevolis erga nos animis pro virium nostrarum modulo vicissim gratificari recusem." In 1575 benoemde de stadsregeering hem tot opvolger van Mr. Cornelis Jacobss, priester, als Rector van de groote of Latijnsche school; hij genoot daarvoor „de ordinaris schoolgelden", bovendien eene wisselvallige jaarwedde, die in den beginne 180 £ bedroeg, later meer en minder, en vrije woning in het Rectorshuis in de Jacobijnenstraat. Aan deze eervolle betrekking was ook het voorrecht verbonden van stadskleeding en daarvoor genoot de Rector 9 £ per jaar, terwijl Schonaeus in den beginne ook eenige inkomsten trok uit eene bediening, die hij ten behoeve der gilden in de Groote kerk vervulde. Toen in het jaar 1578 deze kerk aan de katholieken was ontnomen, hield die functie op, maar Burgemeesteren kwamen hunnen Rector in het verlies der genoten voordeelen te gemoet

door hem jaarlijks, tot het einde zijns levens, 24 £ uit stadskas toe te leggen, gelijk volgenderwijze in de rekening der Thesauriers, voor de eerste maal in 1579, gelezen wordt:

Betaelt Mr. Cornelis Schoneus, rectoer, in respecte dat deselve Schoneus als rectoer over zeeckere extraordinaris diensten inder grote kercke ten behouve van enige gilden ten minsten xxiiij £ jaerlicx te genieten plach, welcke vuyren jegenwoerdelick tot instructie vande jongens geemployeert worden, hier over hem toegevoucht xxiiij £.

Wanneer de Stad-zelve de hulp van haren Rector noodig had, in zaken die buiten den gewonen kring van zijne ambtsverplichtingen lagen, bleef zij niet in gebreke hem daarvoor te beloonen. Zoo b. v. in 1578, gelijk blijkt uit de volgende betaling:

Betaelt Mr. Cornelis Schoneus vuyt saecke dat hij den tijt van veertien daegen met een van zijn discipulen gevaceert heeft int maecken van een cathalogum van zeeckere boucken, leggende inden convente der predicaeren, minnebroeders ende ondere de keldere van dyen, omme de bequaemste gerenvoyeert te worden aende Universiteyt van Leyden, volgende de requisitie van den Heere van Noortwijck. vij £ vij st. (Thes. rek.).

Schonaeus was getrouwd en had kinderen. Een er van heette Balthasar Schonaeus, en deed eene reis naar Frankrijk en Italië. Er bestaat van S. een portret door Harman Muller met het volgende vers:

Hic vividam Schonaej imaginem vides,
Qui CHRISTIANVS a viris TERENTIVS
Est nominatus eruditis: quod sacras
Afri simillimas pöetae scripserit
Magno lepore, et gratia Comoedias,
Casto cuilibet legendas pectore.

Naam van dichter wordt niet opgegeven, maar rechts onder het vers staat:

Harman Muller sculp.

In het ovaal van boven, de spreuk:

Nullum simulatum diuturnum.

Van onderen:

CORNELIVS SCHONAEVS GOVDANVS
ÆTAT. 55 ANNO 1596.

In zeer korte trekken, want wijdloopiger is niet noodig, wordt hier het voornaamste uit Schonaeus leven samengevat. Hij bekleedde zijn rectoraat tot den 25 Juli 1610 [1]), maar bleef in het genot van het tractement; het Rectors-huis echter stond hij af aan zijn opvolger Mr. Theodorus Schrevelius en ging zelf met Mei 1611 wonen in de St. Jansstraat. Tot goedmaking van de kosten der huishuur ontving hij uit de Thesauriers-kas 150 £ per jaar, gelijk aldus blijkt uit de rekening van 1612:

Den Rector Mr. Cornelis Schoneus, die te vreden was geweest vuyt de woninge inde Jacobijnenstege, hem als Rector toegevoecht tot zijn leven, tegens Meije Anno xvi^{c} elff te vertrecken, ende elders te gaen wonen, opdat de nyeuwe rector Mr. Theodorus Schrevelius daerinne zoude mogen werden geaccommodeert, ende zulcx in plaetse van dien tot zijne huyshuyre toegevoucht was bij ordonnantie vanden heeren burgermeesteren de somme van hondert vijftich ponden, betaelt over een jaer in plaets van huyshuyr, bij vier quitantien als twee van hemzelven ende twee van zijne weduwe midts zijn afsterven CL £.

Zeer kort echter bleef Schonaeus in zijne nieuwe woning, want reeds op den 23^{en} November 1611 werd hij opgeroepen tot een beter leven en ging eene vaste verblijfplaats hierboven in bezit nemen.

Zijn dood vindt men in dezer voege in het begrafenisboek opgeteekend:

27 November 1611. Een opening voor de olde Rector, heeft gewoendt in Sint Jansstraet, een halff uere beluyt. vij £. Daelmosiers betaelt met xxx st.

---

1) Thesauriersrekening 1610. Betaelt Mr. Theodorus Schrevelius, eerst conrector ende daernae opden xxv July, tijde deser reeckeninge, als rector in plaetse van Mr. Cornelius Schonaeus aengenomen enz..

En op zijn graf werd het volgende vers geschreven:

Rector juventae, Musici ductor gregis
Schonaeus, egi fabulam fictam prius:
Veram peregi: summus hic actus mihi:
Scenam relinquo: Vos valete et plaudite.
Obiit anno CIƆ.IƆC.XI Novemb. XXIII.
Ætat. 71. [1])

Cornelius Schonaeus was vroom katholiek, braaf en rechtschapen, van krachtigen geest, daarbij ervaren in de oude talen en een „wonderbaarlijk bouwman van kloeke verstanden", volgens de getuigenis van zijn protestantschen leerling Petrus Scriverius. Hij bracht de in verval geraakte Haarlemsche school weder tot haar vorigen bloei, en al werd tijdens zijn rectoraat, de katholieke stadsregeering ook afgezet en door voorstanders van de nieuwe leer vervangen, Schonaeus bleef in zijne betrekking, en het kerkgeloof van den ultramontaanschen Rector, was naar het schijnt geen beletsel of bezwaar om, ook van de zonen der hervormde Burgemeesters en poorters, goede latinisten en goede christenen te maken.

Want dat hierop vooral het streven van Schonaeus gericht was, blijkt daaruit dat hij, om den kwaden invloed der soms wulpsche, soms dubbelzinnige blijspelen van Plautus en Terentius te weren, een Terentius Christianus samenstelde, waarin hij, in de zuivere taal van Terentius, christelijke onderwerpen op christelijke wijze behandelde. [2]) Reeds betrekkelijk vroeg, is hij dien veel door

---

1) Volgens *Paquot* Mémoires. 8° Louvain 1763. Tome II, p. 443. Het is niet de bedoeling, in deze bladzijden eene bibliografie te geven der geschriften van Schonaeus. Wie daarvan iets wenscht te vernemen, kan met vrucht *Paquot* t. a. p. raadplegen.

2) *H. J. Allard* Godfried Wandelman; in de Studien op Godsd., Wetensch. en Letterk. gebied. X, 10. Zeker zullen de toeschouwers geen aanstoot genomen hebben aan de vertooningen, welke de Rector, naar het gebruik van die dagen, jaarlijks door zijne schooljongens, „clercken" zooals men ze

hem betreden weg opgegaan, want in 1570 verschenen er van zijne hand te Antwerpen drie comoedien: Tobaeus (het eerste der zeventien door hem geschreven), Nehemias, en Saulus conversus. Van tijd tot tijd werden die uitgebreide stukken, door elegien en kleiner dichtwerk afgewisseld, waarvan nu en dan in de volgende bladzijden iets zal worden te pas gebracht, maar wij laten de tooneelspelen-zelven rusten, omdat het de bedoeling is, eenigen der vrienden van Schonaeus, die we uit de opdrachten en lofverzen, waarvan de stukken vergezeld gaan, leeren kennen, even in het oog te nemen. Tot

HEER PHILIPS HENRICSS. VAN HOGESTEYN

was de toeeigening gericht van „Saulus conversus: comoedia nova, et sacra" 1570, waarvan reeds vroeger een en ander

---

noemde, op een tooneel in de open lucht deed vertoonen; dat waren hoogstwaarschijnlijk dezelfden, welke gezamenlijk onder den titel Terentius Christianus in het licht gegeven en herhaalde malen herdrukt zijn. Van Tobaeus is dat zeker, want in de opdracht van Nehemias wordt het gezegd. Ook van Nehemias-zelve, want er bestaat een versje van S. aan het volk, toen deze comoedie zou vertoond worden. Schonaeus schreef niet alleen de comoedien, maar regelde ook de geheele uitvoering en van tijd tot tijd volgde eenige geldelijke belooning uit stadskas. b. v.

A° 1579. Betaelt Mr. Cornelis Schoneus de somme van negen ponden voer een gratuite van zijn scholieren, dat zijl. zeeckere comedie geageert ende daertoe etlicke costen gedaen hebben. (Thes. rek.).

A° 1582. Betaelt Mr. Cornelis Schoneus, rector, vuyt saecke dat de clercken in de St. Jansmarct een comedie geageert hebben naer ouder costuyme vi £. (Thes. rek.).

A° 1594. Den drie Rhetorijcksche Cameren binnen deser stadt, als de Oude Camere van: Trou moet blijcken, de Jonge Camere van: Lieft boven all, ende de Vlaemsche Camere van: In Liefde getrouw, mitsgaders den Rector met zijne scholieren, tot vervallinge vande oncosten bij henluyden gedaen int voortbrengen van heure spelen inde St. Jansmarct, tijden deser, tot recreatie vande gemeente, betaelt tzamen xLviij £. (Thes. rek.).

A° 1609. Den Rhetorijkschen kameren van Trou moet blijcken, Lieft boven al en In Liefde getrou, mitsgaders den scholieren tot vervallinge vande onkosten int voortbrengen van heurluyder spelen en gedaene vertooningen na de publicatie van den stilstand der oorlcge deser Landen, betaeld xLviij £. (Thes. rek.).

door mij is gemeld. [1]) Om evenwel beter de betrekking te bepalen tusschen Schonaeus en Heer Philips, is het niet overbodig hier nogmaals mede te deelen, wat op eene andere plaats aangaande het leven van laatstgemelde door mij is gezegd.

Hij was geboren te Egmond, had reeds vroeg bij de ridderlijke orde van St. Jan zijne geloften afgelegd, was in 1553 priester gewijd en daarna zeven jaren prior der Commanderij van St. Jan te Haarlem geweest. Met den hoogsten lof had hij die bediening bekleed en aan het volk het woord Gods onderwezen, tot dat hij in het jaar 1559 als pastoor werd geplaatst in de Parochie Hazerswoude, wier kerk behoorde aan- en stond ter begeving van de Commanderij, waar Heer Philips Henricss. Van Hogesteyn tot dien tijd prior was geweest. Te Hazerswoude bleef de nieuwe pastoor zeven jaren arbeiden en wij weten, uit de mededeelingen van Schonaeus, hoe Heer Philips ten tijde der scheuringen en godsdienst-oorlogen niet zonder levensgevaar zich was blijven wijden aan het zielenheil zijner kudde, zich een scherpzinnig bestrijder der nieuwe leerstellingen betoond en uit al zijn vermogen den voortgang belet had der dwalingen van den dag, die zeker minder aanhangers zouden hebben gevonden, zoo het getal der zielenherders van zijn gehalte grooter ware geweest. Den 4 Augustus 1567 werd Heer Philips door het kapittel met eenparige stemmen benoemd als coadjutor van den toenmaligen Commandeur, met recht van successie, hetgeen hem verplichtte de pastorie te Hazerswoude te verlaten en weder zijn intrek te nemen in het klooster te Haarlem. Deze keuze was aan alle conven-

---

1) Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom van Haarlem. Dl. IX, blz. 230.

tualen in hooge mate welgevallig [1]) en nadat de coadjutor en prior, ruim vier jaren naar ieders welgevallen in de Commanderij was werkzaam geweest, werd hij den 11 October 1571 zelf Commandeur. Niet veel meer dan drie jaren bekleedde Heer Philips Van Hogesteyn die waardigheid, maar onder de drie en twintig Commandeurs, welke van de stichting in 1310, tot de opheffing in 1625 het bewind hebben gevoerd, is er geen geweest, die zooveel droevige gebeurtenissen heeft bijgewoond. In zijn tijd ging de stad Haarlem over aan de zijde van den Prins van Oranje (4 Juli 1572) en „Anno xv^c twee ende 't seven-„tich is verjaecht van den Geusen tsaterdachs voor Sincte „Jans-geboortensdach, onsen Eerwaerdigen Heere ende „Commandeur B. Philips Van Hogesteyn." Hij nam de wijk naar Utrecht, waarheen ook de overige verstrooide en gevluchte Johannieten, de een na den ander, gekomen waren, om er betere tijden af te wachten. Deze braken echter niet spoedig aan, want het beleg der stad door de Spanjaarden volgde en in den loop daarvan, werd de Commanderij verwoest, niet door het geschut of het krijgsbedrijf der belegeraars, maar door de gehuurde hand der belegerden:

Anno xv^c drie ende 't seventich den ij dach van April is gedestrueert, gepilgeert, berooft ende ontgront van de burgeren, als metselaren, soudaten ende andere personen daertoe gehuert ende versocht vanden Burgermeesteren ende capiteynen, als bij namen Jan van Vliet, Pieter Kies, het heerlicke convent van Sinct Jans oorden binnen Haerlem, dat een logys was van alle poten-

1) Approbarunt omnes et singuli electores, dictam electionem nominationemque, congratulantes ac applaudentes eidem Domino Philippo et omnia fausta letaque (faventibus superis) illi precantes. Maxime quod idem Dominus Philippus antea, summa cum laude, septem annis prioratus munere dicti conventus functus sit, populumque Harlemensem divinum sermonem docuerit. (Procesverbaal der verkiezing).

taten, ende een fundatie van den Eerwaerdighen Heere ende Vader in Gode, Heere Jacop van Suyden, Bisschop van Zuyden, suffragaen van Utrecht, ende Commanduer van Sinte Catherinen-convent binnen Utrecht, naerdemael het gestaen hadde, twee hondert drie ende t sestich jaeren; hetwelcke die oorde beclagen mach met die van Haerlem.

Den 20 Juli 1573 gaf de stad zich over aan de Spanjaarden, en ook dit staat in het Memoriale der Commanderij opgeteekend:

Die Stadt van Haerlem heeft haer begeven onder Sijne Majesteit op S. Margrietendach A° xv° Lxxiij, als sij van den Goesen soe benaut was, dat die burgeren catten ende honden aten.

Toen het bericht van de overgave der stad den Commandeur Heer Philips Van Hogesteyn bereikte, schonk hij „die Heeren van Sincte Catherinen tot een blide maer viij cannen wijns" en nam tevens zijn afscheid van Amersfoort, want daar bevond hij zich thans. Tot December 1572 was hij in Utrecht gebleven, van Januari tot Maart 1573 bracht hij in Amsterdam door en in de maanden April tot Juli 1573 hield hij zijn verblijf te Amersfoort, waarheen hij „gevlucht was voor de goesen." Hij nam nu zijn afscheid van Amersfoort en vertrok zoo spoedig hij kon naar Haarlem, maar

De Commanduer B. Philips Van Hogesteyn te Haerlem comende, heeft zijn convent, dat een logys was van allen Vorsten ende Heeren, ganselijc geruineert gevonden ende ontgront; alsoe dat hetselffde bijnae irreparabel is; enz.

Bij al het verdriet over de vernieling van zijn klooster, had de Commandeur ook nog de zorgen te dragen voor het onderhoud van zijne conventualen, hetgeen bij den slechten staat der finantien niet gemakkelijk viel. Het claustraal gezin was verstrooid en aan het zwerven geraakt, de Commandeur-zelf begaf zich in October 1573

wederom naar Amersfoort en waarschijnlijk is hij nimmer in Haarlem teruggekeerd. Hij stierf ten minste te Amersfoort den 17 December 1574. [1])

Heer Philips Van Hogesteyn werd door Cornelius Schonaeus, die het wel kon beoordeelen, een geleerd man genoemd, maar bovendien was hij een smaakvol man, zooals blijkt uit het bevallige latijnsche vers, waarmede hij de eerste comoedie van Schonaeus, „Tobaeus" in 1570 bij den lezer aanbeval en waarop reeds vroeger de aandacht gevestigd is. [2]) Toen de Commandeur meermalen gevraagd had waarmede hij de hem gezonden gedichten zou beloonen, zeide Schonaeus, dat zoo Heer Philips met verzen van zijne hand wilde antwoorden, dit de meest welkome vergelding wezen zou:

Ad Philippum [3])

Quo tandem missos compenses munere versus,
Sollicitus quid me saepe Philippe rogas?
Carmina mittenti rursus mihi carmina mitte,
Haec mihi praeclari muneris instar erunt.

Schonaeus verdiende eene aanbeveling van zijn werk ten volle, want niet alleen laten zijne tooneelstukken zich aangenaam lezen, maar ook de bruikbaarheid voor vertooning er van, bleek tot in de vorige eeuw, toen ze nog in Frankrijk opgevoerd en na menigvuldige herdrukken, wederom in het licht gegeven werden. Doch zoo hij als tooneeldichter in aanzien stond, ook als lierdichter maakte Schonaeus naam; in zijne carmina wist hij bij eene weelderige beeldspraak een rechtzinnigen, christelijken toon te bewaren, daarin gunstig afstekende bij velen zijner tijdgenooten en dichters in het latijn in de zeventiende eeuw,

1) Zie verder mijne geschiedenis van: De Commanderij van St. Jan, in *F. Allan* Geschiedenis en Beschrijving van Haarlem II, 323.

2) Bijdragen. Dl. IX, blz. 229.

3) Sacrae comoediae. 8°. 1592, p. 462.

wier poezy, bij alle voortreffelijkheid van versificatie, zich meermalen doet kennen als de slecht in toom gehouden verlustiging van een dartelen geest.

In Januari van 1570, schreef Schonaeus voor Heer Philips Van Hogesteyn, toen deze nog coadjutor in de Commanderij van St. Jan was, een lied, waarin hij herdacht, in hoe groote eer de dienst der goden en de zorg voor hunne tempels, bij de oude heidenen gehouden werd; hoe weinig daarentegen vele christenen zijner dagen zich om de leer der Kerk bekommerden en zelfs de heiligdommen beroofden. Eindigende met eene bede, dat God spoedig de dwalingen mocht verdrijven en allen tot eene belijdenis der leerstellingen van het Katholieke geloof mochten wederkeeren.

Het zal den lezer niet ongevallig wezen met dit schoone gedicht in zijn geheel kennis te maken. [1])

Ad D. Philippum ab Hogesteyn, Rhodianorum Dominorum apud Harlemenses designatum Praesidem.

Ipsis solus eram reverende Philippe calendis,
Quae vetus a Jani nomine, nomen habent.
Cum facunda novem modulari turba sororum
Carmen Apollineis est mihi visa modis.
Illa ferit dulci resonantes pectine chordas,
Haec nova vocali carmina voce canit.
Festivas quaedam gaudent agitare choraeas,
Cogentes tremulos ad sua verba pedes.
Jamque ego Phoebaeo coepi flagrare calore,
Et solito dulci cultius ore loqui.
Attonito miror fluitantem pectore venam,
Jamque mihi certum numen adesse reor.
Mox ubi contenta siluissent voce Camoenae,
Haec ego disparibus profero verba modis.
Nunc agedum gracili pulsans tua pollice plectra,
Edito dulcisonum Calliopeia melos.

1) Tobaeus. 8°. Antverpiae. Ex officina Gulielmi Silvij. 1570. p. 124.

Priscaque commemorans veteris primordia Jani,
Dic mihi bifrontis quae sit origo Dei.
Qui procul ancipiti venientia tempora vultu,
Lapsaque Saturno sceptra tenente videt.
Cui sacra Martigenae fecerunt prima Quirites,
Fundentes liquidum per loca dia merum.
Has ignotarum caussas cognoscere rerum
A te facundo carmine Musa juvat.
Tunc Dea nectaream promens e pectore vocem,
Hos mihi festivo protulit ore sonos.
Accipe Thespiadum charissime mysta sororum
Tempore quae de me conveniente petis.
Rex fuit antiqua prognatus origine Janus.
Vir praecellenti calliditate sagax.
Hic vera prudenti subigens moderamine regna,
Oenotrio rigidos rexit in orbe duces.
Grandia turrigeris munivit et oppida muris,
Et tulit in tristi publica jura foro.
Turpia punivit scelerosi crimina sontis,
Protexitque probos integritate viros.
Concubitusque vagos prohibens, effecit ut essent
Legitimo juncti vir mulierque toro.
Insuper ardenti divis molimine fana
Primus in Hesperijs aedificavit agris.
Cornupetasque novas tauros adolevit ad aras,
Flagranti venerans relligione Deos.
Aedibus inde suos debere praeesse penates
Censuit, et tepidis numen inesse focis.
Praeficiens igitur domui sua numina cuique,
Creditur aedicolas instituisse lares.
Tanta fuit Jano sacrorum jura Deorum,
Tantus honestandae relligionis amor.
Hic ubi transactae defunctus munere vitae,
Inque rogo veterum more crematus erat.
Omnis ei partae meritos pietatis honores
Decrevit regem plebs venerata suum.
Et referens dignas pro tanto munere grates,
Intulit in coetus hunc pia turba Deum.
Ancipitique duas tribuit cum lumine frontes,
Praeterijt quicquid quoque futura videt.

Per quod quanta suo fuerit sapientia regi,
  Oenotrios olim significasse ferunt.
Huic Numa magnificum longo, post tempore, fanum
  Fertur in Ausonio constituisse solo.
Hoc ubi praesenti reverenter mense solebat
  Fumifico Roma thure vigenticoli.
Et quia prima sacris quondam libamina divis
  Obtulit et coluit primus honore Deos:
Huic nova decrevit primo sacra mense Sacerdos;
  Inijciens tepidis thura merumque focis.
Accessum per quem caeli loca laeta colentes
  Ad reliquos facilem credidit esse Deos.
Utpote qui rutili residens ad limen Olympi,
  Marmoreas servet nocte dieque fores.
Has ubi melliflua respondit voce loquelas
  Gloria Pieridum Calliopeia chori:
Dulcia Castalidis demirans verba puellae,
  Talia laxato protinus ore loquor.
Quas tibi magnanimi soboles Jovis inclita laudes
  Hoc tanto dignas munere Musa canam?
Quae lepido retegens abstrusas carmine caussas,
  Imbuis Aonio pectus amore meum.
Denudasque tuo rerum primordia mystae,
  Et me sacrorum non sinis esse rudem.
Haec mihi donec erit cum corpore vita superstes,
  Te pia munifico pectore diva colam.
Et sacra Gorgonij venerabor numina fontis,
  Dum mea vitalis viscera sanguis alet.
Haec tibi de Jano revoluti tempore solis
  Imparibus statui significare modis.
Qui docili tantum naturam mente sequutus,
  Exuperat nostros integritate duces.
Ex hoc prisca liquet quanta pietate vetustas
  Caelicolas olim sit venerata Deos.
Hunc sacrata ferunt reverenter templa Deorum
  Artificum quondam constituisse manu:
Nos simul et divos, et eorum ludimus aras,
  Et turpi summum spernimus ore Deum.
Almaque pacifici ridentes dogmata Christi,
  Sectamur caecos impietate duces.

Sacra fremens superis vulgus delubra profanat,
  Sacrifico fractas destituente fores.
Divorumque furens uncis simulachra revellit,
  Et mox frustatim praecipitata secat.
Esse rudis referens statuas idola popelli,
  Haec forti merito comminuenda manu.
Interea illicito violantur crimine leges,
  Spernuntur justi jura sacrata fori.
Alter in alterius grassatur cuspide vitam,
  Quodlibet aggrediens mente furente nefas.
Et sua quisque truci tutatur dogmata ferro,
  Impia pro Christi nomine bella ciens.
Heu caecum mortale genus, perversa furore
  Pectora, caelesti gens inimica Deo.
Quam tua praeceptis respondent scita Tonantis,
  Pro quibus infesto praelia Marte moves?
Qui jubet illato blandam pro scommate vocem,
  Et placida comem mente referre sonum?
Qui docet immeritas patienti pectore poenas,
  Oblatoque suos corpore flagra pati?
Aspice quo cecidit, perjuri daemonis astu,
  Aeterno quondam turba creata polo.
Hanc quis non doleat lachrymarum flumine cladem?
  Quis madido tantam non fleat ore luem?
Ne tamen attonita miremur talia mente,
  Cum constet tanti quae sit origo mali.
Hanc pius e summo mittens Deus aethere pestem,
  Vindicat ultrici crimina nostra manu.
Crimina nos Christe quibus irritavimus iram,
  Crimina caelesti non toleranda patri.
Nil igitur restat (flectunt pia vota Tonantem)
  Quam prece clementem sollicitare Deum.
Ille repentina mutabit schismata pace,
  Catholica tollens dogmata falsa fide.
Ergo salutiferi venerantes numen Jesu,
  Tundamus tristi pectora nostra manu.
Foedaque deflentes sceleratae crimina vitae,
  Abjecta placidam mente petamus opem.
Sed tibi ne longum pariat fastidia carmen
  Desino, tu felix docte Philippe vale.

Weinige maanden nadat Schonaeus dit gedicht had geschreven, richtte hij wederom het woord tot Heer Philips Van Hogesteyn, en wel in de opdracht van zijn: Saulus conversus, gedagteekend 2 April 1570, waar hij verantwoording deed van zijne pogingen, om, Terentius tot voorbeeld nemende, aan de jongelingschap tooneelspelen in handen te geven, minder gevaarlijk voor de goede zeden, meer geschikt om voor christelijke toeschouwers te worden vertoond. Wij lezen verder dat Heer Philips, zijn gunsteling Schonaeus tot het bearbeiden dier stof had aangezet; en van de velerlei gaven, die de dichter in den coadjutor der Commanderij had opgemerkt, doch welke hier geene uitvoerige bespreking behoeven, dewijl reeds voorheen daarvan gewag is gemaakt. [1]) Nog eenmaal, voor zoover mij bekend, herdacht Schonaeus in het openbaar zijn vriend, den sedert tot Commandeur verheven Heer Philips Van Hogesteyn en wel in het grafschrift, vroeger door mij medegedeeld. [2])

Het was een geluk voor den klassiek gevormden Schonaeus dat hij in Haarlem lieden aantrof, die hart hadden voor de oude letteren, met wie hij daarover ten allen tijde kon spreken en aan wie een latijnsch vers of de toewijding van een zijner tooneelstukken, besteed was. Het is later wel geschied, dat een of ander beschermer der wetenschap, in de taal van Latium werd toegesproken en geprezen, zonder juist het rechte van de zaak te vatten. Maar Schonaeus liep daar met zijne vrienden, die zelven latijnsch proza en dichtwerk schreven, geen gevaar voor. Boven alles echter zal het hem dierbaar geweest zijn, dat diezelfde vrienden, in de tijden van geloofsverzaking en vervolging welke hij beleefde, zoo standvastig bleven in de leer der Katholieke Kerk, daarvoor hun goed, hunne

---

1) Bijdragen IX. 229. 2) l. c. 234.

rust, hun leven ten offer brachten, en hij, bereid om als het gevraagd werd dienzelfden weg te betreden, in hun heldhaftig voorbeeld stof vond tot verdediging en verheerlijking der Kerk, waarvan hij zulk een getrouwe zoon was.

Ik stel mij voor, maar ik heb geen bewijs en kan in dat vermoeden wel dwalen, dat Schonaeus in de Commanderij van St. Jan de kennis onderhield met zijne letterlievende vrienden, dat de reeds meermalen genoemde coadjutor hen rondom zich vergaderde en dat men zich ontspande met het lezen en bespreken van klassieke schrijvers, waarbij de nu nog voorhanden bibliotheek der Johannieten goeden dienst kan hebben gedaan. [1]) Dit is zeker dat Schonaeus in de Commanderij goed bekend was, zich aan de Commandeurs veel verplicht rekende en den 15 Juni 1576 als getuige optreedt in eene notarieele akte waarbij de belangen van dat convent zeer nauw waren betrokken. [2])

In de Commanderij van St. Jan, kan hij kennis hebben gemaakt of onderhouden met:

Meester Quirinus Talesius.

Deze was te Haarlem geboren den 21 December 1505, ongeveer twee uren voor zonsopgang, uit Theodoricus Van Cispen Pieterss., uit het geslacht Tornenburg, Lakenwever, en Maria Jansdochter. Zijn onderwijs ontving hij in het Bergsche gymnasium te Keulen, hij beoefende daar de theologie, maar legde zich hoofdzakelijk op de rechtsgeleerdheid toe en werd als uitmuntend leerling gelauwerd. De bijzonderheid van dit onderwijs te Keulen wordt opgehelderd door eene akte in het archief te Haarlem, van 1 April 1509, waarbij de Regeering dier stad zich verbindt „jaarlijks te betalen vier goede keurvorstelijke guldens voor de bursa montis te Keulen, tot onder-

1) Stads-Bibliotheek te Haarlem. 2) Bijdragen IV. 283.

steuning van behoeftige studenten, en belooft zooveel mogelijk de poorters van Haarlem aldaar te doen studeeren."

Op zestien- of zeventienjarigen leeftijd vertrok hij naar Basel, waar hij in dienst trad van Erasmus en er Livinus Algotius verving; evenals Nicolaus Cannius met het uitschrijven van grieksche, werd Quirinus door Erasmus met het kopieeren van latijnsche werken belast. Zijn bijnaam Talesius ontving hij van zijn geleerden meester. Toen namelijk zijn vader eens eenige ellen zeer zwart Haarlemsch laken naar Basel had gezonden, kon hij opmerken dat het aan zijn meester niet ongevallig zou wezen, wanneer hem zulk een stuk laken werd aangeboden. Hij deed het en voegde er bij dat zijn vader die stoffage had gemaakt en de tweede was, die er handel in dreef en binnen Haarlem een lakenwinkel had opgezet. Erasmus hoorde dat met genoegen, nam het geschenk aan en voegde er bij: „naderhand zult gij met recht Ταλάσιος [1]) genoemd worden.

Talesius bleef zeven jaren (1522–1529) bij Erasmus, en het blijkt dat de twee landgenooten op den besten voet met elkaer verkeerd hebben In 1527 belastte Erasmus zijn vertrouweling met eene kiesche zending naar Engeland; althans hij schrijft aan Richard Pacaeus dat hij zijn Quirinus wegens eenige zaken naar Engeland heeft afgevaardigd en wel om twee bizondere redenen: 1° opdat hij (Erasmus) een einde mocht maken aan den roof eens schelmschen bedriegers, 2° omdat hij met de vrienden wenschte te overleggen of het gemakkelijk zou kunnen gaan, gevolg te geven aan het verzoek des Konings en van den Aartsbisschop van Canterbury om naar Engeland te komen.

Erasmus beveelt hierbij den twee-en-twintigjarigen jon-

1) lanificus, wolbereider, lakenwever.

geling aan, niet als dienaar, maar als „een waarde zoon." Aan Thomas Morus schreef Erasmus: „Mijne droevige ongevallen zult gij breeder vernemen van mijn Quirinus, een jonkman van beproefde trouw, dien ik besloten heb vooraf naar Engeland te zenden, omdat hij al mijne zaken weet en opdat ik door hem met de vrienden overlegge, wat best gedaan of gelaten worde." De gevoelens van Erasmus jegens zijn Quirinus spreken zich het duidelijkst uit in zijn getuigenis, dat niemand hem ooit met meer liefde gediend had (quo nemo alius mihi inservivit amantius). Toen Talesius naar zijn vaderland terugkeerde, ontving hij van Erasmus dit getuigschrift: Ik, Erasmus van Rotterdam, heb mijn gewezen dienaar, Quirinus Talesius, voor zijn getrouwen dienst, eenige jaren aan mij bewezen, gezond en welvarend geschonken 150 kronen, om daarmee naar welgevallen te handelen. In kennis hiervan heb ik dit met eigen hand geschreven en met mijn devies bekrachtigd. Gegeven in Basel den 6 Maart 1529. Het zegel in rood was bevatte aan den eenen kant het symbool: Cedo nulli, aan de andere zijde de woorden: Donatio Erasmi. In een aanbevelingsbrief bij Maximiliaan Van Boergondien, laatsten Markies van Veere, gedateerd Freyburg in Breisgau, 23 Juli 1529, roemt Erasmus hem als een zedig, getrouw en zachtmoedig jonkman: „ik weet dat hij nooit zal bedriegen en daar maak ik mij sterk voor"; in het grieksch en latijn geleerder dan hij wel deed blijken; die meer van binnen had dan hij uiterlijk beloofde; die, naar het scheen, ten opzichte der studie van staal was en daarom door Hubertus Barlandus de mariaansche muilezel placht genoemd te worden. Nadat Talesius zich weer in zijne geboortestad had gevestigd, onderhield hij briefwisseling met Erasmus. Zoo wenschte deze hem o. a. den 7 Mei 1532 geluk met het pensionarisschap van Haarlem, in een brief, die nu waarschijn-

lijk verloren is, maar vermeld wordt door en in bezit is geweest van Petrus Opmeer. De werken van Erasmus [1]) behelzen een brief van 31 October 1532 met het adres: Erasmus Roterod. eruditissimo viro, Quirino Talesio, inclytae civitatis Harlemensis Pensionario. S. P.

Talesius bracht uit Duitschland het portret mede van Erasmus, geschilderd door Holbein en ongeveer een voet groot. Het heugt mij nog, schrijft Opmeer, dat ik dit stuk menigmaal heb gezien in zijn huis in de Damstraat, door de voornaamste schilders 100 kronen waardig geacht. Men verhaalt ook, dat Talesius de Colloquia van Erasmus van feilen heeft gezuiverd, daar aflatende al hetgeen eenigen aanstoot kon geven of de auteur er had bijgevoegd, meer om zich te wreken dan om te onderwijzen. En zoo zou Erasmus hem ook bij uitersten wil 400 kronen vermaakt hebben.

In Haarlem teruggekeerd trouwde Talesius met de Weduwe Haasje Dircks, die eenige kinderen had en bij wie hij twee zonen en drie dochters verwekte. Hij opende evenals zijn vader een lakenwinkel en dreef handel in het groot over zee, waardoor hij veel te doen kreeg met schippers en kooplieden, en verwierf weldra groote rijkdommen. [2]) Slechts van drie zijner kinderen worden de namen vermeld: Ursula of Urseltje de oudste dochter, beggijn „op den Ronden hoff" d. i. het welbekende Haarlemsche Beggijnhof; Maritge die getrouwd en reeds vroeg weduwe was [3]); Henricus Talesius, die pastoor te Sparendam is geweest en van 1579–1591 publycke gesworen Keyser-

1) Lugd. Bat. 1703. F° III. 1456.

2) Volgens de „bescrijvinge vanden huysen ende erven" opgemaakt in 1543, was er op de Kraijenhorstergracht eene „verwerije van meester Quirijn Diricksoon getauxeerd op xvij £ xxxiiij st."

3) Zij werd door een soldaat aan het voorhoofd getroffen, en is, bij hare moeder inwonende, overleden den 11 Juli 1573.

lijcker Notarius te Haerlem, bij den hove van Hollandt daertoe geadmitteert. [1])

Meester Quirinus Talesius, kwam spoedig na zijne vestiging te Haarlem, in de stedelijke regeering. In 1531 werd hij tot Pensionaris benoemd. In 1553–1565 was hij bij afwisseling vier malen weesmeester: in 1537–1566 zestien maal Schepen, in 1543–1570 tienmaal Burgemeester, en in de wandeling werd hij Burgemeester Quirinus genoemd. Hij was streng katholiek, en had zich bij al zijne drukke zaken de gewoonte eigen gemaakt, om even als de priesters, dagelijks het brevier te bidden: hij stond bij ieder in hoog aanzien en had een eerbaar leven achter zich. Toen nu de hervorming hoe langer hoe meer begon veld te winnen, de daarmede gepaard gaande beroeringen al heviger en heviger werden, de stad Haarlem den 4 Juli 1572 naar de zijde van den Prins van Oranje overging en de belegering door de Spanjaarden te wachten stond, besloot Talesius de stad te verlaten en zich te begeven naar Keulen, waar hij zijne studien had volbracht. Reeds had hij Nijmegen bereikt, toen hij ongesteld werd en naar Utrecht terugkeerde: hier ontmoette hij den Graaf van Bossu, die hem verweet, de stad in het uur des gevaars te hebben verlaten, en zeide: „elke schipper kan licht eene stille zee bevaren, maar wanneer een onweer opkomt, dan moet een bekwaam man aan het roer staan." Hij raadde hem verder aan, weder naar Haarlem terug te keeren, zooveel mogelijk de gemoederen tot rust te brengen en de stad voor den Koning te bewaren.

Talesius ging nu te kwader ure naar Haarlem terug, want hoezeer hij de vervolgingen van Alva niet kon goedkeuren en verlangde dat de tiende penning mocht worden afgeschaft, wenschte hij vurig, dat de stad aan Philips II

---

1) Bijdragen I. 218. IV. 118.

ware getrouw gebleven en in de macht des Konings zou blijven. In Haarlem liepen er staande het beleg, sedert geruimen tijd geruchten, dat eenige Katholieke burgers met de Spanjaarden heulden; men mompelde hier en daar dat er verraad werd gepleegd en dat er tusschen den „Ouden Raad" en de Spaanschen onderling eene goede verstandhouding was; de Regeering gaf aan die praatjes voet, door de voornaamste Katholieken in hun eigen huis te doen bewaken, en onder dezen behoorde ook Talesius, wiens rechtzinnigheid bij ieder bekend was. Hij werd onder voortdurend toezicht gehouden en men vindt aangeteekend, dat twee mannen waren aangesteld om hem geen oogenblik uit het oog te verliezen en te zorgen dat hij geen onderhoud met iemand had, tenzij in hunne tegenwoordigheid. [1])

En toen nu den 9 Mei 1573 de zoon van een aanzienlijk man in Haarlem [2]) werd gevangen genomen, terwijl hij trachtte in eene mijn, naar den vijand over te loopen, barstte het smeulende vuur in lichte laaie vlam uit, en weldra werd het vermoeden van verraad, zonder verder onderzoek, als zekerheid aangenomen. Op dienzelfden 9 Mei 1573, daags voor Pinksteren, werden o. a. Meester Quirinus Talesius, met zijne dochter Urseltje, de beggijn, van hun bed gelicht, nadat zij lang in hun huis waren bewaakt geworden. Zij werden op dezen avond, twee uren na zonsondergang gebracht in den dievenkelder in de Bartel-Jorisstraat en bleven daar tot den 27 Mei 1573. Op dien

---

1) Betaelt Engbert Dirxz. ende Dirck Pietersz. geswoeren waekers de somma van twaelff pond, in minderinge ende affkortinge van hun moeyte ende vacatie van dat zij gewaekt hebben ende bewaect Mr. Quiryn Dirxz. ten eynde nyemant daerbij soude comen om te spreken dan in heurl. presentie, blijckende de ordonnantie van Burgemeesteren ende quitancie hyer overgelevert dus xij £. (Thes. rek. Aº 1572).

2) Antonius van Berckenro.

dag werden door de Spanjaarden eenige in hunne handen gevallen vijanden opgehangen, hetgeen de moordlust der belegerden zoozeer gaande maakte, dat zij de handen sloegen aan het onschuldige bloed. Zij maakten in het gezicht van de Spanjaarden eene galg op het voorste bolwerk, braken, toen deze gereed was, 's avonds in de schemering de gevangenis open en haalden daaruit elf personen, negen mannen en twee vrouwen. Behalve andere aanzienlijke en achtenswaardige burgers, bevonden Talesius en zijne dochter Urseltje zich onder dat getal. De mannen werden naar het bolwerk geleid en zonder vorm van proces opgehangen, daar niemand tusschenbeiden kwam om dezen afschuwelijken moord te beletten.

Toen Talesius naar de strafplaats werd geleid, deed zijne dochter Urseltje al het mogelijke om hem voor de volkswoede te beveiligen en genade voor hem te verwerven, maar al hare pogingen hadden eene tegenovergestelde uitwerking en in plaats van het medelijden des volks gaande te maken, werd de verbittering weldra tegen haar-zelve gekeerd. Want toen zij haren vader moed insprak en aanspoorde om toch in het Roomsche geloof standvastig te blijven en te sterven, werden de soldaten zeer op haar verbitterd, vielen haar te lijf, plunderden en kleedden haar tot op het hemd uit, bonden hare handen en voeten vast en wierpen haar en de andere vrouw, die te gelijkertijd uit de gevangenis was gehaald, in de Bakenessergracht Drie malen beproefde Urseltje den wal te bereiken, drie malen werd haar dat belet en toen is zij met eene lans doodgestoken. Dit is alles geschied op den 27 Mei 1573, 's avonds tusschen 9 en 11 uren.

Omtrent den moord op Talesius en zijne andere onschuldige, weerlooze lotgenooten, schreef Alva aan den Koning, dat er op de muren der stad een crucifix, uit bespotting, en twaalf geestelijken, met eenige burgers

waren opgehangen, die allen met den grootsten moed den dood hadden ondergaan Niemand uit het kamp, die dit zag, laat hij er op volgen, kon zijne tranen bedwingen, en ik hoop dat God mij de gunst verleenen zal, die verraders en ketters naar verdiensten te kastijden. [1]

Zoo beknopt mogelijk is hier eene schets gegeven van het eervol leven en den roemrijken dood van Mr. Quirinus Talesius, den vriend van Schonaeus. Wel lag het treurig lot van den oud-Burgemeester in het verschiet, maar gelukkig kon het nog niet worden voorzien, toen de toekomstige Rector omstreeks 1570 het volgende carmen schreef, dat hij zijn welbeminden vriend, toewijdde:

Ad M. Quirinum Talesium, Primarium Reipublicae
Harlemianae Consulem. [2]

Hoc breve nostra tibi consul reverende poëma
Imparibus nectit, Calliopeia modis:
Navita quo rapido submersam gurgite puppim,
Orbatique dolet pignora chara tori.
Edidit hanc nuper saevo mare turbine cladem
Cui tribuit nomen terra Batava suum.
Divite dent alij preciosa nomismata cornu,
Fors quibus omnigenas suppeditavit opes.
Me tibi festivos Xenij pro munere versus,
Et lepidum jussit scribere Musa melos.
Cunctantique metu, remove de fronte pudorem,
Hic nihil est certe quod verearis, ait.
Tu saltem, pavidae posita formidine mentis,
Threiciam blando pollice tunde chelyn.
Nos tenerum dulci carmen modulabimur ore,
Et tremula gratum voce canemus epos.

---

1) *Petri Opmeeri* Historia Martyrum Batavicorum sive defectionis a fide majorum Hollandiae initia: Duas in Decades distributa. Praemittitur S. Hieronis Scoti in Hollandia Martyrium celebratum xvii Augusti; prosa et carmine: Ante hac numquam, ne a Surio quidem, editum. 8°. Coloniae, sumptibus Bernardi Gualtheri et Petri Henningii. 1625. p. 100 sqq.

2) Achter: Tobaeus Comoedia Sacra. 8°. Antverpiae Ex officina Guilielmi Silvij. 1570. p. 95.

Hic etenim nostri reverenter numina fontis,
Pegasidesque colit, Castalidesque Deas.
Cumque sit innumeris, quas fert Respublica, curis
Obrutus, et vastum vertice gestet onus:
Nemo tamen doctas adamat flagrantius artes,
Nemo pari Musas relligione colit.
O utinam quotquot rerum moderantur habenas,
Nos simili passim sedulitate colant.
Major Apollineis majestas vatibus esset,
Majus et Ascraeis, Aonijsque decus.
Quid tua profuerit caecis abjecta cavernis
Carmina limoso computruisse situ?
Quo nigra tinctae crebro loligine pennae?
Chartaque subductis commaculata notis?
Si squallente tui putrefacti pulvere versus,
Perpetuo tineis praeda parata latent?
Dircaeum quamvis vincas Amphiona cantu,
Threiciam superent et tua plectra lyram:
Nulla tamen tacitis referetur gratia chordis,
Cassaque lucifugae gloria vatis erit.
Fama foret sacri cunctis ignota Maronis,
Linguaque laurigeris suspicienda viris:
Si turpi quondam perijsset pulvere codex,
A Phrygio clarum qui duce nomen habet.
Quid referam gelidi doctum Sulmonis alumnum,
Qui facili pepigit carmina multa manu.
Claraque quem genuit generosum Corduba vatem,
Et celebrem Latia te Venusine chely.
Aspera quique refert Thebanae praelia gentis,
Mistum foemineis Æacidemque choris.
Et fera Punicei qui concinis arma tyranni
Fracta salutaris calliditate morae.
Raptaque quem fecit diti Proserpina notum,
Foedaque Ruffino bella peracta duce.
Quorum si furvis latuissent scripta tenebris
Optatus blattis turpibus usque cibus:
Non foret illorum totum vulgata per orbem,
Claraque diversis cognita fama locis.
Hic ego subridens; nostras temeraria nugas
Divinis audes aequiparare libris?

Quid mihi Peligni versus, magnive Maronis
  Commemoras, nunquam quod morietur opus?
Aut alios, quorum sacro labra tincta liquore,
  Æterno dignum carmen honore canunt?
Si mihi dulcisono par esset gratia vati,
  Qui cubat in Getica conditus exul humo:
Quolibet intrepidus paterer mea scripta vagari,
  Continuo monitis obsequererque tuis.
Sed mea tam docto non aequiparanda Poëtae
  Rustica Pierio Musa lepore caret.
Quare quae viridi fruticatur messis in herba,
  Non est praepropera nunc resecanda manu.
Tempus erit rapidi cum fervida signa Leonis
  Cynthius aligeris uret anhelus equis:
Tunc segetem si quis canam resecabit aristis,
  Percipiet studijs praemia digna suis.
Cur caecos tumida catulos canis egerit alvo,
  Nempe quod haec partum praecipitare solet?
Sic immaturis quam detrahis uva racemis,
  Crudaque jucundo poma sapore carent.
Firmior est arbos tacito quae tempore crescit,
  Et cito quae surgit protinus herba cadit.
Ad quae Musa: Tuam non aequo talibus artem,
  Nec tua tam doctis confero scripta libris.
Hos tam ingenij sequeris pro viribus, errent
  A posita quamvis spicula vestra scopo.
In medio fas est fessum consistere cursu,
  Qui petit ardenti maxima quaeque gradu.
Nec virtute sua quae sunt confinia primis,
  Nec dos proposita proxima laude caret.
Sic scita texit Sarranos arte tapetes,
  Indoctus nuper qui citharaedus erat.
Aspice quam varij diversa poëmata vates
  Dissimili quondam concinuere sono.
Ille Sophoclaeos sublimi voce cothurnos,
  Hic Colophoniaco bella fragore tonat.
Terribiles alius lituos, pugnasque perosus,
  Disparibus nectit dulcia verba modis.
Hi stolidum ludunt mordaci carmine vulgus,
  Et retegunt salso facta pudenda joco.

Sunt quos pressa levi delectant pulpita socco,
  Miranturque tuos Plaute diserte sales.
Lascivo quidam scribunt Epigrammata versu,
  Foedaque crispanti crimina nare notant.
Hic sacros lyrico celebrat vel pectine divos,
  Vel caeco laesum pectus amore gemit.
Qui quamvis uno passim simul ore probantur,
  Æternumque sibi promeruere decus:
Non tamen his eadem facundae gratia linguae,
  Aut praecellentis par nitor oris adest.
Bilbilicum Andino confer cum vate Poëtam,
  Qui modo facundus, jam prope mutus erit.
Immortale tamen vates hic carmine nomen,
  Claraque perpetuae praemia laudis habet.
Ergo supervacuum vultu removeto pudorem,
  Ecce tibi faciles concrepuere fores.
Quid miser attonito stupefactus pectore palles?
  Quid timida infelix anxietate paves?
Haec pariet summam tibi confidentia laudem,
  Versibus hunc poteris demeruisse tuis.
Dixit, et arrepta lepidum testudine carmen
  Ludit, et Aonidum succinit ore chorus.
His stimulis me docte tuas Dea consul ad aedes
  Compulit audaci carmina ferre manu.
Carmina tam docto nequaquam digna palato,
  Nec meritis in nos aequiparanda tuis.
Non tamen idcirco torvo mea munera vultu
  Despicies, digitis excutiesve tuis.
Saepe vaporifero caelestia numina thure
  Divinus sacra flamen in aede colit.
His gaudent donis, his delectantur amici,
  Dulcia Parnasi qui juga montis amant.
His commotorum mulcentur pectora regum,
  His fera nobilium flectitur ira ducum.
His e saxosis rapiuntur montibus orni,
  Hac validi rabies arte movetur apri.
Hoc formidandus cicuratur munere pardus,
  Diraque quae nostrum fingit hyena sonum.
Haec immortalem pariunt munuscula famam,
  Et faciunt avidis nos superesse rogis.

Hos igitur versus, et quae tibi munera mitto,
Accipies placido docte Quirine sinu.
Dumque sinunt gravium diversa negotia rerum,
Haec mea gratanti carmina mente leges.
Sic ego Pieriae laudis succensus amore,
Facundo posthac cultius ore canam.
Verum prolixo ne te sermone moremur,
Perpetuo sospes Consul amande vale.

In latere, nog bij het leven des dichters verschenen uitgaven zijner werken, heeft Schonaeus behalve enkele andere carmina en elegien, ook het lied aan Burgemeester Talesius eenigszins gewijzigd, de poeëetsche waterloten, welke hier en daar nog al weelderig uitschieten, wat gesnoeid, en naar mij voorkomt, het wat beter verstaanbaar gemaakt. Ik heb evenwel gemeend, mij te moeten houden, aan den oorspronkelijken tekst, omdat deze, en niet de later veranderde vorm, onder de oogen is geweest van de personen tot wie de verzen gericht waren.

Een andere vriend, wiens naam meermalen in de geschriften van Schonaeus wordt aangetroffen, en die de hem gebrachte hulde met een gedicht en met eene vereering beantwoordde, was

HEER JOANNES VOCCINIUS,

Pater van het Zijlklooster te Haarlem, geboren te Utrecht in 1521, overleden .... Februari 1587. Toen zijn convent in 1581 opgeheven en aan de stad Haarlem in eigendom overgegaan was, betaalde de Regeering hem een pensioen, dat in het eerste jaar bedroeg 100 £, vervolgens het dubbele, gelijk in de rekening der geestelijke goederen gelezen wordt:

A° 1582. Betaelt Jehan Vocking Pieterss., pater van het convent van Sijl, out 61 jaeren, de somme van Twee hondert ponden.

Zoo voort tot

A° 1586/1587. Betaelt Johanni Vokio, pater van 't Sijlconvent. hadde jaerlijcxs de somme van twee hondert ponden, munte deeser reeckening, maer alzoo dezelve in Februaryo xv^c^Lxxxvij deeser werelt es overleden, hem betaeld over drye vierendeelen jaers zijner alimentatie gevallen Alreheyligen Lxxxvi, Lichtmisse ende Meye Lxxxvij de somme van cL £.

De eerste maal dat wij met Heer Joannes Voccinius kennis maken, is in een lied van 1566, waar hem door Schonaeus geluk gewenscht wordt, dat bij de razernijen der iconoclasten, het Zijlklooster gespaard bleef voor kerkroof en plundering.

Dit carmen luidt in dezer voege:

De Sacrilego Anni 1566 Tumultu, ad D. Joannem Voccinium Zilensium virginum apud Harlemenses Praesidem. 1)

Heu quae pernicies, luesque caecum
Perturbat rabido furore mundum?
Hoc quis non lachrymis, pioque fletu
Deplorat Stygij malum tumultus.
Immissis furiae genus colubris
Dementant hominum, facesque dira
Infandas quatiunt, rotantque dextra,
Spirantes fluidas cruore tabes.
A te viperei serit veneni
Pestes Tartareas, repletque cunctas
Urbes dissidijs, novisque totum
Passim criminibus refercit orbem.
Legum jura nefas, scelusque vulgi
Oppressit, pietas refrixit, omne
Regnat nequitiae genus, removit
Castum perfidiae dolus pudorem.
Quin plebs praecipiti ruens tumultu,
Sacratas superis refringit aedes,
Elidensque fores, Deo dicatas
Aras sacrilega manu profanat.

1) Achter Tobaeus, hierboven aangehaald. p. 116.

Hic dum fornicibus basim revellit,
Lapsae conteritur trabis ruina:
Et mox impositus levi Charontis
Transmittit Stygiam rati paludem.
Infensae studijs rudes catervae,
Doctorum lacerant libros virorum:
Aut flammis liquido litos butyro
Extructa violant pyra, cremantque.
Pars praedae sitiens, lucrumque fani
Venans ex adytis, sacras rapaci
Sub vestes phialas manu recondit.
Hic saeva feriens seras bipenni,
Aufert purpureas palam tiaras.
Heu quo te rabies agit sceleste?
Non impune feres, dabisque legi
Pacato meritas furore poenas.
Et quamvis grave judicis flagellum
Cedendo fugias, forumque vites:
Justam nemo Dei potentis iram,
Aut divina nocens fefellit arma.
Hic quamvis leve vindicat severae
Poena flagitium, scelusque punit.
At multum tibi gratulor Vocini
Antistes probe virginum, tuaeque
Commisso fidei gregi, quod almus
Zilensi domui Deus pepercit.
Quin toti satius videtur urbi
Gratari sapienter efferatos
Quae dum ausus inhibet, truces abegit
A sacris procul aedibus maniplos.
Non hanc Fors rabiem ciet per orbem,
Sed jam nequitiae, procaciumque
Pertaesus scelerum Deus, nocentem
Ultrici populum manu flagellat.
Illi, seu Zephyris tuae secundis
Res cedant validae ratis procellae
Seu vi dissiliens gemat, sereno
Persolvas patienter ore grates.

De vertrouwelijke betrekking tusschen dezen kloostervoogd en Cornelius Schonaeus, treedt, wanneer wij de over en weder gewisselde verzen lezen, duidelijk aan het licht. Met de andere vrienden sproot wellicht de goede verstandhouding uit hoogachting en gelijke liefde tot de klassieke letteren voort, maar tegenover Heer Voccinius slaat de dichter een toon aan, dien men, waar hij zich tot de overigen wendt, schaars verneemt. De andere vrienden troosten Schonaeus, zoo hij bijstand noodig heeft met woorden, de Pater voegt er tastbare hulp bij. Hoort maar wat S. zelf daarvan zegt:

Ad Joannem Voccinium Praesidem Zilensem. [1]

Esse tuos inter Voccinie chare sodales
Contigit ingenti commoditate mihi.
Nam quod erat socio juvenis Phocaeus Oresti,
Hoc tu Schonaeo niteris esse tuo.
Cumque alij verbis me consolantur amici,
Tu praestas ipsa re mihi promptus opem.
Spiritus hos igitur donec moderabitur artus,
Et mea vitalis viscera sanguis alet:
Tu mihi prae reliquis multum venerandus amicis,
Et memori semper mente colendus eris.
Quin mea saepe tuas celebrantia carmina laudes,
Efficient cineri te superesse tuo.

Zoo de hoogachting van Schonaeus voor den Pater van het Zijlklooster meer dan gewoon was, de ingenomenheid van Heer Voccinius met den dichter, hield met die vereering gelijken tred, en zijne belangstelling in den letterkundigen arbeid van S. werd door hem genoegzaam aan den dag gelegd toen hij de eerste comoedie, Tobaeus, van den toekomstigen Rector, verschenen in 1570, begeleidde met het volgende latijnsche versje:

---

1) Epigrammatum Liber, achter Sacrae Comoediae. 8°. Harlemi Ex officina Ægidij Romanni 1592. p. 470.

D. Joannis Voccinii Epigramma ad libellum authorem.

Comica dum nitido percurris pulpita socco,
Plautinos referens numeros, venamque Terenti
Attonito miror felices pectore versus,
Et spissis tua digna puto Sconaee theatris.
Contra disparibus dum pulsas barbita chordis,
Aequas Peligni dulcissima carmina vatis.
Macte animo, pulchris sic perge incumbere coeptis,
Quo Batavos inter quondam numerere Poëtas.

Niet veel later, ten minste uit denzelfden tijd dagteekent de opdracht van het tooneelspel Nehemias, 6 Juni 1569. Wij vernemen daar, uit den mond van Schonaeus, dat zijne comoedie Tobaeus, op verlangen van Burgemeesteren, op de groote Markt is vertoond en den knapen op de latijnsche school ter lezing werd gegeven: dat hij, in den zin hebbende op den eenmaal ingeslagen weg voort te gaan, in eene hem ter inzage gegeven oratie, welke door Pater Voccinius ter synode van zijne orde moest worden gehouden, en Nehemias I. 3 tot tekst had, aanleiding vond, de geschiedenis der verstoring en herstelling van Jerusalem uit te werken, waarin hij meende eenige punten van overeenkomst te vinden met den treurigen tijd dien men in zijne dagen beleefde. Zoo ontstond: Nehemias. De instauratione Hierosolymae comoedia sacra. Auctore Cornelio Sconaeo Goudano [1]), voorzien van eene kerkelijke goedkeuring, welke aldus luidt:

In hac Comoedia sacra, cui Nehemias nomen est, omnia catholica et orthodoxa, nec quicquam quod aut fidei, aut morum integrita adversatur.

Hieronymus Vairlenius R. Harlemen. in spiritualibus Vicarius.

Nihil habet S. Romanae Ecclesiae fidei contrarium aut Reipublicae offensivum quod attestor

Sebastianus Baer Delphius insignis Colleg. Ecclesiae S. Mariae Hantverpien. Plebanus et Canonicus.

1) Antverpia, Ex officina Christophori Plantini 1570. 8°.

De opdracht zelve, welke wederom van veel hoogachting en erkentelijkheid jegens Heer Joannes Voccinius de verzekering bevat, is van dezen inhoud:

Reverendo colendoque viro D. Joanni Voccinio Ultrajectino Zilensium virginum apud Harlemenses Praesidi Cornelius Sconaeus Goudanus S.

Postquam semel totum me instituendae, erudiendaeque juventuti addixi vir honorande, omnibus modis huc mihi incumbendum esse arbitror, ut Spartam quam sum nactus pro ingenioli nostri viribus exornendemque operam, ut adolescentuli fidei nostrae commissi, si non eruditum, saltem non indiligentem suae aetatis formatorem sortiti esse videantur. Itaque cum Tobaeum Comoediam nuper a nobis in gratiam juventutis promulgatam tanti a magistratu fieri conspicerem, ut eam non solum in foro publice exhiberi, sed etiam in gymnasio nostro pueris enarrari voluerit: persuasi mihi (ut ingenue quod res est fatear) meas nugas esse aliquid, et gloriola quadam excitatus, ad aliud simile quippiam periclitandum animum appuli. Ita se res habet, honos alit artes: omnesque, ut inquit Cicero, ad studia incenduntur gloria: jacentque ea quae apud quosque improbantur. Quanquam unum in hujus editione extitit incommodum, nimirum quod tot passim in eam irrepserint mendae: quarum tamen pleraeque sunt hujusmodi, ut candidum lectorem illas non tam nostrae inscitiae, quam Typographi oscitantiae imputandas esse facile animadversurum confidam. Verum nonnullae ejus generis sunt, ut aequus etiam lector eas potius nostrae vel inertie, vel ruditati, quam cujusvis alterius incuriae asscripturus sit. Atque haec res an me ab hoc meo studio magis avocet, an currenti calcar addat potius, vix etiamnum scio. Avocat autem, cum me per aliorum indiligentiam inscitie notam incurrisse perpendo. E diverso hinc mihi additur animus, ut hoc quicquid est dispendij alijs lucubrationibus sarciam. Cumque ita quasi in bivio constitutus, utro viam deflectam dubito: commode tu mihi orationem, quam paulo post in synodo vestra de more esses habiturus, legendam offers: in cujus exordio praeclara, ac salutaris Nehemiae, ad eversae Hierosolymae instaurationem suos jam languescentes, ac periculo deterritos exhortantis, haec erat increpatio: *Vos nostis afflictionem in qua sumus, Hierosolyma deserta est, et portae ejus consumptae sunt igni. Venite et aedificemus muros collapsae, ac simus ultra opprobrio.* Quae quidem sententia

mihi adeo arridebat, ut continuo ad bibliorum codicem conversus, totam illam historiam avidissime perlegerem. Mox cum tristissimo huic nostro tempori mihi per omnia videretur accommodatissima: putavi me operae precium facturum, si et hanc quemadmodum Tobaeum [1]) nuper juvandae nostrae juventutis gratia in comicos actus digererem. Idque eo feci libentius, quod amici quidam literati eodem me identidem incitarent. Itaque hujus libelli confectio adeo mihi fuit jucunda, ut citra ullum laboris taedium paucorum dierum spacio illum totum absolverim. Atque ob id non est dubium quin hic qui nobis male volunt facile reperturi sint, quod vel ut ineligans improbent, vel ut ineruditum irrideant. Quibus nihil habeo quod respondeam, nisi me si parum feliciter, sedulo tamen egisse, ut nostra opella primae pubi, cui formandae pro virili incumbimus, aliquid adjumenti attulisse videremur. Id si me assequutum negent: non poterunt tamen hunc nostrum animum non laudare: posteaquam in rebus honestis vel solus conatus sua laude non soleat frustrari. Ipsi si quid doctius, politiusque in medium attulerint, gratulabor communi studiosorum emolumento: nec ijs invidebo, quos mihi palmam praeripuisse conspicio. Verum quandoquidem ad hanc comicam actionem describendam tua me impulit oratio, aequum esse arbitror ut tui nominis auspicio in lucem prodeat: ut si quis hinc forte aliquid sive voluptatis, sive fructus perceperit, maximam ejus partem tibi deberi intelligat. Quanquam multo majora tua erga nos promeretur beneficentia. sed nihil usquam in me reperio, quo parem tibi gratiam referre possem. Te tamen, qua es humanitate, hoc nostrum qualecunque munusculum boni consulturum: imo non secus ac magni pretij donum hilari fronte excepturum spero. Vale Praeses reverende, nosque qua soles benevolentia complecti pergito. Harlemi postridie Nonas Junij. Anno 1569.

De Pater van het Zijlklooster, ging voort, gelijk hem aan het slot van deze opdracht verzocht was, Schonaeus toegenegenheid te betoonen, en vermaakte bij zijn dood (... Februari 1587) aan den inmiddels tot Rector der latijnsche school bevorderden dichter, een zilveren beker, ter gedachtenis, waarvan deze het volgende epigramma schreef:

---

1) Tobaeus Comoedia Sacra; Authore Cornelio Sconaeo. Antverpiae 1570.

In scyphum argenteum sibi a Joanne Voccinio Praeside Zilensi legatum. [1]

Schonaeo moriens Praeses Zilensis amico
Me facit esse sui postremum pignus amoris.

Zoo de degelijkheid en braafheid van Schonaeus reeds niet van eene andere zijde waren bekend geworden, zou men den wakkeren man gaan liefhebben, die ten tijde der geloofsvervolging in het laatste gedeelte der zestiende eeuw, openlijk optrad als de vriend en de lofredenaar van geestelijken der in verdrukking geraakte Roomsche Kerk. Om in tijden van voorspoed de partij zijner vrienden te volgen, kost weinig opoffering en heeft niet veel waarde, maar om in de dagen van tegenspoed, wanneer de vrienden gesmaad, beroofd en uitgebannen worden aan hunne zijde te blijven staan, dit heeft meer beteekenis en leert den man van karakter kennen.

Cornelius Schonaeus had aan Pater Voccinius vrij durven klagen over de beeldstormerij en tot lijdzaamheid en onderwerping zette hij ook aan, zijn vriend

Heer Joost Claess. Vinck.

Deze was, even als de dichter, geboren in Gouda en die herkomst kan de grond gelegd hebben tot hunne vriendschap. Voor de eerste maal in 1567 wordt Heer Joost Claess. vermeld als conventuaal in de Commanderij van St. Jan, waar daags vóór St. Magdalena 1569 tot Pitantiemeester benoemd werd „onse lieve zeer geminde ordens-broeder Joost Claess. Vinck van der Goude." [2])

---

1) Sacrae comoediae. 8°. 1592. p. 490.

2) Pitantie: maaltijd; pitantiemeester: schaftmeester. Naar het schijnt was de pitantiemeester tevens belast met het ontvangen van de inkomsten der bezittingen. Prof. W. Moll zegt in zijne Kerkgeschiedenis van Nederland vóór de Hervorming. II. 2. blz. 118. „De Proost benoemde den Keldermeester, Ziekenmeester en Pitanciemeester. De laatstgenoemde deelde de inkomsten uit, die de broeders door het lezen van zielmissen verdienden."

In datzelfde jaar deed hij met den Commandeur en de pastoors van Beverwijk en Heemskerk eene bedevaart naar Keulen tot de reliquien der heilige Drie Koningen „ende hebben gelogeert in onse oerdens-huys binnen Coelen, genaempt Sint Jans te Cordelen, daer zij zeer vrundelick ende mindelick, jae magnifyckelick ontfangen zijn geweest vanden Commenduer ende gemeen Conventuael-broederen. Alsoe oft quaem, dat eenyge van denselve huyse in Hollandt quamen, dat men dat zal gedachtich zijn. Waerom dese memorie hier mede gestelt is. Zijn oick geweest tot Aken, Ludick [1]) ende anderen heerlijcken plaetsen. Daer zij veel heylige reliquien gevonden ende gesien hebben, daer God off geloeft moet zijn. Anno 1569."

Met het beleg der stad en de verwoesting van de Commanderij, braken ook voor Heer Joost Claess. Vinck kwade dagen aan en hoewel niet duidelijk staat opgeteekend, waarheen hij zich destijds begeven heeft, is het te vermoeden dat de Pitantiemeester zich hier of daar verborgen heeft gehouden, want in een staat van het zilverwerk dat in veiligheid was gebracht, wordt o. a. gelezen: „H. Joost Claiss. bekent gehat te hebben iiij croesen met 1 lepel, terwijl dat hij int heymelic sat." De laatste maal dat zijn naam bij eene kapittelvergadering aangeteekend staat, is op den 3 September 1573, en waarschijnlijk is hij niet lang daarna gestorven, dewijl van hem gezwegen wordt in het testament van den Commandeur Heer Philips Henricss. Van Hogesteyn (1574) en in dat van Heer Timan Van Wou, toen hij nog pastoor was van Beverwijk (1574), waarin nagenoeg alle conventualen werden bedacht.

Deze omstandigheid brengt ons zoo wat op den weg, in welken tijd het volgende versje kan geschreven zijn,

---

1) Lüttich, Luik.

dat Schonaeus aan zijn zeer vertrouwden vriend Heer Joost Vinck toewijdde: waarschijnlijk tusschen het beleg en den vermoeden dood van den Johanniet, dus omstreeks 1574:

Ad Judocum Vinckium, amicum suum familiarem. [1]

Quid damnis variis, laboribusque,
Et belli furiis amice pressi
Causamur Superos, crebrisque summum
Culpamus miseri Deum querelis?
Non hujus Deus est furoris auctor,
Nec tantos Superi cient tumultus:
Sed foedae vitium, scelusque vitae
Has nobis pariunt, moventque turbas.
Quod ni nequitiae probrum perosi,
Divinam prece leniamus iram,
Mox Martis rabie nocentioris,
Et curis gravioribus prememur.

Onder de Conventualen van St. Jan, had Schonaeus nog een wakker vriend, die den lezer voorgesteld wordt als

HEER TIMAN VAN WOU WILLEMSZOON.

Het zal niemand berouwen de kennis te maken van dezen Johanniet, die omstreeks 1535 te Kampen geboren en waarschijnlijk een kleinzoon was van den beroemden klokgieter Geert Van Wou. [2]) Hij was sedert 1557 priester, werd in 1561 vice-cureit te Beverwijk, was van 1570–1575 er zelf Pastoor, en bovendien Proost des Kapittels van zijn convent. Den 25 Januari 1575 kozen de in Utrecht samengekomen conventualen hem eenparig tot Commandeur van St. Jan te Haarlem, in plaats van Heer Philips Van Hogesteyn, te Amersfoort overleden, en nu braken er gulden dagen aan voor den organiseerenden en

1) Sacrae Comoediae. 8°. 1592. p. 480.

2) In een testament A° 1574, begeert hij, dat men zal zetten „het tafereel daer wij alle zusters ende broeders inne geeontrefeyt staen te Campen op ons ouders graff."

bouwlustigen Heer Timan. In Beverwijk had hij, invallende voor een zeventigjarigen pastoor „cruepel ende impotent sedert zekere jaren herwaart", het wat in 't achterspit geraakte beheer en bestier weder op de been gebracht, duchtig van zich afgesproken waar het noodig was en pas gaf, en reeds spoedig een aanzienlijk pand gekocht, verbouwd en betrokken.

Maar het beste wat hij ten bate der historie gedaan heeft, is van vele zijner daden een uitvoerig verslag te schrijven, hetgeen door andere geestelijken wel eens vergeten is. Toen Heer Timan Van Wou, Commandeur in Haarlem werd, ging hij in dezelfde richting voort en vond er overvloedig werk: het eerste wat hij deed was 4000 daalders opnemen om de kerk te herstellen, de schulden in het beleg gemaakt af te doen, molens, sluizen en landerijen in bruikbaren staat te brengen, verder voor „verscheyden reparatie soo aen 't lanthuys binnen Soeterwou, het huys in Sint Jansstraet, ons gasthuis, aencopinge van huysraet, beheyninge van ons open erve." Hierop volgden de Pacificatie van Gend (8 Nov. 1576), eene resolutie der Staten van 23 Mei 1577, een accoord van Staten met de Stad Haarlem van 24 April 1581, alles over het bezit der goederen van kloosters en geestelijke gilden, bovendien nog vele andere voorvallen, die een onverpoosd bepleiten der rechten van zijne Commanderij, van Heer Timan Van Wou vereischten. Zijne scherpzinnigheid deed hem daarbij goeden dienst, en veelal wist hij te verwerven wat door hem begeerd werd, doch mochten zijne vertoogen al eens geen ingang vinden, zeker was dat niet te wijten aan zijne lauwheid, want deze schrijfgrage Commandeur was, als het dienen kon, altijd bij de hand met eene memorie of rekest, waarin helder en breedvoerig eene uiteenzetting der feiten gegeven werd.

Omstreeks 1590 had Heer Timan Van Wou weder an-

dere, maar wel met zijnen aard strookende zorgen. Hij deed namelijk toen de erven der woningen in de St. Jansstraat bebouwen en de Commanderij-huizing herstellen, welke gelijk reeds vroeger is medegedeeld, tijdens het beleg in den jammerlijksten staat van verwoesting waren gebracht, maar voor welk werk in bijna twintig jaar geen geld te vinden was geweest. Tegen Mei 1595 was de arbeid voltooid en keerden de St. Jansheeren, voorgegaan door hunnen Commandeur, na drie-en-twintig jaren omzwervens terug in hunne gebouwen in de St. Jansstraat.

Nog tien jaren levens sleet Heer Timan Van Wou daar in herinnering aan vreedzame dagen en kommervollen tijden, tot hij den 5 November 1605 „in den Heer gerust is." De overgebleven conventualen ontvingen o. a. een brief van rouwbeklag en dienstaanbieding van Jan Van Schagen, lid van de Ridderschap, terwijl bovendien de Heer van Warmond, Johan Van Duvenvoirde en Woude, berichtte, dat hij goedgevonden zou hebben en in overweging wilde geven, „dat mijn Heeren van de Commendurie, de Ridderschap ende Edelen, representerende eensdeels de Staten van Hollant, geroupen ofte bescreven hadden opte begravinge van sa. de Heere de Commenduer ende over sulcx sijn begravinge opgehouden ofte daermede vertouft hadden, tot op Woonsdaghe oftė Donredaeghe toecomende, ende de eere sijn E. W. bij sijn leven aengedaen, deselffde naer sijn overlijden met meerder eere ende reverentie van den Heeren, de Ridderschappe ende Edelen voorn. sijne begravinge behoorde gecelebreert te werden." Tot die begrafenis kwamen echter de Heeren Schout, Burgemeesteren en Schepenen, allen in den rouw, en zaten 's avonds ook aan bij den maaltijd.

Men kan uit deze bijzonderheden gemakkelijk opmaken, dat Schonaeus zich verheugde een beschermer (gelijk hij zelf schrijft) te bezitten in den man, die in zulk hoog

aanzien stond, en hij van zijn kant bleef niet achterwege den Commandeur de eerbieding te bewijzen, waarop deze aanspraak had. Meermalen nam hij de veder op om die gevoelens uit te spreken en waarschijnlijk is het hier volgend versje te brengen tot den tijd, toen Heer Timan Van Wou, pas Commandeur geworden, onder velerlei zorgen en beslommeringen gebogen ging:

Ad D. Timannum a Wou, Rhodianorum Dominorum
apud Harlemenses praesidem. [1])

Ne magna nimium praeses reverende tuarum
Jactura doleas rerum, sed pectore tantum
Infracto patiaris onus, sapientia praestat
Commonstratque tibi: qua cum sis praeditus, omnes
Humanos perfers casus patienter, amaros
Emollitque tibi constans tolerantia luctus:
Et quasvis subito facit evanescere curas,
Impositum recto sustentans vertice pondus.

Maar gunstiger dagen waren reeds aangebroken, toen Schonaeus in het weldra mede te deelen epigramma, de herstellingswerken, door den Commandeur ondernomen, bezingt, hem aanzet voort te gaan, met den wensch besluitende dat Heer Timan Van Wou den heiligen arbeid moge voltooien. [2])

Tristis ut eversae Solymorum nuncius urbis
Pervenit ad Nehemiam,
Qui regi, procul a patria regione remotus,
Inserviebat Persico:
Longinquum permensus iter, variosque labores
Perpessus, ad suos redit.
Dumque solo turres, aequataque moenia cernit,
Multis madescit lachrymis.
Mox sacram totis instaurat viribus urbem,
Nil hostium minas morans.

1) en 2) Sacrae comoediae. 8°. 1592. p. 473.

Altera portat onus, gestat manus altera ferrum,
Et quisque se praebet virum.
Sic dum strata tui convulsaque rudera templi,
Postesque collapsos vides,
Ingemis, et tantam moerenti pectore cladem
Quanquam doles, minime tamen
Despondes animum, sed protinus omine fausto
Reparare cuncta cogitas.
Conatus Deus ipse tuos, hominumque bonorum
Applausus, et favor juvant.
Perge pijs igitur Praeses incumbere coeptis,
Opusque sacrum perfice.
Unde decus, laudemque tibi, famamque perennem
Christo parabis auspice.

Ook na deze twee dichtjes, rekende Schonaeus nog niet met den hem zeer gunstig gezinden Commandeur te hebben afgedaan, maar wijdde Heer Timan Van Wou toe, het Liber Elegiarum, dat als bijvoegsel op de zes tooneelstukken, vereenigd met dezen in 1592 het licht zag. Als eene onvergankelijke gedachtenis aan de goedgunstigheid des Commandeurs jegens den dichter, wilde deze zijne nu bijeengevoegde losse verzen in de hoede stellen van dezen geestelijken heer; hij hoopte slechts dat zijn Maecenas het weinig beduidend bundeltje niet zou afwijzen, het goedgunstig aanvaarden mocht, en voort zou gaan in zijn vriendschapsbetoon jegens Schonaeus.

Dit en nog meer moest den Rector van het hart, toen hij in dezer voege het woord richtte tot den Commandeur:

Reverendo, atque honorato Domino, D. Timanno a Wou, Rhodianorum Dominorum apud Harlemenses Praesuli, Cornelius Schonaeus S. [1])

Cum amicorum literatorum consilio adductus Praeses Reverende, comoedias nostras conjunctas simul evulgandas esse existimassem, placuit Elegiarum libellum superioribus temporibus a nobis con-

1) Sacrae comoediae 8°. 1592. p. 392.

scriptum iis subjicere: cumque tuae Dignitatis auspiciis in lucem proferre, perpetuum quoddam tuorum erga me meritorum monumentum. Quod utinam tale esset, ut neque honorem istum, quem tua virtute es consequutus, dedecere, neque quam de me concepisti existimationem fefellisse videatur. Verum id quemadmodum vehementer mihi est exoptandum, ita non mediocriter metuendum arbitror, ne malevoli, quorum semper passim et fuit, et erit ingens frequentia, hic inquirant, quod ut inelegans, atque ineruditum vituperent: atque adeo mordaci invidoque dente corrodant. Quibus nihil habeo quod respondeam, nisi quod oratos eos velim, ut ipsi quid elimatius doctiusque ex foecundo, ac divite suo penu depromant: nostramque qualemcunque industriam ingenij sui splendore obscurent. ne id forte in illos quis retorqueat, multo esse proclivius faciliusque, aliorum lucubrationes carpere, quam eas imitari, aut superare etiam. Quanquam, ut non magnopere me terreat, moveatque curiosa, atque invida horum improbitas, facit sapiens ille, qui olim interrogatus, an operae precium se in studiis fecisse sentiret, negabat, hanc addens causam, quod nullus adhuc esset, qui ipsi invideret. Et ita quidem se res habet; donec ocio torpentes, nihil laude dignum meditamur, facile Zoilorum istorum morsus evitamus: verum simulac animum ad res praeclaras applicuerimus, atque in iis profectum aliquem consequuti videmur, continuo advolant, qui nos a pulchris illis coeptis malitiosa linguae procacitate deterrere conantur. Quos non alia ratione ulciscaris melius, quam si allatrantes contemnas, obturatisque auribus praetereas. Sed ne longiori oratione Dignitatem tuam, gravioribus negotiis occupatam, detineam, finem faciam, si hoc unum oravero, ne hoc vile munusculum, et tua erga me benevolentia non satis dignum, contemnas, sed pro animi tui candore, expedita, ac prompta manu excipere digneris. Vale Praeses Reverende, Schonaeumque tuum qua soles benevolentia perge prosequi. Harlemi, postridie Nonas Augusti, Anno 1592.

En hiermede laten wij het dicht- en prozawerk van Schonaeus rusten, in zooverre namelijk, dat verder geene gedeelten uit zijne geschriften zullen bijgebracht worden, om den auteur en den kring waarin hij verkeerde, beter te leeren kennen. Wie evenwel wat dieper wil doordringen in de denkbeelden, opvattingen en beschouwingen door

Schonaeus in zijne comoedien uitgewerkt, zal zich niet teleurgesteld zien, maar behalve eene zachtvloeiende versificatie en een vlug voortloopenden dialoog, een ernstig onderwerp, waardig, deftig en toch niet temende, behandeld vinden. Van een overzicht, veel minder van eene analyse kon echter in dit langs de oppervlakte heenglijdend schetsje geen sprake zijn, en te minder was het mijne bedoeling dien weg op te gaan, dewijl het den belangstellenden lettervrienden meer genoegen zal geven, door eigen lezing met de geschriften van Schonaeus kennis te maken, dan door aanbeveling uit de tweede hand. Onder den titel van: Terentius Christianus, verzamelde Schonaeus (gelijk reeds vroeger gezegd is) in 1598 eenige zijner comoedien en deze werden door vrienden des dichters, naar de gewoonte van die eeuw en de volgende, onder eene bedekking van eer en klinkdichten den lezers aanbevolen. Ik moet belijden dat sommige dier vrienden mij vrij onbekend zijn, maar die de rij opent, de eerste, had ik reeds vroeger ontmoet en van zijne welsprekendheid hooren gewagen, derhalve verwonderde het mij niet veel, te zien, dat ook latijnsche verzen geschreven werden door

Heer Willem Jacobss. Van Assendelft.

Hij was priester en licentiaat in de beide rechten en reeds in 1576 door den Bisschop Van Mierlo tot kanunnik benoemd, om als rechtsgeleerd bijstander zitting te nemen in het kapittel, waarvan hij later de vice-decanus werd. Zijne geleerdheid wordt hoog geroemd en daarbij had hij eene weinig geëvenaarde welsprekendheid tot zijnen dienst, die hem den naam van „de tweede Cicero" bezorgde. Den 27 Juli 1605 werd hij door de stemgerechtigde maagden gekozen tot Pastoor van het groote Beggijnhof te Haarlem. Hij was toen echter reeds vrij ver in leeftijd gevorderd en nog geen tien jaren stond hij aan

het hoofd der beggijnen, n.l. tot den 28 Januari 1615, die zijn sterfdag was. Volgenderwijze werd zijn dood in den Catalogus Curatorum van het Beggijnhof opgeteekend:

D. ac M. Wilhelmus Van Assendelft, J. U. Licentiatus, Capituli Harlemensis Vicedecanus, alter Cicero, eligitur pastor eodem die et anno quibus e vivis praedecessor excessit, introductus est in realem acceptatae curae possessionem A° Dom. 1605 die 11 Augusti, obiit die 28 Januarii A° Dom. 1615.

Deze Beggijnen-pastoor behoorde ook tot de vrienden van Schonaeus en zijn epigramma werd het eerst geplaatst voor den Terentius Christianus. Het is niet onwaarschijnlijk dat Heer Willem Van Assendelft, die zoo goed de kunst van verzen maken verstond, meer heeft geschreven dan bij Schonaeus onder zijn naam van hem bekend is, maar dewijl dat voor het oogenblik niet kan bewezen worden, moet ik mij vergenoegen hier het versje van den Pastoor mede te deelen, waaruit de ervarenheid van den dichter genoegzaam blijken zal:

Gulielmi Assendelphii Epigramma. [1])

Attulit ingenium Sophocli laetabile funus,
  Cum calculo vicisse se uno agnosceret.
Scilicet in triviis populi plaudentis honorem
  Parem triumpho censuit clarissimo.
Hunc tibi non nemo casum Schonaee timeret,
  In arte multi scenica contendere.
Si tecum auderent, famaeque cupidine ducti,
  Pro laude certam tollerent infamiam.
At cum nullus in hanc tecum descendat arenam,
  Quanvis sit artis plena nostra Belgica,
Clarior est tanto tua laus, et gloria, tanto
  Me judice est illustrior victoria.
Non tamen idcirco laudis turgescet amore
  Oblita mens fontis sui, unde haec effluant.
Sed quoniam tractas divina poemata, laetus
  Deo, libensque dicabis hanc adoream.

1) Terentius Christianus. 8°. 1598. p. 8.

Pastoor Van Assendelft is de eenige dier vrienden van Schonaeus door mij om den Rector gegroepeerd, welke hem overleefde. De anderen waren hem reeds vroeger of later in den dood voorgegaan.

Misschien is het niet gansch en al overbodig geweest, het stof eens af te wisschen van hunne namen, die ingeschreven staan op de geel geworden bladeren van zelden ter hand genomen akteboeken, tenzij van Talesius, wiens gedachtenis, als die van een martelaar, wordt in eere gehouden.

Ik heb getracht Schonaeus en eenige zijner vrienden, in verband met elkander in een duidelijker licht te brengen en hoop dat het slechts niet zij tot schade van hen, die ik om velerlei redenen heb lief gekregen.

Haarlem. C. J. GONNET.

UIT DE AKTEN

VAN HET HAARLEMSCHE KAPITTEL.

(Vervolg van Deel VII, bladz. 197).

In voorgaande afleveringen dezer Bijdragen hebben wij uit de Haarlemmer Kapittelakten achtereenvolgens medegedeeld, wat daarin voor de geschiedenis onzer parochiën merkwaardigs gevonden wordt. Wij hebben daarbij, om redenen, in Deel I, bl. 440 en Deel IV, bl. 434 vermeld, die mededeelingen in chronologische orde naar de tegenwoordige indeeling der Dekenaten uitgeschreven, en lieten daarom voorloopig alles ter zijde wat van algemeeneren aard was en Bisdom, Kapittel of Missie rechtstreeks betrof.

Thans gaan wij een begin maken met ook dit voorloopig achtergelatene af te drukken, zoodat aan het einde daarvan de lezer een *volledig afschrift* van het geheele „Liber Capituli Harlemensis" ter zijner beschikking zal hebben.

LIBER CAPITULI HARLEMENSIS. 1629.

Littera *V* notat proponenda omnibus sacerdotibus in Visitatione, *C* particularia, Capitulares tantum concernentia.

Tabula Statutorum.

COMPENDIUM STATUTORUM GENERALIUM PRO CAPITULO ET CANONICIS CATHEDRALIS ECCLESIAE HARLEMENSIS. Pag. 1

De residentia.

Quoniam impia haereticorum studia temporisque malitia, viros doctos et probos ab Ecclesiis suis diutius abesse non patiuntur; statutum est, quod si Canonici, aut etiam Praelati ab Ecclesia sua, seu Dioecesi Harlemensi (nisi a Superiore vel Capitulo missi) per duos menses, sive conjunctim sive divisim, sexaginta dies pro dictis duobus mensibus computando, in anno se non absentent. Nec quisquam ulla dispensatione vel alio privilegio Apostolico, quacumque causa impetrato vel concesso, sese a residentia hujusmodi eximere possit. C. 8 Statut. General. Harl. V

De pace et concordia.

Quum et inter aliquos orta discordia, ex ordinatione Capituli statim reconciliari debent: salvo tamen jure sibi fortassis acquisito suis tempore et loco prosequendo. Antequam aliqua controversia ad Superiores referatur, 1° hinc inde partes se invicem amicabiliter monebunt, caveantque summopere, ne a laicis informationes quaecumque sumantur, antequam laboretur ut clerici inter se conveniant, V

et pacem si possibile sit inveniant: ut hac ratione consulatur Ecclesiastico nomini et honori, et Laicorum paci et unitati, ne in partes trahantur. A. 1621. 21 Jun. in Stat. dioeces.

Priusquam etiam querelas apud Superiorem exponant, praesertim sacerdotes seculares de Religiosis, examinentur statim controversiae in particulari, et testimonia legittima deponant, ut suis temporibus usui esse possint. Iisdem Stat. A. 1632.

De Statutorum publicatione et silentio.

V Ne quis Canonicorum, Pastorum vel Ordinariorum ignorantiam Statutorum a Superiore vel Capitulo unquam habeat, vel allegare possit: Statutum et ordinatum est, Decreta eorum singulis annis bis in Generali Congregatione [1]) vel Visitatione alta et intelligibili voce legantur. Prohibitumque omnibus et singulis, ne absque decreto et consensu Superioris vel Decani secreta Capituli aut Statuta, in totum vel pro parte revelet, eave alibi quam coram Superiore vel Capitulo alleget ullo modo. In Stat. Gener. Harl. C. 13.

De Testamentis Clericorum.

V Testari ita demum poterunt Canonici Beneficiati, vel Pastores et Ordinarii, si licentiam testandi a Superiore canonice obtinuerint, et juxta ejus tenorem Testamentum suum condiderint, ac saltem unum Canonicum Capitularem Canonici, reliqui Beneficiati Ecclesiasticum aliquem saecularem hujus Dioecesis, erga Superiores morigerum, ultimae suae voluntatis executorem constituerint. Quorum trium requisitorum unum si quis omiserit, qui fructus beneficii receperit, statutum et ordinatum fuit, ut is censeatur intestatus decessisse. Supra.

---

1) Ter zijde is bijgeschreven: in vere et autumno scil.

Hanc autem facultatem testandi pro hoc tempore petere debebunt ab Illustr. D. V. Apostolico, alias a Capitulo Harlemensi Sede vacante obtinere poterunt vel ab Episcopo si talis sit. Infra in Stat. f. 34.

De Conventibus Canonicorum, et 1° de communibus.

Decanus seu Archipresbyter Generalis poterit Capitulum quoties oportunum vel necessarium erit, indicere; quod fiet cum causae expressione [1]) (praeterquam in Congregationibus quadrimestribus et hebdomadariis, et quando urgens ratio suadebit ut absque causae expressione indicatur), Infra in Stat. f. 7, negotia et causas Capitulo proponere, voces colligere; neque aliter quam cum majore et saniore parte vocum concludere, et quod conclusum fuerit fideliter exequi. Salvo quod Episcopus si praesens sit etc. In Stat. gener. Harl. c. 2.

Pag. 2

Porro absente Decano, senior Capitularis Canonicus vices Decani sustinet (censetur autem senior ex illis qui resident Harlemi) qui sub titulo Vicedecani omnia in Capitulo exequitur quae Decanus facere consuevit. Ibid.

Quidquid vero in Capitulo, tam Dioecesano quam Provinciali concludetur, per Secretarium Capituli in libro Statutorum annotabitur pro perpetua memoria. Qui liber diligenter asservabitur. In Dioeces. A. 1627, 25 Nov.

Inchoabuntur autem Congregationes Capitularium cum invocatione Spiritus Sancti, et terminabuntur cum gratiarum actione Deo facienda. Et si solemnes fuerunt, praemittetur Hymnus Veni Creator et in fine dicetur Te Deum, cum collecta gratiarum actionis ex missali. Et priusquam conventus dissolvatur, ea quae conclusa sunt alta voce relegentur. Ibid.

1) Naderhand bijgeschreven: decem diebus ante, cum fieri poterit per scripta ad absentes.

Capitulum Harlemense quadrimestre celebrandum erit in habitu canonicali, omnibus indutis toga longa, superpelliceo, byrreto quadrato et almutio. Quod saltem servandum erit semel in anno circa festum S. Bavonis, et cum Illmus D. V. A. est praesens, vel alias cum Amp. D. Decanus id faciendum decreverit. Infra in Stat. A. 1631, 8 Jul. et 1633, 3 Jan.

Quicunque ad has congregationes serius advenerit ad locum praescriptum post horam condictam, mulctabitur quarta parte Imperialis. [1]) Qui vero in totum se absentaverint absque legittima excusatione, quae scripto statim significanda erit et a Capitulo approbanda; si habitet intra civitatem Harlemensem mulctabitur duobus sacris, uno pro defunctis, altero pro vivis confratribus dicendis, et simul Imperiali dalero ad usum Capituli. Si vero extra Harlemum habitet, mulctam subibit duorum sacrorum et dimidio Imperiali. Infra in Stat. A. 1630, 15 Oct.

In electione novi Capitularis vel introductione, dicetur coram Confratribus sacrum de Spiritu Sancto. Infra Stat. 1632. N. 29, 12 Jul.

Item quando aliquem ex confratribus obiisse contigerit, exequiae pro anima illius solemniter coram confratribus celebrabuntur. Stat. f. 16 et infra.

Post Spiritus Sancti invocationem unus ex Confratribus Capitularibus oratiunculam habebit ad congregatos, et quis ille futurus sit, designabit Amp. D. Decanus in citatione ad Capitulum vel in Congregatione praecedenti. Eaque oratio scripto habebitur et asservabitur in Archivo. Infra in Stat. 1632, 12 Oct. in fine, sub mulcta $\frac{1}{2}$ Imp. pro 1ª vice, pro 2ª 4r imperialium. Infra p. 65, N. 12.

Tempus quadrimestre conveniendi determinatum est ordinarie servandum, in hyeme feria 3 post octavam Epiphaniae; in vere fer. 3 post Dom. in Albis (quando etiam

1) Bijgeschreven: Fisco nostro danda de quo infra p. 11.

tractandum erit de Visitatione Dioecesis instituenda); in aestate fer. 3 post Festum Visitationis B. M. V; in autumno fer. 3 post octavam S. Bavonis. Et tunc agendum erit de cartabella conficienda pro anno secuturo. Infra in Stat. f. 8. 1)

De Conventu Hebdomadario.

Canonici Harlemi residentes singulis hebdomadibus convenient cum Amp. D. Decano feria 6, hora 11 ante meridiem de negotiis communibus tractaturi. Et qui sine legittima causa a confratribus probanda se absentaverit, mulctam solvet 6 st., qui vero post horae sonum serius venerit 3 st. 2) Ad quem conventum invitantur et rogantur Capitulares omnes extra civitatem habitantes, ut pla- Pag. 3
ceat ipsis pro oportunitate sua quoque praesentes se sistere. Infra Stat. 1628, in Dec. 3)

De Conventu Dominorum comprovincialium aliarum Dioecesium.

A° D. 1621, 8 Jan. conventum est cum RR. DD. Ultrajectensibus, ut juxta receptam quarumdam Ecclesiarum consuetudinem, ad majorem concordiam et unitatem, quotannis bis, aut minimum semel, Vicarii Archidioecesis Ultrajectinae et Capituli Harlemensis, assumptis nonnullis aliis ex praecipuis de clero sacerdotibus sub Illmo D. V. Apostolico laborantibus, in unum locum convenirent; ubi potissimum tractarentur ea quae spectant ad pietatem et

---

1) Ter zijde bijgeschreven: Quomodo tractari debeat cum Canonicis non graduatis, vide infra p. 12.

2) Bijgeschreven: Quam etiam incurret qui legittime impeditus excusationem tempestive ante Congregationem Amp. Decano fieri non curaverit. 1627, 7 Oct. hebd.

3) Bijgeschreven: Hujus conventus materia erit, maxime necessaria negotia Ecclesiae nostrae promovere; et peculiaribus non occurrentibus Archivi confectionem (de qua infra) examinare et concinnare. Item de scriptione ad Urbem ordinaria. Infra. p. 33.

promotionem divini cultus, de conservandis et augendis in veritate fidei et Ecclesiasticae disciplinae Christi fidelibus, qui magno Dei munere, sub legittimorum Superiorum observantia, inter medias haereses et scismata adhuc pie vivunt; nec non de reducendis, si per gratiam Dei detur, iis qui per ignorantiam vel errorem a debita Ecclesiae obedientia desciverunt. De materia hac vide infra in tit. de Visitatione, et infra pag. 14 facultas a Capitulo tractandi data commissariis.

De Sodalitate Gratiae Dei.

V Eodem tempore, ad finem praedictum, ab Illmo D. V. Apostolico producta in medium fuit formula quaedam Sodalitatis vel Confraternitatis, cujus frequentationem, tam Sacerdotibus omnibus quam cordatioribus Laicis commendatam optabat, ubi multa lectu pia, factu utilia et exemplaria quaedam heroicarum virtutum, ad Apostolicae vitae imitationem documenta tradebantur. Hujus sodalitatis regulas, sub titulo Gratiae Dei et patrocinio SS. Willibrordi et Bonifacii, receperunt primarii utriusque Dioecesis A° 1629, 5 Maji. Et libellum pium huic usui conformem conficere suscepit Illustr. Dominus.

Praxin tamen illius exequi distulerunt Domini Harlemenses, donec accesserit a Sanctissimo Domino communicatio Indulgentiarum quae Regularibus datae sunt.

De forma tractandi in Capitulo.

C Priusquam ad nova statuenda in Capitulo progressus fiat, in Capitulo quadrimestri et hebdomadario, relegentur prius acta in postrema congregatione praecedenti, aliaque necdum impleta, tam quae cum Dominis Ultrajectensibus, quam quae hebdomadatim Harlemi statuta fuerunt. Infra Stat. f. 5, 16 et 33. Ut autem quae statuta sunt executioni statim mandentur, conclusum est, quemlibet ex Confratribus penes se habere debere librum memorialem, in quo priusquam discedat annotabit decreta ad se perti-

nentia, vel alias per se exequenda. Quod quicumque omiserit, luet mulctam 12 st. Infra Stat. f. 20.

Caeterum [ut] in celebrando Capitulo omnis quantum fieri potest contentio evitetur, ordinatum est, quod proposita qualibet materia, nemo respondere aut loqui praesumat, antequam super ea a Praesidente requisitus fuerit, vel ad ipsum ordo venerit respondendi; nisi forte a Praesidente prius licentiam petiverit obtinueritque: qui secus faciet, mulctabitur poena 10 st. Et qui opinionem suam referentem alium interturbaverit, perdet tantumdem. Quae ipsa poena toties committetur, quoties a Praesidente ejus rei causa reprehendus fuerit. Stat. Harl. Gener. c. 8. Formam electionis novi Capitularis vide infra f. 62, n. 2.

De defunctis Sacerdotibus.

Ad majorem charitatem fovendum conclusum est, ut quando contigerit aliquem ex Confratribus Canonicis ex vita migrasse, quod in proximo Capitulari conventu exequiae pro anima defuncti solemniter celebrentur. Infra Stat. f. 16. Item anniversarium 1mum infra p. 57, n. 16. *C*

De reliquis vero Sacerdotibus sub obedientia Illmi Vic. Apostolici laborantibus statutum est, quod deputatus illius Dioecesis in qua defunctus discessit, obitum ejus per se vel adjunctum, tam omnibus suae Dioecesis Sacerdotibus, quam deputatus aliarum Dioecesum statim indicet, et per hos rursum alii sacerdotes moneantur: singuli vero in subsidium defuncti, prima die vacante celebrent unum sacrum pro eo, cum applicatione Indulgentiarum, per recitationem Psalm. Miserere et De profundis. Et in hunc finem scedulae impressae deputatis et Archipresbyteris communicentur. In concor. Grav. A. 1630, 8, 22 et 31 Jan. *V* Pag. 4.

De casibus ventilandis aliisque.

Pro concordia es unitate Sacerdotum sub eodem capite Vic. Aplico laborantium decretum est, ut graviores casus

in praxi occurrentes speciatim a singulis annotentur; et sacerdotes peritiores praevio maturo studio, inter se et cum aliis deliberent, quid sequendum vel vitandum existiment. Et quodcumque illud est in quo eos convenire contigerit, proxima oportunitate Illmo D. V. A. proponant; ut ex ejus authoritate omnes et singuli id quod approbaverit sequantur, et sic ad aedificationem et consolationem fidelium pariformitas in resolutionibus servari possit. Communibus Stat. A° 1626, 22 Sept.

C · Similiter hi casus ita resoluti, transcribantur ad Archipresbyteros, ut aliis Sacerdotibus etiam insinuent. Ad Praesides quoque Seminariorum mittantur, ut ab illis clerici in ordine ad certiorem et securiorem praxin instruantur. Infra 1632, 12 Oct. n. 15. [1])

De Archivis.

V Acta et statuta Superiorum et praedecessorum nostro-
Pag. 5 rum sedulo investigentur, describantur cum certificatione Notarii et per volumina destribuantur pro posteritatis memoria et instructione. De quibus procurandis ordinarii etiam in Visitatione moneri poterunt; ut ex his Chronologia et Historia Capituli nostri confici possit. Communibus A. 1626, 2 Maji, 1630, 3 Julii. Infra Stat. Harl. f. 6.

Ad idem archivum referent Archipresbyteri scripta de visitationibus peractis. Infra f. 20.

In eodem notari debent Facultates a Superioribus olim vel nuper concessae Praelatis vel Ordinariis et Pastoribus locorum. Item Bullae Jubilaeorum et Indulgentiarum a Sanctissimo D. N. pro Dioecesibus nostris concessarum. Infra f. 22.

---

1) Bijgeschreven: Tractare quoque poterunt de libris ab haereticis editis, ad refellendum; ad quos legendos Illmus Dominus facultatem dedit Canonicis graduatis aliisque sacerdotibus. Infra p. 21.

Amp. D. Praepositus Marius dedit Capitularibus graduatis facultatem audiendi confessionem et absolvendi omnes poenitentes totius dioecesis, et in locis propriis eorum. Infra p. 32.

De Visitationibus.

Communibus sententiis decretum est, quod praeter Visitationes ordinarias quas facere debent Vicarii Generales, Archipresbyteri vel Deputati per Districtus suos, semel praeterea infra annum fiat Visitatio Generalis omnium locorum Illmo Vic. Aplico subjectorum, per ipsummet, aut per eos [quibus] Illmus istud commiserit secundum articulos ab eodem illum in finem praescriptos. Et ut 1[a] cujusque anni Congregatione Generali, tempus illi negotio constituatur. Comm. 1630, 22 Jan. et infra f. 11. C

Sciant autem Domini visitaturi, facultates ipsis, sive ab Illustrissimo sive a Capitulo nostro ordinarie non dari, novi aliquid quod notabile sit constituendi [1]; sed tantum incumbere ipsis officium examinandi, et ad Superiorem referendi, vel ad Capitulum, a quibus quod expediens judicaverint decernendum erit. Infra. Pag. 5

Item deputandi ad visitandum quandoque mutabuntur et ad alia loca mittentur, pro pleniore notitia dioecesis acquirenda.

Visitatio ordinaria annue fiet post conventum Paschalem; in qua Dominis Visitatoribus opus non erit dari litteras commissionis a Superiore vel Capitulo, praesertim si adsit inter eos Archipresbyter districtus, qui in parte visitationis semper creditur. f. 36 infra Stat.

Observent autem Domini Archipresbyteri, ne tempore Visitationis communis utantur nomine vel authoritate ordinarii officii sui, sed Capituli vel Superiorum.

Archipresbyteris incumbit, frequentius intra annum Sacerdotes sibi subditos convenire vel ad se evocare, pro pleniore districtus sui notitia, et ad obviandum in tempore difficultatibus exorientibus; itaque praeparabunt viam qua facilius Visitatio generalis instituatur.

---

1) Terzijde bijgeschreven: nisi tantum per modum provisionis, si necessitas id exigat.

Denique cum ad archivium vel Illustrissimum D. V. Apl. acta Visitationis scripto referenda sint; curabunt Dni Visitatores per se illa describere, ad servandum secretum circa defectus in Visitatione deprehensos; vel per alium secretarium cum consensu Ampl D. Decani. Infra 1632, 7 Jun.

De Scriptione ad Urbem.

C Placuit Capitulo, ut cura scribendi aliquot vicibus per annum ad Urbem (ad Wolfgangum Gravium, alias Gerardum Meysium) maneat apud Hebdomadariam Congregationem quae fit Harlemi.

V Ita tamen, ut ad Dominos residentes per deputatos certorum districtuum, sive Archipresbyteros, sive alios, ea diligenter referantur, quae suis locis notatu vel scriptu digna occurrent. In quem usum quatuor saltem districtus assignati sunt in dioecesi Harlemensi. Infra Stat. f. 13.

Scribendum vero est conformiter ad informationes Romae exhibitas per Illustr. V. A. Congregationi de Propaganda fide (de quibus videndum archivum) quoad statum Ecclesiae nostrae et praxin quotidianam circa resolutiones et concordata a Sanctiss. D. N. confirmata et rigide servari praecepta. Comm. 1626, 22 Sept. 1627, 25 Nov.

Hujus quoque scriptionis materia pro hoc tempore est, petere communicationem Facultatum et Indulgentiarum concessarum Regularibus in nostris partibus degentibus, pro Illmo V. Aplico et aliquibus de Capitulo nostro, saltem Vicario Generali.

Pag. 6. *De Archipresbyteris.*

V Quod supra dictum fuit de 4 Archipresbyteris constitutis a Capitulo nostro, ad visitationes et examina; ratificavit et ampliavit, eis facultates dando, Illmus V. Aplicus. Ut videre est in archivo et infra Stat. f. 21.

Hi quantum fieri poterit, semper assumantur de numero Canonicorum graduatorum; ad quod etiam Illmus Vic. Aplicus consensit, alios sine Capituli consensu non constituere.

De officio horum v. supra in tit. de Visitatione.

Item in titulo de Scriptione ad Urbem, et de Ordinariis.

Ad hos pertinet saepius per occasionem scribere ad Vicarium generalem dioecesis nostrae, item ad Illmum D. V. A. ad obviandum exorientibus quamprimum difficultatibus, et consilia in rebus difficilioribus obtinenda. [1])

Spectat ad ipsos quoque Statuta vel Decreta Illmi D. V. A. vel Capituli nostri sacerdotibus insinuare, et procurare ut ea fideliter observentur; praesertim vero ut rigide executioni mandentur Concordata a Sanctiss. D. N. confirmata. Comm. 1629, 5 Maji.

Itaque in dubiis et quaestionibus primum recursum ad Archipresbyteros habere debent Pastores et Ordinarii, utpote circa Decreta Illmi quatenus practicanda sunt eos instruere, et ad concordiam et unitatem inter sacerdotes vicinos procurandam et augendam collaborare et instigare eos nitantur. Infra Stat. f. 34.

Denique regulas Visitationis ab Illmo V. A. praescriptas et a Capitulo auctas, saepius relegant et secundum illas sacerdotes sibi commissos dirigere studeant; inquirentes specialiter de baptismo et matrimonio haereticorum et aliis in eis notatis. Infra Stat. f. 29.

De prelo librorum.

Deinceps non imprimantur Indiculi festorum et jejuniorum aut alii libelli qui publica Ecclesiae nostrae exercitia concernunt, nisi cum approbatione Vicarii Apostolici, vel Dioecesani. Infra Stat. f. 24. C

Facultatem libros impressos approbandi vel censurandi Illustr. Vic. Ap. dare solus potest in nostris partibus, et illi quibus ea potestas data est, illam aliis non communicent sive ipsius consensu. Ita viva voce respondit A° 1632, Harlemi, 12 Oct.

---

1) Later bijgeschreven: pro sacerdotibus suae curae commissis.

Similiter non suffecerit libros alibi approbatos esse ut hic imprimantur vel recudantur, sine novo consensu et approbatione Censoris nostrarum partium facultatem ad hoc habentis. De quo moneri debebunt Typographi Catholici per Archipresbyteros. Infra Stat. 1632, 12 Oct. n. 20.

Iterum libri pro Ecclesiis nostris impressi (de quibus supra § Deinceps) non recudantur nisi mutuo scitu et consensu accedente Vicariorum Dioecesanorum; ne typographi in distractione librorum sibi mutuo impedimento sint. Commun. A° 1631, 8 Jan.

De libris Cantualium conclusum est, ut maneat imposterum usus qui in partibus nostris adhuc supersunt manuscripti pro iis qui illis uti voluerint: cum vero prelo committendi erunt, servabitur tenor librorum qui in Belgio Catholico prodierunt et apud nos aliquoties jam recusi sunt. Ibid.

De officiis Sanctorum propriorum.

V Commendetur Sacerdotibus nostrarum partium, ut Sanctos Patriae nostrae studiose colant, pro subsidio et patrocinio, ad lucrum et profectum salutis animarum. In quem finem uti poterunt officiis Sanctorum Archidioecesis Ultrajec. de quibus in Com. 1622, 8 Jan, et edendis propediem per Capitulum nostrum de Sanctis dioecesi nostrae specialibus patronis.

Pag. 7 *De Pastoribus seu ordinariis parochiarum Curatoribus.*

C Ad petitionem Dominorum utriusque dioecesis in Congregatione generali A° 1630, 3 Jul. consensit Illmus D. Vicarius Ap. et addixit eisdem, quod quando contigerit locum aliquem aptatum esse ad residentiam sacerdotis, vel etiam vacare, non constituetur illic sacerdos aliquis Regularis, quamdiu ex Clero saeculari aliquis reperiri poterit idoneus qui in illo loco deserviat.

V Moneantur quoque Pastores et Ordinarii, quod si quis,

sive Saecularis sive Regularis sacerdos ab aliquo loco recesserit et curam alterius susceperit, deinceps ei in priore loco nullam jurisdictionem competere. Comm. 1632, 22 Jan.

Conclusum quoque fuit, non licere ullis feminis vel aliis laicis catechisare, etiamsi a Regularibus ad hoc munus deputati fuerint et idonei reperti; idque nec intra oppida neque in pagis, nisi habita venia et sub directione Pastoris sive illius loci Ordinarii. Ibid. V

Denique non facile credant Ordinarii conquerentibus de maleficiis vel obsessione diabolica, neque tales ex opinione vel suspicione sua tantum exorcizent, vel speciales preces super eos dicant; ne noxias suspiciones foveant, et frustranio vel ridiculo labore se frustra fatigent; sed ante prius maturum examen adhibeant Archipresbyteri sui, sine cujus consensu ad praedicta procedere non debent. Alia de his V. supra in tit. de Archipresbyteris. V

Ordinarii et Pastores faciles erunt in concedendo vicinis sibi sacerdotibus facultatem audiendi confessiones subditorum suorum, ut occurratur scrupulis fidelium quorumdam et conscientiae gravaminibus. Infra f. 32.

Sacerdotes ruri laborantes, quantum fieri potest, habitabunt in respective Parochiis suis, ac singulis limites sui praescribentur. Infra 57, 17.

Quando Sacerdos aliquis, ex una dioecesi transit in aliam figendo habitationem; licentia ipsi facta scripto dari debet a Vicario Dioecesis ex qua discessit. Infra 56, nº 8.

Cum continget deinceps in Pagis erigi novas Ecclesias; sacerdos loci non prius inchoet opus aut materiae coemptionem, quam idem Ecclesiae D. Decano et Vicario vel Capitulo Harlem. obtulerit. Infra 59, nº 11.

Sodalitatem Gratiae conabuntur per discretionem subditis suis insinuare et promovere. Infra 59, nº 18.

(Wordt vervolgd.) J. J. GRAAF, *Pr.*

MEDEDEELINGEN.

Haarlem. 1586. (Betaald) Michiel Michielss., soldaet, met noch drie complicen, vuyt saecke dat zijluyden een paep in zijn misse attrapeerden, die nochtans ontquam vij £.

(Thes. rek. der stad Haarlem A. 1586. Uitgaaf van „Alrehande percheelen.")

C. J. GONNET.

Jacobus de la Torre. Apostolisch Vicaris.

VERBETERING.

In de Eerste aflevering van Deel IX der Bijdragen, bladz. 157, komt, onder vele opgaven, ook eene opgave voor van den Doop des zoons van Franciscus de la Torre en Adriana Elisabeth Boisot, met bijvoeging, dat de hier als gedoopt opgegeven *Jacobus* de Vicaris Apostoliek zou zijn.

De bedoelde Doopcedul doelt echter op eenen bloedverwant, die denzelfden naam voert.

Ten einde dwaling te voorkomen, heb ik de geachte Redactie beleefd verzocht, deze verbetering te willen plaatsen.

Rotterdam, November 1880. C. J. GIUDICI.

ERRATUM.

Blz. 162, 4de regel v. o. staat: 1429; lees: 1529.

ALPHABETISCH REGISTER.

D.

H.

I.

J.

O.

P.

Q.

R.

V.

Z.

C. ZANDVLIET,
Rector.

EINDE VAN HET NEGENDE DEEL.

